

A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia második előrehaladási jelentése 2015-2016

Készítette a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács (NFFT).

Elfogadta és Országgyűlés elé terjesztését javasolta
a Tanács a 2017. december 7-i ülésén.

Tartalom

1.	Üzenet az olvasókhöz	3
2.	Javaslatok a fenntarthatósági átmenet erősítése érdekében	5
3.	Áttekintő összefoglalás	8
3.1	A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia feladata	8
3.2	Az előrehaladási jelentés célja	8
3.3	A nemzeti erőforrások állapota 16 kulcsindikátor tükrében.....	9
3.4	A nemzeti fenntarthatósági célok megvalósításának helyzete	10
3.5	Értékelés a fenntarthatósági átmenet helyzetéről.....	22
3.6	Általános összegző következtetések	27
4.	Bevezető.....	32
5.	A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia célkitűzéseiben elért eredmények	34
5.1	Emberi erőforrások.....	34
5.1.1	Általános helyzetkép	34
5.1.2	Kulcsindikátorok alakulása	35
5.1.3	Az NFFS által megjelölt célok és kihívások	35
5.1.4	A célokat érintő társadalmi-gazdasági folyamatok alakulása	36
5.1.5	Kormányzati intézkedések.....	67
5.1.6	Piaci szereplők, civil szervezetek kezdeményezései.....	69
5.1.7	Összegző következtetések.....	70
5.2	Társadalmi erőforrások	71
5.2.1	Általános helyzetkép	71
5.2.2	Kulcsindikátorok alakulása	71
5.2.3	Keretstratégia által megjelölt célok és kihívások	71
5.2.4	Célokat érintő társadalmi-gazdasági folyamatok alakulása	72
5.2.5	Kormányzati intézkedések.....	80
5.2.6	Piaci szereplők jó példái	80
5.2.7	Összegző következtetések.....	81
5.3	Természeti erőforrások	82
5.3.1	Általános helyzetkép	82
5.3.2	Kulcsindikátorok alakulása	82
5.3.3	Keretstratégia által megjelöl célok és kihívások.....	82
5.3.4	Célokat érintő társadalmi-gazdasági, környezeti folyamatok alakulása	83
5.3.5	Kormányzati intézkedések.....	101
5.3.6	Piaci szereplők jó példái	102
5.3.7	Összegző következtetések.....	103
5.4	Gazdasági erőforrások.....	107
5.4.1	Általános helyzetkép	107
5.4.2	Kulcsindikátorok	107
5.4.3	Keretstratégia által megjelöl célok és kihívások.....	108
5.4.4	A célokat érintő társadalmi-gazdasági folyamatok alakulása	108
5.4.5	Kormányzati intézkedések.....	124
5.4.6	Piaci szereplők jó példái	124
5.4.7	Összegző következtetések.....	124
6.	Irodalomjegyzék	126

1. Üzenet az olvasókhöz

Immár második jelentésünket tartja kezében a Tisztelt Olvasó, s most már négy évnyi időtávra kiterjedő megfigyelés, tapasztalatszerzés birtokában vagyunk Magyarország fenntarthatósági folyamatairól, nemzeti erőforrásaink állapotváltozásáról. Ugyanakkor négy év a fenntarthatóság nézőpontjából még mindig nagyon rövid idő, megfellebbezhetetlen kinyilatkoztatásokra továbbra sem vállalkozunk. Néhány fontos következtetésre azonban szeretnénk felhívni a figyelmet!

A szaporodó válságjelenségek, a növekvő médiaérdeklődés, a bővülő tananyagok és tudományos szakirodalom, a vallási vezetők erőteljesebb figyelmeztetései, a gyarapodó nemzetközi egyezmények és politikusi elköteleződések ellenére a Föld természeti tőkéje továbbra is rohamosan fogy. Nem felforgató, a hagyományainkat nem romba döntő, de a romló tendenciák súlyosságához igazodó érdemi társadalmi-gazdasági strukturális változtatás sem globálisan, sem nemzeti, sem helyi szinteken nem történt. A természeti tőke felélése annál is inkább értelmetlen, mert az emberiség, s benne a magyarság számára ismertek és rendelkezésre állnak azok a technológiák, minták, intézmények és – legfőképpen – értékek, amelyek segítségével a természeti – és más – erőforrások elpusztítása megakadályozható, első lépésben legalább lényegesen lelassítható lehetne.

Azt, hogy tehetünk a fenntarthatóságért, meggyőzően igazolja Magyarország erőfeszítése a népességfogyás ellen (miközben globálisan továbbra is a népességnövekedés hatásaival kell számolni). Bebizonyosodott, hogy nemzeti összefogással, tartós és magas szintű politikai elköteleződés és következetes kormányzati intézkedések mellett, a tudomány eredményeire, valamint tradícióinkra támaszkodva lehetséges akár viszonylag rövid idő alatt is érdemben növelni a termékenységet.

De ugyanezen a példán az is kimutatható, hogy a fenntarthatósági intézkedéseknek rendszerszintűeknek, több szakpolitikai területre kiterjedően egyeztetettnek kell(ene) lennie. Hazánk népességfogyása még kisebb lehetne, ha az örömdetes növekvő házastársi elköteleződések és a termékenység mellett sikerült volna javítani a születéskor egészségben várható élettartamon, az egészségügy minőségén, vagy ha a gyermekvállalási korban lévőket nem érintené ilyen arányban a kivándorlás.

A népesedési politikára azért is érdemes követésre méltó jó példaként tekintenünk, mert hazánk az elismerésre méltó részterületi eredmények ellenére továbbra is fenntarthatósági válságban van. A négy nemzeti erőforrásunk egyike sincs jó állapotban, az ezeket jellemző mutatók többsége nem csak az EU-átlag alatti, de a hozzánk hasonló történelmi-gazdasági helyzetben lévő visegrádi országokénál is rosszabb.

Márpedig a ma rossz fenntarthatósági teljesítménye a holnap gyengébb társadalmi-gazdasági jólétét jelenti. Anyagi és szellemi, érzelmi jólétet, minőségi egyéni és társadalmi fogyasztást, közjót nem lehet a semmiből vagy tartósan külföldi forrásokból teremteni, ezek a nemzeti erőforrásaink hozamai. Ezért tudatosabban, stratégiai jelentőségének megfelelően kellene a fenntarthatósági politikáinkat

irányítani – kormányzati, gazdasági és egyéni-családi döntéseinkben egyaránt. Ehhez szolgálhat kiindulópontként, ha ismerjük nemzeti erőforrásaink állapotát.

A fenntarthatóságnak nincs univerzális, helytől és időtől független követelményrendszere, ezért a szubszidiaritás elvének érvényesülése nélkül nem lehetséges fenntarthatósági átmenet. Természetes, hogy a fenntartható fejlődési cselekvéseket alapvetően meghatározza az ENSZ 2015 szeptemberében elfogadott programja, a fenntartható fejlődési célokat kitűző Agenda 2030. Ugyanakkor legalább ilyen fontosak a nemzeti fenntarthatósági célok, valamint a viszonyulás regionális-helyi szinten az adott fenntarthatósági kihívásokhoz. A fenntarthatóság követelményeinek hazai teljesülését nehezíti, hogy az Európai Unió egyes, a szubszidiaritásnak ellentmondó intézkedései ellentétesek a magyar erőforrások helyzete által megkívánttal, vagy ha az országon belüli centralizáció a helyi önkormányzatok erőforrásokat fejlesztő lehetőségeit korlátozza.

A globális-európai-nemzeti-helyi együttműködés, összehangolás mellett szintén nagy jelentősége van a különböző társadalmi szereplők közötti munkamegosztásnak, felelősségvállalásnak. A fenntarthatósági átmenet nem kizárólag kormányzati intézkedések kérdése, meghatározó szerepe van a vállalati döntéseknek, az egyének és az egyének alkotta közösségek választásainak.

E döntéseket mindig emberek hozzák, s így a fenntarthatóság érvényesíthetőségének szükségszerűen van erkölcsi oldala. E jelentés készítői számára azonban nem áll rendelkezésre olyan objektív mérce, ami a fenntarthatóságot szolgáló etikai elvek erősségét vagy gyengeségét mérhetné a mai európai és magyar társadalmakban. Kétség és aggodalom van bennünk, hogy az értékrend változása, a tudatlanságot erősítő egyes kommunikációs hatások nem akadályozzák-e a fenntarthatóság megfelelő érvényesülését? Vajon a média, a kultúra és a tudomány gyakorlata, teljesítménye és eredményeik mennyiben támogatóak vagy éppen gyengítő hatásúak?

Az ilyen kérdések eldöntése nem lehet egyedül egy tanácsadó testület feladata, ezért mi, a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács tagjai eddig is készen álltunk a párbeszédre a magyar politikai közösség tagjaival, s a közös gondolkodás, vita szerepét csak még szükségesebbnek látjuk az elkövetkező években is.

2. Javaslatok a fenntarthatósági átmenet erősítése érdekében

A fenntarthatóság felé való átmenet elősegítésére – az NFFS célkitűzései érvényre jutásának támogatására – jelen előrehaladási jelentésben az alábbi javaslatokat tesszük:

- Továbbra is hangsúlyozni kell az értékkövető, értékőrző és erkölcsös magatartás elérésének, a nemzet tagjai közötti kölcsönös és erős bizalomnak, az egészség megőrzésének, a közösségi kiteljesedésnek, a személyes felelősségvállalásnak, a pozitív **értékek** kiemelésének és a megszerezhető **tudásnak** a fontosságát **a fenntarthatóság felé való átmenet érdekében**.
- Általánosságban elmondható, hogy javítani kell a fenntarthatóság Keretstratégiában elfogadott értelmezésének ismertségét és a közigazgatásban történő alkalmazását. A Keretstratégia célkitűzései ugyanis szelektíven, nem homogén módon vezérelték az egyes szakpolitikai döntések meghozatalát, ezért erősíteni kell a felső szintű politikai vezetők **elkötelezettségét** a fenntarthatósági szempontok érvényesítése iránt, s valódi, funkcionális szerepet kell adni a szakpolitikák államtitkári szintű koordinációjának az NFFS érvényre juttatásában. Szükséges az ágazati politikák olyan folyamatos felülvizsgálata is, ami biztosítja a Keretstratégia céljainak és szemléletének érvényesülését.
- A közpolitikai döntések hosszú távú hatásainak javítása érdekében célszerű lenne bevezetni az előzetes **fenntarthatósági vizsgálat** intézményét, amelynek szakmai koncepciója az NFFT-nél rendelkezésre áll.
- A demográfiai folyamatok további javulása érdekében a gyermekvállalás ösztönzését célzó intézkedések bővítését szükséges folytatni a támogatások nagyobb nyilvánosságának biztosításával és a kisgyermekes munkavállalók foglalkoztathatóságának és támogatásának bővítésével. A pusztán a gyermekvállalást ösztönző intézkedések hozamának várható mérséklődésével a népességfogyás megállításának olyan elemeit is érdemes lenne erősíteni, mint a születéskor **egészségesen várható élettartam növelése** és a **kivándorlás mérséklése** (elsősorban a gyermeket vállalni képes korosztályok esetében). A csak és kizárólag a termékenységet növelő politika alacsony hatékonyságú: még abban az esetben is, ha a termékenység 2018-ban hirtelen 2-es értékre ugorna, a népességszám stabilizálódása csak 2053-ra következne be (8,9 millió fő szinten).
- Az oktatási rendszerben szükség van hatékonyság-fejlesztésre, mivel a jelenlegi intézkedések az eddig jobban teljesítő intézmények teljesítményét gyengítették, ezáltal egy lefelé nivelláló folyamat indult el. A tanulók **problémamegoldó képessége** (mint egyetemes, munkaerőpiacon hasznosítható tudás) **fejlesztésének** érdekében az oktatás minőségi átalakítására is szükség van, mivel a magyar diákok az OECD felmérések alapján a problémamegoldás terén elmaradnak az átlagtól. Különösen fontos lenne az **oktatás társadalmi mobilitást erősítő funkcióját fejleszteni**, az oktatási rendszer szelektivitását csökkenteni, mert Magyarország az egyik leggyengébb ezen a téren a fejlett országok között.
- A köz- és felsőoktatás, képzés és átképzés különösen fontos a leszakadó társadalmi rétegek munkaerőpiaci boldogulása és a mélyszegénység újratermelődésének megelőzése érdekében. A közfoglalkoztatási programok önmagában nem oldják meg, illetve csak rövid távon kezelik az alacsonyan képzettek foglalkoztatási problémáit. A közfoglalkoztatottak képzése jelenleg nem segíti elő megfelelő módon az egyének elhelyezkedését az elsődleges munkaerő-piacon, ezért **a képzési rendszer átgondolását**, az egyének képességét és a piaci folyamatokat

figyelembe vevő rendszer kialakítását javasoljuk. A munkanélküliek felnőttképzésbe vonása javítani fogja a foglalkoztatottsági adatokat és csökkenteni fogja a szegénységet. Ehhez a munkanélküliek képzésére fordított összegek megemelésére, a képzések vonzóbbá tételére van szükség. Azonban figyelembe kell venni, a munkanélküliek jelentős részére jellemző alacsony végzettséget is.

- Mivel a munkavállalók helyzete (bérszínvonal-elvándorlás, munkahelyi stressz, munkahelyi körülmények hatása az egészségre, kompetenciák-tudás a versenyképesség érdekében is) szorosan összefügg számos fenntarthatósági céllal, fontosnak tartjuk a **szociális partnerség, párbeszéd** intézményeinek megerősítését.
- **A korai iskolaelhagyók számának csökkentése** az egyének munkaerő-piaci elhelyezkedésének esélyén javít, ennek érdekében a kötelező tankötelezettség 16 éves korhatárának újragondolását, akár a 18 éves korábbi szint visszaállítását javasoljuk. Ennek feltétele, hogy az oktatási intézmények kompetenciáit fejlesszük az adott esetben a tanulást akadályozni képes fiatalok integrálásában.
- Az egészségügyi dolgozók kivándorlásának és életpályájuk elhagyásának további mérséklődését a bérek emelésével és az egészségügyi infrastruktúra és intézményrendszer megfelelő szintű fejlesztésével, **az egészségügy belső struktúrájának rendszerszintű átalakításával** kell elérni.
- Az egészségkárosító magatartás – dohányzás, alkoholfogyasztás – továbbra is problémaként jelentkezik a magyar társadalomban, a halálozási okokban továbbra is kiemelt szerepe van. A problémák megoldására határozottabb fellépések, kampányok, népszerűsítő programok szükségesek.
- Biodiverzitásunk megőrzésében, illetve növelésében, valamint a klímaváltozás káros hatásainak mérséklésében – az aszályok és árvizek kárainak csökkentésében – sokkal nagyobb szerepet kell kapnia a területhasználat tudatos alakításának, **a területhasználat reformjának, a még biológiailag aktív területek átalakítási tilalmának**. Ez részint a beépítés sebességének csökkentését (meggondolt infrastruktúrális fejlesztéseket, barnamezős fejlesztések előnyben részesítését), másrészt a mezőgazdasági ágazatok egymáshoz viszonyított területfoglalásának átalakítását, valamint a talajvédelem erősítését kell, hogy jelentse. A vízkészletek jó ökológiai állapotának elérése érdekében több erőfeszítésre van szükség az EU Víz Keretirányelvének végrehajtásában. Át kell vizsgálni a mezőgazdasági, vidékfejlesztési szabályozási és támogatási eszközöket, hogy jobban szolgálják a biodiverzitás- és a talajvédelem, illetve a kisléptékű, fenntartható helyi termelés és fogyasztás szempontjait.
- Az anyag- és energiafelhasználás csökkentésének, a **körforgásos gazdaság** követelményeinek szempontjait erősíteni kell a szakpolitikákban. Ennek egyik kulcseszköze **a természeti erőforrások felhasználásának helyes árazása**, ami kikényszerítheti a termelés és fogyasztás szerkezetének, módjainak elmozdulását erőforrás-takarékos, környezetkímélő irányba. A megújuló energiahordozók használatának elterjedése pozitív folyamatnak tekinthető, ugyanakkor a biomassza feltételelesen megújuló jellege miatt javasolt a teljes mértékben megújuló energiák magasabb szintű elterjesztése. Szükség van olyan módszertani fejlesztésre is, aminek révén tisztázható, hogy a magyar társadalom teljes primer anyagfelhasználása, és az ehhez megfelelő életciklus elemzések alapján a felhasználáshoz tartozó kibocsátások hogyan oszlanak meg földrajzilag, mennyi felhasználás terhelődik át határainkon kívülre.
- A beépítettséggel, a vízállapot értékelés összefoglaló országos jellemzőivel – mennyiségi, minőségi és ökológiai mutatók –, a vízkészlet kihasználtsággal és a tápanyagmérleggel

kapcsolatos statisztikai adatok kétévenkénti gyűjtése indokolt. Javasoljuk Magyarország teljes növényzeti **természeti tőkéjének felmérésére** irányuló kutatás indítását, amelyet legalább 4 évente el kell végezni.

- Foglalkozni kell a víziközmű-szolgáltatók és az általuk kezelt infrastruktúra helyzetével, mivel a változó lakossági fogyasztási szokások, a rezsicsökkentés gazdasági hatásai és az elavult infrastruktúra felújítási szükségletei valós fenntarthatósági dilemmákat okoznak. A rendszer pénzügyi és műszaki fenntarthatatlansága okán súlyos környezeti fenntarthatósági kérdések merülnek fel. A víziközmű rendszer mellett az energetikai szektorra is jelentős figyelmet kell fordítani, mivel az energiaszolgáltatók pénzügyi fenntarthatósági problémákkal szembesülnek – amire az OECD 2016-os tanulmánya is felhívja a figyelmet.
- A magyar állampolgárok kivándorlásának csökkentése érdekében a bérek további emelésére van szükség. Ennek szükséges feltételeit azonban meg kell teremteni, amiben a kormányzatnak különböző lehetőségei vannak, így például az adóék csökkentése, a költségvetési kiadási szerkezet módosítása és ebből fakadóan a közalkalmazottak béremelése, valamint a hazai tulajdonú vállalatok alacsony **termelékenysége növelésének** támogatása. Ugyancsak szükséges az oktatás minőségének emelése, az oktatási rendszerünk fentebb említett problémáinak megoldása, mert az alacsony képzettségű emberek termelékenysége szükségszerűen alacsony, ami érdemi korlátot szab a bérezésükben.
- Az erkölcsös **kutatás és fejlesztés** az emberi és gazdasági erőforrásokra pozitív hatással van – elsősorban a termelékenységre –, ezért fontos az állami és a kkv szektor K+F kiadásainak serkentése, ésszerű innovatív megoldásainak támogatása.
- A korrupció és a **járadékvadászat visszaszorítására** további intézkedések szükségesek. Az átláthatóság növelését, a tiszta kiválasztási rendszer létrejöttét célzó intézkedések a társadalmi kohézió és az üzleti környezet megerősödéséhez vezetnek. Az újraelosztás csökkentése, az állam megrendelőként vagy támogatóként való gazdasági szerepvállalásának újragondolása e célnak hasznos segédeszköze lehet.
- A hitelezési rendszer további javításával, akár a kedvezményezett kör kiterjesztésével serkenteni lehet a magánszektor **beruházásait**, ami a hazai vállalkozói réteg megerősítését, a termelékenység növekedését és a bruttó állóeszköz-felhalmozási ráta javítását eredményezi.
- A lokális és globális gazdasági kapcsolatok közötti helyes egyensúly elérése érdekében növelni kell a helyi közösségek élelmiszer-, energia-, s általában gazdasági-társadalmi önrendelkezését. Ennek érdekében elő kell segíteni a **helyi közösségek** ez irányú **kompetenciáinak fejlesztését**. Növelni kell a helyi közösségek hozzáférését a helyi ökoszisztéma-szolgáltatásokhoz, meg kell vizsgálni, mely természeti erőforrások esetében lehet az azok használatával kapcsolatos jogokat a helyi közösségekhez delegálni.
- A **fenntartható nyugdíjrendszer** alapjai a kilépési életkor növekedése és a korhatár merevségének feloldása, a nyugdíjrendszer politikai kitettségeinek csökkentése, valamint a felnevelt gyermekek számának figyelembevétele (a demográfiai osztalék mellett a fizikai tőke osztalékával is számolni kell, a kétféle fedezet kombinálható).

3. Áttekintő összefoglalás

3.1 A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia feladata

A 18/2013. (III. 28.) OGY határozat alapján a Keretstratégia (NFFS) célja, hogy:

- hozzájáruljon egy nemzeti egyetértés kialakulásához a fenntarthatóság fogalmáról;
- támogassa a fenntarthatóság felé való átmenet első lépéseinek meghatározását; és
- hosszú távú koncepcióként szolgáljon a közpolitikai döntéshozó-döntéshozási rendszerben.

Az NFFS feladata olyan politikai-szakpolitikai cél-eszköz-rendszer meghatározása, aminek segítségével a nemzeti erőforrásaink állapotát (mennyiségi és minőségi helyzetét) azon a szinten tarthatjuk,

- ami stabilan, hosszú távon lehetővé teszi a Magyarország helyállítását a nemzetek közötti versenyben,
- segíti természeti és kulturális örökségünk megvédését a jövő generációk számára és
- biztosítja a gyarapítható erőforrásaink megfelelő fejlesztését.

A Keretstratégia a 2024-ig terjedő időtávra határoz meg feladatokat.

Az NFFS a négy nemzeti erőforrás – emberi, társadalmi, környezeti és gazdasági – alkotta négyosztatú térben 34 stratégiai célt és 77 teendőt (eszközcélt) határozott meg.

3.2 Az előrehaladási jelentés célja

A kétévente rendszeresen készülő előrehaladási jelentés célja, hogy

- indikátorok és minőségi elemzés segítségével nyomonkövessük a nemzeti erőforrásaink állapotát;
- leltárba szedjük az elmúlt két éves időszakban kezdeményezett, megvalósított társadalmi válaszlépéseket, intézkedéseket (a Kormány beszámolóját a Keretstratégia megvalósítását szolgáló 2015-2016-os kormányzati intézkedésekről teljes terjedelmében az *1. sz. melléklet* tartalmazza),
- visszajelzést adjunk a társadalom számára, hogy a fenntarthatósági átmenetben mennyi fejlődés történt, mely területeken értünk el számottevő haladást, s hol van szükség az eddiginél jelentősebb erőfeszítésekre.

Az előrehaladási jelentés megállapításait az ENSZ 2015. szeptemberében elfogadott Fenntartható Fejlődési Céljai szerint is megjelenítjük a jelentés *2. sz. mellékletében*.

Lényeges hangsúlyozni, hogy a fenntarthatóságot szolgáló intézkedések csak viszonylag jelentős időkéssel – olykor akár évtizedes időtávon – éreztetik hatásukat, ezért a jelentésben megfogalmazott tendenciák alapján nem mindig lehet közvetlenül a társadalmi szereplők aktuális döntéseit és a kormányzati intézkedéseket értékelni. Ennek a jelentésnek a vizsgált időtávja 2015. január 1-jétől 2016. december 31-ig tart.

3.3 A nemzeti erőforrások állapota 16 kulcsindikátor tükrében

Erőforrás	Indikátor	2012	2013	2014	2015	2016	Helyzet	Trend	EU - átlag	V3 - átlag
E.1.1. Néesség	Teljes termékenységi arányszám	1,34	1,34	1,41	1,44	1,49	átlag alatti		1,58	1,43
E.1.2. Tudás	Oktatási kiadások a GDP %-ában	4,08	3,93	4,30*	4,35	N/A	átlag alatti		N/A	N/A
	Korai iskola-elhagyók (%)	11,8	11,9	11,4	11,6	12,4	rossz		10,7	6,4
E.1.3. Egészség	Születéskor egészségesen várható élettartam (év), férfiak/nők	59,2/60,5	59,1/60,1	58,9/60,8	58,2/60,1	N/A	rossz		62,6/63,3	N/A
E.1.4. Kohézió	Súlyos anyagi deprivációban élők aránya (%)	27,8	24	19,4	16,2	N/A	rossz		8,1	7,7
E.2. Társadalmi tőke	Az általános bizalom szintje (ESS, 0-10 skálán)	4,8	N/A	4,2	N/A	N/A	átlag alatti		N/A	N/A
	Korrupció érzékelési index (Transparency Int., 0-100 skálán)	55	54	54	51	48	átlag alatti		65	56
	Civil szervezetek száma (ezer)	65,3	64,5	63,9	63,9	62,1	átlagos		N/R	N/R
E.3. Természeti tőke, környezeti állapot	Biológiailag inaktív területek (az összterület %-ában)	67	67	67	67	67	rossz		N/R	N/R
	Természeti erőforrás-termelékenység (GDP/DMC, €/kg)	1,15	1,02	0,83	0,87	1,05	átlag alatti		2,23	0,99
	A lakosság kitettsége a levegő szilárdanyag-szennyezettségnek [PM(10)] (µg/m3)	28,8	27,3	28,2	N/A	N/A	átlag alatti		22,5	N/A
E.4.1 Vállalkozói tőke	Foglalkoztatási ráta a 20-64 éves korú lakosság körében (%)	61,6	63	66,7	68,9	71,5	átlagos		71,1	69,2
	Beruházások: bruttó állóeszköz-felhalmozási ráta (GFCF/GDP)	19,4	20,9	21,8	21,7	17,8	átlag alatti		19,8	20,1
	K+F kiadások (a GDP %-ában)	1,27	1,40	1,37	1,39	N/A	átlag alatti		2,03	1,25
E.4.2 Makrogazdasági egyensúly	Államadósság (bruttó) a GDP %-ában	78,2	76,6	75,7	74,7	74,1	átlagos		83,5	49,2
E.4.3 Korosztályos egyensúly	Időskori eltartottsági ráta	24,6	25,1	25,8	26,5	27,2	átlagos		29,3	23,7

*A 2014. évi intézményi beszámolók átérték a kormányzati funkciók szerinti elszámolásra, ezért a 2014. évi adatoknak az előző évi adatokkal való összehasonlíthatósága korlátozott. (KSH)

3.4 A nemzeti fenntarthatósági célok megvalósításának helyzete

C	Erőforrás	Célkitűzés	Aktuális állapot (2016 végén)	Lényeges társadalmi/ kormányzati válaszok (2015-2016)
1.1	Emberi erőforrás/ Népesség	Családi értékek támogatása	Érdemben nőtt a házasságkötések száma (a 2016-os 51805 házasságkötés a legmagasabb érték 1996 óta!), ez a növekedés 2010 óta folyamatos, ám a gyermekeknek közel fele továbbra is házasságon kívül születik. Nőtt az örökbefogadások száma.	Családi értékek hangsúlyozása a kormányzati kommunikációban (pl. „Házasság hete”), ezt támogató EU-s pályázati formák indítása (pl. „Családbarát ország”). Családi támogatások eddig is jelentős szintjének további bővítése (1526 milliárd Ft 2016-ban), több támogatási „csatorna” fenntartása, hogy a különböző élethelyzetekben egyaránt segítséget jelentsen a gyermekvállaláshoz, gyermekneveléshez. Az örökbefogadás jogi és anyagi támogatása. Kormányzati programok (fórumok, kézikönyv, díjak) a családbarát munkahely erősítésére.
1.2		Az elvándorlás fékezése (versenyképes munkabérek)	Az elvándorlás tovább folytatódott, azonban a mértéke 2014-től enyhén csökkent, valamint a visszavándorlás is erősödött valamennyire (noha a visszatérők pontos száma nem ismert). A külföldön tartózkodó magyar állampolgárok száma a visszatérések ellenére tovább nőtt (fenti változások ellenére még mindig több az elvándorló, mint a visszatérő). 500-600 ezer magyar él jelenleg rövidebb ideig vagy tartósan külföldön. Habár ez a népességnek csak 6%-a, de jellemzően a fiatalabb és magasabb képzettségű része a népességünknek.	A hazai munkabérek növelése különösen az elvándorlással érintett szakmákban, például egészségügyi béremelési és ösztöndíj programokkal. <i>Ifjúsági garancia program</i> a 25 év alattiak foglalkoztatottságának növelésére. <i>MTA Lendület</i> program (viszonylag sikeres). <i>Gyere haza fiatal</i> program (gyenge eredmények, 2016-ban leállítva).
1.3		Népességfogyás lelassítása	A népesség továbbra is fogy, elsősorban az alacsony születésszám és a magas haladóság miatt. 2015-ben 40 ezerrel többen hunytak el, mint ahányan születtek; 2016-ban 33 990 volt a természetes fogyás mértéke, annak ellenére, hogy harmadik éve nőtt az élveszületések száma. Az NFFS elfogadása óta, 4 év alatt, a termékenység 1,34-ről jelentősen 1,49-re nőtt. (A termékenység minimuma 2011-ben volt 1,23 értékkel.)	Családtámogatási ellátások bővítése: <ul style="list-style-type: none"> • Családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK) bevezetése • Családi adó- és járulékkedvezmény növelése a kétgyermekes családok esetében • Új bölcsődei rendszer bevezetése • Bölcsődei férőhelyek bővítésének folytatása • Új óvodai férőhelyek létrehozása
1.4		Bevándorlási politika kialakítása	A bevándorlás mértéke európai összehasonlításban továbbra is alacsony. Az itt élő külföldön született népesség aránya 4,6% (az EU-28 átlaga 11%). Az utóbbi években megnőtt a	A 2013-ban elfogadott Migrációs Stratégia gyakorlati megvalósítása csak néhány részterületen kezdődött el. Az Integrációs Stratégia kidolgozásában, valamint az itt élő

C	Erőforrás	Célkitűzés	Aktuális állapot (2016 végén)	Lényeges társadalmi/ kormányzati válaszok (2015-2016)
			szomszédos országokból magyar állampolgárként bevándorlók, valamint az Ázsiából érkezők száma. 2015-ben rekordszámú menedékkérelmet regisztráltak, a kérelmezők zöme azonban még az eljárás befejezése előtt elhagyta az országot.	migránsok integrációjának követésében nem történt előrelépés. Folytatódott a határon túli magyarok honosítása. Érdemi intézkedések történtek az illegális migráció visszaszorítására.
1.5		Időskori aktivitás növelése	Az időskorúak (nyugdíjasok) jövedelme továbbra is szinte kizárólag állami transzferből (nyugdíjból) származik, a saját tőke (megtakarítás) hozama és a családon belüli támogatás elhanyagolható nagyságú.	A kormány az elmúlt években átalakította a nyugdíjrendszert – a rokkantnyugdíjzatás felülvizsgálata és a nyugdíjkorhatár megemlése –, amelynek következtében kevesebb ember vált nyugdíjjogosulttá.
1.6	Emberi erőforrás/ Tudás	Minőségi oktatás	A tanulók tudásgyarapítása és problémamegoldó képessége tovább romlott, jelenleg is elmarad az EU-s átlagtól, miközben az iskolai tananyag visszaadásában a tanulók jobban teljesítenek. A tudás gyakorlati alkalmazásában a tanulók teljesítménye romlik, a 2015-ös PISA tesztek szerint a tanulók valamivel több, mint 25%-a funkcionális analfabéta (kettes szintet el nem érők). A tanárok jövedelme – különösen a pályakezdőké – jelenleg is alacsony, ezért számos helyen pedagógushiány jelentkezik. A központosítás rövid távú hatásaként az oktatási intézmények lefelé nivellálódása figyelhető meg.	Az oktatási rendszer átalakítása már 2015 előtt elkezdődött, lényegi elemeként a kormány központi irányítás alá vonta az oktatási intézményeket. Az oktatási teljesítmény növelésére különböző differenciált programok indultak (tehetségnevelés, roma tanulókat segítő program, stb.). A kormány oktatásra fordított GDP arányos kiadásai megemelkedtek, mellyel javítani szeretne a jelenlegi rendszeren. A pedagógusok béremelése egy többlépcsős folyamatban valósul meg, melyet 2013-ban indított a kormány és 2017-ig tart. A béremelés a tanári pályán dolgozók, köztük a tehetséges pedagógusok megtartását és újak megjelenését célozza.
1.7		Az oktatásban eltöltött idő növelése	A korai iskolaelhagyók aránya tovább növekedett, míg 2013-ig a magyar érték az EU-átlagnál kedvezőbb volt, 2013 óta az EU-átlagnál magasabb a korai iskolaelhagyók aránya. Egyre több fiatal kerül ki képzetlenül a munkaerőpiacra, mely a megélhetésüket és továbblépési lehetőségeiket nehezíti (házánkban a képzetlenek foglalkoztatása átlag alatti). Jelenleg is érvényben van a 16 éves kötelező korhatár, mely jelentősen hozzájárult a korai iskolaelhagyók elmúlt évekbeli növekedéséhez. A felsőfokú oktatásban tanulók arányának folyamatos növekedése 2015-ben megtört, 2016-ban csökkent (33%), ezzel lelassult közeledésünk az EU 2020-ra kitűzött 40%-os	2015 szeptembertől a hátrányos helyzetű gyermekek helyzetének javítására bevezette a kormány a kötelező óvodai foglalkoztatást, annak érdekében, hogy ők a későbbiekben tovább maradjanak az oktatási rendszerben. (Ennek a beavatkozásnak a tényleges hatása csak a későbbiekben várható.) A kormány 2014 óta van stratégiája a végzettség nélküli iskolaelhagyás ellen. Ezt a stratégiát 2015-16-ban EU-s forrásokból finanszírozott programok segítették.

C	Erőforrás	Célkitűzés	Aktuális állapot (2016 végén)	Lényeges társadalmi/ kormányzati válaszok (2015-2016)
			indikatív célértékétől, s ezzel az adattal a nemzetközi mezőny utolsó harmadában vagyunk.	
1.8		Az oktatási rendszer szelektivitásának csökkentése	<p>Az oktatási rendszer továbbra is igen szelektív, az OECD-országok között a második legszelektívebb. Jelenleg is probléma, hogy számos szülő a gyermekét a teljesítményük alapján már korábban más iskolába irányítja, így az egyes oktatási intézmények között fennmaradnak a színvonalbeli különbségek.</p> <p>A magyar oktatási rendszer az egyik legrosszabbul teljesítő az OECD-országok között a tekintetben, hogy mennyire képes az iskola csökkenteni a családokból hozott társadalmi különbségeket.</p> <p>Lényeges pozitív fejlemény viszont az óvodába járók arányának növekedése, ami a jogszabályi kötelezettség és az óvodai kapacitások bővítésének eredménye.</p>	A kormány jelen monitoring jelentés alatt is folytatta a deszegregációs oktatási politikáját, egyre több helyen valósul meg például a roma és nem roma tanulók közös oktatása. Fontos intézkedés volt a kötelező óvodáztatás bevezetése, s az azóta tartó óvodafejlesztési program, a férőhelyek bővítése.
1.9		A tudás jobb hasznosítása a társadalomban	<p>A duális szakképzés során a diákok a vállalatoknál töltik el a gyakorlatukat, így munka- és szakmai tapasztalatot szereznek, melyet a munkaerőpiaci megjelenésükkor kamatoztatni tudnak.</p> <p>Átalakult a középiskolai rendszer is, a szakgimnáziumokban tanulóknak szakmai érettségit kell tenni.</p>	<p>A kormány bevezette, majd átalakította a duális képzési programot. A társadalom és a vállalkozások szempontjaira tekintettel a kormány megújította középfokú oktatási rendszert is, hatása azonban csak a következő években mérhető lesz mérhető.</p> <p>EU-s forrás segítségével támogatták a felsőoktatás és a vállalatok közötti tudástranszfereket.</p>
1.10		A fenntarthatóság megjelenése az élethosszig tartó tanulásban	<p>A tudatos fenntarthatósági politika eredményeként könnyelhetjük el, hogy a fenntartható életmódra való nevelést komolyan vevő óvodák és iskolák hálózatosodása megkezdődött a "Zöld Óvoda" és "Ökoiskola" címmel rendelkező intézmények között. Számuk és szervezeti szintjük folyamatosan növekszik. Elsősorban ők azok, akik az egyre népszerűbb minősített "Erdei óvoda" és "Erdei iskola" programokat is használják, az ilyen jellegű szolgáltatásokat igénybe veszik. Ezeknek az intézményeknek komoly kihatása van saját környezetükre, tanulóik családjára is.</p> <p>A felnőttképzési programban több ember vett részt az elmúlt időszakban (7,1%), azonban többnyire ez csak az eddig is</p>	A kormány a hiányszakmákat és a piaci folyamatokat figyelembe véve kibővítette az államilag támogatott OKJ-s

C	Erőforrás	Célkitűzés	Aktuális állapot (2016 végén)	Lényeges társadalmi/ kormányzati válaszok (2015-2016)
			foglalkoztatott személyeket érintette. 2016-ban Közép-Magyarország népességének 7,9%-a, addig a felnőttképzésre jóval inkább rászoruló Észak-Magyarországon csak 4,2%-a vett részt képzésen.	képzések körét, új tanfolyamokat, kurzusokat, szakmákat támogat. Különös figyelmet fordított a kormány a digitális tudás és az idegen nyelvi kompetenciák fejlesztésére EU-s források felhasználásával.
1.11	Emberi erőforrás/ Egészség	Egészségtudatos magatartás	Bár a magyar felnőtt lakosság négyötöde véli azt, hogy az egészség megőrzésének egyik kulcsa, hogy az emberek tudatosan törekedjenek az egészséges életmódra, a gyakorlatban ezt nem tudják érvényesíteni. A 15 év alattiak egészségveszteségének nagy többsége a felnőttek kockázati magatartásaiból származó káros hatások következménye. A társadalmi kezdeményezésű válaszok továbbra is elégtelenek, még mindig nem vált közös üggyé az egészségi állapot javítása. A rossz környezetállapot okozta egészségkárosodás még nem kapott kellő figyelmet (hiányoznak a környezetegészségügyi monitoring rendszerek és a környezeti állapotjavító programok).	Az előző időszakban megkezdett kormányzati programok – az alapellátás prevenciók kapacitásának javítása, a gyógyszereszek bevonása az egészségfejlesztési tevékenységekbe, egészséges iskolai közétkeztetés, dohányzás elleni intézkedések – folytatódtak.
1.12		Krónikus megbetegedések csökkentése	A társadalmi kezdeményezésű válaszok itt is elégtelenek. Bár folytatódott a csökkenő tendencia mind a betegségek okozta halálozás, mind az egészséges életévekben mérhető magyar egészségveszteség alakulásában, a hazai értékek EU összehasonlításban igen rosszak. A keringési rendszer betegségei felelősek az elvesztett egészséges életévek 21%-áért, a daganatos megbetegedések közel az egyötödéért, majd a mozgásszervi megbetegedések (10%), végül a mentális és viselkedési zavarok és a sérülések (9%) következnek.	A már korábban megkezdett szűrőprogramok (házi orvosi vastagbél-szűrés, védőnők általi méhnyakrák szűrés), a már meglévő vizsgálatok elérhetőségének javítása (onkológiai vizsgálatok) és az elsősorban EU forrásokból végrehajtott infrastruktúra fejlesztések mellett a kormányzat fejlesztette az alapellátást (új szabályozás, forrásbővítés), jelentős ellenállásba ütközve törekedett erősíteni az ellátásszervezést.
1.13		Halandóság csökkentése (EU-átlaghoz való felzárkózás)	A stratégiai cél teljesülése irányába nem történt számottevő elmozdulás. Az egészségügyi ellátással elkerülhető halálozás szempontjából Magyarország az EU-országok között az utolsók között áll. A 65 év előtt bekövetkezett halálozások negyedét, 8600 halálesetet lehetett volna megfelelő egészségügyi ellátással elkerülni. Az egészségügyi infrastruktúra továbbra is elmaradott, valamint az egészségügyi dolgozók kivándorlása is	Lásd a „krónikus megbetegedések csökkentése” célkitűzésnél.

C	Erőforrás	Célkitűzés	Aktuális állapot (2016 végén)	Lényeges társadalmi/ kormányzati válaszok (2015-2016)
			folytatódott. Ezek a folyamatok, jelenségek bizonyos mértékig negatív hatással vannak a halandóság alakulására.	
1.14	Emberi erőforrás/ Kohézió	Szolidáris társadalom – társadalmi kirekesztettség csökkentése	2010-2012 közötti egyenlőtlenség növekedés után 2012-2014 között kismértékű egyenlőtlenség csökkenés következett be; 2014-2016 között további csökkenés történt. A munkanélküli háztartásokban élők arányának csökkenése az alacsonyabb státuszú, magas szegénységi kockázatú csoportokban volt jelentős. Ezzel szemben a súlyos anyagi depriváció csökkenése elsősorban a legszegényebbeknél (jelentősen) jobb helyzetben lévők kockázatának mérséklődéséből fakadt.	A szegénység és a társadalmi kirekesztettség csökkenése mögött a következő intézkedések állhatnak: a munkaerőpiac alsó szegmensét célzó közfoglalkoztatási program, a törlesztési terhek csökkentése (hitelek kimentése). Másrészt a munkajövedelmek növekedése (a minimálbér jelentős emelése és a bővülő adókedvezmények) is hozzájárulhattak a társadalmi kirekesztettség csökkentéséhez. Fontosabb kormányzati intézkedések, programok: ingyenes gyermekétkeztetés, integrált gyermekprogram, kötelező óvodáztatás, komplex fejlesztések a szegregátumokban élő emberek hátrányainak felszámolására, járási startmunka mintaprogram.
2.1	Társadalmi tőke	Társadalmi szerkezet átrendeződése	A szegénység és társadalmi kirekesztettség mértéke (2008-tól) 2013-ig folyamatosan nőtt, azóta azonban évről évre csökkent. 2016 elején a magyar népesség 26,3%-a élt szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben, amely az elmúlt tíz év legalacsonyabb értéke. Főként a súlyos anyagi deprivációban élők arányának csökkenése mozgatta a mutatót, ugyanakkor, a csökkenő tendencia ellenére, a súlyos anyagi depriváció az EU országaihoz képest továbbra is rendkívül magas Magyarországon.	A társadalmi szerkezet alakításában szerepet játszhattak: a közfoglalkoztatási program, a törlesztési terhek csökkentése, a munkajövedelmek növekedése.
2.2		Jó példák megjelenítése	(Módszertani okokból továbbra sem tudjuk ezen cél megvalósulási állapotának kvantitatív vagy kvalitatív értékelését adni.)	Több kormányzati és civil program is indult az elmúlt időszakban, melyek kiemelt szempontja a fenntarthatóság elérése és biztosítása. Az előző monitoring jelentésben említett két kampány – az „Otthon Melege Program” és a „Fűts okosan” kampány – jelen monitoring jelentés ideje alatt is folytatódott. Új programként jelentkezett a „Maradék nélkül”, a LIFE, a BISEL, valamint a klímagázt tartalmazó vagy azzal működtetett alkalmazásokkal kapcsolatos tevékenységek végzéséhez szükséges képzések.

C	Erőforrás	Célkitűzés	Aktuális állapot (2016 végén)	Lényeges társadalmi/ kormányzati válaszok (2015-2016)
2.3		Fenntarthatóságot szolgáló köztes intézmények támogatása	A hazánkban található civil szervezetek száma csökkent, bevételei növekedtek, annak ellenére is, hogy az állami támogatások (beleértve az EU-s forrásokat) csökkentek. Továbbra is létezik bizalmatlanság a civil szervezetekkel (vagy azok egy részével) kapcsolatban, s nem segíti a civil szervezeti aktivitást, ha a kormányzat és egyes civil szervezetek közötti, demokráciákban természetes politikai vita a civil szervezeteket terhelő többlet adminisztrációs kötelezettséget vagy hatósági eljárást eredményez.	A civil szervezetek állami támogatásának két speciális formája továbbra is a Nemzeti Együttműködési Alap, illetve a személyi jövedelemadó 1%-áról való rendelkezés.
2.4		Bizalom infrastruktúrájának erősítése	Magyarország az európai országok között továbbra is az alsó középmezőnyben helyezkedik el az átlagosnál alacsonyabb bizalmi szinttel. Az általános bizalom 2008-2012 között kismértékben emelkedett, azonban 2014-re visszaesett kb. a 2008-as szintre. A jogrendszerbe vetett bizalom a 2008-as mélypont után újra emelkedett, majd 2014-re megtorpant és továbbra is középtérték alatti. A bizalmat vélhetően gyengítik a járadékvadász jelenségek, a hirtelen jogszabályi változtatások (intézmények, valamint a feladat- és hatáskörök gyakori átalakításai) és a politikai közbeszéd, a politikai kommunikáció megosztó, bizalmatlanságot keltő beszédmódjai.	A kormány elsősorban az érdekegyeztető típusú tanácsokban folytatott bizalomerősítő párbeszédet, továbbá a vállalatok társadalmi felelősségvállalásáról szóló cselekvési tervet fogadott el. A járadékvadászat/korrupció elleni küzdelem területén a kormány 2015 májusában Nemzeti Korrupcióellenes Programot fogadott el.
2.5		Munkahelyi stressz csökkentése	(Módszertani okokból még nem tudjuk ezen cél megvalósulási állapotának kvantitatív vagy kvalitatív értékelését adni.)	A kormány jelen monitoring jelentés alatt is tovább folytatta a Családbarát Munkahely programot. A vállalati szféra esetében is létrejöttek kezdeményezések, például a Három Királyfi Három Királynő Mozgalom Családbarát Vállalat Díja.
2.6		Örökségünk ápolása, identitás megerősítése	Továbbra is bővülnek a külföldi magyarság és magyar szervezetek támogatásai, melyek a határon túl élő tömb- és szórványmagyarság szülőföldön maradását, továbbá a diaszpóra magyarságának megerősítését szolgálják, és a külföldi magyar oktatást, szakképzést, képzést, civil szervezeteket, fiatal és családi vállalkozásokat érintik elsősorban.	A kormány 2015-ben elindította a magyarság megerősítését célzó Kőrösi Csoma Sándor programot és a kárpát-medencei szórványmagyarságot segítő Petőfi Sándor Programot, valamint a kormány a külföldi szakképzést támogató programokat hozott létre. A Márton Áron Emlékvet hirdetett meg a nemzetpolitikai államtitkárság. 2016-ot a kormány a magyar fiatal vállalkozók évének nyilvánította, ezért 526 millió forintot rendelt a programhoz. A külföldi

C	Erőforrás	Célkitűzés	Aktuális állapot (2016 végén)	Lényeges társadalmi/ kormányzati válaszok (2015-2016)
			<p>A támogatás mértéke 2016-ban elérte a 73,5 Mrd Ft-ot (2014-ben 18,9 Mrd Ft volt az összeg).</p> <p>A kulturális, épített örökség megőrzése terén ugyanakkor kedvezőtlen hatásai vannak a régészeti feltárások szervezeti és forráselosztási változtatásainak.</p>	<p>ifjúsági civil szervezetek támogatására 50 milliós pályázattal hirdetett a kormány 2016-ban.</p> <p>A külföldi szervezetek támogatása a Bethlen Gábor Alapból és az Államtitkárság költségvetésében meghatározott keretből valósult meg. A támogatás mértéke 2015-ben és 2016-ban is növekedett.</p>
3.1	Természeti tőke/ ökoszisztéma-szolgáltatások, környezeti minőség	Ökológiai korlátok érvényesítése	<p>A 2014-2015 évek rekord meleget hoztak Magyarországon: a 2014. év a valaha megfigyelt legmagasabb átlaghőmérsékletű év volt és 2015. év is csak 0,1 °C-al maradt el az előző évtől. Magyarország az EU tagállamai sorában kiemelkedő éghajlati sérülékenységgel rendelkezik. A hőhullámokkal szembeni sérülékenység esetében a kiemelten és fokozottan sérülékeny területeken él a lakosság egynegyede.</p> <p>2015-ben a szilárd biomassza felhasználás összességében meghaladta a 60 PJ/év értéket, ez a teljes primerenergia felhasználás 6%-a. Különösen jelentős a szilárd biomassza térnyerése a lakossági (háztartási) fűtésben, itt a szilárd biomassza részaránya 2015-ben elérte a 15%-ot, ami légszennyezési és egészségi kockázatot jelent.</p> <p>A hazai építőipar fellendülésével 2015-re építési kavicsból 90%-al, homokból 25%-al, cement- és mészipari nyersanyagokból 60%-al többet termeltek ki, mint a mélypontnak tekinthető 2012. évben. Mivel az építés az egyik leganyagigényesebb emberi tevékenység, mindez a természeti erőforrások megőrzésének kockázatát jelenti.</p>	<p>Elfogadásra került a második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia, ami többek között az ÜHG kibocsátás csökkentés hazai terve. Az Energiastratégia 2030 jelen monitoring jelentés alatt frissítésre került. A dokumentum iránymutatást tartalmaz a jelenlegi energetikai kihívások megoldására.</p> <p>Elkészült a vízgazdálkodás stratégiai terve, a Kvassay Jenő Terv.</p> <p>A Magyarország Nemzeti Energiahatékonysági Cselekvési Terve olyan épületenergetikai és közlekedési infrastruktúra beavatkozásokat tartalmaz, melyek elősegítik az energiabiztonságot és a környezeti fenntarthatóságot.</p> <p>Működik a talajvédelmi Információs és Monitoring rendszer. Többféle program, kampány indult a háztartások, családok környezettudatosságának növelésére.</p>
3.2		Fenntartható termelési technológiák terjedése	<p>2014-ben és 2015-ben 4,2 illetve 4,7 millió tonna építési hulladék keletkezett, míg a válság utáni első évben 2009-ben 3,9 millió tonna. Ezzel összefüggésben megállapítható, hogy az építési-bontási hulladék kezelésében – köszönhetően az európai uniós szabályozás hazai jogrendbe történő átültetésének és a stratégiákban meghatározott szakpolitikai célkitűzéseknek – elmozdulás történik az anyagában történő újrahasznosítás irányába a lerakás rovására.</p>	<p>Az előző jelentés alatt elfogadott dokumentumok továbbra is érvényben vannak jelen időszak alatt, illetve módosítva lettek az azóta eltelt folyamatokat figyelembe véve.</p> <p>A megfelelő környezet kialakítása érdekében a kormány elfogadta az Országos Hulladékgazdálkodási Közszolgáltatási Tervet valamint a szabályozási rendszer is megváltozott. A kiégett üzemanyag és a radioaktív hulladék kezelésére illetve a nukleáris létesítmények leszerelésére a magyar kormány elfogadta a „Magyarország nemzeti programja a kiégett</p>

C	Erőforrás	Célkitűzés	Aktuális állapot (2016 végén)	Lényeges társadalmi/ kormányzati válaszok (2015-2016)
			<p>2014-től az energiafelhasználás növekedésnek indult, az energaintenzitás a korábbi javuló tendenciából stagnálásba fordult; 2015. évben a primerenergia-igény előző évhez viszonyított növekedése (5,8%) számottevően meghaladta a GDP növekedést (2,9%), ezzel a szétcsatolás – remélhetőleg átmenetileg – megszűnt.</p> <p>A 2009-2015 időszakban a bruttó végső villamosenergia-fogyasztásunk mindössze 6-7%-át fedezzük megújulókból; EU tagállami összehasonlításban csak Ciprust és Luxemburgot előzzük meg.</p> <p>A napenergia-termelés 2014-ben nem érte el a 0,6 PJ értéket (ez a végső felhasználás 0,008%-a), a szélenergia hasznosítás pedig kb. 2,9 PJ volt (ez a végső felhasználás 0,4%-át teszi ki). Ugyanakkor a fotovillamos napenergia-hasznosítás dinamikusan bővül, 2015-re több, mint kétszeresére nőtt az előző évhez képest.</p> <p>Az 1 hektárra eső műtrágya-hatóanyag 2007-ről 2009-re történő, közel 30%-os visszaesést követően, 2009 óta folyamatos a növekedett és az elmúlt 16 éves időszakot tekintve, 2016-ban volt a legmagasabb.</p> <p>2011-2015 között a növényvédőszer felhasználása megközelítőleg 14%-kal nőtt.</p> <p>Magyarország eddig nem használta ki kellőképpen az ökológiai gazdálkodásban rejlő lehetőségeket, 2015-ben a mezőgazdasági területek alig 2,3%-át éri el, mely az EU átlag felére sem tehető.</p>	<p>üzemanyag és a radioaktív hulladék kezelésére” című dokumentumot.</p> <p>Az energiaellátás fenntarthatósága és az energetikai struktúraváltás érdekében elfogadásra került a Magyarország Nemzeti Energiahatékonysági Cselekvési Terve.</p> <p>Folyamatosan működik a környezetbarát termék minősítési rendszer.</p>
3.3		Természeti tőke használat megfelelő árazása	Magyarországon az EU-átlaghoz hasonlóan az adóbevételek terén nagyon alacsony az anyag- és energiahasználathoz, továbbá a szennyezésekhez kapcsolódó fizetési kötelezettség. Egyes, a természeti tőkét jelentősen használó ágazatokban (pl. mezőgazdaság, építőipar) gyakorlatilag semmilyen érdemi gazdasági ösztönző sincs a természeti tőkét megőrző gazdálkodásra.	A természeti tőke használat megfelelő árazására vonatkozó lényeges beavatkozás nem történt.

C	Erőforrás	Célkitűzés	Aktuális állapot (2016 végén)	Lényeges társadalmi/ kormányzati válaszok (2015-2016)
3.4		Fenntartható területhasználat	<p>Magyarország területe kétharmadának nincs vagy jelentéktelen az ökológiai értéke (burkolt felület vagy szántó terület), s különösen dinamikusan bővül az infrastruktúra által elfoglalt területek nagysága (holott a népesség közben csökken).</p> <p>Az 1990 és 2016 közötti időszakban a legdrasztikusabb változást a művelés alól kivett területek növekedése jelentette – 11%-ról 21%-ra emelkedett –, mely szinte teljes mértékben a települések és infrastruktúrák terjeszkedésének következménye. 2013 és 2016 között a földhasználati módok eloszlásában sem figyelhető meg jelentős változás, domináns a legalacsonyabb ökológiai értékkel bíró szántók aránya.</p>	A fenntartható területhasználat érdekében jelen monitoring jelentés alatt elfogadásra került a Nemzeti Erdőstratégia 2016-2030, mely az erdősítést, a szakemberképzést és az erdők különböző hasznosítását tartalmazza.
3.5		Biodiverzitás megőrzése	A biodiverzitás – elsősorban az ökológiailag értéktelen területhasználatok növekedése miatt – csökkent. Reális a veszély, hogy a rendszerváltozásig a szocialista tervezettség központosító jellege miatt véletlenül fennmaradt ökológiailag értékes területek (az EU növényzet alapú biodiverzitásának legalább negyede a Kárpát-medencében volt található az 1990-es években) lassan, de folyamatosan áldozatául esnek a mértéket nem ismerő területhasználat-éhségnek.	<p>A célkitűzés teljesítése érdekében a kormány jelen időszakban két stratégiai dokumentumot fogadott el, a Nemzeti Erdőstratégia 2016-2030-at és a Nemzeti Biodiverzitási Stratégia 2015-2020-at. A Nemzeti Erdőstratégia kiemelt figyelmet fordít az erdők biodiverzitásának megőrzésére, a Nemzeti Biodiverzitási Stratégia pedig az EU biodiverzitási stratégiához illeszkedve megfogalmazza biodiverzitás megőrzéséhez kapcsolódó elérendő célokat.</p> <p>A kormány fejlesztette a GMO-mentes köztermesztés jogszabályi környezetét.</p> <p>Programok indultak hazánk génállományának megőrzésére („génbankok”).</p>
3.6		Emberről érő környezeti terhelés csökkentése	<p>Az emberek szálló por általi veszélyeztetettsége Magyarországon az EU országok átlaga felett van: a kisméretű szálló por okozta megbetegedések több, mint egy év statisztikai élettartam csökkenésre vezetnek hazánkban.</p> <p>Egyes térségekben (pl. Sajó-völgye) a vegyes tüzelésű háztartási kazánok, továbbá a kerti hulladék égetése, és az illegális tüzelőanyagok (pl. háztartási hulladék) használata helyi légszennyezési problémákat okoz. Országos és hosszú idő</p>	Mára a korábban meghozott, a jelen monitoring jelentés alatt megvalósuló, illetve a jövőben bevezetésre kerülő kormányzati intézkedéseknek köszönhetően csökkent, illetve tovább fog csökkenni a PM ₁₀ koncentrációja. A már megvalósult és tervezett kormányzati intézkedéseket a Kisméretű Szálló Por (PM ₁₀ részecske) Csökkentés Ágazatközi Intézkedési Programjáról 2015. dokumentum foglalja össze. A beavatkozások, valamint a tervezett beavatkozások elsősorban a közlekedési ágazatot érintették, azonban az

C	Erőforrás	Célkitűzés	Aktuális állapot (2016 végén)	Lényeges társadalmi/ kormányzati válaszok (2015-2016)
			<p>átlagában 2016-ig javuló tendenciájú a levegőminőség, csökken a napi határérték túllépések száma.</p> <p>Az utóbbi években fő PM₁₀ kibocsátó forrássá lépett elő a szilárd tüzelőanyag elégetésével járó folyamatok, ezek közül is kiemelkedő a lakossági tüzelés, mely 2015-ben a teljes kibocsátás mintegy 40%-át adja.</p> <p>2016. évi helyzetértékelés alapján 466 alkalommal regisztráltak egészségügyi határérték túllépést, 33 mérőállomáson.</p>	<p>ipari, a mezőgazdasági és a lakossági kibocsátással kapcsolatban is számos intézkedés került, illetve kerül bevezetésre.</p>
4.1	Gazdasági erőforrások/ Vállalkozói tőke, innováció, foglalkoztatás	Lokalizáció és nemzetközi együttműködés egyensúlya	<p>A GDP/GNI rés az extrapolációs előrejelzésekkel ellentétben nem fordult át, a bruttó hazai termék jelenleg is meghaladja a bruttó nemzeti jövedelmet. A külföldi tőke hozzáadott érték termelése továbbra is gyorsabb ütemben nő, mint a hazai gazdasági szereplők. Azonban jelenleg sem kell attól tartani, hogy a magyar gazdasági fejlődés fenntarthatóságát veszélyeztetné a folyamat.</p>	<p>Továbbra is az EU-s források beáramlása és a növekvő számú külföldön dolgozó magyar munkavállaló jövedelem hazautalásából származik a GDP/GNI arány jelentős része.</p> <p>A külkereskedelmi egyenleg jelentős mértékben növekedett, a szolgáltatások exportja már nagyobb értékben kerül értékesítésre külföldön, mint az áruké.</p>
4.2		Helyi gazdasági kapcsolatok erősítése	<p>A hazai vállalkozások hozzáadott értékének növekedése kisebb volumenű volt a külföldi tőke hozzáadott értékéhez képest.</p> <p>Az ország külkereskedelmi egyenlege tovább növekedett, elsődleges külkereskedelmi partnerünk továbbra is az EU.</p> <p>A hazai kkv-k kibocsátása az MNB hitelprogramjainak köszönhetően és a nem teljesítő hitelek csökkenése miatt összességében növekedett.</p>	<p>Partnerségi Megállapodás támogatja. Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció szerint EU-s támogatásokkal segítik.</p> <p>A kkv-k a jelentés ideje alatt a Növekedési Hitelprogramot, majd később a Piaci Hitelprogramot is igénybe vehették, mellyel növekedést értek el.</p> <p>Fennmaradt a 2011-ben indult Tanyafejlesztési Program, ehhez 2015-ben a termelő Falu Program csatlakozott.</p>
4.3		Járadékvadászat csökkentése	<p>Az adóelkerülés az újonnan bevezetett gazdaságfehérítő eszközöknek köszönhetően csökkent.</p> <p>A járadékvadászat viszont továbbra is alapvető jelenség a magyar gazdaságban, amit óhatatlanul elősegít az EU-s pályázatok nagy száma, a központi újraelosztás kelet-közép-európai átlagot lényegesen meghaladó volta, s egyes szolgáltatások állami irányítás alá vonása. (A magyar állam évente mintegy 1900 milliárd forintnyi közpénzt költ el közbeszerzési eljárásokban.) A hálapénz az egészségügy megkerülhetetlen problémája maradt.</p>	<p>A kormány 2015 májusában Nemzeti Korrupcióellenes Programot fogadott el.</p> <p>Az adóelkerülés csökkentése érdekében a kormány bevezette az EKÁER-t és tovább bővítette az online pénztárgépek kötelező használatának körét.</p> <p>Jelen időszakban azonban ellentétes folyamatként a NAV által lemondott követelések megnövekedett értéke jelent meg. Ez a jelenség a jövőben várhatóan visszaesik.</p>

C	Erőforrás	Célkitűzés	Aktuális állapot (2016 végén)	Lényeges társadalmi/ kormányzati válaszok (2015-2016)
			A magyar társadalomban erőteljes az a vélekedés, hogy az előrejutás elsősorban a megfelelő kapcsolatokon, és kevésbé a törekvésen vagy teljesítményen múlik.	
4.4		Vállalkozási terhek, akadályok csökkentése	Az adó- és járulékkerhek továbbra is jelentősek és elsősorban a kkv-kat érintik, azonban a kormány 2016-ban elfogadta a 2017. évre vonatkozó társasági adókulcs 9%-ra, és a munkáltatói társadalombiztosítási járulék 5 százalékponttal történő csökkentését. Az adóék továbbra is magas, 50% körüli érték, az egyik legmagasabb az EU-tagállamokban. Az adminisztratív terhek tekintetében 2015-16-ban érdemi változás a vállalkozásokat érintően nem következett be.	A 2015-ben elfogadott Közigazgatás- és Közszolgáltatásfejlesztési Stratégia 2014-2020 a közszolgáltatások adminisztratív és ügyintézési idejének 20%-os, a szolgáltatási díjak és illetékek 10%-os csökkenését irányozza elő.
4.5		Innováció erősítése	Az ország innovációs teljesítménye továbbra is EU-átlag alatti. A külföldi tulajdonban lévő nagyvállalatok termelékenységi tudása nem terjed szét a nemzeti tulajdonban lévő vállalatok körében, elsősorban az innovációk átvételére képes szakemberek hiánya miatt.	A cégek innovációra és növekedésre igénybe vehették a Növekedési Hitelprogramot és a Piaci Hitelprogramot.
4.6		Foglalkoztatottság növelése	A stabilan növekvő trend következtében a V3 és az EU átlagot meghaladó foglalkoztatási ráta figyelhető meg a 20-64 éves korosztálynál. A statisztikát a közfoglalkoztatottak és a külföldön dolgozó magyarok is javítják.	A foglalkoztatottság bővüléséhez a versenyszféra munkaerő-keresletének emelkedéséhez, a közfoglalkoztatottak és a külföldön dolgozó magyarok létszámának növekedése, a nyugdíjkorhatár emelése, a hazai szakpolitikai és gazdasági programok járultak hozzá.
4.7	Gazdasági erőforrások/ Makro-egyensúly, prudens költségvetési gyakorlat	Költségvetési hiány kordában tartása, az államadósság csökkentése, pénzügyi tudatosság növekedése	A költségvetési hiányt a kormány az elmúlt időszakban tovább csökkentette, 2015-ben 2%, 2016-ban 1,7% volt, amivel az ország betartotta a maastrichti 3%-os hiányra vonatkozó szabályt. A költségvetési hiány alacsony szinten tartása elősegítette az államadósság csökkenését, amely jelenleg 74,1%-ra (az Alaptörvény által előírt arány fölött, de fenntartható szinten) mérséklődött. Az államadósság kezelését megkönnyítette a három legjelentősebb hitelminősítő is, mivel hosszú idő után hazánkat újra a befektetésre ajánlott kategóriába emelte vissza. A lakosság pénzügyi tudatossága továbbra is gyenge.	A kormány fegyelmezett költségvetési politikát vezetett be az utóbbi években az államadósság és az államháztartási egyensúly javulása érdekében. Jelen időszakban az ország teljesítette a maastrichti kritériumokban rögzített 3%-os államháztartási hiányt. A lakosság pénzügyi kultúrájának erősítését a kormány (Nemzeti Ifjúsági Stratégia), az ÁSZ (szerepvállalás) és az MNB (Társadalmi Felelősségvállalási Stratégia) is célként tűzte ki.

C	Erőforrás	Célkitűzés	Aktuális állapot (2016 végén)	Lényeges társadalmi/ kormányzati válaszok (2015-2016)
	<p>Gazdasági erőforrások/ Korosztályos egyensúly</p>	<p>A korosztályos egyensúly fokozatos visszaállítása, a nyugdíjrendszer hosszú távú stabilitásának biztosítása</p>	<p>A nyugellátással kapcsolatos kiadások GDP-n belüli aránya 2014-2015-ben csökkent, a 9,2%-ról 9%-ra. Ebben a legnagyobb szerepet a rendszerfüggőség (nyugdíjasok száma/járadékfizetők száma) csökkenése jelentette. A nyugdíjas korúak arányának növekedése ellenére a rendszerfüggőségi ráta csökkent, egyrészt a nyugdíjra jogosultak arányának csökkenése, másrészt a foglalkoztatottak arányának növekedése miatt.</p> <p>Az időskori eltartottsági ráta folyamatos romlása ellenére a nyugdíjrendszer fenntarthatóságára vonatkozó előrejelzések a nyugdíjkiadások GDP-n belüli arányának és a GDP 1%-a körüli hiány stabilitását várják az elkövetkező 40 évben. Ugyanakkor a munkanélküliség illetve inaktivitás által sújtott korosztályok nyugdíjba vonulása miatt várható az idősök szegénységi rátájának növekedése.</p>	<p>A nyugdíjrendszer javuló egyensúlyának egyik legfontosabb eleme az volt, hogy a korhatár alatti ellátások megszigorítása és a korhatáremelések jelentősen, öt évvel megemelték a tényleges nyugdíjba vonulási életkort.</p> <p>A kormányzat megszigorította az idősgondozás igénybe vételének feltételeit, ami a rendszer egyensúlyát elősegítő lépés, ugyanakkor Magyarországon lényegesen nagyobb igény mutatkozik ezek iránt a szolgáltatások iránt, mint amit az ellátó rendszer jelenleg nyújtani tud.</p> <p>A készpénzes családtámogatások fejlesztése hozzájárult a gyermekszegénység mérséklődéséhez, ugyanakkor a gyermekek szegénységi kockázata továbbra is magas.</p> <p>A 3 éves kortól kötelező óvodába járás és a bölcsődei hálózat fejlesztése hosszú távon a korosztályi egyensúlyt javíthatja, ugyanakkor a kormányzat továbbra is adós a magyar közoktatás gyenge eredményességét és jelentős egyenlőtlenségeit javító intézkedések elfogadásával.</p>

3.5 Értékelés a fenntarthatósági átmenet helyzetéről

A Keretstratégia elfogadása óta eltelt négy év már valamennyire megfelelő időtáv, hogy néhány tendencia érzékeltethető legyen az előrehaladási jelentésünkben. Az elérhető adatok segítségével és a Keretstratégia elvárásai, célrendszere alapján mutatja be a jelentés a folyamatokat.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy:

- Magyarország továbbra is **kedvezőtlen fenntarthatósági állapotban** van, a nemzeti erőforrásaink mennyiségi és minőségi megőrzésével és gyarapításával – egyes jelentős részterületi eredmények ellenére – érdemi gondjaink vannak. Ez a jövőre vonatkozóan a lehetségesnél gyengébb társadalmi-gazdasági fejlődést jelez előre. (Ahogyan a néhány évtizeddel ezelőtti gyenge fenntarthatósági teljesítmény pedig az EU-hoz csatlakozó közép- és kelet-európai országok közötti egyik leggyengébb gazdasági felzárkózást eredményezte.)
- A 16 kulcsindikátor között mindössze 2 olyan van, melynek aktuális értéke legalább átlagos és egyben javuló trend jellemzi. Az előző monitoring jelentés óta **pozitív** változás következett be a **GDP-hez viszonyított oktatási kiadások** és a **természeti erőforrás-termelékenység** tekintetében. A tendenciák **negatív irányba fordultak** azonban a **következő 6 indikátor** esetén: a korai iskolaelhagyók aránya, a születéskor egészségesen várható élettartam, az általános bizalom szintje, a lakosság kitettsége a levegő szilárdanyag-szennyezettségének, a beruházások bruttó állóeszköz-felhalmozási rátája és a K+F kiadások.
- Elmondhatjuk, hogy **javuló tendencia** tapasztalható, illetve közelebb kerültünk a kívánt célértékhez hét indikátor esetében, melyek elsősorban az **emberi és gazdasági erőforrásokat** érintik. **Romló tendencia** vagy **rossz szinten stagnálás** jellemzi általában a **társadalmi tőkét** és a **természeti erőforrásainkat**.
- Az EU átlaghoz képest pozitívan a **foglalkoztatási rátánk** és a **csökkenő államadósságunk emelkedik ki**, továbbra is aggasztó azonban a **súlyos anyagi deprivációban élők magas aránya**, a **kiterjedt járadékvadászat**, a **bizalom alacsony szintje**. A **születéskor várható élettartam** a harmadik legalacsonyabb érték a 28 EU-tagállam között.
- A tudás az az erőforrás, amelynek magas minősége megtermékenyítően hat más erőforrásokra (javul az egészséges életmódok gyakorisága, nő a környezettudatosság, több az innováció, nő a munkakinálat, nő a termelékenység, nő a társadalmi mobilitás, stb.). Ezért különösen aggasztó, hogy **az iskolában megszerzett tudás gyakorlati alkalmazási képessége romlik**, s a magyar iskolarendszer a fejlett országok **egyik legszelektívebb, a születéskori társadalmi különbségeket leginkább konzerváló** rendszere.
- Sikeresek azok az intézkedések (például a népesedéspolitika, a depriváció csökkentése, a foglalkoztatás növelése vagy a prudens költségvetési gazdálkodás területein), melyek iránt erős a **politikai** és a **társadalmi elköteleződés**, végrehajtásuk **stabil intézményrendszeren** alapul és **tudatos, összehangolt, innovatív és hosszú távú tervezés és végrehajtás** jellemez. Ezen intézkedések példaként szolgálhatnak nemzeti erőforrásaink gyarapítására a jövőben.
- Nem voltunk képesek élni azzal a helyzeti előnyünkkel, amit a természeti tőke, a biodiverzitás EU-átlaghoz képesti gazdagsága jelentett a Kárpát-medencében. 1990 óta olyan tendenciák alakultak ki, olyan nyugati mintákat másoltunk, amik **az antropogén területhasználat egyre gyorsuló kiterjesztését**, s az ezzel járó **biodiverzitás-vesztést** jelentették. Gazdag

agrárhagyományainknak ellentmondóan csökken a talajok termőképessége, kirívóan alacsony a biogazdálkodás aránya, a mezőgazdasági művelési módok aránya éppen fordított viszonyban áll az ökológiailag is értékes gazdálkodási módok rangsorával. Ugyancsak jelentősen és gyorsuló mértékben növekedett a beépített területek (lakóövezetek, ipari parkok, kereskedelmi létesítmények, közúti infrastruktúrák) mérete.

- A kormányzat részéről komoly elköteleződés mutatkozik egyes, fenntarthatóság szempontjából is kiemelkedő területen, gondolva itt a demográfiai vagy makrogazdasági intézkedésekre, azonban ezen túl, más erőforrások tekintetében továbbra is elmondható, hogy **a beavatkozások szelektívek és partikulárisak**, hiányos az összehangolt és a tervezett szakpolitikai végrehajtás és az felsőszintű politikai elköteleződés.

A fenntarthatóság terén a megfelelő kormányzati koordináció megteremtése nem csak az NFFS-hez kapcsolódó országgyűlési ajánlásából, hanem az ENSZ égisze alatt tett kötelezettségvállalásunkból (17.13 és 17.14 feladatok az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljai között) is következő feladat.

- **A fenntarthatóság intézményrendszere továbbra is kiegyensúlyozatlan:** míg az Alaptörvény számos rendelkezése, a jövő nemzedékek szószólója, a különböző tanácsadó testületek (NFFT, Országos Környezetvédelmi Tanács, Versenyképességi Tanács), a köztársasági elnöki hivatal fenntarthatósági igazgatósága együttesen világszinten egyedülállóan gazdag fenntarthatósági intézményrendszert mutat, addig a végrehajtó hatalom területén a fenntarthatóság nem stratégiai szempont. Hiányzik az érdemi kormányzati koordináció, az erre vonatkozó országgyűlési határozati ajánlás is csak formálisan, de nem érdemben teljesült. A helyenként felgyorsuló jogalkotás számos esetben nem veszi figyelembe, nem hasznosítja a fenti intézmények által megformált véleményeket.

- Ugyancsak felemás képet mutat a fenntarthatóságnak a gazdasági, vállalati döntéshozatalban betöltött szerepe. Fontosnak tartjuk, hogy vannak pozitív példák, jó gyakorlatok, s olyan **vállalkozások, ahol a fenntarthatóság valamennyi dimenziója szempont** a döntéshozatalban, a vállalati gyakorlatok kialakításában. A vállalatok egy része igen aktív a fenntarthatósági jó gyakorlatok terjesztésében az ezt támogató üzleti szervezet, a BCSDH (a Fenntartható Fejlődés Magyarországi Üzleti Tanácsa) segítségével.

Az üzleti szféra többségében azonban a fenntarthatósági politikák gyakorlata nincs jelen vagy szelektív, gyakran azon fenntarthatósági területek sikkadnak el, amire az adott vállalatnak a legnagyobb a hatása. Az NFFS-ben említett, **a fenntarthatóságot leginkább erodáló vállalati gyakorlatok** (gyermekvállalás és karrier nehezen összeegyeztethető volta; vállalati kultúra: a feladatok alacsony szintű delegálása, munkahelyi stressz magas foka; alacsony természeti erőforrás-hatékonyság) **érdemben és összességében nem változtak.**

Az **emberi erőforrások** területén az egyik legégetőbb fenntarthatósági kérdés a **demográfiai** folyamatok alakulása. A kormány az előző jelentés óta számos intézkedést vezetett be, melyek pozitívan befolyásolták a gyermekvállalási kedvet és a házasságkötések számát is. A kisgyermekesek számára hozott intézkedések még nem érték el a kívánt hatásukat, mégis a kormányzati beavatkozások összességében javítottak az előző jelentéskor megfigyelt demográfiai kilátásokon. Emellett a lakosság öregedése tovább folytatódott. Hazánk továbbra sem migrációs célterület, a menekültek és a külföldi állampolgárok többnyire csak tranzitországgként tekintenek hazánkra, ezért a bevándorlás súlya nem

számottevő. A tömeges irreguláris migráció azonban túlterhelhette volna az ország integrációs vagy tranzit kapacitását.

A lakosság **egészségi** állapotát jellemző születéskor várható élettartam esetében 2015-ben csökkenés, 2016-ban javulás figyelhető meg. A születéskor egészségesen várható élettartam esetében is csökkenés volt tapasztalható mindkét nem esetében 2015-ben. A magasabb iskolai végzettséggel és jövedelemmel rendelkezők továbbra is jobbnak ítélik meg egészségügyi helyzetüket, tehát az egészségügyi helyzetről alkotott kép és a társadalmi egyenlőtlenség erős összefüggést mutat. Az egészségügyi dolgozók kivándorlása komoly terhet ró a magyar egészségügyre. A kormány az egészségügy fenntarthatósága érdekében bér- és infrastrukturális fejlesztéseket hajtott végre, azonban további rendszerszintű intézkedések szükségesek.

A hazai **oktatási** rendszer eredményei az elmúlt monitoring jelentés óta tovább gyengültek. A gyengülésre a jelenlegi PISA eredmények is rámutatnak, a tanulók eredményei természettudományok és szövegértés terén tovább romlottak, míg a matematika esetében stagnáltak. A tanulók problémamegoldó képessége továbbra is elmarad az OECD átlagtól. A korai iskolaelhagyók aránya az előző jelentés óta tovább emelkedett, aminek következtében több képzetlen fiatal kerül ki a munkaerő-piacra, ez pedig foglalkoztatási problémaként jelentkezik. A felnőttképzésben részt vevők aránya az elmúlt évek kormányzati intézkedései nyomán tovább növekedett, azonban ez elsősorban a foglalkoztatott munkaerőt érintette. Az inaktívak és a munkanélküliek képzésben való részvétele továbbra is alacsony, elmarad az EU-s átlagtól.

A **szegénységben** és **társadalmi kirekesztettségben** élők arányában javulás következett be. Az előző jelentés óta a súlyos anyagi deprivációban élők aránya tovább csökkent, 2016-ban csak minden hatodik embert érintett, ami az elmúlt tíz év legalacsonyabb adata. Ám EU-s összehasonlításban még mindig nagyon sok honfitársunk tekinthető kirekesztettnek. A közbeszédben gyakran megjelenő jövedelmi egyenlőtlenség terén azonban Magyarország nem áll rosszul, az adatok az EU-átlagot meg nem haladó egyenlőtlenségeket jeleznek csupán.

A **társadalmi tőkét** jellemző valamennyi kulcsindikátor romlást mutatott az elmúlt két évben. A társadalmi kohézió szempontjából a 2010-2012 közötti kedvező tendenciák egy része 2014-re negatív irányba fordult: csökkent a bizalom, szintén csökkent a demokrácia működéssel való elégedettség. Egyedül a gazdaság állapotával voltak elégedettebbek a magyarok 2014-ben, mint 2012-ben.

Az Európai Társadalmi Felmérésben (ESS) résztvevő más országokhoz képest Magyarországon kiemelkedően magas a **bizalomhiány**. A 11-fokú, bizalmat mérő skálán a magyar érték csak 4,2. Az elemzésben részt vevő európai országok között csak három olyan akadt, ahol az általános bizalom szintje még Magyarországnál is alacsonyabb volt. A jogrendszerbe vetett bizalom szintje is alacsonyabb az európai átlagnál, időben pedig úgy alakul, hogy 2010 és 2014 között stabil, a 2004-2008 mérési eredményekhez képest pedig magasabb. A demokrácia működéssel kapcsolatos elégedettség 2014-ben alacsonyabb volt, mint 2010-2012-ben, de még mindig nem olyan alacsony, mint a 2006-os és különösen a 2008-as adat, ugyanakkor a 2002-es pozitív csúcstól nem éri el.

Az ország korrupcióérzékelési indexe az előző monitoring jelentés óta tovább romlott, továbbra is az EU sereghajtói közé tartozunk. Míg az adóelkerülés ellen számos hatásos kormányzati fellépés történt,

a **járadékvadászat** szintje továbbra is magas. A járadékvadászat számára kedvező háttérrel jelent a magas (a hozzánk hasonló közép-kelet-európai országokét majd 10 százalékponttal meghaladó) újraelosztás, a kormányzati kiadások – ezen belül is a vállalkozások felé irányuló transzferek – magas szintje, s a GDP-hez viszonyítottan igen jelentős nagyságú EU-s pályázati források állandósult jelenléte.

Gyengén romló a **civil szervezeti aktivitás** (a szervezetek számosságával mérve).

A **természeti erőforrások** állapotát vizsgálva az előző jelentés óta jelentős előrelépést nem sikerült elérni, az akkor megfigyelt tendenciák most is érvényesek. Tartós trend a fejlett országokban, hogy a lakosságot közvetlenül érintő környezetszennyezések általában, kevés kivételtől eltekintve csökkennek, míg az emberek életminőséget közvetetten meghatározó ökoszisztéma-szolgáltatások (amelyek a természeti tőke nagyságának, a biodiverzitásnak a függvényei) romlanak, gyorsul a természetes környezet területi kiterjedtségének visszaszorítása, fajok pusztulnak ki.

A természeti tőkét csökkentő legjelentősebb antropogén tényező, a **területhasználat** tekintetében szinte az egyetlen pozitív tendencia erdőterületeink növekedése, 2016-ra az ország területének 21%-a erdősült. Negatív tendencia a kivett területek arányának drasztikus növekedése úgy, hogy közben a lakosság szám csökken. A mezőgazdasági területek esetében 2011 óta növekedés figyelhető meg, ezen belül a gyepterületek 2012 óta növekednek, ugyanakkor nem csökken a legkisebb ökológiai értékkel bíró szántók kiterjedtsége. Pozitív, hogy az ország területéhez viszonyított Natura 2000 területek aránya vonatkozásában Magyarország továbbra is az EU élvonalába tartozik, azonban az előző jelentés óta nem változott és romló tendenciát mutat a kedvezőtlen besorolású élőhelyek természetvédelmi helyzete. Legfontosabb természeti értékeink közé tartozik a talajvagyonunk és a vízkészletünk. Ezek minőségének javítása a hosszú távú fenntarthatóságot szolgálja. A talajt leginkább fenyegető veszélyek az elmosódás, a tápanyagegyensúly felbomlása és a vegyszerterhelés. Ezzel összefüggésben vizeink jó állapotát is nagyban meghatározza a kijuttatott tápanyagok mennyisége, és a különböző ipari és mezőgazdasági tevékenységből származó további szennyeződések.

A **hulladékgazdálkodás** és a bányászat területén is jelentős intézményi átalakítások történtek, amelyek az iparágakra is jelentős hatással vannak. Különösen az előbbi esetében tapasztalhatók konfliktusok, melyek a szolgáltatásbiztonság mellett a fenntarthatóságot is veszélyeztetik.

A **klímaváltozás** miatt tapasztalható sérülékenység sokrétűen érinti erőforrásainkat, erre adandó választ az alkalmazkodási stratégiák foglalják magukban. A tendenciákat figyelve a jövőben az itt megfogalmazott intézkedések térben differenciált végrehajtására nagyobb hangsúlyt szükséges fektetni. Az **üvegházhatású gázok** egy főre jutó relatív alacsony kibocsátásával Magyarország az EU élvonalához tartozik, ugyanakkor a 2014-ről 2015-re jelzett emelkedés az EU-összevetésben százalékosan is, és az ország történetében 2000 óta is a legmagasabb, ami feltétlen figyelmet kíván.

Energiafelhasználásunk a válságból való kilábalásnak köszönhetően növekedésnek indult, az energiaintenzitás a korábbi javuló tendenciából stagnálásba fordult. A célként kitűzött energia megtakarítás megvalósítása csak biztos lábakon álló eszközrendszer segítségével lehetséges. A megújuló erőforrások használata ugyan megközelítette a 2020-ra vállalt 14,65%-os uniós kötelezettséget, mégis az összetétel aránya aggasztó: négyötöde mezőgazdasági alapú, illetve több, mint a fele erőművi és háztartási tűzifa felhasználásra vezethető vissza. A háztartási tüzelésre

visszavezethető levegőszennyezés az elmúlt években gyakran értékhatár feletti szintet ért el az ország különböző részein, ami komoly egészségügyi kockázatot jelent.

A **magyar gazdaság** aktuális eredményei az előző jelentés óta számos területen javultak, ez a GDP növekedésében, a foglalkoztatottság bővülésében, a kkv-k hitelfelvételének növekedésében, valamint az államadósság-, a nemteljesítő hitelek-, a magánszektor eladósodottságának- és az államháztartás kiadásának GDP arányos csökkenésében látható. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy a hitelállomány jelenleg még nem haladja meg a törlesztett hitelösszegek mennyiségét, így **a beruházások és a fejlesztések még nem érik el a kívánt szintet**. Gazdaságunk továbbra is erőteljesen függ külföldi forrásoktól: az elmúlt jelentés óta az állami beruházások az EU-s pénzek ütemezése miatt csökkentek, ezért a bruttó állóeszköz-felhalmozási ráta mérséklődött. A bruttó állóeszköz-felhalmozási ráta csökkenése visszavetette hazánk gazdasági növekedését, azonban így is 3 %-os (2015) és 2%-os (2016) GDP növekedés valósult meg. A magyar gazdaság továbbra is erőteljesen duális jellegű, egy magas termelékenységgű külföldi tulajdonú nagyvállalati körre és egy nagyon alacsony termelékenységgű hazai kis- és középvállalati körre oszlik.

A **foglalkoztatottság** jelen időszakban tovább emelkedett, amelynek hátterében nem csak a közfoglalkoztatottak számának kismértékű növekedése, hanem különböző szakpolitikai és gazdasági program, valamint a külföldi magyar munkavállalók számának emelkedése áll. A közfoglalkoztatottak elsődleges munkaerő-piacon történő elhelyezkedése továbbra is alacsony, a közfoglalkoztatottak elsősorban nem a program során biztosított képzések segítségével találnak munkát. Ugyanakkor a jelentés ideje alatt hozott kormányzati intézkedések várhatóan elősegítik a programban résztvevő egyének elhelyezkedését. A magyar munkavállalók **kivándorlásának** következtében szakemberhiány és az ellátórendszerre nehezedő nyomás emelkedése várható. A kormány és az üzleti szféra a bérek emelésével egykezett az elmúlt években mérsékelni a folyamatot.

A **kutatás és fejlesztés** hozzájárul az ország GDP növekedéséhez. Hazánk K+F ráfordításainak mértéke az előző jelentés óta nem változott, a nagyvállalatok GDP arányos K+F ráfordításai növekedtek az állami K+F ráfordítások csökkenése mellett.

A vállalkozásokat érintő egyes **adóterhek** parciális csökkentése hozzájárult a vállalkozások versenyképességének növekedéséhez. Hazánkban ugyanakkor, általában az adminisztratív és adóterhek továbbra is magasak, elsősorban a magyar kkv-kat érintik. A kkv-k versenyképességének növelése érdekében a kormány az adópolitika felülvizsgálatát tervezi a következő időszakban.

A demográfiai helyzet javulása pozitívan befolyásolhatja majd a **jóléti rendszer** fenntarthatóságát, elsősorban a nyugdíj-és egészségbiztosítási rendszereket. Jelen monitoring jelentésben azonban meg kell említeni, hogy a demográfiai helyzet nem elégséges, tovább növekedett az eltartottsági ráta. Ugyanakkor a foglalkoztatással és a nyugdíjrendszerrel kapcsolatos intézkedések következtében a rendszerfüggőségi ráta tovább mérséklődött, 7 nyugdíjas jutott 10 járulékfizetőre, tehát a beavatkozások a járulékfizetők terhének csökkenését eredményezték. A nyugdíjkiadások GDP-n belüli aránya a következő évtizedekben stabil lehet, a nyugdíjrendszer fenntartható pályán tartható.

3.6 Általános összegző következtetések

Emberi erőforrások

Kedvező tendenciák	Kockázatok
<p>Az élveszületések száma a 2011-es mélypontot követően az elmúlt években növekedett az országban, annak ellenére, hogy egyre kevesebb a szülőképes korú nő az országban. A két folyamat együttesen a teljes termelékenységi arányszám javulását eredményezte.</p> <p>Az országból korábban elvándorolt magyar munkaerő visszavándorlása elkezdődött.</p> <p>Az elvándorlás következtében a hazai munkabérek növekednek.</p> <p>A felnőttképzésben résztvevők aránya – részben a kormány intézkedéseinek köszönhetően – jelentősen megnőtt az előző monitoring jelentés óta és közelebb került az EU-s átlagértékhez.</p> <p>Bővült az államilag támogatott szakképzések száma, köztük számos olyan képzéssel, melyek figyelembe veszik a munkaerő-piaci igényeket.</p> <p>A krónikus nem fertőző megbetegedésekben elhunytak száma az elmúlt években csökkent, de a csökkenés kisebb mértékű volt, mint az EU átlagában.</p> <p>Az egészségügyi dolgozók bérnövekedése csökkentette az ágazatban dolgozók kivándorlásának mértékét.</p> <p>A szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élők aránya az előző monitoring jelentés óta mérséklődött.</p> <p>A gyermekszegénység a családtámogatási politika következtében az előző monitoring jelentés óta csökkenő tendenciát mutat.</p> <p>A sokoldalú gazdaságpolitikai intézkedések következtében, köztük a devizahitelek átváltása miatt a lakossági eladósodottság mértéke tovább csökkent. 2015-ben és 2016-ban a megelőző évekhez képest némiképp növekedett a teljes termelékenységi arányszám.</p> <p>Emelkedett a 0-2 évesek-, illetve a bölcsődei férőhelyek száma, valamint a gyermekvédelmi intézmények szolgáltatásait igénybe vevők száma.</p> <p>Csökcent a három vagy több gyermeket nevelő, kétszülős háztartások szegénységi kockázata.</p>	<p>A szülőképes korban lévő nők (15-39 éves) számának csökkenése várható a közeljövőben, hiszen az ú.n. „Ratkó-unokák” lassan elérik a 40 éves kort és kilépnek a szülőképes korból.</p> <p>A magyar munkaerő további elvándorlása egyre nehezedő nyomást fog helyezni a szociális ellátórendszerre. Az elvándorlás miatt kialakuló szakemberhiány következtében a termelékenység csökkenése várható, az elvándorolt fiatalok pedig a demográfiai folyamatokra gyakorolnak negatív hatást.</p> <p>A magyar diákok szövegértési és természettudományi készsége tovább romlott, növekedett azon tanulók száma, akik az elégséges szintet sem érték el.</p> <p>A PISA-teszt eredményei szerint a problémamegoldó képesség tekintetében a magyar diákok rendre alulteljesítenek.</p> <p>A korai iskolaelhagyók aránya az utóbbi években tovább növekedett, amihez a tankötelezettség 16 éves korra történő csökkentése jelentősen hozzájárult. Az így a munkaerőpiacra lépő képzetlen munkaerő további foglalkoztatási problémát okoz.</p> <p>A felnőttképzésben főleg a foglalkoztatott, és a magasabban képzett munkaerő van reprezentálva.</p> <p>A káros szenvedélyek okozta halálozások az elmúlt években sem mutattak javuló tendenciát.</p> <p>A születéskor várható élettartam és a születéskor egészségesen várható élettartam növekvő trendje megtört és az utóbbi évben csökkenés volt tapasztalható.</p> <p>A krónikus nem fertőző betegségekben szenvedők száma az egészségtudatos életmód hiánya miatt tovább romlott.</p> <p>Az egészségügyi dolgozók kivándorlása és számának csökkenése veszélyezteti az egészségügy optimális működését.</p> <p>Magyarország továbbra is jelentősen deprivált országnak számít, annak ellenére, hogy 20% alá csökkent az érintett népesség aránya.</p> <p>Magas és tovább nőtt a gyermeküket egyedül nevelők szegénységi kockázata.</p> <p>Továbbra is alacsony a kisgyermeket nevelő, ill. a három vagy több gyermeket nevelő nők foglalkoztatási rátája, csökkent a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya.</p>

Társadalmi tőke

Kedvező tendenciák	Kockázatok
<p>A kárpát-medencei szórvány magyarság számára egyre nagyobb mértékű támogatások jutnak, valamint egyre több, a külföldi magyarokat célzó programokat indított el a kormány.</p> <p>Számos, a fenntartható életmódot népszerűsítő, támogató kampány indult vagy folytatódott, többségük a környezeti fenntarthatósággal volt kapcsolatos.</p> <p>A közsféra alkalmazottainak 60%-a került bevonásra a korrupcióval szembeni védelmet biztosító integritás-szemléleti programba.</p>	<p>A magyar állampolgárok a legboldogtalanabbak közé tartoznak Európában, továbbá alacsony az egymás iránti-, illetve a közintézményekbe vetett bizalom is.</p> <p>A jogrendszerbe vetett bizalom szintje alacsony értéken stagnál. Csökkent a demokrácia működésével kapcsolatos elégedettség, ami európai összehasonlításban az egyik legalacsonyabb szintű.</p> <p>A bizalom az üzleti szervezeti rendszereken belül is alacsony. Továbbra is nagyon alacsony a hatáskörök alsóbb szintekre való delegálása (ebben a tekintetben a WEF Versenyképességi rangsorában 137 ország rangsorában a 88. helyen vagyunk).</p> <p>Magyarország az elmúlt évek tendenciáit folytatva további helyeket rontott a globális korrupciós érzékelési index alapján felállított rangsorban. A <i>World Economic Forum</i> vállalatvezetői kérdőíve szerint az üzletvitelt leginkább akadályozó tényezők között a második leggyakoribb említéssel szerepelt a korrupció.</p> <p>A civil szervezeti aktivitásban némi visszaesés tapasztalható.</p>

Természeti tőke

Kedvező tendenciák	Kockázatok
<p>Zöldfelületek, biodiverzitás, területhasználat</p> <p>A Kárpát-medence biodiverzitása nagyobb az EU-átlagnál. Az ország területéhez viszonyított Natura 2000 területek aránya vonatkozásában például Magyarország az EU élvonalába tartozik.</p> <p>Az erdősisítés és a használaton kívüli területek beerdősítése következtében a hazai erdőterület aránya 21% volt 2016-ban az 1990-es 18%-hoz képest, ami 2013 óta folyamatosan növekedett.</p>	<p>A lakás- és infrastruktúraépítéseknek és a városok terjeszkedésének következtében a kivett területek arányának drasztikus növekedése folytatódik.</p> <p>Igen erős negatív szétcsatolás figyelhető meg a népességszám (ami csökken) és a területek beépítettsége (ami exponenciálisan nő) között, ami veszélyezteti a természetes, természetközeli és egyéb zöld területek arányának alakulását.</p> <p>Az élőhelyek közel 60%-ának természetvédelmi helyzete továbbra is kedvezőtlen, időben romlik. Ezért továbbra is nagy számban szükséges növény- és állatfajokat védelem alá helyezni.</p>
<p>Éghajlat és energiagazdálkodás</p> <p>Magyarország az EU összes ÜHG kibocsátásának kevesebb mint 1,5%-át adja; ha az egy főre jutó kibocsátásokat vizsgáljuk, akkor Magyarország a tagállamok élvonalába tartozik.</p> <p>A GDP-re vetített energiaigényességünk 15 év alatt a felére csökkent 2013-ig. Ez tartós és jelentős szétcsatolást jelent a primerenergia felhasználás magyarországi alakulásában.</p>	<p>2014-ről 2015-re 5%-kal nőtt Magyarország üvegházhatású gáz-kibocsátása, ez az egyik legnagyobb növekedés az Európai Unióban.</p> <p>1901-től az országos mértékű hőmérsékletemelkedés (1,3 °C) meghaladja a globális változás becsült értékét (0,9 °C). Magyarország az EU tagállamai sorában kiemelkedő éghajlati sérülékenységgel rendelkezik. A szántóföldi növénytermesztés tekintetében az ország területének hozzávetőleg 50%-át alkotják a</p>

	<p>sérülékeny térségek. A hőhullámokkal szembeni sérülékenységek esetében a kiemelten és fokozottan sérülékeny területeken él a lakosság egynegyede.</p> <p>A lakossági biomassza energetikai hasznosítása további energetikai, társadalmi, ökológiai és a felhasználásából származó PM10 további egészségügyi kockázatokat vet fel.</p> <p>A megújuló energiahordozók magyarországi hasznosítási aránya EU összehasonlításban alacsony, a tagállamok utolsó harmadában szerepelünk.</p>
Vízészletek, vízgazdálkodás	
<p>Magyarország EU összehasonlításban is kiemelkedő vízkészletű.</p> <p>Folyamatosan nő a csatornázott települések száma, ezzel párhuzamosan a szennyvíztisztításba bekapcsolt lakosság aránya.</p> <p>Európai összehasonlításban a felszíni vizek minőségi kritériumai alapján Magyarország felszíni víztestjeinek összesített értéke a középmezőnyben foglal helyet. Ökológiai állapot alapján az első harmadba tartozunk.</p> <p>Nagytavaink közül a Balaton, a Fertő- és a Velencei-tó ökológiai és kémiai állapota jó.</p>	<p>A gyenge minősítésű víztestek, vagyis amelyek esetében a vízkivételek folyamatos készletcsökkenést okoznak, a hazai vízgazdálkodás klasszikus neuralgikus területei. A Duna-Tisza közti Homokhátság és a Nyírség esetében a meteorológiai változások mellett a hosszú távú, utánpótlódást meghaladó talajvíz-kitermelés hatása, valamint a Mátra- és Bükkalja területén a bányászat okozta vízkiemelés veszélyezteti a sekély víztestek állapotát.</p> <p>Az egyik legfontosabb vízminőségi probléma Magyarországon az eutrofizáció. A vizekbe jutó tápanyagok szempontjából a hazai felszíni vizek 65%-a trofitási vizsgálat alapján megfelelő állapotú, ám továbbra is nagy arányt képviselnek a kifogásolt minősítésűek, ami komoly problémákat okozhat a vízhasználat (öntözés, turizmus, horgászat) során is.</p>
Talaj és mezőgazdaság	
<p>Magyarország egyik legfontosabb, feltételelesen megújuló erőforrása a talaj, szakértői becslések alapján a nemzeti vagyon 22%-át teszi ki.</p>	<p>2011-2015 között a növényvédőszer felhasználása megközelítőleg 14%-kal nőtt.</p> <p>Magyarország eddig nem használta ki kellőképpen az ökológiai gazdálkodásban rejlő lehetőségeket, 2015-ben a mezőgazdasági területek alig 2,3%-át éri el, mely az EU átlag felére sem tehető.</p>
Erdők és erdőgazdálkodás	
<p>A magyarországi erdőterület aránya 2000 óta 14%-kal növekedett.</p> <p>Az erdők egészségi állapota jó, évről-évre csak kisebb mértékű romlás mutatkozott az előző évi átlagos levélvesztés mértékéhez képest. 2015-ben a legjobb egészségi állapotot a cser és az egyéb kemény lombos fajok mutatták.</p>	<p>A magyarországi erdőterület csak 63%-át alkotják őshonos fajok, ezek aránya 2000 és 2013 között mintegy 2%-kal csökkent.</p> <p>Az erdőtelepítések területe az elmúlt években csökkenő tendenciát mutat, 2013-ban 2530 ha, 2014-ben 1287 ha, 2015-ben különösen alacsony volt, 318 ha.</p>
Levegőminőség és egészség	
<p>Országos és hosszú idő átlagában 2016-ig javuló tendenciájú a levegőminőség, csökken a napi határérték túllépések száma.</p>	<p>Az emberek szálló por általi veszélyeztetettsége Magyarországon az EU országok átlaga felett van: a kisméretű szálló por okozta megbetegedések több mint egy év statisztikai élettartam csökkenésre vezetnek hazánkban.</p> <p>Egyes térségekben (pl. Sajó-völgye) a vegyes tüzelésű háztartási kazánok, továbbá a kerti hulladék égetése és az illegális tüzelőanyagok (pl. háztartási hulladék) használata helyi légszennyezési problémákat okoz; mely e térségek hátrányos társadalmi-gazdasági helyzetének közvetett „jelző mutatója”. 2016. évi</p>

	helyzetértékelés alapján 466 alkalommal regisztráltak egészségügyi határérték túllépést, 33 mérőállomáson.
--	--

Gazdasági erőforrások

Kedvező tendenciák	Kockázatok
<p>Az államadósság GDP arányos csökkenése tovább folytatódott és további mérséklődése várható.</p> <p>A kormányzati kiadások nem érték el a tervezett kiadásokat és a következő időszakban is 3% alatt marad államháztartási hiány.</p> <p>A rendszerfüggőségi ráta 2014 óta tovább mérséklődött elsősorban a foglalkoztatottság javulása miatt.</p> <p>A magánszektor eladósodottsága csökkent.</p> <p>A vállalatok hitelfelvétele az előző monitoring óta pozitív tendenciát mutat. A vállalati szféra hitelállománya 2016 óta növekvő pályán van és év végére elérte a 4%-os évi növekedési ütemet.</p> <p>A gazdaság fehéritését célzó intézkedések a puha adóztatás visszaszorulását eredményezték.</p> <p>A 15-64 éves foglalkoztatottak száma 2014 óta közel 240 ezer fővel emelkedett, amely mögött gazdasági és szakpolitikai folyamatok húzódnak meg.</p> <p>Javul a közfoglalkoztatottak elsődleges munkaerő-piaci beintegrálódása, 2014-hez képest 1,1 százalékpontnyit javult a mutató és meghaladta a 13%-ot.</p> <p>A külkereskedelmi egyenleg további javulása a szolgáltatások exportjának bővülésének köszönhető.</p>	<p>A demográfiai folyamatok miatt az időskori eltartottsági ráta 2014-2016 között 26,5%-ról 27,9%-ra növekedett, ami többlet terhet ró a munkavállaló korú népességre.</p> <p>A közfoglalkoztatottak átlagos száma az előző jelentés óta tovább növekedett, a foglalkoztatási mutatók javulásában jelentős szerepe van a közfoglalkoztatottaknak.</p> <p>A közfoglalkoztatottak képzése jelenleg nem látja el a funkcióját, ténylegesen nem segítette a közfoglalkoztatottak piaci elhelyezkedését.</p> <p>A magyar munkaerő kivándorlása még mindig jelentős, mely szakemberhiányhoz és az ellátórendszer nagyobb fokú terheléséhez vezet.</p> <p>A szabályozási rendszer és az adópolitika még mindig túl összetett és a kkv-ra továbbra is jelentős terhek hárulnak.</p> <p>A NAV az elmúlt években egyre nagyobb mértékű követelésekről mondott le, emiatt bevételről esett el az állam.</p> <p>A külkereskedelmi egyenleg csökkenése várható az import előrejelzett növekedése miatt.</p> <p>Az állóeszközfelhalmozás csökkenése jelentősen befolyásolta a gazdasági növekedést, a beruházások GDP %-os értéke mind az EU átlagtól mind a régiótól elmaradt.</p> <p>A K+F-re irányuló kiadások mértéke nem változott, továbbra is elmarad az EU-s átlagtól.</p> <p>Az állam GDP arányos K+F kiadásai tovább csökkentek, továbbra is a nagyvállalatok az innováció motorjai.</p>

RÉSZLETES ELEMZÉS

4. Bevezető

Az Országgyűlés a Magyarország Alaptörvényébe foglalt, a fenntartható fejlődés, a jövő nemzedékek lehetőségeinek védelme és a nemzeti erőforrásaikkal való hosszú távú felelős gazdálkodás követelményeinek érvényesítése érdekében 2013 márciusában elfogadta Magyarország 2012-2024-es időszakra szóló Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiáját. A 18/2013. (III. 28.) OGY határozat alapján a Keretstratégia (NFFS) célja, hogy:

- hozzájáruljon egy nemzeti egyetértés kialakulásához a fenntarthatóság fogalmáról;
- támogassa a fenntarthatóság felé való átmenet első lépéseinek meghatározását; és
- hosszú távú koncepcióként szolgáljon a közpolitikai döntéshozó-döntéshozási rendszerben.

Az NFFS négy nemzeti erőforrást határoz meg: az emberi, a társadalmi, a természeti és a gazdasági erőforrásokat, amelyek mennyiségének és minőségének megőrzése, gyarapítása minden nemzedék anyagi, szellemi és lelki jólétének elősegítéséhez szükséges. A négy erőforrás fenntarthatósága felé való átmenet elősegítése viszont nem csak politikai és kormányzati kérdés, hanem a társadalom egészének – az egyes személyeknek, családoknak, vállalkozásoknak, civil szerveződéseknek is – feladata.

A Keretstratégia értelmezésében az NFFS nyomonkövetése három intézményből áll: az indikátor jelentésből, a kétévenkénti országgyűlési jelentésből (vagyis az előrehaladási jelentésből), és a stratégia 4 évenkénti felülvizsgálatából. A 18/2013-as OGY határozat 3. d) és 4. a) pontja alapján az Előrehaladási Jelentés feladata különösen, hogy

- kétévente adjon tájékoztatást a Keretstratégia megvalósítását szolgáló kormányzati intézkedésekről;
- kövesse nyomon a Keretstratégia megvalósulását, támogassa az elért eredmények értékelését és erről kétévente tájékoztassa az Országgyűlést.

Az NFFS-t elfogadó OGY határozat alapján az Előrehaladási Jelentés elkészítése a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács (NFFT) feladata.

A Keretstratégia elfogadása óta a 2013-2014-es évekre megszületett az első monitoring jelentés, mely tartalmában és struktúrájában megfelelő előképet jelentett a jelenlegi, 2015-2016-os időszakra vonatkozó monitoring jelentés elkészítéséhez. Az elfogadás óta eltelt 4 év alatt összegyűlt tudás már a legtöbb erőforrás tekintetében megfelelő eszközkészletet biztosít a tendenciák bemutatására, ugyanakkor bizonyos esetekben továbbra is adathiány mutatkozik, amely megnehezíti az objektív nyomonkövetést. A négy erőforrást értékelő összefoglalók a következő szerkezetben készültek:

- Minden erőforrás-elemzés tartalmaz egy általános helyzetképet a legfrissebb adatok alapján.
- Ezután összegyűjtöttünk a vizsgált erőforráshoz kapcsolódó kulcsindikátorok értékeit és értékeltük az azokban bekövetkező trendeket. Az Előrehaladási Jelentésben kiválasztott kulcsindikátorok köre a jelenleg elérhető információk alapján követi a legutóbbi jelentést, nem változtattunk a mutatók tekintetében, ezáltal biztosítva az összehasonlíthatóságot.
- Az erőforráshoz kapcsolódóan összegyűjtöttük az NFFS által meghatározott célokat, majd ezen célok mentén értékeltük a fenntartható fejlődést befolyásoló társadalmi és gazdasági folyamatokat. A célokat helyenként összevontunk, máshol részletesebben kifejtettünk a kapcsolódások és összefüggések tükrében.

- A társadalmi-gazdasági folyamatok vizsgálata során összegyűjtöttük azokat a tendenciákat, amelyek befolyásolták az adott cél elérését. Itt mind a kormányzat, mind a vállalkozások, civilek és egyének szerepét vizsgáltuk az erőforrásra való hatás jelentőségének nagysága függvényében.
- Az erőforrások értékelése során továbbá összegyűjtöttük azokat a legfontosabb kormányzati programokat és stratégiákat, amelyek érintették az adott erőforrást.
- A fejezet zárásaként minden esetben összegyűjtöttük a legfontosabb pozitív folyamatokat és az erőforrást veszélyeztető kockázatokat.

Az Előrehaladási Jelentés a Hétfa Kutatóintézet (2013) által készített Monitoring Kézikönyv iránymutatásai alapján készült. Ennek alapján az egyes erőforrások helyzetében bekövetkezett változásokat a következő szakértői háttéranyagok alapozták meg:

- Bálint L. – Gödri I. – Makay Zs. (2017): Szakterületi értékelések a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia második előrehaladási jelentéséhez: Emberi erőforrások – Demográfia, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 59 o.
- Csapó B. (2017): Szakterületi értékelés a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia második előrehaladási jelentéséhez, Emberi erőforrások, Tanulás és tudás. Cortex Informatikai Oktatási és Szolgáltató Bt. 36. o.
- Oberfrank F. (2017): Előrehaladási Jelentés, A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia végrehajtásának állása az Emberi erőforrások – Egészség területén, Integra Consulting Zrt., 42 o.
- Branyiczki R. – Tóth I. Gy. (2017): Fenntartható fejlődés Magyarországon, Társadalmi kirekesztés, szegénység és társadalmi kohézió, Második monitoring jelentés, Társki, Budapest, 46 o.
- Tóth I. Gy. – Medgyesi M. – Gál R. I. (2017): Fenntartható fejlődés Magyarországon, Társadalmi újraelosztás, korosztályi számlák, gyermeknevelés finanszírozása, nyugdíjrendszer Második monitoring jelentés, Társki, Budapest, 30 o.
- Pálvölgyi T. - André A. - Simon A. (2017): Szakterületi értékelések a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia második előrehaladási jelentéséhez: Természeti erőforrások, Env-in-Cent Környezetvédelmi Tanácsadó Iroda Kft. 89 o.
- H-SOFT Kft. (2017): Szakterületi Értékelések A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia Második Előrehaladási Jelentéséhez, Gazdasági erőforrások – Növekedés, K+F, tőkeállományok, makrogazdasági egyensúly, eladósodottság, Pécs, 112 o.

Az Előrehaladási Jelentés összeállítását a Hétfa Kutatóintézet Kft. támogatta.

5. A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia célkitűzéseiben elért eredmények

5.1 Emberi erőforrások

5.1.1 Általános helyzetkép

Magyarország népessége veszélyes ütemben fogy, ugyanakkor az elmúlt években a növekvő születések száma miatt a tendencia mérséklődni látszik. 2012 óta az élveszületések száma a 2013-as év kivételével a vizsgált időpontot megelőző évhez képest minden évben növekedett, vagy legalább stagnált. A kiterjedt kormányzati családpolitikai intézkedések demográfiai hatásai pozitívak (a termékenység a 2011-es minimumról [1,23] 2016-ra 1,49 értékre emelkedett), ugyanakkor a népesség stabilizálása csak a termékenység ösztönzésétől nem várható, egyre nagyobb szerepet kell kapnia a halálozások csökkentésének és a kivándorlás mérséklésének.

A felmérések alapján a diákok tudásgyarapítása és problémamegoldó képessége tovább romlott az elmúlt években, ami tovagyrúzó fenntarthatósági problémához vezet. Tovább növekedett a gyengén teljesítők és a korai iskolaelhagyók aránya, ami az ő foglalkoztatásukat is negatívan befolyásolja majd a jövőben. A kiemelkedő teljesítményt nyújtó diákok aránya is csökkent, emiatt tovább apad a felsőoktatás és a tudományos kutatás merítési bázisa. Az iskolák keveset adnak hozzá az otthonról szerzett tudáshoz, ami továbbra is igazolja az iskolai eredmények erős társadalmi meghatározottságát. Pozitív folyamatként könyvelhető el a felnőttoktatásban bekövetkező változás, hiszen a szakképzési programok bővítése miatt az elmúlt években növekedett azon népesség aránya, amely felnőttképzésben vett részt.

A magyar lakosság egészségügyi képe a korábbi évekkel ellentétben romlott, hiszen 2015-ben a születéskor várható élettartam a korábbi trendet megtörve a nők esetében csökkent, a férfiak esetében inkább stagnált. A krónikus nem fertőző betegségekben szenvedő betegek száma – az egészségtudatos életmód hiánya miatt - emelkedett, pozitívum azonban, hogy az ilyen fajta betegségben elhunytak száma az elmúlt időszakban csökkent.

A társadalmi egyenlőtlenségek és a szegénység terén jelentős előrelépések történtek, melyek során a relatív jövedelmi szegénységben, a súlyos anyagi deprivációban és az alacsony munkaintenzitású háztartásban élők aránya jelentősen csökkent. A gyermekszegénység terén is előrelépés történt 2014 óta, hiszen csökkent a szegénységben élő gyermekek aránya.

5.1.2 Kulcsindikátorok alakulása

Kulcsindikátor neve	Legfrissebb érték	2013-2014-es monitoring jelentéskor ismert érték	Az NFFS kulcsindikátoraiban bekövetkezett változások értékelése
Teljes termékenységi arányszám	1,49 (2016)	1,41 (2014)	Az elmúlt időszakhoz képest tovább növekedett, de még mindig távol áll a népesség reprodukciót biztosító 2,1-es értéktől.
Oktatási kiadások a GDP %-ában	4,35 (2015)	3,93 (2013)	Az elmúlt időszakhoz képest folyamatosan emelkedik, de elmarad az EU-s átlagtól.
Korai iskolaelhagyók aránya (%)	12,4 (2016)	11,4 (2014)	Az előző monitoring jelentés óta növekedett az érték, távolabb került a 10%-os cél elérése. Mindkét nem esetében tovább növekedett az érték, a férfiak esetében 0,4 százalékponttal, a nők esetében 1,5 százalékponttal. Területileg az elmaradottabb régióink további leszakadása figyelhető meg.
Születéskor egészségesen várható élettartam (év; nők/férfiak)	60,1/58,2 (2015)	60,1/59,1 (2013)	2000-2012 között az indikátor értéke növekedett, azonban az NFFS elfogadása óta a trend megváltozott. 2014-hez képest a nők és a férfiak esetében is 0,7 évnyi csökkenés következett be. Hazánk lemaradása nőtt az EU-átlagához képest, ugyanakkor csökkent a közép-európai régióhoz képest.
Súlyos anyagi deprivációban élők aránya (%)	16,2 (2015)	23,9 (2014)	Az elmúlt időszakhoz képest jelentősen javuló tendencia mind hazai, mind nemzetközi összehasonlításban.

5.1.3 Az NFFS által megjelölt célok és kihívások

A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia a következő **célkitűzéseket** említi meg az emberi erőforrásokkal kapcsolatban:

1. A párkapcsolatokhoz és a családhoz kapcsolódó értékek támogatása (nevelés, intézmények)	9. A tudás jobb hasznosítása a társadalomban és a gazdaságban
2. Versenyképes munkabérek biztosítása a kritikus elvándorlással rendelkező szakmákban	10. A fenntarthatóság értékeinek és gyakorlatának megjelenése az élethosszig tartó tanulás teljes folyamatában
3. A népességfogyás lelassítása	11. Egészségtudatos magatartásminták kialakítása
4. Bevándorlási politika kialakítása	12. A krónikus nem fertőző megbetegedések számának csökkentése
5. Az idős emberek társadalmi együttműködésben való szerepe lehetőségének biztosítása	13. Halandóság csökkentésében a közép-európai régiós átlaghoz való felzárkózás
6. Minőségi oktatás	14. Szolidáris társadalom

7. Az oktatásban töltött idő növelése	15. Társadalmi szerkezet átrendeződése
8. Az oktatási rendszer szelektivitásának csökkentése	16. A foglalkoztatottság növelése

Az előbb felsorolt célkitűzéseket **négy főbb tématerület** mentén tárgyaljuk:

1. **demográfiai folyamatok,**
2. **oktatás és tudás,**
3. **egészség, és társadalmi szerkezet,**
4. **társadalmi kohézió.**

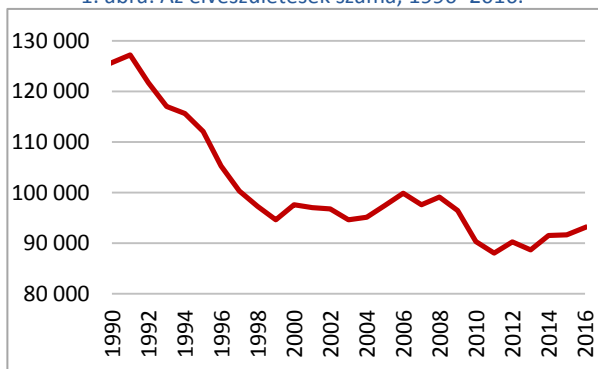
5.1.4 A célokat érintő társadalmi-gazdasági folyamatok alakulása

5.1.4.1 Demográfiai folyamatok

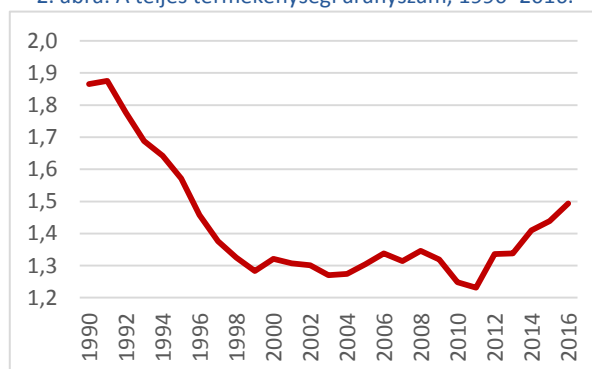
Gyermekvállalás

A demográfiai folyamatok legmeghatározóbb tényezői a gyermekvállalási hajlandóság és az élveszületések száma. Magyarországon a nyugati társadalmakhoz hasonlóan már az 1980-as évektől megfigyelhető az élveszületések csökkenő tendenciája, amely napjainkban is tart. Magyarországon az élveszületések száma az elmúlt évtizedekben rendkívül alacsony szinten stagnált, majd a 2008-ban kirobbant pénzügyi és gazdasági válság után egészen 2011-ig csökkent, amikor is összesen 88 049 gyermek született. Az elmúlt években ez a csökkenő trend megtört és egy pozitív irányú folyamat indult el. Az élveszületések száma 2012 óta a 2013-as évet kivéve minden évben emelkedett vagy legalábbis stagnált az előző évhez képest, amelynek következtében ez az érték 2016-ra már elérte a 93 063-at. 2016-ban 1 373 gyermekkel több született, mint egy évvel korábban, ami 1,5% emelkedést jelentett. Messzemenő következtetések azonban még nem vonhatók le, mert csak az elkövetkezendő évek tendenciái adnak magyarázatot arra, hogy ténylegesen a gyermekvállalási kedv megnövekedése áll-e a háttérben (1. ábra).

1. ábra: Az élveszületések száma, 1990–2016.

2. ábra: A teljes termékenységi arányszám, 1990–2016.

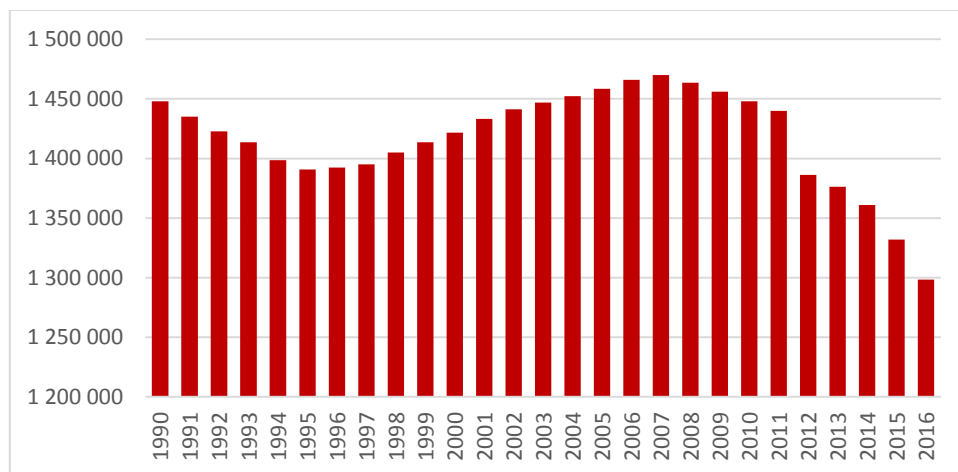
Adatforrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

A termékenység alakulásáról a születésszámnál sokkal pontosabb képet kapunk, ha figyelembe vesszük a teljes termékenységi arányszámot (TTA). A TTA értéke 1,49 volt 2016-ban (KSH adat, idézi: Bálint – Gödri – Makay, 2017), amely az elmúlt 20 év legmagasabb értéke, de még mindig lényegesen elmarad attól az értéktől, amely biztosítaná a népesség reprodukcióját (2. ábra).

A TTA és az élveszületések számának összevetése alapján elmondható, hogy az utóbbi évek TTA változása kedvezőbb, mint az élveszületések száma, ami annak tudható be, hogy a szülőképes korban lévő (15-49 éves) nők száma az elmúlt időszakban jelentősen lecsökkent, emiatt kevesebb nőre jutott nagyobb születésszám.

Ha az értékelésnél a 20-39 éves, szülőképes korban lévő nőket vesszük figyelembe, akkor az ő számuk csökkenését elsősorban az 1974-78 között született ún. „Ratkó-unokák” szülőképes korból történő kiesése okozta, illetve az elkövetkező 1-2 évben is az említett korosztályban lévő nők további kiesése okozza majd. Ennek a korosztálynak a kiesése után a szülőképes korú nők számában ilyen mértékű csökkenés már nem várható. A szülőképes, 20-39 éves nők száma az elkövetkezendő időszakban tovább csökken, mivel az 1970-es évek közepén született kohorszok folyamatosan ki fognak lépni a szülőképes időszakból. A csökkenés mértéke az elmúlt időszakban az előbb említett kohorszok szülőképes korból történő kilépése miatt erősödött fel (3. ábra).

3. ábra: A 20-39 év közötti nők létszámának változása, 1990-2016.

Adatforrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

Szülőképes korú nőkhöz kapcsolódóan meg kell említeni a szülők átlagos életkorát az első gyermek vállalásakor. A rendszerváltástól egészen 2011-ig tendencia volt a nők első gyermekvállalási átlagos életkorának kitolódása, aminek következtében sok család gyermektelen maradt, illetve a gyermeket vállaló szülők is kevesebb gyermeket vállaltak. Az időszakot követően egészen az előző monitoring jelentésig stagnálás következett be, majd 2015-re újra kismértékű növekedés volt tapasztalható, ami további demográfiai problémákat fog felvetni a jövőben (Bálint – Gödri – Makay, 2017).

A gyermekvállalás alakulásával szorosan összefügg a házasságkötések számának alakulása, mivel statisztikailag is kimutatható a házasságok gyermekvállalási kedvre vonatkozó pozitív hatása. Az elmúlt hét évben jelentősen megnövekedett a házasságkötések száma. Ezt támasztja alá az a tény, hogy míg 2010-ben összesen mindössze 35 520 házasság kötött meg, addig 2016-ra már 51 805, ami közel 46%-os emelkedést jelentett. (Bálint – Gödri – Makay, 2017).

Összességében elmondható, hogy az elmúlt években megnövekedett a születésszám, amelyre hatással lehetett a közelmúlt kormányzati családpolitikai intézkedései. A korábbi évekhez képest a kisebb létszámú szülőképes korú nő nagyobb gyermekvállalási kedvének és a házasságkötések számának

megnövekedésének lehetünk tanúi. A jelenlegi tendencia fenntartása fontos, illetve további eszközök szükségesek – például a jelenlegi társadalmi szemlélet megváltoztatása különböző eszközökkel az oktatáson keresztül, a családtámogatások elérhetőségének kiterjesztése – annak érdekében, hogy a népesség reprodukciója megvalósuljon.

Családtámogatás

A hazai (Gábos, 2005) és nemzetközi (Gábos et al., 2009; Björklund, 2007) szakirodalom szerint a családok készpénzes támogatása serkentőleg hat a termékenységre, tehát a gyermekvállalást a családtámogatási rendszeren keresztül is lehet növelni. A hatékony, kiszámítható családtámogatási rendszer a gyermekvállalás tervezésében jelent segítséget. A kormány ennek megfelelően 2010 óta számos olyan népességpolitikai intézkedést hozott, melyek a gyermekvállalást ösztönzik, többek között bevezette a korábban megszüntetett családi adókedvezményt (1995. évi CXVII. törvény; 2010-2014.kormany.hu¹), és a családi pótlék iskolátogatáshoz kötését (1998. évi LXXXIV. törvény; Köznevelésért Felelős Államtitkárság, 2016). Magyarország a családtámogatásokra a GDP 2%-ának² megfelelő összeget költi el, ami nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő (pl. az EU-28 a GDP 1,7%-át biztosítja családtámogatásra) (Eurostat [gov_10a_exp](#)).

A 2015-2016-os időszakban a jelenlegi családtámogatási intézkedések kisebb mértékű változtatása, módosítása valósult meg. A családi adókedvezmény 2011-ben került bevezetésre, de azóta változtatások történtek benne, pl. a TB járulék után is igénybe vehető. A kormány a többgyermekes családok további támogatásának és a gyermekvállalási kedv további ösztönzésének érdekében 2016 év elejétől kezdődően a legalább 2 gyermekes családoknak megnövekedett juttatást biztosít az intézkedésen keresztül – az 1997. évi XXXI. törvény módosítását követően – (Tóth – Medgyesi – Gál, 2017; 1995. évi CXVII. törvény; 2015. évi CCXXIII. törvény).

A kormány az ENSZ fenntartható fejlődési céljaihoz igazodva az elmúlt években a kisgyermekesek foglalkoztatási rátájának növelését érintő törvénymódosításokat hajtott végre. A törvénymódosítások során az egyes családtámogatási intézkedések (GYED, GYES) elérhetőségét lehetővé tették a munkavállaló kisgyermekes szülők számára is, ezen felül 2016 óta a GYED-et azon munkavállaló szülők is igénybe vehetik, akiknek gyermeke elmúlt fél éves – korábban egy év volt a minimum – (GYED Extra). A kisgyermekes szülők munkavállalását befolyásolja, hogy elfogadott társadalmi norma otthon maradni a gyermek 3, de legalább két éves koráig, ennek a szemléletnek az enyhítése ösztönözhetné a kisgyermekes nők foglalkoztatását. A GYED szabályai 2015-ben és 2016-ban is módosításra kerültek, melynek következtében a folyósítandó összeg számításakor a kisgyermekes szülőnek elég 180 nap helyett 120 naptári napi jövedelemmel rendelkeznie, így szélesedett a hozzáférők köre (2014. évi CXI. törvény; 2015. évi CCXXIII. törvény).

A kormány a kisgyermekes édesanyák foglalkoztatását a munkáltatói oldalról is igyekezett ösztönözni. Ezek az intézkedések a magyarországi kisgyermekesek foglalkoztatási rátájának növelését hivatottak javítani, mert Magyarországon a kisgyermekes szülők foglalkoztatása nemzetközi összehasonlításban jelenleg nagyon alacsony (Eurostat [lfst_hheredch](#)). Ennek megfelelően 2015 óta a részmunkaidőben

---

¹ Tájékoztató a családi adózásról 2011.02.10.: <http://2010-2014.kormany.hu/hu/gyik/tajekoztato-a-csaladi-adozasrol>

² Csak a család és gyermektámogatást tartalmazza.

foglalkoztatott kisgyermekes szülőkre nem vonatkozik a részmunkaidőben foglalkoztatottakra vonatkozó arányosítási szabály, ennek eredményeként az adókedvezmény (szociális hozzájárulási adó) alapja a bruttó munkabér, de legfeljebb havonta 100 ezer forint (2011. évi CLVI. Törvény).

Jelentős változásként könyvelhető el a terhesség-gyermekágyi segély (TGYÁS) helyett 2015-től bevezetett csecsemőgondozási segély (CSED) (1997. évi XXXI. törvény). A CSED-en kisebb módosításokat hajtott végre a TGYÁS-hoz képest, amelyek közül is a legjelentősebb változtatás az volt, hogy a CSED összegének kiszámításakor az eddig 180 naptári napi jövedelem helyett elég már csak 120 nappal rendelkeznie a kisgyermekes szülőnek (1997. évi LXXXIII. törvény).

A családtámogatási rendszerben az egyik legnagyobb változás a 2015. július 1-ével bevezetésre kerülő családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK) volt (256/2011. (XII. 6.) Korm. rendelet; kormany.hu³), amely a korábbi lakhatási támogatást (szocpol) váltotta fel. Ezt a támogatási formát új (2008. július 1.-től) vagy használt lakás vásárlására, építésére lehet igénybe venni. A támogatási forma tartalmaz egy visszatérítendő és egy vissza nem térítendő támogatási összeget is, melynek mértéke a gyermekek számától függően változik. 2016-ban a 16/2016. (II. 10.) Korm. rendelet és a 17/2016 (II. 10.) Korm. rendelet tovább bővítette az igényelhető összeget, emellett további kritériumnak kell megfelelnie az építeni, vagy vásárolni kívánt lakásnak, beleértve a lakás alapterületét is. A CSOK-nak több célja van, egyrészt a gazdaság élénkítése, másrészt a fiatalok családalapításának, gyermekvállalásának támogatása (Bálint – Gödri – Makay, 2017). Jelenleg korai lenne a CSOK tényleges hatását megvizsgálni, de a fiatal családok körében eléggé népszerű támogatási formáról van szó. A bevezetése óta eltelt közel másfél év alatt több mint 34 ezer igénylést fogadtak be, melynek összértéke 81,5 milliárd forint volt (kormany.hu⁴). Mivel a lakás építés-tulajdonszerzés a támogatások ellenére sem minden fiatal család lehetősége, ráadásul a tulajdonolt otthon kevésbé segíti a munkaerő-mobilitást a lakásbérléshez képest, feltétlenül szükséges lenne a fiatal családalapítók otthonteremtésének más csatornáit (lakásbérlési lehetőségeit) is hasonló súllyal támogatni.

Ugyancsak itt érdemes felhívni a figyelmet a fenntarthatósági szempontok esetleges ütközésére is. A lakáshoz jutás támogatása a családok gyermekvállalása érdekében egyértelműen pozitív a (humán) fenntarthatóság szempontjából. Azonban, ha a támogatásnak nincsenek környezeti feltételei (a támogatott lakás legyen különösen energiahatékonyan üzemeltethető, részesítsük előnyben a már meglévő lakásállomány felújítását az új építéssel szemben, a barnamezős beruházásokat, településrész-rehabilitációkat a zöldmezős beruházásokkal szemben, s legyünk tekintettel a körforgásos gazdaság kialakításának szempontjaira [az építés a legnagyobb anyagigényű, így természeti erőforrás-igényű emberi tevékenység]), a humán fenntarthatóság növekedését a természeti fenntarthatóság csökkenése fogja kísélni.

Az egyes családtámogatási eszközökkel kapcsolatban problémaként merült fel az, hogy a családtámogatási ellátások nem ismertek eléggé, amelyet a Medián 2016-os felmérése igazol. A

---

³ 42 ezer család 108 milliárd forintot igényelt már otthonteremtésre 2015.05.05.: <http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnoki-kabinetiroda/parlamenti-allamtitkar/hirek/42-ezer-csalad-108-milliard-forintot-igenyelt-mar-otthoneremtesre>

⁴ 2017-ben még több pénz jut otthonteremtésre 2016.12.27.: <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/csalad-es-ifjusaguyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/2017-ben-meg-tobb-penz-jut-otthoneremtesre>

felmérés eredményeként kiderült, hogy az egyes családtámogatási ellátások ismertsége 2016-ban 2010-hez képest összességében minden egyes családtámogatási típus esetében romlott. Ennek több oka is volt, egyrészt vannak olyan családtámogatási típusok, melyek a közbeszédben kevésbé kapnak szerepet (GYES). Másrészt megváltozott az egyes családtámogatási intézkedés elnevezése (mint például a terhességi–gyermekágyi segélyből csecsemőgondozási díj lett). Harmadrészt más támogatási formák kaptak helyettük nagyobb nyilvánosságot – például a nagycsaládosok esetében a GYET helyett a családi adókedvezmény, majd a CSOK – (Ignits – Kapitány, 2006; Kapitány, 2015). Az egyes családtámogatási intézkedések alacsony ismertségében jelentős szerepet játszik a családtámogatási rendszer túlzott összetettsége is (Kapitány – Spéder, 2017).

A család- és gyermekjóléti szolgáltatásokat – 1997. évi XXXI. törvény – a kormány annak érdekében módosította (2015. évi CXXXIII. törvény), hogy 2016-ban valamennyi településen elérhetőek legyenek a törvényben előírt családsegítő és gyermekjóléti szolgáltatások az arra rászorulóknak. A törvény keretében települési szinten a polgármesteri hivatalt működtető önkormányzatok és a közös önkormányzati hivatal székhelye szerinti települési önkormányzatok kötelező feladata a család- és gyermekjóléti szolgálat működtetése. Járási szinttől magasabb települési szinteken a településeknek család- és gyermekjóléti központot kell működtetnie. A törvénymódosítás következtében a településeken működő család- és gyermekjóléti szervezetek integrációja valósult meg (családsegítő, védőnői szolgálat).

Összességében elmondható, hogy a családtámogatási rendszerben az NFFS elfogadása óta mind a támogatási formák száma, mind a támogatások összege jelentősen megnövekedett. A családtámogatások egyszerre célozzák meg a gyermekvállalás ösztönzését és a kisgyermekes szülők munkaerő-piaci integrációját, illetve a családok anyagi és lakhatási körülményeinek javítását. A családtámogatási intézkedések hatásai javulhatnak, ha az egyes új intézkedések ismertségének további növelése megvalósul.

Migráció

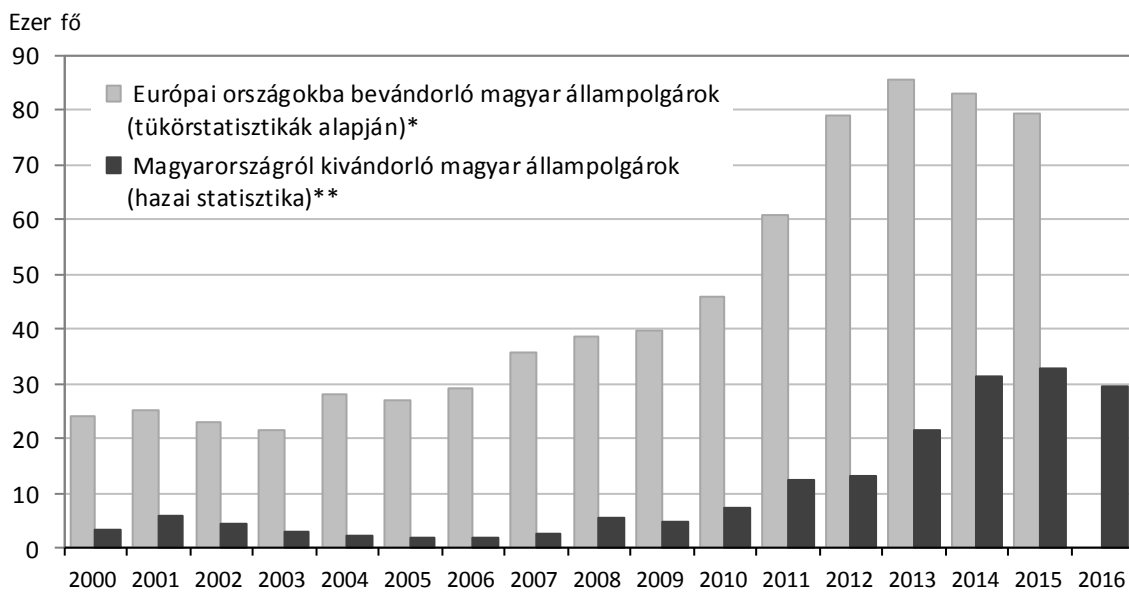
Hazánk demográfiai folyamataira mind a bevándorlás, mind a kivándorlás hatással van. Magyarországon a külföldi állampolgárok száma 2016. év végén meghaladta a 150 ezer főt (KSH – STADAT [i_wnvn001b](#)), akik közül a legnagyobb számban román, német és kínai állampolgárt találhatunk. A hazánkba érkező menekült státuszt kérelmezők száma az elmúlt évek nemzetközi folyamataihoz illeszkedve – elsősorban a Szíriai polgárháború miatt kialakuló menekültválság – megnövekedett és megközelítette a 2000 főt (1833 fő)⁵ (Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal statisztika). A külföldre vándorolt magyar állampolgárok száma a Schengeni csatlakozás óta jelentősen megnövekedett, 2012-től kezdve 80 ezer fő körül mozog a számuk a tükörstatisztikák alapján, 2015-től enyhe csökkenés figyelhető meg (4. ábra).

---

⁵ Személyi igazolvánnyal rendelkezők

4. ábra: A Magyarországról kivándorló, illetve a más európai országokba bevándorló

Forrás: *Eurostat adatbázis (frissítve: 2017. május 26-án), 2009-től kiegészítve a német (DESTATIS) és az osztrák (Statistik Austria) adatokkal; saját számítás; **KSH, Demográfiai évkönyvek (2009-ig a KEKKH személyiadat- és lakcímnnyilvántartása, 2010-től pedig az OEP TAJ nyilvántartása alapján) in Bálint – Gödri – Makay, 2017.

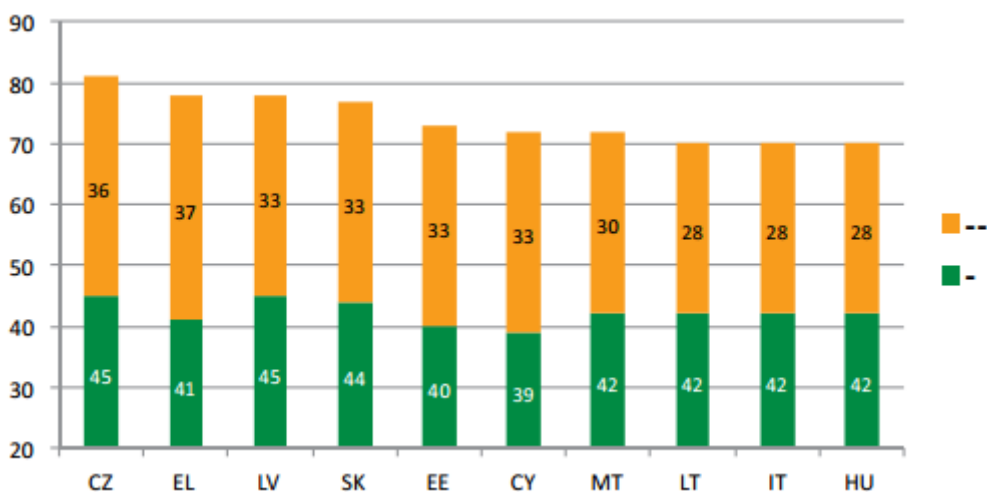
Megjegyzés: Az Egyesült Királyság adatait 2006-tól, Franciaország adatait 2000-től nem tartalmazza az összesítés.

A külföldön élő magyar állampolgárok száma a tükörstatisztikák alapján 2014 elején mintegy 330 ezer fő volt. Ennyi magyar állampolgár élt az Európai Gazdasági Térség országaiban (Gödri, 2015), számuk 2016 januárjára elérte a 420 ezer főt, ami mintegy 27%-os növekedést jelent a két év alatt. Háromnegyedük a három fő célországban élt: Németországban (40%), az Egyesült Királyságban (20%) és Ausztriában (15%) (Bálint – Gödri – Makay 2017, 49. oldal).

Az elmúlt években eszkalálódó menekültválság nyomán a vándorlás Európa egyik legégetőbb társadalmi és gazdasági kérdésévé vált. A kérdéskör jelentős súlyára az Európai Bizottság 2016-os és az Európai Bizottság 2015-ös megkérdezéseken alapuló tanulmánya – amelyről részletes elemzést készített a Tárki 2016-ban – is felhívja a figyelmet (Európai Bizottság 2016c; Simonovits et al, 2016). A folyamat hazánkat, mint az Európai Unió egyik külső határán fekvő országát különösen érinti, ezért jelentős kihívást jelent az ország számára a migráció kezelése. Emellett fontos kiemelni Magyarországon a vándorlási egyenlegének negatív értékét is, mivel ez nem csak az ország társadalmi, hanem gazdasági folyamatait is negatívan befolyásolja.

Magyarországon a bevándorlás megítélése 2014. év végén, 2015. év elején kezdődő és máig tartó, az országot jelentősen érintő menekültválság miatt negatívnak tekinthető és az előző jelentés óta tovább romlott. Ezt az Európai Bizottság által elkészített, az EU egészére kiterjedő 2015-ös adatokon alapuló 2016-os TÁRKI tanulmány igazolja (Simonovits et al. 2016; Európai Bizottság 2015). A felmérések alapján az európaiak 56%-a, a magyar lakosság 70%-a negatívan ítéli meg az EU-n kívüli állampolgárok bevándorlását, ami számos EU-s országhoz képest alacsonyabb érték, pl. Csehországban, Lettországon és Szlovákiában is közel 80%-os ez az érték (5. ábra).

5. ábra: Az EU-n kívüli bevándorlókat negatívan megítélők aránya a 10 legnagyobb értéket elérő EU-s országban.

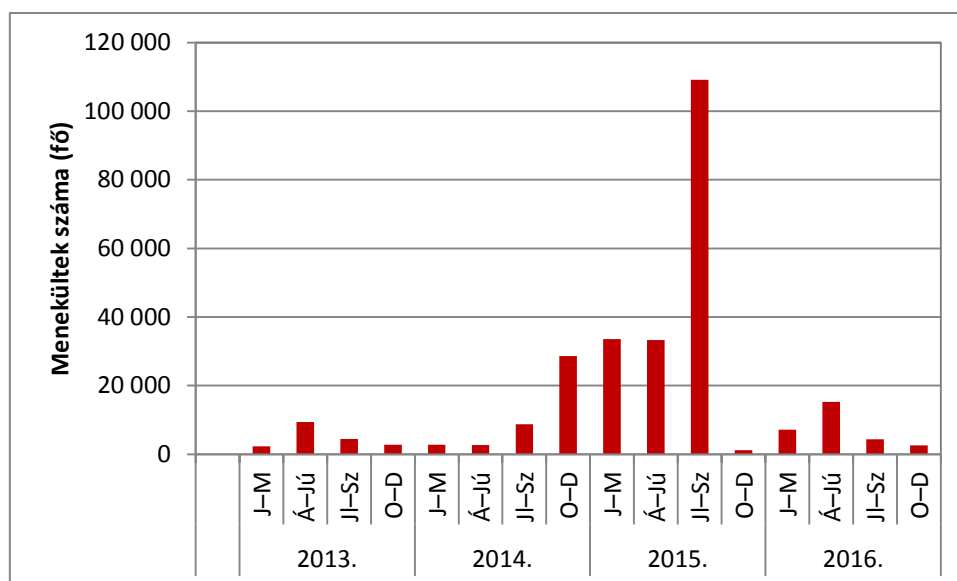
Forrás: Simonovits et al. 2016.

Jelmagyarázat: A „--”, nagyon negatívan, a „-”, negatívan értékeli. Az egyes országok elnevezése: CZ: Csehország, EL: Görögország, LV: Lettország, SK: Szlovákia, EE: Észtország, CY: Ciprus, MT: Málta, LT: Litvánia, IT: Olaszország, HU: Magyarország. A kérdés a következőképpen szólt: Kérem mondja el, hogy ön szerint az EU-ba irányuló külföldi bevándorlás pozitív vagy negatív hatással bír?

A hazai közvélemény-kutató intézetek is arra a következtetésre jutottak, hogy a magyar állampolgárok jelentős része elutasítja az EU-n kívülről érkezőket, illetve ellenszenves az illegális bevándorlás számukra (Nézőpont Intézet, 2016.09.26.; Ipsos 2016.08.11.; Századvég 2016.01.18.).

A magyar kormány reagált a felmerülő helyzetre és határkerítés építésébe kezdett 2015-ben annak érdekében, hogy az országot elkerüljék az irreguláris migránsok. Magyarországra a szerb határra történő kerítés megépítése után nagyobb számban érkeztek a menekültek, majd miután a horvát határon is elkészült a kerítés, lecsökkent a határra érkező menekültek száma. Ugyanakkor a kerítés nem megállította, hanem más irányba terelte a menekülteket, mivel a menekültek elsősorban tranzitországgként tekintenek Magyarországra és a régió országaira (Juhász – Molnár, 2016; Bálint – Gödri – Makay, 2017). A kerítésen kívül a menedékkérelmek elbírálásának módosítása is közrejátszott a menedékkérők számának csökkenésében (2015. évi CXXVII. Törvény). A KSH által közölt, az országba érkezett menekültek menedékkérelmeinek számában érezhetően megmutatkozik az országba érkező menekültek számának erőteljes csökkenése, hiszen nagyságrendekkel kevesebb menekültkérelmek érkezett be 2016-ban, mint az azt megelőző évben (6. ábra).

6. ábra: Magyarországra érkezett menedékkérők száma 2013-2016

Adatforrás: KSH - STADAT e_wvn001

Az előző monitoring jelentés óta tovább növekedett a Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok száma, ami meghaladta a 150 ezer főt (KSH – STADAT [i_wvn001b](#)). Érdemes megemlíteni ugyanakkor, hogy a statisztika szerint 2011-2013 között csökkenés volt, aminek az az oka, hogy 2010 óta a külföldi magyar származású emberek magyar állampolgárságot igényelhetnek, valamint, hogy a 2012. évi adatokat a 2011. évi népszámlálás eredménye is pontosította (Bálint – Gödri – Makay, 2017; 2010. évi XLIV. Törvény). A külföldi magyarok állampolgársági igénylése miatt a környező országokban élő, de már magyar állampolgársággal is rendelkező polgár már nem szerepel az adott országnál feltüntetett (pl. Románia) statisztikában. A hazánkba vándorló külföldi állampolgárok tekintetében továbbá elmondhatjuk, hogy Magyarország nem elsődleges célpont, hiszen 2016-ban a népesség 2%-át sem érte el az arányuk, ami a befogadóbb nyugat-európai országokhoz képest – például Svédország, Nagy-Britannia (Eurostat [migr_pop1ctz](#)) – szerény szám. (Bálint – Gödri – Makay, 2017). Meg kell említeni, hogy Európában a jelenlegi monitoring jelentés ideje alatt sem alakult ki a migráció kezelésére egy egységes európai javaslat (Európai Bizottság, 2017a).

A migrációhoz köthető másik hazánkat érő kihívás a munkaerő elvándorlása. Hazánk szemszögéből hatalmas jelentősége van a magyar állampolgárok külföldi munkavállalásának, hiszen több kutatás is rámutatott a közelmúltban arra a tényre, hogy a fiatalabb szakképzett munkaerő hagyja el az országot, emiatt nem csak szakember hiány keletkezik itthon, hanem megnövekszik az ellátórendszerre nehezedő nyomás és a demográfiai folyamatokra is negatív hatással lesz. Az elvándorlás hatására a cégek a munkaerő megtartása érdekében a bérek növekedésével válaszoltak, amire az előző monitoring jelentésben, mint megoldásra is felhívtuk a figyelmet (Bodnár – Szabó, 2014; Hárs, 2016; NFFT, 2015). A magyar munkavállalók célországai az elmúlt években nem változtak, még mindig Németország, Ausztria és Nagy-Britannia a fő célpontok. A külföldön munkát vállalók száma az elmúlt években tovább növekedett, mivel a becslések szerint 2013 elején 350 ezer fő vállalt munkát külföldön, ezzel szemben 2016-ban már 520 ezer fő. Egyes statisztikák szerint a külföldi magyarok visszavándorlásának volumene az elmúlt években megnövekedett, ami pozitív folyamat, habár a pontos szám nem ismert, mert statisztikai adat csak azokról keletkezik, akik az egészségbiztosításnál távozásukkor és visszatérésükkor is regisztrálnak (Bálint – Gödri – Makay, 2017).

Összességében az elmúlt két évben jelentős migrációs nyomás helyeződött az országra, mely a menekültválság nyomán alakult ki. Ennek kezelését a magyar állam a társadalom többségi véleményéhez igazodóan, saját programja szerint végezte, miközben európai szinten mind a mai napig nem alakult ki egy egységes álláspont. A kivándorlás megfékezésére az utóbbi időben elindultak olyan folyamatok – kormányzati és vállalati –, amelyek következtében a külföldi munkavállalók visszavándorlásának mértéke megnőtt, illetve a magyar munkaerő elvándorlása mérséklődött, azonban további intézkedések szükségesek. A csökkenő gyermekszám és a munkaerőhiány következtében az országnak válaszolnia kell a népességcsökkenés miatti kihívásra egy jól megtervezett migrációs stratégiával, mellyel pótolhatja a folyamatok miatt kialakult hiányt.

5.1.4.2 Oktatás és tudás

Az oktatás a társadalmi-gazdasági fejlődés legfontosabb tényezője, ezért a hatékony iskolarendszer kialakítása elengedhetetlen a fenntartható fejlődés érdekében. A hatékony iskolarendszer kialakításánál az ország oktatási minőségére és annak célszerű átalakítására kell a hangsúlyt fektetni, hiszen a társadalom tudásbázisa jelentős hatást gyakorol a fejlődés irányára, a környezettudatosságra, a fogyasztásra és az innovációra.

A diákok iskolai teljesítményének alakulása

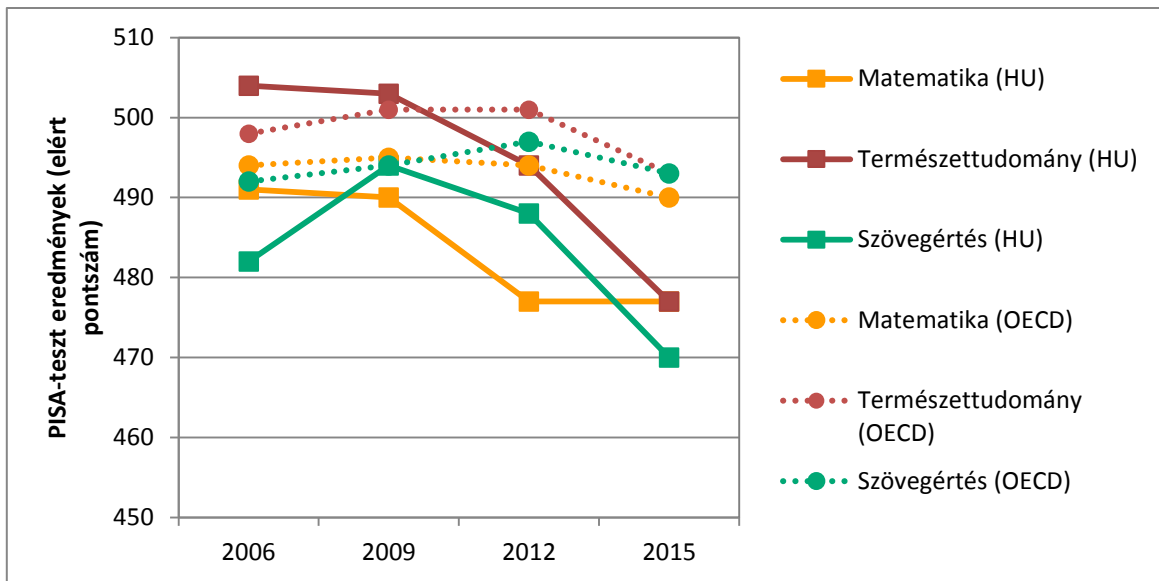
A diákok iskolai teljesítményének alakulása lenyomatot képez az ország iskolarendszerének oktatási minőségéről. Az oktatás minőségét több különböző nemzetközi teszt keretében mérik a nemzetközi szervezetek, melyek közül hazánk számára az OECD tagországok körében végzett PISA-teszt ad lehetőséget nemzetközi összehasonlításra. Ez a nemzetközi teszt három fő területen (természettudomány, matematika, szövegértés) méri fel az egyes országok tanulójának eredményességét. A három fő területnek egyaránt fontos szerepe van az egyének foglalkoztathatóságában, továbbtanulásában és magánéletében. A megfigyelt három fő területen belül az eredmények a 2012-es romló eredményekhez képest tovább romlottak a szövegértést és a természettudományokat illetően, míg a matematika esetében stagnáltak (7. ábra) (OECD, 2016a).

A PISA-teszt felhívja a figyelmet a gyengén teljesítő tanulók részarányára is. A teszt a kettes osztályzatot el nem ért tanulókat tekinti gyengén teljesítőnek.⁶ Magyarországon tekintetében elmondható, hogy a korábbi időszakban mért eredményekhez képest a magyar tanulók eredménye a természettudomány és a szövegértés terén romlott, matematika esetében pedig stagnált. A mindhárom területen gyengén teljesítő tanulók aránya meghaladta a 25%-ot, ez az eredmény pedig több százalékponttal elmarad az OECD átlagtól. Matematika esetében 4,6 százalékponttal, természettudomány esetében 4,7 százalékponttal, szövegértés esetében 7 százalékponttal kedvezőtlenebb a magyar érték az OECD átlaghoz képest (8. ábra) (OECD 2016).

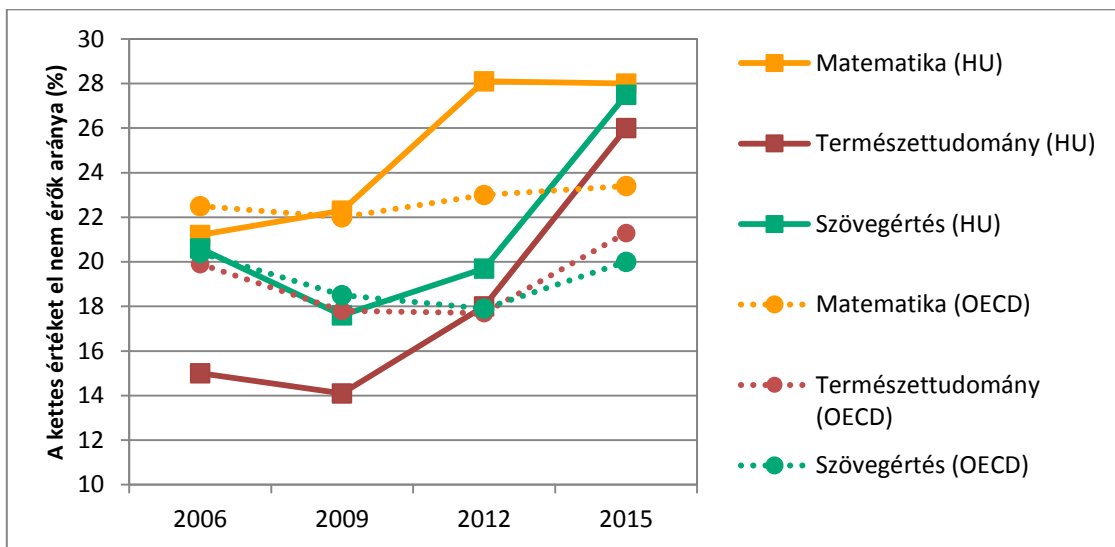
⁶ Az OECD egy 1-6-ig terjedő skálán értékeli a 15 éves tanulók által elért pontszámokat. A skálán az 1a és 1b osztályzat az elégtelen, az ilyen eredménnyel záró tanulók tekinthetők gyengén teljesítőnek.

7. ábra: Magyarország és az OECD országainak átlagos PISA-teszt eredményei az adott területeken 2006-2015.

Adatforrás: OECD 2007, OECD 2016.

8. ábra: A PISA-teszten kettes osztályzatnál gyengébben teljesítők aránya Magyarország és az OECD átlag tekintetében 2006-2015.

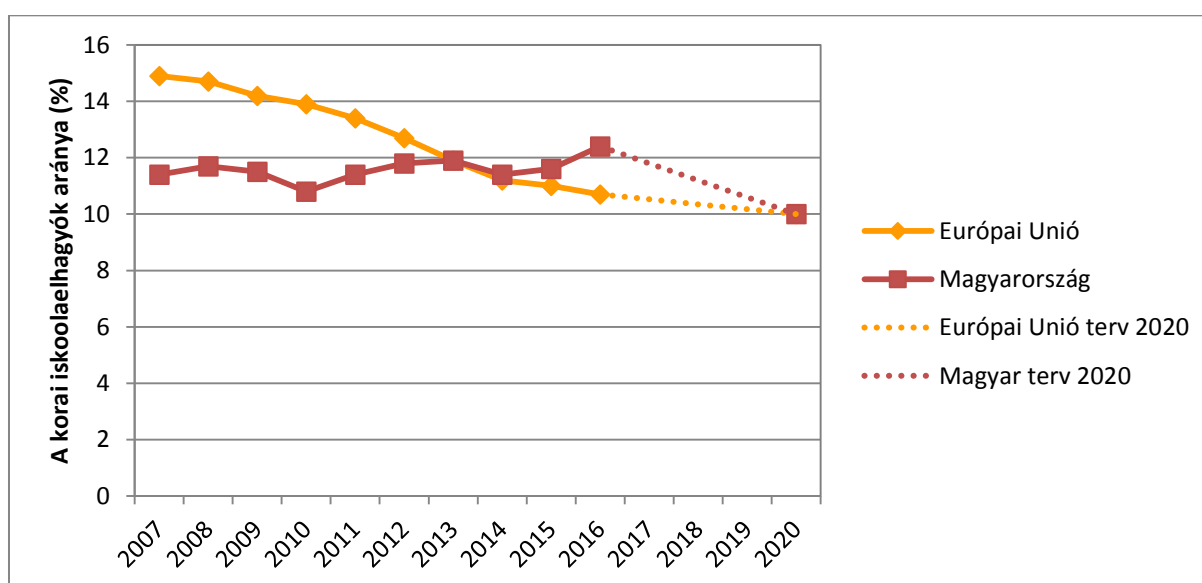
Adatforrás: OECD 2007, OECD 2016.

A negatív tendencia elsősorban nem is az elsajátított tudásban, hanem annak alkalmazásában keresendő, hiszen a PISA-teszt alapján a résztvevő diákok problémamegoldó képessége jelentősen elmarad az OECD országok átlagához képest is, ami tanulásmódszertani problémákat vet fel (Csapó, 2017).

A PISA-teszt az egyes országok oktatási rendszerének minőségét hivatott a tanulókon keresztül mérni, azonban az oktatás minőségi fejlesztését nem célozza. Az oktatás minőségi javítása iránt az Európai Unió és az ENSZ is elkötelezett, ezért ehhez kapcsolódóan különböző célokat, célkitűzéseket fogalmaztak meg dokumentumaikban. Az EU 2020 célja a korai iskolaelhagyók arányának 10% alá

csökkentése, amelyhez az NFFS is illeszkedik. Hazánkban a korai iskolaelhagyók aránya az előző monitoring jelentés óta növekedett, a 2014-es 11,4%-os értékről 12,4%-osra emelkedett (9. ábra), vagyis 1 százalékpontot romlott (KSH [indi2_2_4](#); Eurostat [\[edat_lfse_14\]](#)). Ennek okai között meg kell említeni a gyermekszegénységet, amely elsősorban a hátrányos helyzetűeket – elsősorban a roma családokat – érinti. A hátrányos helyzetbe tartozók számára egyre vonzóbbá vált a szakképzettséget nem igénylő munkák elvállalása, amit a tankötelezettség 16 éves korra történő csökkentése is elősegített (Európai Bizottság 2016a; Hermann – Varga, 2012). A tankötelezettségi korhatár levételéből adódó veszélyekre már az előző monitoring jelentés is felhívta a figyelmet (NFFT, 2015). Tehát arányaiban egyre több fiatal kerül ki úgy a munkaerőpiacra, hogy a legalapvetőbb kompetenciái, készségeik sincsenek meg (Csapó, 2017), aminek következtében a munkaerőpiaci elhelyezkedésük nehezebbé válik (KSH, 2011).

9. ábra: A korai iskolaelhagyók aránya Magyarországon és az Európai Unióban 2007-2016.

Adatforrás: Eurostat [\[edat_lfse_14\]](#)

A korábbi folyamatokhoz kapcsolódik az oktatásra költött kormányzati pénzek elmúlt évekbeli változása is. 2008-2013 között az oktatási kiadások mértéke csökkent a GDP százalékában, 2014-ben és 2015-ben azonban növekedett (KSH [indi2_2_2](#)). Az oktatásba áramló pénz mennyiségi növekedésének hatása csak az elkövetkezendő években lesz majd mérhető (Kezdi – Szabó, 2016).

Összességében elmondható, hogy Magyarországon a tanulók oktatási eredményét és korai iskolaelhagyását az iskolákban tanulók családi háttere (Szepesi – Herczeg, 2017), az oktatásra szánt GDP arányos kormányzati kiadások mennyisége és a tanulásmódszertan is meghatározza. Jelenleg negatív tendenciát figyelhetünk meg az oktatás minden területén, azonban a családtámogatási rendszer és az oktatásra szánt kiadások GDP arányos növekedése javíthat a folyamatokon.

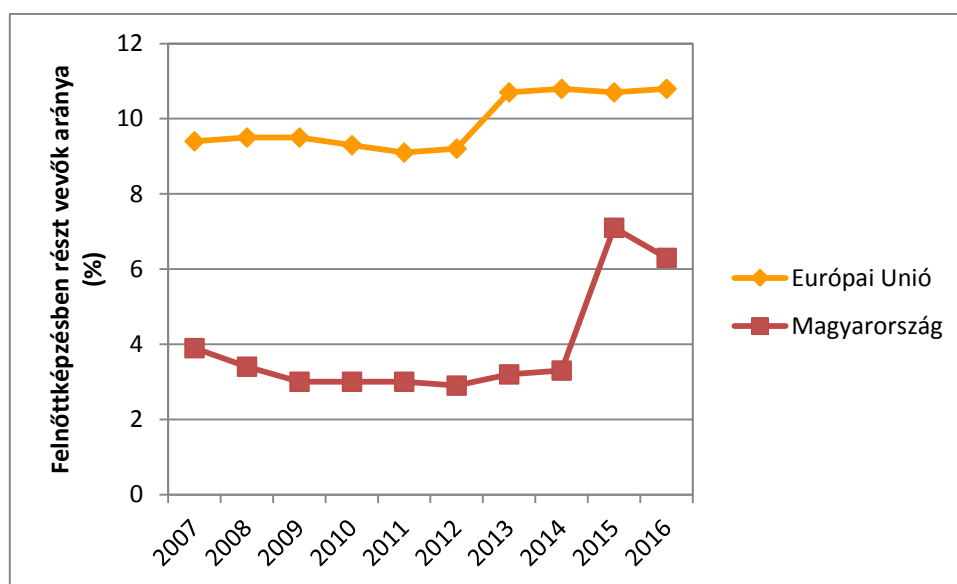
Élethosszig tartó tanulás

Napjainkban a tudás alapú társadalom, kifejezés a legtöbb fejlett országban ténylegesen is kimutatható gyakorlat. A gazdasági és kormányzati szereplők elismerik, hogy az iskolarendszerben történő oktatás

nem minden esetben elegendő a felmerülő kihívások kezelésére. Az iskolarendszer mellett a felnőttképzésben lévő potenciál kiaknázására is szükséges koncentrálni.

A magyar felnőtt lakosság körében az előző monitoring jelentéshez képest jelentősen megnövekedett a felnőttképzésben részt vevők száma. Ezt főként a 2015-ben megváltozott módszertan⁷ és a 2014 után elindult szakképzési programok okozták. A módszertani váltás miatt a 2015-ös adatokat a korábbi évekkkel nem lehet összehasonlítani, azonban a kormány intézkedéseinek is köszönhetően a 25-64 éves korosztály oktatásban résztvevőinek aránya 7,1%-ra növekedett 2015-re, majd 2016-ra 6,3%-ra visszaesett, így az EU-os átlaghoz közelebb került az ország ebben a mutatóban (10. ábra).

10. ábra: A felnőttképzésben részt vevő 25-64 éves korosztály aránya Magyarországon és az EU-ban 2007-2016 között.

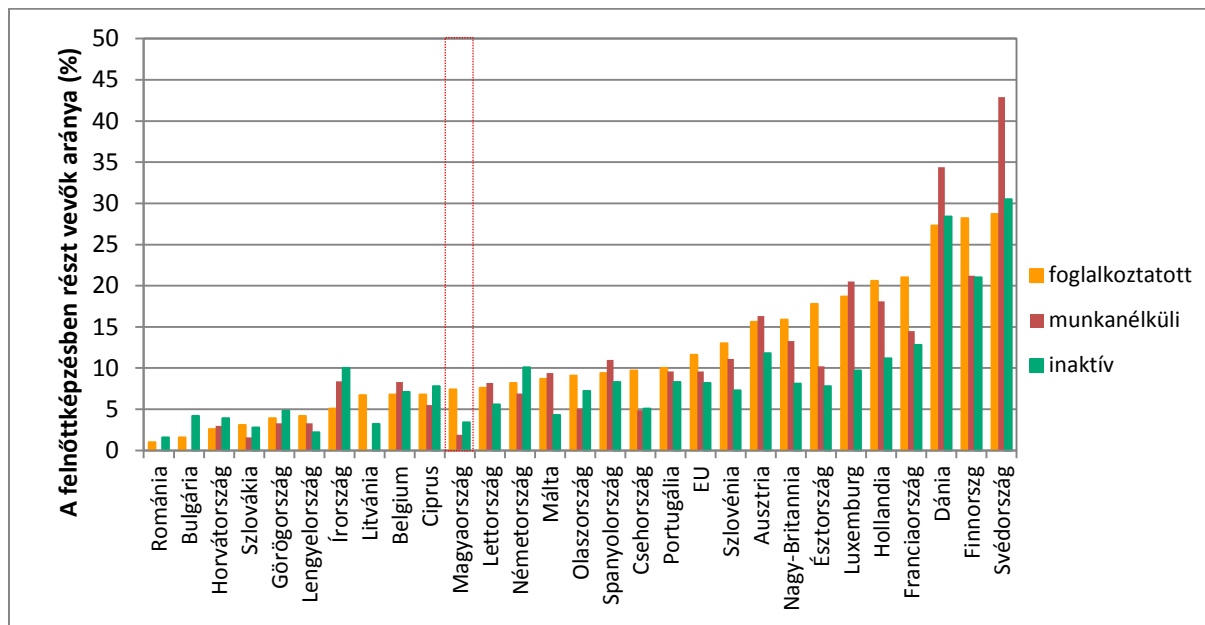
Adatforrás: Eurostat [\[trnq lfse 02\]](#)

Foglalkoztatottság szerinti bontásban vizsgálva az adatokat, elmondhatjuk, hogy az előző monitoring jelentés óta a növekedés elsősorban a foglalkoztatott munkaerőt érintette, míg a munkanélküliek esetében csökkenés, az inaktívak esetében stagnálás volt tapasztalható. A foglalkoztatott munkaerő a képzettségük – a képzettebb munkaerő hajlandóbb a későbbiekben is képezni magát (NFFT, 2015) –, a felmerülő kihívások és a versenyképesség megőrzése miatt nagyobb arányban vesz részt továbbképzéseken az előbb említett két csoporthoz képest. Az EU tagállamaihoz képest is jelentős előrelépés történt – a 24. helyről a 18. helyre lépett elő hazánk (11. ábra) –. A munkanélküliek esetében azonban nem történt előrelépés, mivel a munkanélküliek képzésére kevesebb forrás állt rendelkezésre, mint a foglalkoztatottakéra/közfoglalkoztatottakéra. Az EU pénzügyi támogatást biztosít a munkanélküliek képzésére is, azonban a munkanélküliek többségében (63,2%) alacsonyan képzett vagy szakképzetlen emberek (KSH – Tájékoztatói adatbázis), akiknek a tanulásra való hajlandósága jóval csekélyebb mértékű, mint tanultabb társaiké. A tanulásra való hajlandóságuk alacsonyabb mértéke társadalmi okokra – pl. családi háttérre és az önbizalom hiányra – vezethető vissza elsősorban (Nyilas, 2017). A korai iskolaelhagyók arányának elmúlt évekbeli növekedése tovább fogja rontani az

⁷ 2015-ben olyan kérdezéstechnikai változtatások kerültek bevezetésre, amelyek célja a jelenség hatékonyabb, pontosabb számbavétele volt. Ezek a módosítások a mutató ugrásszerű növekedését eredményezték, ezért a 2015. évi adat a korábbiakkal nem összehasonlítható

eddig sem kedvező helyzetet, ezért a képzések vonzóbbá tételét kell megcélózni, hogy a munkanélküliek részvételi aránya javuljon. Fontos a munkanélküliek képzésére fordított források növelése, az aktív munkaerő-piaci eszközök közt az képzések hangsúlyosabbá tétele.

11. ábra: A felnőttképzésben részt vevő 25-64 éves korosztály aránya foglalkoztatottság szerint az EU-ban 2016.

Adatforrás: Eurostat [trnq_lfse_02]

Összességében elmondható, hogy a magyar munkavállalók és a munkáltatók körében népszerűbb a felnőttképzés, azonban a munkanélküliek esetében alacsony a felnőttképzésben részt vevők száma. A folyamatot meghatározza a programok elérhetősége, nem megfelelő ismertsége és vonzereje, mert az alacsonyabban kvalifikált munkaerő jelentős része nem vesz részt a számukra kialakított képzéseken. A kormány a munkanélküliek munkaerő-piacra történő integrációja miatt egyre több OKJ-s tanfolyamot finanszíroz (2014-ben 494, 2016-ban 562 képzés; Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal honlapja). A kormányzati intézkedések mellett a magánszektor továbbképzései is lehetőséget nyújtanak a munkavállalók és a munkanélküliek számára, azonban akadályt jelent ezek megfizethetősége. Ki kell emelni továbbá, hogy a speciális szükségletű munkavállalókat támogató programok hiánya nehezíti az alacsony képzettségű munkanélküliek munkába állását. Ha ezekre a problémákra megfelelő válaszlépések érkeznek a közeljövőben, az serkentő hatással lehet a magyar társadalom tudásbázisára.

A magyar oktatási rendszer változásai, hatékonyságának alakulása

Az elmúlt években a magyar oktatási rendszer számos átalakításon esett át. Az átalakítások egyaránt érintik az oktatás hatékonyságát és a társadalom tárgyi tudásának változását is. Az átalakítások jelentős része az elmúlt pár évben zajlott le, ezért hatásukat biztonsággal egyelőre nem lehet megítélni, csak következményeikre lehet következtetni az egyes szakirodalmak alapján, ugyanakkor vannak olyan korábbi átalakítások is, amelyeknek hatása az elmúlt időszakban jelentkezett.

A 2010-es oktatáspolitikai váltás következtében az állam központi irányítás alá vonta az önkormányzatoktól az oktatási intézményeket, azok működtetése és fenntartása a KLIK (Klebsberg Intézményfenntartó Központ) feladatává vált. A változtatások hatására nem a gyengébben teljesítő iskolák színvonala javult, hanem az addig jelentősebb anyagi forrással rendelkező iskolák teljesítettek a korábbinál gyengébben, aminek az volt az oka, hogy a gazdagabb iskolák nem tudtak többletkondíciót és egyéb plusz többletet nyújtani. A nagyobb anyagi forrással rendelkező iskolák gyengülése összességében az oktatási intézmények lefelé nivellálását eredményezte (Jakab – Urbán, 2017).

2015. szeptember elsején hatályba lépett a 2011. évi CXCV. törvény előírása, mely szerint 3 éves kortól napi négy órában óvodai foglalkozásban kötelezően részt kell vennie a gyermeknek. Ez a hátrányos helyzetű családokban nevelkedő fiatalok helyzetén javíthat, az iskolában töltött idő meghosszabbítását eredményezheti, és segítheti az esélyegyenlőtlenségek csökkentését, azonban ennek hatása csak a későbbiekben várható (Tóth – Medgyesi – Gál 2017).

Az OECD 3 évente felmérést végez tagállamai és a felméréshez csatlakozott országok 15 éves tanulóinak körében annak érdekében, hogy értékelje a közoktatási rendszer hatékonyságát. A 2015-ös felmérésekből kiderült, hogy az oktatási rendszerünk hatékonysága tovább romlott, vagyis az elmúlt években hozott változások nem érték el a kívánt hatást. Ehhez a folyamathoz többek között két tényező járul hozzá, egyrészt a szülők a gyermeküket már 10 éves korától a teljesítményük alapján különböző iskolákba irányítják, amelynek következtében az egyes középfokú iskolatípusok között különbségek alakulnak ki. Másrészt a jobb családi háttérrel rendelkező tanulók teljesítménye is jobb a kevésbé jó családi háttérrel rendelkező tanuló társaikénál (Oktatási Hivatal 2016). A kormány deszegregációs és oktatási politikáinak következtében egyre több helyen valósul meg a roma és nem roma tanulók közös oktatása – például egyházi iskolákban (Kallai – Papp – Vízi, 2017).

A kormány a 2015/2016-os tanévtől kezdődően az ország munkaerő-piaci igényeihez mérten bevezette a felsőfokú duális képzési programot. (230/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet; Európai Bizottság 2016a). A duális képzés során a hallgatók a vállalatoknál töltik el a gyakorlati képzésük egy meghatározott részét, mely összességében növeli a képzésben részt vevők munkatapasztalatát és szakmai kompetenciáját. A duális képzés mellett a 2016/2017-e tanévtől kezdődően a szakképzés szabályait is átalakította a kormány. Megváltoztak a tantervek és a középfokú közoktatási intézmények elnevezései is: a szakközépiskolákból szaggimnáziumok, a szakiskolákból szakközépiskolák, a speciális szakiskolákból szakiskolák lettek (22/2016. (VIII. 25.) EMMI rendelet). A rendelet legmarkánsabb újdonsága, hogy a szaggimnáziumoknak új szakmai érettségije lesz 2017-től, ami megfelel az OKJ-s szakképesítésnek. A változások nem felmenő rendszerben kerültek bevezetésre, így a 2017-ben érettségiző fiataloknak lerövidült a felkészülési idejük a vizsgára. Az intézkedések hatása a bevezetésük ideje miatt csak az elkövetkezendő évek során lesz vizsgálható.

2013-ban a kormány elindította a legnagyobb pedagógus béremelési programot a rendszerváltás óta, melynek során a pedagógusok bére 2013-2017 között mintegy 50%-kal emelkedik (kormany.hu⁸). 2013-2016 között összesen 29%-os volt az oktatásban foglalkoztatott szellemi dolgozók – jelentős részük pedagógus – béremelkedése a KSH adatközlése szerint (KSH–STADAT i_qli034). Az érvényben

---

⁸ Szeptembertől ismét nőnek a pedagógusbérek 2016.01.06.: <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/hirek/szeptembertol-ismet-nonek-a-pedagogusberek>

lévő pedagógus életpályamodell – amely a tanári pályán lévő munkavállalók fizetését hivatott emelni – jelenleg még mindig nem éri el a kívánt eredményt. Számos területen hiány van a pedagógusokból, elsősorban a természettudomány területén (Európai Bizottság 2016a).

További fontos változásként említhető meg, hogy az önkormányzati jogkör alá tartozó közoktatási intézmények fenntartása is az állam fennhatósága alá került, ezzel tovább központosítva a közoktatást. A központosítás során 58 tankerületi központtal bővül az intézményfenntartás. A módosítás következtében az iskolaigazgatók dönthetnek majd, hogy kik azok a pedagógusok, akik teljesítményük alapján nagyobb bérpótlékemelésre érdemelnek (Európai Bizottság 2016a).

A fenntarthatóság emberi erőforrását elsősorban a tudás és a munka elismerésével, az oktatás színvonalának minőségbiztosítással történő emelésével kellene biztosítani, amelyhez feltétlenül szükséges a felsőoktatás és az akadémiai kutatás ezt támogató tevékenysége is. A felsőoktatási intézmények különös felelőssége, hogy a fenntarthatóság mint egy horizontálisan érvényesülő elv minden képzésben megjelenjen. Szükség lenne a tudományos teljesítmény (a publikációk számán és idézettségén túlmenően) értékelésének differenciálására is a kutatásetika és a közjó szolgálatának szempontjai figyelembevételével.

Összességében elmondható, hogy a jelenlegi oktatási rendszer nem biztosítja teljes mértékben az NFFS célkitűzéseinek elérését, további intézkedések szükségesek ahhoz, hogy a korai iskolaelhagyók aránya és az oktatás minősége pozitív irányba mozduljon el. Az elmúlt pár évben megváltoztatott oktatási programok hatását csak az elkövetkezendő években lehet biztonsággal értékelni.

5.1.4.3 Egészség

Az egyének egészségi állapota és életmódja meghatározza a születéskor egészségesen várható életkor alakulását és a krónikus nem fertőző betegségek kialakulását. A különböző környezeti ártalmak (pl.: napsugárzás, légszennyezés) vagy egészségtelen életmód negatívan befolyásolják az emberek egészségi állapotát, fontos, hogy ezek kezelésére, így az ebből származó betegségek kialakulásának megelőzésére – pl. tudatos étkezés – is különös figyelmet fordítsunk. Az egészség megőrzését szolgáló intézkedések eredményeképpen az egészségesen eltöltött évek számának növelése és az egészségügyi költségvetésre rótt terhek csökkenése várható. Magyarországon az előző monitoring jelentés óta az egészséggel kapcsolatos mutatók többsége – a születéskor várható egészséges élettartam és a krónikus nem fertőző betegségek – terén negatív tendencia figyelhető meg. A negatív tendenciák mibenléte miatt a magyar lakosság egészségtudatos életmódjának bemutatása is indokolt, mivel információval szolgálhat az egyes tendenciák háttéréről.

Az egészségtudatos életmód alapja az egyén saját egészségügyi állapotáról alkotott helyes önképe. Ez alapján a felnőtt lakosság túlnyomó többsége elégedett a saját egészségi állapotával vagy legalábbis megfelelőnek gondolja, ami nem felel meg a valóságnak. A magyar férfiak önértékelése jelentősen magasabb, mint a nőké, mégis a nők többet törődnek az egészségükkel és kockázatkerülőbb életmódot folytatnak a férfiaknál, akiknél a káros szenvedélyek (dohányzás, alkoholfogyasztás), a túlsúly vagy az elhízás jelentősen magasabb. A férfiakra jellemzőbb magatartásminták miatt magasabb is a férfiak halálozási rátája, ami teljesen ellentmond a sajátos önértékelésüknek. EU-s szinten vizsgálva az

egészségükkel elégedettek aránya nem változott a korábbi jelentés óta, a férfiak 59,8%-a, (magyar férfiak 99,6%) a nők 48,9%-a (magyar nők 32,5%) ítélte jónak vagy nagyon jónak egészségi állapotát. Természetesen az egészségügyi képet jelentősen befolyásolja az egyének anyagi helyzete és iskolázottsága is (Oberfrank, 2017).

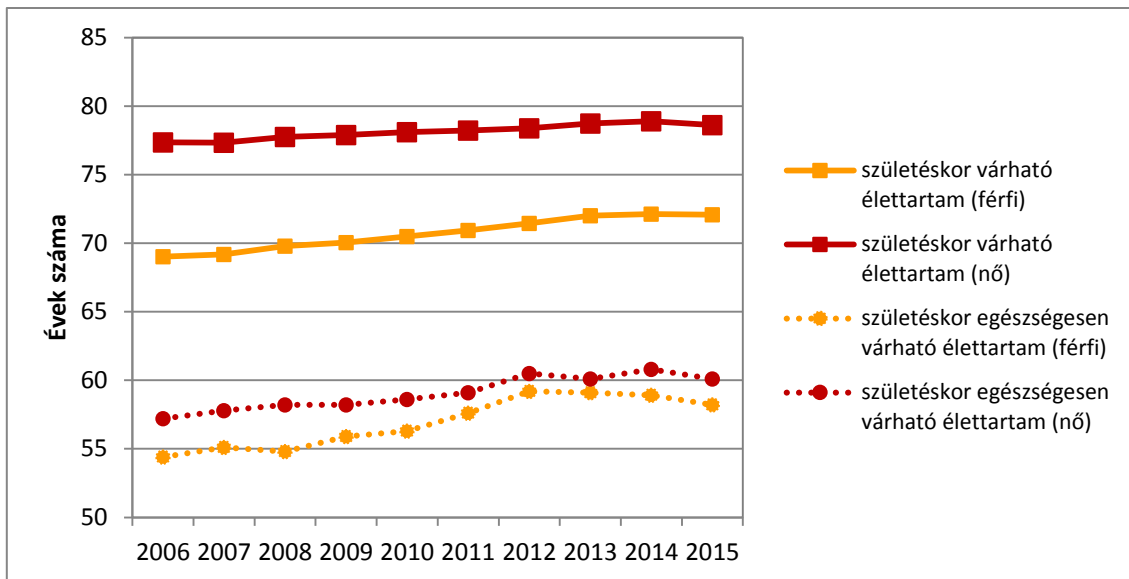
Magyarország kormánya ennek megfelelően az elmúlt években a 2015-2016-os időszakot megelőző prevenciós programokat, intézkedéseket, egészségkárosító termékek lakossági tájékoztatását és az ellátórendszer fejlesztését jelen időszakban is folytatta. Ilyen intézkedés többek között 2015. szeptember 1-je óta hatályos (37/2014. (IV. 30.) EMMI rendelet) közétkeztetési program, melyben a fiatalok egészségesebb táplálkozását szeretnék ösztönözni a közoktatási intézményekben. 2015-ben az egészségügyi rendszerben kisebb változtatások mellett az alapellátás további fejlesztését vitte véghez a kormány, mely felgyorsította – 14 napon belül már többen hozzáférnek a szolgáltatáshoz – az onkológiai betegség gyanújával bekerült emberek vizsgálatát. Ennek ellenére a lakosság egészségműveltsége hiányos, a munkahelyen, a társadalmi közegben és a családban is az elviselhetőnél nagyobb stressznek van kitéve, illetve az egészségügy közforrása sem elégséges, a szakellátó intézmények teljes újjáépítése sem történt meg és az egyes szakmák és eszközök jelentősen elavultak, és amortizálódtak. (Oberfrank, 2017).

A születéskor várható élettartam alakulása

A születéskor várható élettartam az ország társadalmi-gazdasági és a lakosság egészségi állapotának alapvető indikátora, emellett a lakosság halandósági viszonyairól is képet ad. Az elmúlt évtizedekben a modern egészségügyi eszközöknek köszönhetően Európában is növekedett a születéskor várható élettartam.

Hazánkban a születéskor várható élettartam 2014-hez képest 2015-re kis mértékben ugyan, de csökkent, amelynek a háttérében az év végén bekövetkező influenzajárvány okozta halálesetek megugrása állhat. Az influenzajárvány és annak szövődményei során kialakult keringési- és légzőszervi megbetegedések az idősebb lakosságot érintette, azon belül is a nők körében okozott nagyobb halandóságot (Bálint – Gödri – Makay, 2017). A nőket nagyobb mértékben érintő influenzajárvány következtében 2015-ben 0,3 évvel csökkent (78,61 év) a születéskor várható élettartam a nők körében, míg a férfiak esetében csupán 0,04 évvel csökkent (72,09) (12. ábra), azonban 2016-ban javult mindkét nem esetében a mutató értéke és meghaladta az előző monitoring jelentéskor mért értékeket. A nők esetében 79,21 évre, a férfiak esetében 72,43 évre emelkedett a születéskor várható élettartam. (KSH – STADAT [h_wdsd001b](#)).

12. ábra: A születéskor várható élettartam változása Magyarországon 2006-2015.

Forrás: KSH – STADAT [h_wdsd001b](#), Eurostat [hlth_hlye](#).

Hazánk Európai szinten a születéskor várható élettartam tekintetében az alsó harmadban található, de közép-európai szinten sem áll túl kedvező helyen. Az Európai Unió átlagától 4,9 évnnyi lemaradásban vagyunk, amely a 2013. évi adathoz képest kismértékű csökkenést mutat. Közeledtünk a közép-európai átlaghoz, mivel a régióban nagyobb mértékű csökkenés következett be, mint Magyarországon (Eurostat [tps00025](#)).

A születéskor egészségesen várható élettartam tekintetében 2014 óta a nők (60,1 év) és a férfiak (58,2 év) esetében is **csökkenés** következett be Magyarországon. A közép-európai régióban hazánk helyzete nem változott, mivel Csehországban a nők és férfiak esetében csökkenés, Szlovákiában a nők esetében növekedés, a férfiak esetében hasonló mértékű csökkenés, Lengyelországban pedig nők és a férfiak esetében kismértékű növekedés zajlott le. Az EU-ban a nők esetében 1,8 évnnyi (63,3 év), a férfiak esetében 1,2 évnnyi (62,6 év), növekedés zajlott le, vagyis az EU-átlagához képest hazánk **lemaradása növekedett** (Eurostat [hlth_hlye](#)).

Összességében elmondható, hogy Magyarországon a születéskor várható élettartam 2016-ban mindkét nem esetében meghaladta a 2014-es év értékét, amely alátámasztja azt, hogy a 2015-ben bekövetkezett csökkenés csak egyszeri eset volt, azonban az Unió tagállamaihoz képest jelenleg is jelentős a lemaradásunk. A születéskor egészségesen várható élettartam esetében elmondható, hogy 2015-ben a környező régiós országokhoz képest a pozíciónk nem változott, azonban az EU-s átlaghoz képest távolodtunk. Az adatok ennek eredményeként azt mutatják, hogy a stratégiai cél teljesüléséhez az elmúlt két évben hazánk nem került közelebb.

Dohányzás, alkoholfogyasztás, kábítószer

A dohányzás, mint egészségkárosító magatartásforma, a magyar lakosság jelentős részére jellemző, hiszen csaknem minden harmadik felnőtt gyújt rá alkalmasszerűen vagy mindennap. Az utóbbi évek tendenciái alapján elmondható, hogy a dohányzók aránya csökkent mind 2012-re, mind 2014-re, ami elsősorban a férfiak körében történt csökkenés eredménye. Nemek szerinti bontásban elmondható,

hogy a férfiak nagyobb hányada dohányzik (KSH, 2015a; OECD, 2014; Eurostat [hlth_ehis_sk3e]). Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) szerint a dohányzáshoz köthető százezer lakosra jutó standard halálozási ráta (SDR) Magyarországon több mint kétszerese (387,3) az EU-tagországok átlagának (175,53) (KSH, 2017e). 2015-re és 2016-ra nem áll rendelkezésre adat, de legfeljebb csak csekély mértékű csökkenés várható a dohányzás terén (Oberfrank, 2017).

Az alkoholfogyasztás, mint egészségkárosító magatartás szintén probléma a magyar lakosság körében. A magyar lakosság döntő hányada (63%) legalább ritkán fogyaszt alkoholt, a nagyivók aránya 4,6% a lakosság körében. (KSH, 2017c; Oberfrank, 2017). Az alkohollal összefüggő SDR értéke 2011-ben Magyarországon közel kétszerese (100,43) volt az EU átlagának (57,18) (KSH, 2015a). 2015-re és 2016-ra nem áll rendelkezésre adat, de az elkövetkezendő években a magyar lakosság körében nem várható érdemi javulás, ezért az NFFS-ben kitűzött cél elérése felé nem volt elmozdulás (Oberfrank, 2017).

Egyes kutatások szerint kábítószerrel akár minden tizedik magyar felnőtt kipróbált már, a fiatal felnőttek (18-34 évesek) körében a gyakoriság ennek legalább duplája, de még nagyobb a gyakoriság a fiatalok körében (egy 2014-es kutatás szerint a 9-11. évfolyamon tanuló diákok 18,7%-a fogyasztott már kannabiszt). Az illegális drogok (legelterjedtebb a marihuána) mellett gyakori a legálisan beszerezhető nyugtatók/altatók alkohollal együttes fogyasztása is. Aggasztó, hogy nagy mértékben növekedett a designer szerek miatti egészségügyi kezelési igények száma, ezen szerek használata intenzívebb és a használók életkora is lefelé tolódott. (Nemzeti Drog Fókuszpont, 2016)

A krónikus nem fertőző megbetegedések számának csökkentése

A krónikus nem fertőző betegségek a magas vérnyomás, az ischaemiás szívelégtelenség, a diabetes mellitus (cukorbetegség), az asthma bronchiale (asztma) és az elhízás. Magyarország az említett betegségek tekintetében a „beteg” országok között szerepel. A leggyakoribb megbetegedés a keringési rendszer betegségei, azon belül is a magas vérnyomás. (Oberfrank, 2017). Az előző monitoring jelentés óta az összes krónikus nem fertőző megbetegedések számában 2015-ig további növekedés következett be. 2001-2015 között az ischaemiás szívbetegségben szenvedők 76%-kal, a diabetes mellitus közel 113%-kal nőtt meg és az asthma bronchiale esetében is több mint kétszeres növekedés figyelhető meg (KSH, 2017e).

A krónikus nem fertőző megbetegedésekből eredő halálokokat vizsgálva kiderül, hogy Magyarországon az elmúlt időszakban szív- és érrendszeri megbetegedésekben haltak meg a legtöbben, amelyet a daganatos és a légzőszervi megbetegedések követtek mindkét nem esetében. A nőknél a 4. leggyakoribb halálok az emésztőrendszeri megbetegedésekhez, a férfiak esetében a morbiditás és mortalitás külső okaihoz (6%), és az emésztőrendszeri megbetegedésekhez (6%) kapcsolható. A 2005-2013-as időszakban a legtöbb esetben javulás történt hazai szinten, ugyanakkor az EU-átlaghoz képest több betegség esetében is jelentősen nőtt hazánk lemaradása), amit a 2014-es Eurostat adatközlése is alátámaszt (Eurostat, hlth_cd_aro.) (Bakacs et al. 2017).

Egészségügyi foglalkoztatottak

Az egészségügyi rendszer infrastrukturális adottságai mellett nem elhanyagolható szereplőként vannak jelen az egészségügyi dolgozók, hiszen szakértelmük jelentősen befolyásolja hazánk lakosságának egészségi állapotát és halandóságát. Az **egészségügyi dolgozók** száma 2014 és 2015 között jelentősen

csökkent, elsősorban az orvosok létszámában figyelhető meg változás, számuk 2716 fővel csökkent (1. táblázat).

Problémát jelent továbbá, hogy a szakmát évek óta az előregedés jellemzi. Az életkor szerinti megoszlást tekintve, a 40 év alatti orvosok a működési nyilvántartásban szereplő összes orvos 26,1 százalékát alkotják, a 40-60 év közöttiek a 43,4 százalékát, a 60 év fölöttiek pedig a 30,5 százalékát (ÁEEK 2016, 29. oldal).

1. táblázat: Az egészségügyi dolgozók számának alakulása 2011-2015.

Szakma	2011	2012	2013	2014	2015
Orvos (fő)	29462	30529	31454	32801	30085
Fogorvos (fő)	5226	5580	5892	6206	5769
Gyógyszerész fő)	6976	7193	7544	7598	6962
Klinikai végzettségű egészségügyi dolgozó fő)	803	872	979	998	1057
Egészségügyi szakdolgozó fő)	93961	93997	97165	97372	96249

Adatforrás: ENKK, 2016.

Az egészségügyben foglalkoztatottak **kivándorlása** egy régóta tartó világjelenség, mely a hazánkban dolgozó egészségügyi szakembereket is érinti. A kivándorlás oka többek között a foglalkoztatottak bérszintjében és az egészségügyi rendszer infrastrukturális adottságaiban keresendő. A kivándorlók olyan országokba mennek dolgozni, ahol az egészségügyi rendszer és a munkabér is meghaladja az itthoni szintet (Eke et al. 2009). A munkabér miatti elvándorlás, vagy életpálya változtatás elsősorban a fiatal orvosokat érinti, amiért részben az egészségügy kihalásos alapon működő rendszere okolható (Varga, 2015). Az elvándorlást tervezők száma a statisztikák szerint csökkent, ugyanis míg 2014-ben 635 magyar állampolgár számára állítottak ki külföldi munkavállaláshoz szükséges hatósági bizonyítványt, addig 2016-ban ez a szám 532 főre csökkent (ÁEEK statisztikák, elérhető: <http://www.enkk.hu/hmr/index.php/migracios-statisztikak/eves-statisztikak>).⁹

Az egészségügyi ágazatban jelenleg is számos betöltetlen pozíció van (Oberfrank, 2017), hozzávetőleg 2000 ember hiányzik a rendszerből (Lantos, 2017), ezért további egészségügyi beavatkozások és fejlesztések szükségesek.

A kormány az egészségügyi elvándorlás növekvő mértéke miatt az elmúlt időszakban az egészségügyi infrastruktúra megújítását és az egészségügyi rendszerben dolgozók bérének emelését hajtotta végre, illetve folytatta az előző időszakban megkezdett egészségügyi ellátásokat – háziorvosi vastagbélvizelés, védőnők általi méhnyakrák szűrés –. 2015-től az egészségügyi alapellátásban dolgozó háziorvosok számára többletjuttatást biztosított a praxis megszerzéséhez, a fiatal szakorvosok számára a „Fiatal Szakorvosok Támogatási Programjában” bérkiegészítést hajtott végre – fiatal szakorvosok támogatásáról szóló 162/2015. (VI. 30.) Korm. rendelet – (Ajtónyi et al. 2016). 2010-2015 között az orvosok bére 46%-ot, egészségügyi szakdolgozók bére 26%-ot, az egyéb egészségügyi szakdolgozók bére 25%-ot, vagyis az egészségügyi dolgozók bére átlagosan 30%-ot emelkedett (ENKK, 2016). 2016

⁹ Csak megközelítőleg alkalmazható a külföldön munkát vállaló egészségügyi szakemberek számának becsléshez, mert nem következik belőle a külföldi munkaviszony létrejötte, és a hazánkban tanuló külföldi állampolgárokról és a még nem végzett, egyetemi hallgatókra is vonatkozik az adatsor.

szeptemberétől kezdődően az ágazatban dolgozók többlépcsős bérfelállítására is sor került – 256/2013. (VII. 5.) Korm. rendelet – (Magyar Egészségügyi Szakdolgozói Kamara 2016.06.24.).

5.1.4.4 Társadalmi szerkezet és társadalmi kohézió

Szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élők aránya

Az EU tagállamok vállalták, hogy 2020-ra 20 millióval csökkentik azok számát, akik nyomorban és társadalmi kirekesztettségben élnek, illetve akikre a szegénység és kirekesztettség veszélyt jelent. Magyarország ehhez csatlakozva vállalta, hogy 450 ezer fővel, 2,38 millióra csökkenti az érintett népesség számát.

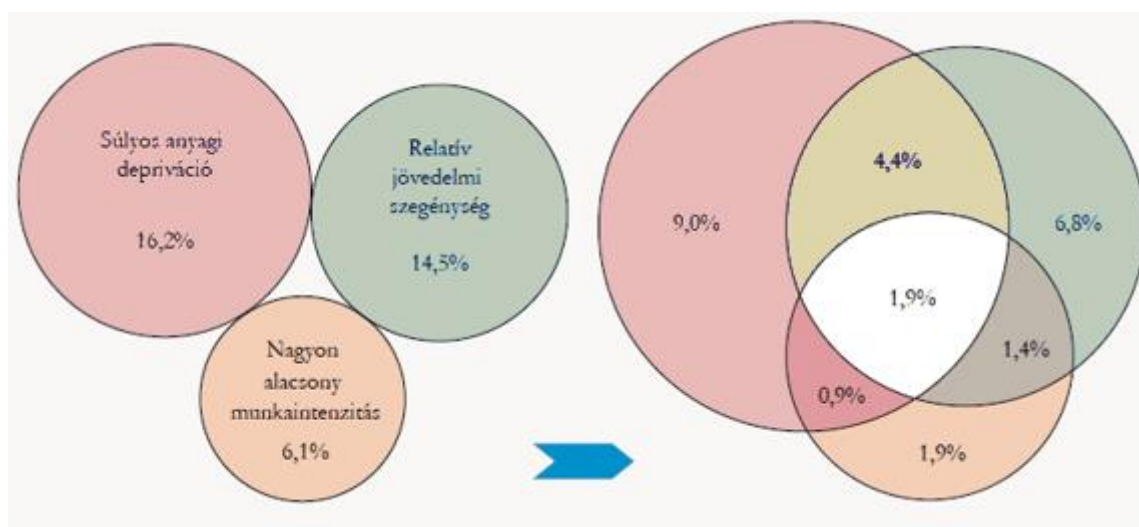
Az EU 2020 stratégia három mérőszám figyelembevételével méri a szegénység illetve a társadalmi kirekesztettség elleni küzdelem hatásosságát:

1. Relatív jövedelmi szegénység: háztartásában az éves ekvivalens jövedelem alacsonyabb a szegénységi küszöbnél
2. Súlyos anyagi nélkülözésben él: háztartása összesen kilenc elemi indikátor segítségével meghatározott probléma vagy anyagi jószág hiányában érintett
3. Alacsony munkaintenzitású háztartásban él: a háztartás aktív korú tagjai együttes munkapotenciáljuk legfeljebb 20%-át tudták kihasználni az adatfelvételt megelőző egy év egészére vetítve.

Az így kialakított indikátor egyaránt tükrözi a szakmai szempontokat és a tagállamok politikai kompromisszumát, hiszen a tagországok között jelentős különbségek mutatkoznak a három összetevőt illetően. Így meg lehet határozni, hogy az egyes tagországok esetében melyik az a mutató, amely a legnagyobb mértékben befolyásolja az indikátor alakulását (NFFT, 2015). Magyarországon a súlyos anyagi nélkülözésben élők száma a legmagasabb (16,2%) – csakúgy, mint a kelet-közép-európai országok többségében is – (Branyczki – Tóth, 2017). A szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élők összetétele a KSH 2016-os háztartások életszínvonalát bemutató kiadványa alapján a következőképpen alakult (13. ábra). A lakosság 16,2%-a érintett súlyos anyagi deprivációban, 14,5% relatív jövedelmi szegénységben és 6,1%-ra jellemző a nagyon alacsony munkaintenzitás. A különböző kategóriák közötti átfedéseket figyelembe véve a három mutató metszetében a társadalom 1,9%-át találjuk, további 6,7% tartozik egyszerre két halmazba, tehát 8,6% tartozik a legsúlyosabban érintettek közé. A társadalom 26,3%-nál áll fenn a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázata.

Az Eurostat adatai alapján a szegénység vagy társadalmi kirekesztettségben élő népesség aránya 2014-hez képest (31,8%) 8,5 százalékponttal (26,3%) mérséklődött (2. táblázat). Az EU 28 tagállamára vonatkozólag csak 2015-ig van elérhető adat, de Magyarországra vonatkozó értéke közelít az EU átlag értékéhez – 2014- 2015 között a különbség 7,4 százalékponttól 4,5 százalékpontra csökkent.

13. ábra: Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitétek aránya dimenzióként külön, illetve a dimenziók együttes figyelembevételével, 2015

Forrás: KSH, 2016a, 16. o.

2. táblázat: A szegénység vagy társadalmi kirekesztettségben élők aránya az EU-ban és Magyarországon 2007-2016.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Európai Unió	n.a.	n.a.	n.a.	23,7	24,3	24,7	24,6	24,4	23,7	n.a.
Magyarország	29,4	28,2	29,6	29,9	31,5	33,5	34,8	31,8	28,2	26,3

Adatforrás: Eurostat [ilc_peps01](#)

Megjegyzés: A táblázat adatai az adott év január 1-i állapotát tartalmazzák.

Össességében elmondható, hogy biztató folyamatok zajlanak jelen indikátorral kapcsolatban, így az NFFS-ben kitűzött cél elérése közelebb került.

Jövedelmi szegénység

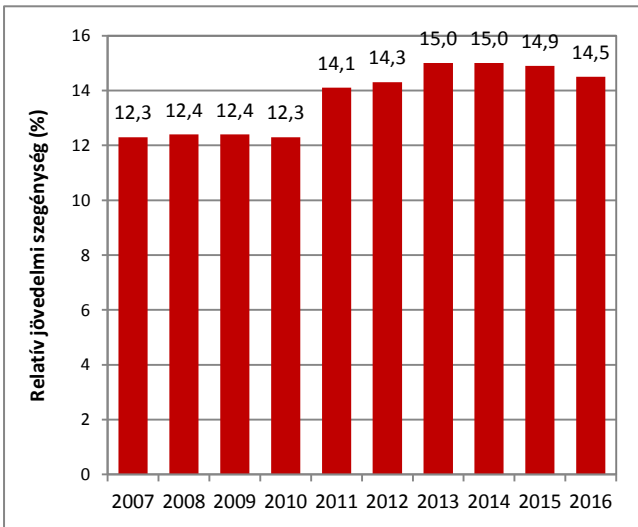
A relatív jövedelmi szegénységet a statisztikai gyakorlatban egy relatív szegénységi küszöb alapján határozzák meg. A legelterjedtebb mutató esetében az ekvivalens háztartásjövedelem mediánjának 60 százalékánál húzzák meg a határt¹⁰.

Magyarországon 2007-2014 között növekedett a relatív jövedelmi szegénységben élők aránya, majd ezt követően 2016 elejére a 2014. évi értékhez képest 0,5 százalékpontnyit csökkent. A csökkenés ellenére hazánk visszább esett a tagállamok rangsorában, de mégis az EU átlagos értékénél kedvezőbb a jövedelmi szegénység az országban (14-16. ábra). Tehát elmondható, hogy az elmúlt monitoring jelentés óta csökkenés volt tapasztalható.

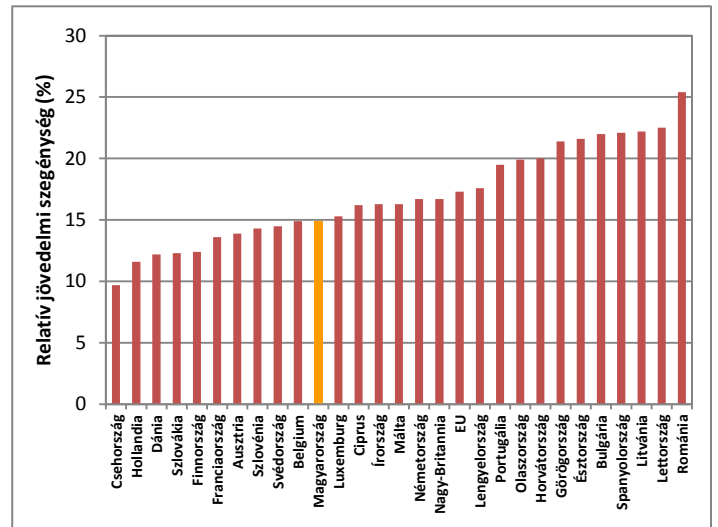
¹⁰ Az ekvivalens-skálák alkalmazása révén az ekvivalens háztartásjövedelem esetében figyelembe veszik a különböző életkorú családtagok eltérő fogyasztási szükségleteit, nem úgy mint az egy főre vetített háztartási jövedelem koncepcióban. Az indikátor esetében a módosított OECD ekvivalencia skálát használták, ami a háztartásfőt 1-es, a további felnőtt tagokat 0,5-ös, a gyermekeket 0,3-as súllyal veszi figyelembe.

14. ábra: A relatív jövedelmi szegénységi ráta alakulása Magyarországon 2007-2016.

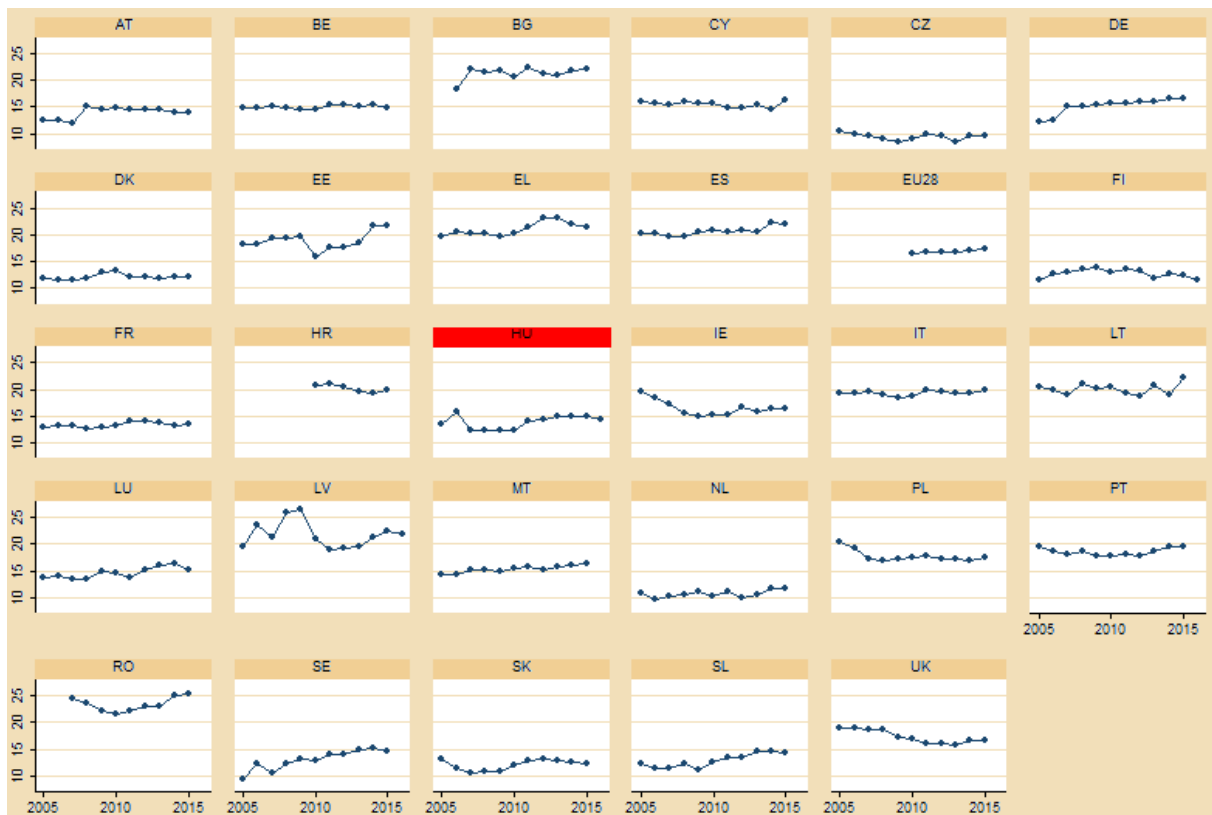
15. ábra: A relatív jövedelmi szegénység az Európai Unió tagállamaiban 2015.

Adatforrás: Eurostat [tessi010](#). Az ekvivalens háztartásjövedelmek mediánjának 60 százalékánál kevesebb jövedelemből élő személyek százalékos aránya.

Megjegyzés: A KSH a 2011-es népszámlálás során begyűjtött adatok alapján utólag módosította a 2011-2014 közötti időszakban közzét hozott hazánkra vonatkozó adatokat, ezért azok nem egyeznek a korábbi monitoring jelentés hazánkra vonatkozó adataival. A feltüntetett adatok az adott év január 1-i állapotát jelzik.

16. ábra: A relatív jövedelmi szegénységi ráta alakulása az EU tagállamaiban. 2005-2015

Forrás: Branyiczki – Tóth, 2017. 20. o.

Súlyos anyagi depriváció

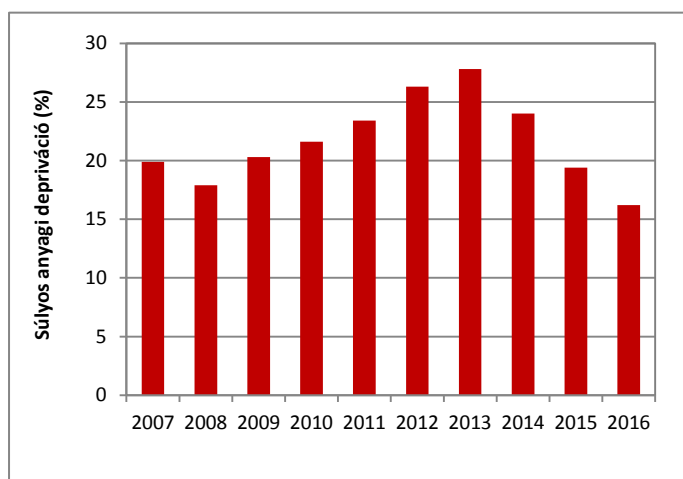
A súlyos anyagi depriváció – ellentétben a jövedelmi szegénység relatív jellegével – alkalmasabb arra, hogy az életszínvonal vonatkozásában az egyes országok közötti különbségeket vizsgálhassuk. A magyar társadalom európai összehasonlításban rendkívül depriváltak számít (17-19. ábra), mégis az utóbbi években jelentősen mérséklődött a súlyos anyagi deprivációban élők aránya, hiszen 2015-ben az előző évi adathoz 3,1 százalékponttal kedvezőbb a mutató értéke (3. táblázat). Ez valószínűleg az utóbbi évek életszínvonalban történő javulás eredménye – reálbér-növekedés, adócsökkentés, kormányzati intézkedések (Branyiczki – Tóth, 2017).

3. táblázat: Súlyos anyagi depriváció elemi indikátorai Magyarországon 2012-2015 (%)

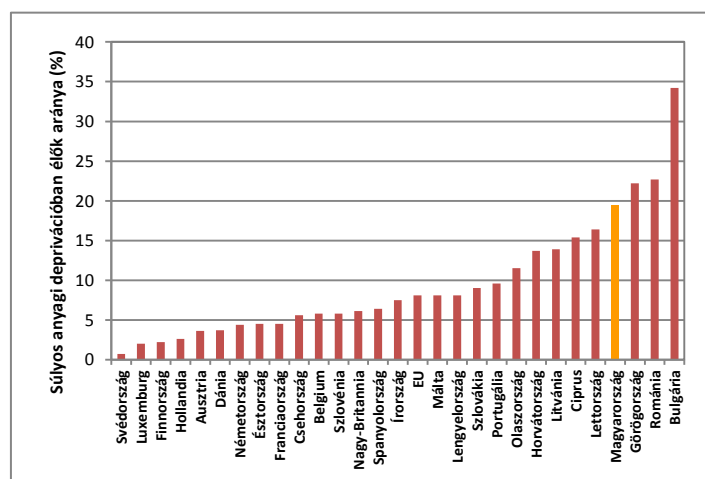
Mutató	2012	2013	2014	2015
Hiteltörlesztéssel vagy lakással kapcsolatos fizetési hátralék	26,2	24,9	21,6	19
Váratlan kiadások fedezetének hiánya	74,2	75,2	70,7	50,7
Anyagi okból nincs telefonja	2,0	1,7	1,4	1,3
Anyagi okból nincs színes televíziója	0,3	0,4	0,4	0,6
Anyagi okból nincs mosógépe	1,0	0,9	1,0	1,0
Anyagi okból nincs személygépkocsija	24,6	23,9	19,8	20,6
Évi egyhetes üdülés hiánya	66,6	59,6	55,1	50,6
Kétnaponta húsétel fogyasztás hiánya	33,0	27,2	23,7	19,1
Lakás megfelelő fűtésének hiánya	13,7	11,2	9,6	9,1
Súlyos anyagi depriváció (minimum 4 tétel)	26,8	23,9	19,3	16,2

Forrás: KSH, 2014a, 2016.

17. ábra: Súlyos anyagi deprivációban sújtott népesség aránya Magyarországon 2007-2016.

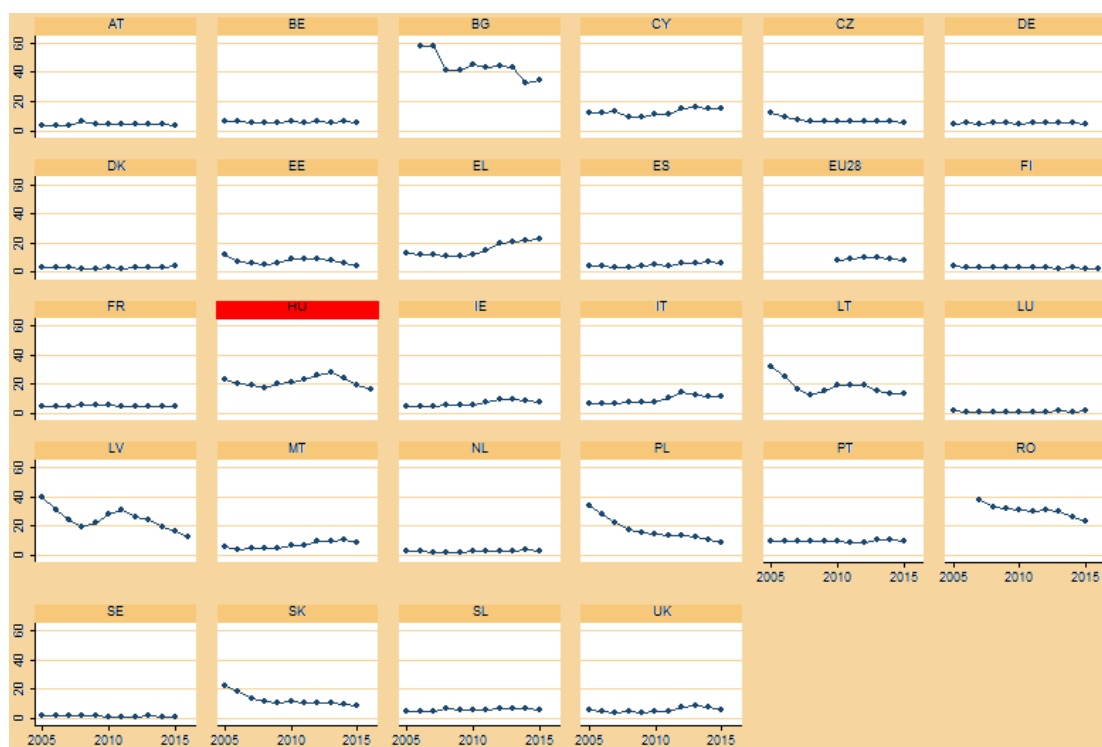

18. ábra: Súlyos anyagi deprivációban élők aránya az Európai Unió tagállamaiban 2015.

Adatforrás: Eurostat [tsdsc270](#)

19. ábra: Súlyos anyagi deprivációban élők aránya az Európai unió egyes tagállamaiban 2005-2015.

Forrás: Branyiczki – Tóth, 2017, 21. o.

Megjegyzés: Az előbbi három ábra adatai az adott év január 1-i állapotát tartalmazzák.

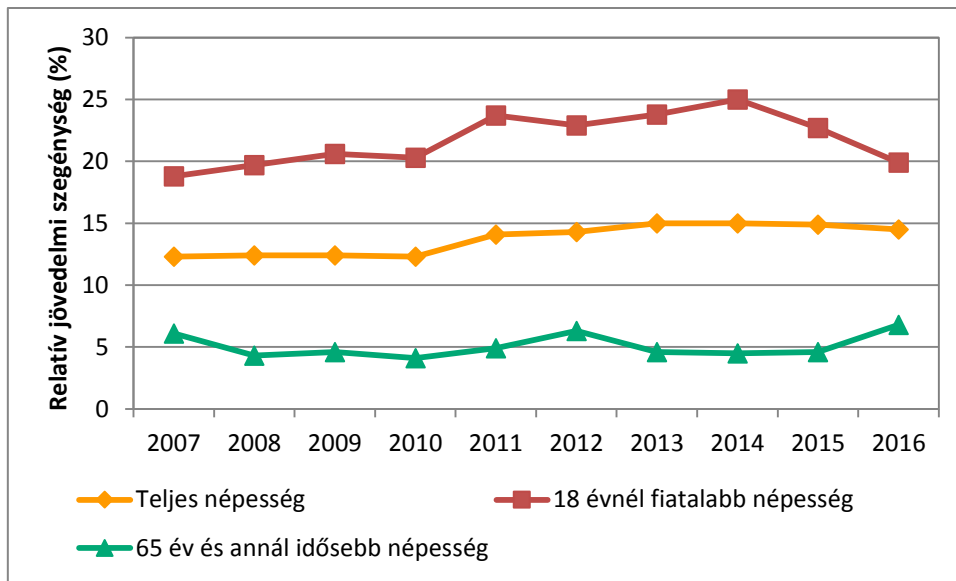
Gyermekszegénység

A társadalmi szerkezet szempontjából lényeges meghatározni, hogy az egyes korosztályok között miképpen is alakul a szegénységi ráta. A gyermekszegénység hosszú távon károsan hat a gyermekek iskolai pályafutására és a munkaerő-piaci sikerességére, ezért a jelenség szintjének csökkentése a fenntartható jóléti rendszerek egyik fontos alapköve. A szegénységgel kapcsolatos vizsgálatok, kutatások rávilágítottak arra a tényre, hogy a leginkább veszélyeztetettebb csoportok a gyermekek és a fiatalok, továbbá arra is, hogy a szegénység kockázata csökken az életkor növekedésével.

Az elmúlt monitoring jelentés óta a kormány további kisgyermekes és gyermekes családokat érintő intézkedést hozott – családi adókedvezmény összegének növelése, ingyenes bölcsődei és óvodai gyermekétkeztetés bővítése, ingyenes tankönyvellátás, nyári/szünidei gyermekétkeztetés stb. –, amely csökkentette a gyermekszegénységet. Ezt a folyamatot a relatív jövedelmi szegénységi ráta¹¹ korcsoport szerinti bontása is igazolja. 2014-2016 év eleje között közel 5 százalékponttal, 25%-ról 19,9%-ra mérséklődött a 18 év alattiak relatív jövedelmi szegénységi rátája, ugyanakkor az időskorúak esetében több mint 2 százalékponttal, 4,6%-ról 6,8%-ra növekedett (20. ábra). A gyermekkori és időskori szegénység közötti olló szűkült.

¹¹ Az európai szociális statisztikában elfogadott definíció alapján az számít szegénynek, aki az ekvivalens háztartási jövedelmek mediánjának 60%-a alatti jövedelemből él.

20. ábra: A relatív jövedelmi szegénységi ráta alakulása Magyarország egyes korcsoportjai esetében 2007-2016.

Adatforrás: Eurostat *ilc liQ2*.

Megjegyzés: Az adatok az adott év január 1-i állapotot tartalmazzák.

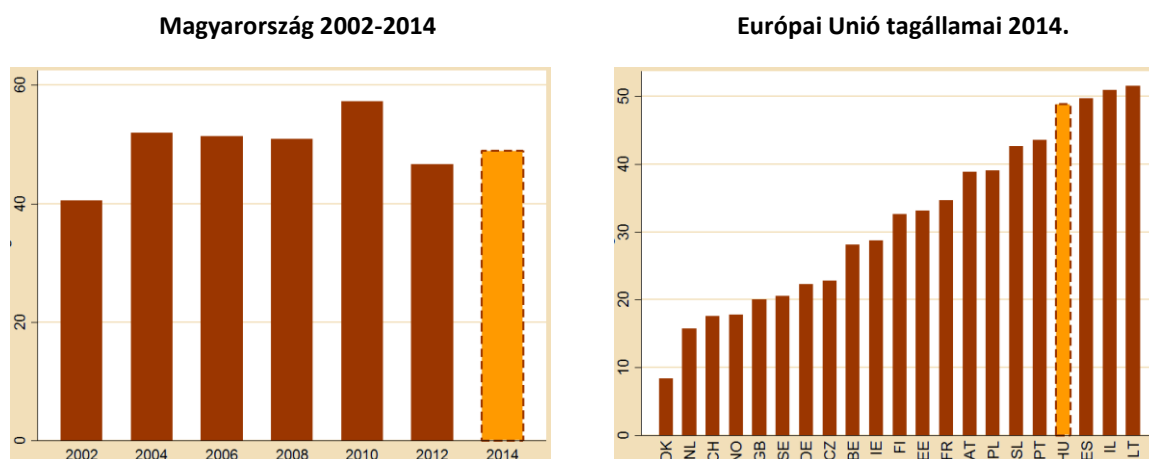
Jövedelmi egyenlőtlenségekkel kapcsolatos attitűd

Hazánk egyik feltűnő társadalmi jellegzetessége, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségek elfogadottsága annak ellenére nagyon alacsony, hogy az objektív jövedelmi egyenlőtlenségi mutatók nem számítanak különösen magasnak az EU-ban (Fábián – Tóth, 2014). Ezt támasztja alá például a jövedelmi egyenlőtlenségek mérésére használt Gini-együttható is, melynek értéke 2015-ben Magyarország esetében 28,2, míg az EU átlaga 31,0, ami azt jelenti, hogy a jövedelmi egyenlőtlenség hazánkban kisebb, mint az EU-ban (Eurostat *tessi190*).

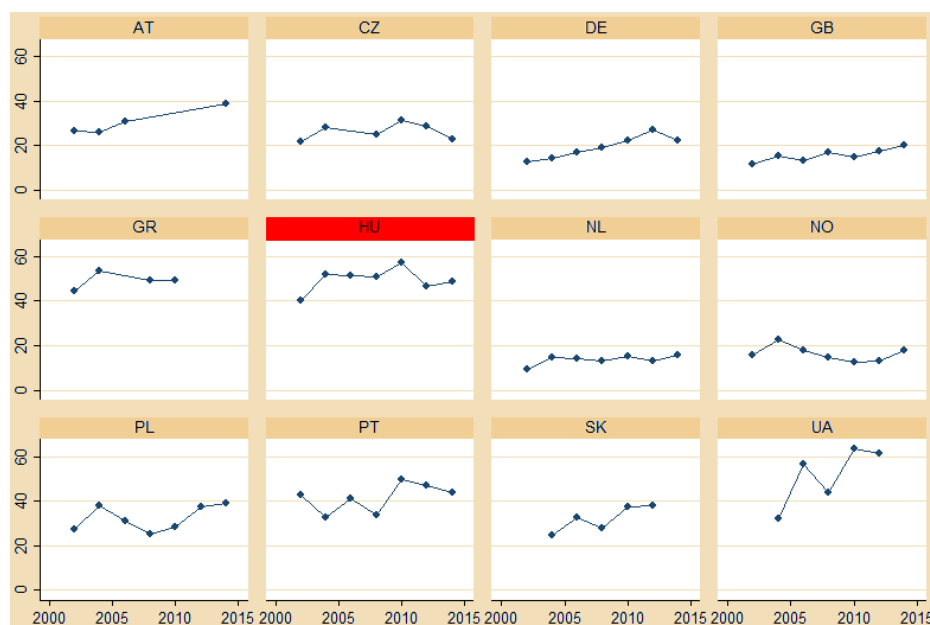
A kifejezetten magyarországi, ehhez a témához és általában a redisztribúciós kereslethez kötődő érték-elemzések kimutatták, hogy az állami újraelosztás iránti kereslet – illeszkedve az intézmények iránti bizalom trendjeihez – erősen túlpolitizált Magyarországon (Keller, 2014).

A felnőtt lakosság közel 50%-a (48,9%) 2014-ben „teljes mértékben” egyetértett azzal, hogy a „kormányoknak lépéseket kell tennie a jövedelmkülönbségek csökkentése érdekében”, amely valamivel magasabb a 2012-es aránynál (46,9%) (21. ábra). Ez az érték a többi vizsgált országhoz képest kimagasló, 2012-ben csak négy, 2014-ben pedig már csak három másik országban regisztráltak ennél magasabb arányt (Branyicki – Tóth, 2017). A 2016-os évre vonatkozó felmérés még nem áll rendelkezésre, ezért a korábbi monitoring jelentés adatainak további alakulásáról nem tudunk jelen tanulmányban beszámolni.

21. ábra: Azok százalékos aránya, akik „teljes mértékben” egyetértenek azzal, hogy „a kormányának lépéseket kell tennie a jövedelmkülönbségek csökkentése érdekében.”

Néhány EU-s tagállamban 2002-2014

Forrás: Branyicki – Tóth, 2017. 39. o. Az Európai Társadalmi Felmérés (ESS) 2014-es eredményei alapján.

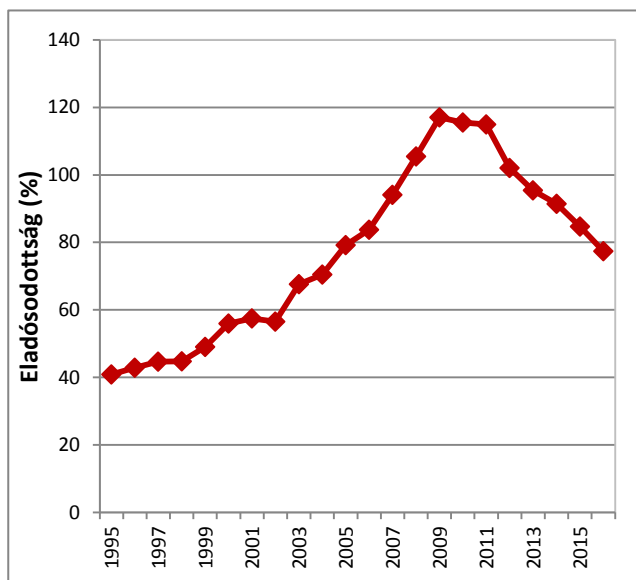
Megjegyzés: A kérdés szövege a következő: „Kérem mondja meg, milyen mértékben ért egyet vagy nem ért egyet a következő kijelentésekkel. Használja a ... válaszlapot! A kormányának lépéseket kell tennie a jövedelmkülönbségek csökkentése érdekében.” A válaszlapon ötfokú válasz-skála szerepelt. Az ábrán a teljesen egyetértők százalékos aránya szerepel.

Lakossági eladósodottság

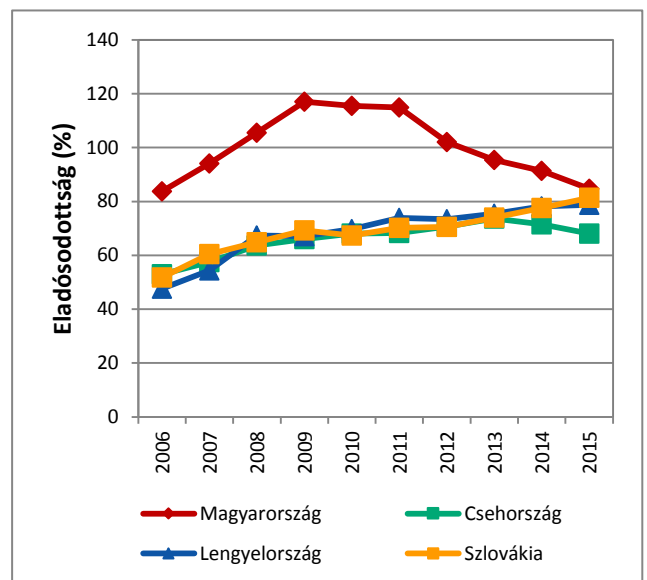
A lakosság eladósodottsága kiemelt figyelmet érdemel, hiszen a depriváltsági mutatók egyik fő indikátora, amiben hazánk rosszul teljesít, miközben a korosztályos egyensúly szempontjából is felvet fenntarthatósági problémákat. A lakosság eladósodottság az elmúlt időszakban több különböző trendet követett (Kaiser, 2016). 1995-2002 között egy lassú egyenletes növekedés volt tapasztalható, amelyet 2003-2009 között egy intenzívebb növekedés követett, mikor is a mutató értéke a GDP százalékában elérte a 117,5%-ot. Az ezt követő időszaktól kezdődően a mutató értékében folyamatos

csökkenés volt tapasztalható, amely 2013 óta felgyorsult és 2016-ra elérte a 77,4%-os értéket¹², aminek következtében az ország megközelítette a régiós értékeket (22-23. ábra). A háztartások eladósodottságának csökkenését az Európai Bizottság országjelentése is alátámasztja. A csökkenés a devizahitelek átváltásának és a bankok fair működésére vonatkozó elvek bevezetésének eredménye (Európai Bizottság 2016b.).

22. ábra: A magánszektor eladósodottság a GDP %-ában Magyarországon 1995-2016.

23. ábra: A magánszektor eladósodottság a GDP %-ában a Visegrádi négyeknél 2006-2015 között.

Adatforrás: Eurostat [tipspd20](#).

Ez a pozitív folyamat nagyban hozzájárult a háztartások megtakarítási hajlandóságának növekedéséhez, illetve a lakossági fogyasztás hajlandóságának emelkedése elősegítette a fogyasztási és növekedési pályára történő áttérés megkezdését. Az előrejelzések alapján a lakossági hitelek megnövekedése várható a pozitív gazdasági folyamatok és a háztartások reáljövedelmének növekedése okán, ez a folyamat pedig serkenteni fogja a lakosság fogyasztásának volumenét (Európai Bizottság 2016b).

5.1.4.5 Munka és család összeegyeztethetősége

Családtámogatások¹³

A magyar családtámogatási rendszer¹⁴ európai összehasonlításban általánosságban bőkezűnek mondható, hiszen a kisgyermeket nevelő családok anyagi helyzetüktől és az anya korábbi munkaerőpiaci pozíciójától függetlenül három éven keresztül mind részesülnek valamilyen támogatásban. Az elmúlt évek családpolitikája tovább növelte a gyermekes családok ellátásait, elsősorban a jövedelemmel rendelkező, nagyobb munkaintenzitású családokra fókuszálva.

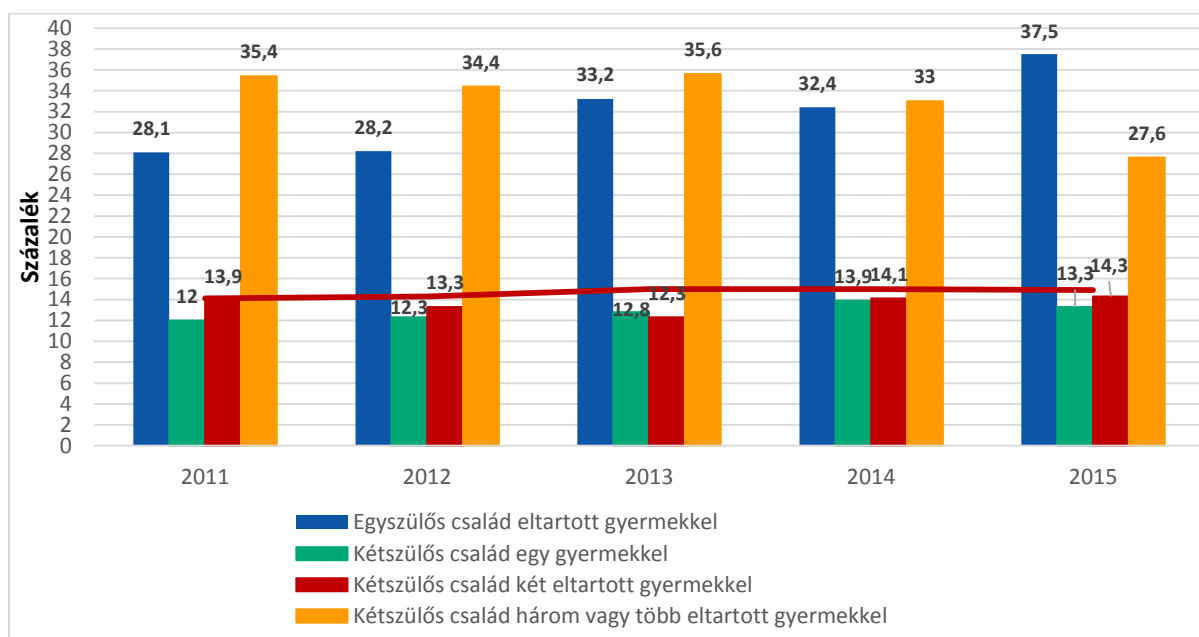
¹² Az adatok a magánszektor eladósodottságát jelzik, mely magába foglalja a nem pénzügyi szervezetek, a háztartások, és a háztartásokat kiszolgáló non-profit szervezetek eladósodottságát.

¹³ A fejezetben felhasználásra került Tóth – Medgyesi – Gál, 2017 : tanulmánya.

¹⁴ A magyar családtámogatási rendszer különböző elemeiről ld. Makay (2015) írását.

A nemzetközi (ld. Gábos 2003) és hazai (ld. Gábos et al. 2009) szakirodalom szerint a képzészes családtámogatások növelése általában pozitívan hat a termékenységre, és más fontos tényezők mellett a jóléti támogatások is hozzájárulhatnak a gyerekvállalási kedv növeléséhez. Magyarországon a teljes termékenységi arányszám az utóbbi évben növekvő tendenciát mutat, a 2010-es 1.25-ös értékről 2016-ra 1.49-re emelkedett. Részletesebb vizsgálatok nélkül azonban nem lehet megállapítani, hogy ebben az emelkedésben mennyire játszott szerepet a képzészes családtámogatások növekedése. A termékenység növekedése mellett másik kedvező tendencia volt az utóbbi években a gyermekszegénység mérséklődése. Ugyanakkor itt meg kell jegyeznünk, hogy a csökkenés ellenére ennek a mutatóknak az értéke Magyarországon nemzetközi összehasonlításban még mindig magas, és továbbra is különösen magas a nagycsaládos és az egyszülős családok szegénységi kockázatának aránya (az egyszülős családoké továbbra is növekedést mutat) (24. ábra). Ebben szerepet játszhat az is, hogy a kormányzat az összes gyermeket nevelő családhoz eljutó támogatás, a családi pótlék (nevelési és iskoláztatási támogatás) összegét évek óta nem emelte, valamint ezekben a családokban alacsonyabb a foglalkoztatás mértéke így a munkajövedelemhez kapcsolódó támogatások (pl. családi adókedvezmény) számukra kevésbé elérhetők.

24. ábra: A gyermeket nevelő családok különböző típusainak szegénységi kockázata (relatív jövedelmi szegénységi arány háztartástípusok szerint)

Adatforrás: KSH – Tájékoztatási adatbázis

A munka és a család összeegyeztethetősége

A munka és a család összeegyeztethetőségének jelentős szerepe van a tervezett gyermekek vállalásban, és a gyermekvállalással jobban összeegyeztethető karrier növelheti a termékenységi mutatókat is. A nők foglalkoztatási rátája növekedésnek indult (75,3%), de a 3 vagy több gyermekesek foglalkoztatási rátája továbbra is nagyon alacsony (48,8%), bár ugyancsak enyhe növekedésnek indult. Ugyancsak alacsony maradt legkisebb gyermekeket nevelő nők foglalkoztatási rátája (4. táblázat). A munka és a család összeegyeztethetőségét szolgálhatják többek közt az atipikus foglalkoztatási formák elterjedése.

4. táblázat: A munka és a család összeegyeztethetőségével kapcsolatos mutatók alakulása 2011-2016.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Nők (25-49 éves) foglalkoztatási rátája	66,2	68,4	69,3	72,4	73,4	75,3
3 vagy több gyermeket nevelők (25-49 éves) foglalkoztatási rátája	37,3	39,3	40,3	44,9	44,8	48,8
0-2 éves gyermeket nevelő nők (25-49 éves) foglalkoztatási rátája	12,4	14,1	12,8	14,8	14,8	14,2
3-5 éves gyermeket nevelők (25-49 éves) foglalkoztatási rátája	60,7	63,2	66,1	69,6	69,5	71,9
női-férfi keresetek közti rés %	15	17	15	13	16	NA
részmunkaidőben foglalkoztatottak (20-64 éves) aránya	6,4	6,7	6,4	6,0	5,7	4,8

Adatforrás: KSH – Tájékoztató adatbázis Megjegyzés: kereseti rés a teljes munkaidőben dolgozók körében

Magyarországon továbbra is alacsony a részmunkaidőben (4,8%, a nők körében 6,8%), és egyéb atipikus formában dolgozók aránya. A részmunkaidős foglalkoztatás kiterjesztésére történt intézkedések meghatározó lépése volt, hogy 2010-ben a közsféra munkaadóit arra kötelezték, hogy ha a három év alatti gyermeket nevelő munkavállaló kéri, hogy részmunkaidőben alkalmazzák tovább, akkor ezt a munkaadónak kötelezően biztosítani kell. 2012-ben ezt a szabályozást kiterjesztették a versenyszférára is. Ennek ellenére a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya 2013 óta csökkenő tendenciát mutat. Ezt a tendenciát befolyásolhatja az is, hogy a közfoglalkoztatásban résztvevők egyre nagyobb arányban dolgoznak teljes munkaidőben. Ugyancsak fontos kiemelni, hogy a női-férfi keresetek közti rés 16%-os, amely nem jelez változást az elmúlt évekhez képest.

A gyermekek napközbeni ellátása

A kisgyermekes anyák munkaerő-piaci aktivitásának alakulását jelentősen befolyásolja, hogy milyen lehetőségek állnak rendelkezésre a gyermekek nappali ellátásában.¹⁵ Magyarországon a rendszerváltáskor még igen kiterjedt bölcsődei hálózat működött, 1990-ben valamivel több, mint 1000 intézménnyel. A rendszerváltás utáni években mind a vállalati, mind az önkormányzati bölcsődék száma visszaesett, 2005 óta azonban ismét folyamatosan növekszik a működő bölcsődék, illetve bölcsődei férőhelyek száma. A KSH adatai szerint 2015-ben 640 településen 749 darab bölcsőde működött (2014-ben 736), a férőhelyek száma pedig meghaladta a 39 ezret (5. táblázat). A bölcsődei férőhelyek száma 2014-2015-ben mintegy 2000-rel nőtt, és a bölcsődék fejlesztése a jövőben is a kormány prioritásai között szerepel. 2017-től nemcsak a tízezernél több lakost számláló városoknak kell bölcsődét üzemeltetniük, de 2018 végéig minden olyan településen létre kell hozni napközbeni ellátást biztosító intézményt, ahol legalább öt, három éven aluli gyermek családja igényt tart a bölcsődei szolgáltatásra, vagy a településen negyvennél több, három évnél fiatalabb kisgyermek él (6/2016. (III. 24.) EMMI rendelet). A bölcsődék férőhelyeinek beruházási támogatása mellett

¹⁵ A gyermekek nappali ellátását biztosító intézmények leírásáról ld. Makay 2015.

ugyanilyen fontosságú feladat lenne a működtetés stabilizálása, a bölcsődék normatív támogatásának emelése.

5. táblázat: A 0-2 év közötti gyermekek bölcsődei férőhelyek számához viszonyított aránya

Év	0-2 évesek száma (jan. 1-jén)	Bölcsődei férőhelyek száma	Családi napközik engedélyezett férőhelyei	Bölcsődébe beíratott 3 év alatti gyermekek száma	Családi napközibe beíratott 3 év alatti gyermekek száma	Összes férőhely a 0-2 évesek százalékban
2011	284 076	35 450	6 253	36 685	2 744	14,7%
2012	274 265	36 635	7 365	37 163	3 305	16,0%
2013	266 971	37 654	7 991	36 819	3 522	17,1%
2014	268 122	38 614	8 209	37 269	4 452	17,5%
2015	274 996	39 519	8 508	37 906	5 166	17,6%
2016	280 226	39 944	8 125	38 123	5 322	17,5%

Adatforrás: KSH – Tájékoztatási adatbázis, saját számítás

A kisgyermek nappali ellátásának másik formája a családi napközi. A családi napközibe beíratott gyermekek száma 2015-ben 7 344 volt, 70 százalékuk három évesnél fiatalabb, így többségükben már a bölcsődéskorúak ellátásában pótolta a bölcsődét, míg 2013 előtt még a 3 évesnél idősebbek voltak többségben, akkor még a családi napközi sokkal inkább az óvoda, mind a bölcsőde helyettesítője volt. (Forrás: KSH: Helyzetkép a kisgyermek napközbeni ellátásairól, 2015)

A 2015. szeptember 1-jétől hatályos jogszabályi előírások alapján (37/2014. (IV. 30.) EMMI rendelet; 1997. évi XXXI. törvény) az intézményi gyermekétkeztetés során a térítési díj 100%-át normatív kedvezményként kell biztosítani minden olyan bölcsődébe járó gyermeknek, aki rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben (RGYK) részesül, tartósan beteg, fogyatékos vagy olyan családban él, amelyben beteg vagy fogyatékos gyermeket nevelnek. Azokat is megilleti az ingyenes étkezés, akik három vagy több gyermeket nevelő családban élnek, vagy ha a szülő nyilatkozata alapján az egy főre jutó havi jövedelem összege nem haladja meg a nettó minimálbér 130%-át (2015-ben 89 408 forintot). Az ingyenes étkezést alanyi jogon kell biztosítani azoknak a bölcsődés gyermekeknek is, akiket a szülői felügyeleti jog szünetelése vagy hiánya miatt az illetékes járási gyámhivatal nevelésbe vett. A KSH adatai alapján a szabályozás módosítását megelőzően (2015. május 31-én) a beíratott gyermekek 15%-a ingyenesen étkezett, másik 15%-uk pedig 50%-os díjkedvezményben részesült, addig december utolsó napjára az ellátottak 30%-a fizetett az intézményi étkezésért (KSH, 2016c).

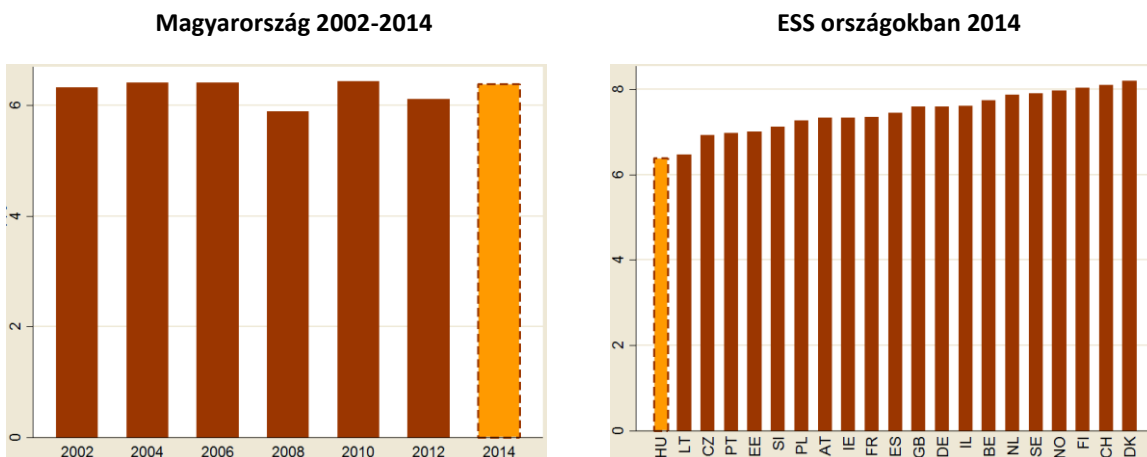
2017-től változások következtek be a bölcsődék szabályozásában, a hagyományos bölcsődék mellett mini-, családi és munkahelyi bölcsődék is létrehozhatóak lettek. A kormányzat 2014-2020 közt mintegy 100 milliárd forint forrást szán a bölcsődék férőhelybővítésére. A tervek szerint így a férőhelyek száma 60 000-re nőhet. 2016-2017-ben több Európai Unió forrásra is lehetett pályázni. A Családbarát, munkába állást segítő intézmények, közszolgáltatások fejlesztése című TOP-6.2.1-15 kódszámú felhívás - 15,455 milliárd forint, a foglalkoztatás és az életminőség javítása családbarát, munkába állást segítő intézmények, közszolgáltatások fejlesztésével című TOP-1.4.1-15 kódszámú felhívás - 37,672 milliárd forint, a kisgyermek nevelő szülők munkavállalási aktivitásának növelése című VEKOP-6.1.1-15 kódszámú felhívás - 7,932 milliárd forint keretösszeggel indulhat el.

Össességében azt mondhatjuk, hogy a bölcsődékhez és a családi napközikhez való hozzáférés és a rugalmas munkalehetőségek hiánya továbbra is komoly problémát jelent, és meghatározó korlátja a kisgyermekes anyák munkavállalásának elsősorban Budapesten és a nagyobb városokban.

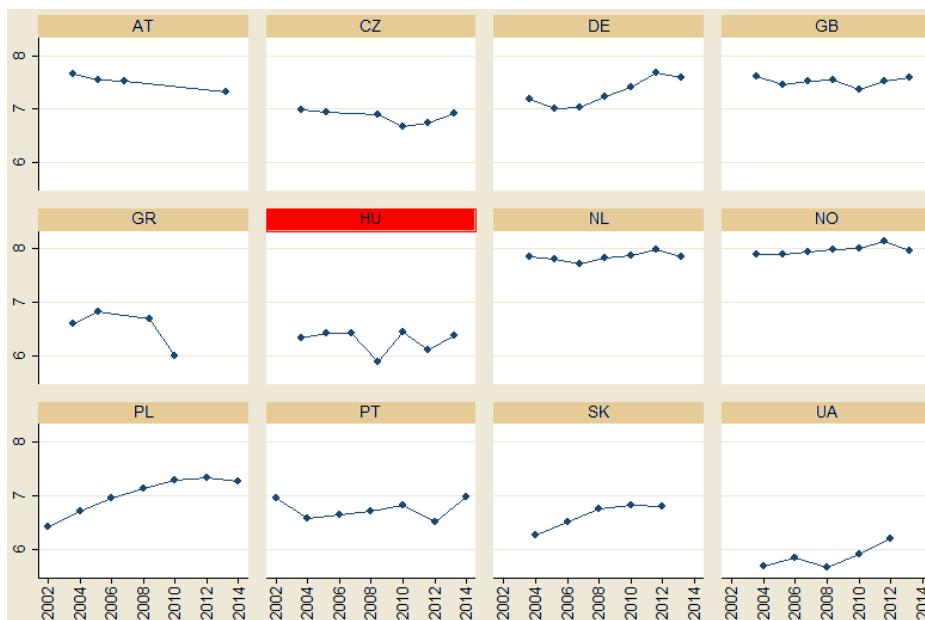
Egyéni boldogság

Az egyéni boldogság szintje 10-es skálán a 6-os körüli értéken mozog Magyarországon. Ez a vizsgált országok többségében kirívóan alacsony értéknek számít. 2014-ben a vizsgált országok közül Magyarországon volt a legalacsonyabb az egyéni boldogság szintje, igaz, a 2012-es sereghajtó Bulgáriáról nem áll rendelkezésre adat. Az ESS országok többségében 7-es érték fölötti az egyéni boldogság szintje. 2014-ben a skálán közvetlenül Litvánia, Csehország és Portugália állt előttünk. A gazdasági válság óta e mutatóban enyhe hullámváz figyelhető meg (25. ábra).

25. ábra: „Mennyire érzi boldognak magát?” A válaszok átlaga Magyarországon és az Európai Társadalmi Felmérésben szereplők körében

Néhány EU-s tagállamban 2002-2014

Forrás: Európai Társadalmi Felmérés (European Social Survey, ESS). A kérdés szövege a következő: „Mindent egybevetve, mennyire érzi boldognak magát? Használja a ... választapot!” A válasz-skálán a 0 érték azt jelenti, hogy „nagyon boldogtalan”, a 10-es érték pedig azt, hogy „nagyon boldog”. Az ábrán a magasabb átlagpontszám nagyobb fokú boldogságot fejez ki.

5.1.5 Kormányzati intézkedések

A kormány az előző monitoring jelentés óta az emberi erőforrásokat illetően az alábbi területeken újította meg stratégiáját:

- Az „Egész Életen Át Tartó Tanulás Szakpolitikájának Keretstratégiája” annak érdekében készült el, hogy a munkavállalók, köztük a hátrányos helyzetben lévők hozzáférjenek azon képzésekhez, amelyek biztosítják a tudásalapú társadalom és a munkaerőpiac elvárásainak megfelelő tudás megszerzését. A stratégia a humán erőforrás serkentésén keresztül kiemelt

szempontként kezeli az ország foglalkoztatottságának és versenyképességének növelését (Európai Unió Fejlesztéspolitikáért Felelős Államtitkárság, 2016).

- A „Globális felelősségvállalásra nevelésről a formális és nem-formális oktatásban Magyarországon” koncepció szemléletmód váltást tartalmaz a magyar gyermekek nevelését illetően. A szemléletmód váltás többek között az egész életen át tartó tanulást és a pedagógusok további képzését ösztönzi (Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2016a).
- A „Fokozatváltás a felsőoktatásban stratégia” a magyar felsőoktatás fejlődési és versenyképességi lehetőségeit fekteti le 2030-ig. A stratégia célként tűzi ki a specializációt, vagyis azt, hogy az egyes felsőoktatási intézmények határozott képzési profillal rendelkezzenek, amely területen magas színvonalú képzést biztosít a hallgatók számára, továbbá erősíteni kívánja a kutatási és fejlesztési tevékenységeket, bővíteni szeretné a kapacitásokat (Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2016b).
- A „Végzettség Nélküli Iskolaelhagyás Elleni Középtávú Stratégia” a magyar tanulók lemorzsolódásának és ezáltal képzettség nélkül a munkaerő-piacra való kerülésük megelőzésére készült dokumentum. A korai iskolaelhagyás csökkentése érdekében a dokumentum tartalmazza az oktatási rendszer minőségének fejlesztését is (Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2016c).
- A „T.E.S.I. 2020 Testnevelés Az Egészségfejlesztésben Stratégiai Intézkedések” dokumentum a minőségi testnevelés kialakítását fogalmazza meg, amely érinti a képzéseket, képesítéseket és a köznevelési rendszer testnevelés-oktatás feltételeit. A minőségi testnevelés kialakításán keresztül a kormány el szeretné érni, hogy a felnövekvő generáció egészségtudatos szemléletet és életmódot kapjon (Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2016d).
- Az „Egészséges Magyarország 2014-2020” Egészségügyi Ágazati Stratégia a 2020-ig tartó egészségügyi fejlesztési koncepciót fekteti le. A stratégia az egészségügyi helyzet fejlesztésére helyezi a hangsúlyt, melynek keretében kiemelt szempontként jelenik meg a megelőzés és a gyógyulási esélyek javítása. A dokumentum célja a magyar lakosság egészségi állapotának javítása, az egészségben eltöltött életevek 2 évvel történő növelése, a fizikai és mentális egészség egyéni és társadalmi értékének növelése, az egészségtudatos magatartás elősegítése, a területi egészség-egyenlőtlenségek csökkentése valamint a társadalmi kockázatközösségen alapuló egészségügyi ellátó rendszerhez való hozzáférés lehetőségeinek javítása (Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2015).

2016-tól kezdve a rászoruló gyermekek a téli szünetben is jogosultak kedvezményes, illetve ingyenes melegétkezésre. Módosult a gyermekvédelmi törvény, amely módosítással a Kormány célja a szülők együttműködésre ösztönzése. Emellett 8 milliárd forint uniós forrásból a meglévők mellé további 50 Biztos Kezdet Gyerekház kialakítását jelentette be az Emberi Erőforrások Minisztériuma.

Az utóbbi években a kormányzat számos intézkedéssel igyekezett a gyermeket nevelők helyzetét javítani. 2010-ben újra bevezették a családi adókedvezményt, 2014-ben pedig egy több intézkedésből álló (gyed extra, testvérgyes) népesedéspolitikai csomagot fogadtak el. Családtámogatásokra összességében Magyarország a közkiadásoknak az OECD átlagnál nagyobb hányadát fordítja. A 2015-ös és 2016-os években is történtek változások ezen a családtámogatások terén. Egyrészt 2016-tól kezdve a kormányzat fokozatosan növeli a kétgyermekesek számára igénybe vehető családi adókedvezmény összegét. Amíg 2015-ben az összevont adóalap két eltartott esetén eltartottanként és jogosultsági hónaponként 62.500 Ft-tal volt csökkenthető, addig 2016-ban 83.300

Ft-tal csökkenthették az adóalapot a kétgyermekes családok, és fokozatosan növekedve 2019-re 133.000 Ft-tal lesz csökkenthető a személyi jövedelemadó alapja. Másrészt bevezették a családi otthonteremtési kedvezményt, amely új vagy használt lakóingatlan vásárlására, építésére igényelhető, vissza nem térítendő állami támogatás, melynek összege a már meglévő vagy a vállalt gyermekek számától függ. A 2014-ben bevezetett GYED Extra bevezetése óta a gyermek féléves kora után mind GYES mind GYED mellett szabadon lehet munkát vállalni.

5.1.6 Piaci szereplők, civil szervezetek kezdeményezései

Számos egészséges életmódra ösztönző programban tudnak mind a munkavállalók, mind a munkaadók részt venni, melyek az egészséges munkavállaló értékek szemléletre hívják fel a figyelmet. Az egyike ezen sikeres kezdeményezéseknek a „Bringázz a munkába!” (Bam!) kampány, mely a Magyar Kerékpárosklub szervezésében valósul meg a Kerékpáros Magyarország Program keretében, a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, mint a kampány kezdeményezője és a védjegyoltalom jogosultja hozzájárulásával. Az Európai Munkahelyi Biztonságvédelmi és Egészségvédelmi Ügynökség éves kampányokat szervez, melynek 2016 – 2017 évi kampánya az „Egészséges munkahelyet minden életkorban” címmel valósult meg és népszerűsítette az egészséges és fenntartható munkavégzést.¹⁶

Több hazai szervezetnél, intézménynél, illetve cégnél lehetősége van a munkavállalóknak rugalmas, családbarát munkavégzésre is (pl. részbeni otthoni munkavégzés, családbarát munkahelyek). A családbarát munkahelyek jellemzően kiemelten támogatják az olyan gyakorlatokat, amelyek a gyermeket váró vagy kisgyermeket nevelő édesanyák mellett az apákra vagy az idős, beteg hozzátartozókat ápoló munkavállalókra is vonatkoznak.¹⁷

---

¹⁶ Forrás: <https://osha.europa.eu/hu/healthy-workplaces-campaigns/2016-17-campaign-healthy-workplaces-all-ages>

¹⁷ Forrás: <https://www.hrportal.hu/hr/csaladbarat-munkahelyek-2017-ben-20171004.html>

5.1.7 Összegző következtetések

Kedvező tendenciák	Kockázatok
<p>Az élveszületések száma a 2011-es mélypontot követően az elmúlt években növekedett az országban, annak ellenére, hogy egyre kevesebb a szülőképes korú nő az országban. A két folyamat együttesen a teljes termelékenységi arányszám javulását eredményezte.</p> <p>Az országból korábban elvándorolt magyar munkaerő visszavándorlása elkezdődött.</p> <p>Az elvándorlás következtében a hazai munkabérek növekednek.</p> <p>A felnőttképzésben résztvevők aránya – részben a kormány intézkedéseinek köszönhetően – jelentősen megnőtt az előző monitoring jelentés óta és közelebb került az EU-s átlagértékhez.</p> <p>Bővült az államilag támogatott szakképzések száma, köztük számos olyan képzéssel, melyek figyelembe veszik a munkaerő-piaci igényeket.</p> <p>A krónikus nem fertőző megbetegedésekben elhunytak száma az elmúlt években csökkent, de a csökkenés kisebb mértékű volt, mint az EU átlagában.</p> <p>Az egészségügyi dolgozók bérnövekedése csökkentette az ágazatban dolgozók kivándorlásának mértékét.</p> <p>A szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élők aránya az előző monitoring jelentés óta mérséklődött.</p> <p>A gyermekszegénység a családtámogatási politika következtében az előző monitoring jelentés óta csökkenő tendenciát mutat.</p> <p>A sokoldalú gazdaságpolitikai intézkedések következtében, köztük a devizahitelek átváltása miatt a lakossági eladósodottság mértéke tovább csökkent. 2015-ben és 2016-ban a megelőző évekhez képest némiképp növekedett a teljes termelékenységi arányszám.</p> <p>Emelkedett a 0-2 évesek-, illetve a bölcsődei férőhelyek száma, valamint a gyermekvédelmi intézmények szolgáltatásait igénybe vevők száma.</p> <p>Csökkent a három vagy több gyermeket nevelő, kétszülős háztartások szegénységi kockázata.</p>	<p>A szülőképes korban lévő (15-49 éves) nők számának csökkenése várható a közeljövőben, hiszen az ú.n. „Ratkó-unokák” már elérték a 40 éves kort és lassan kilépnek a szülőképes korból.</p> <p>A magyar munkaerő további elvándorlása egyre nehezedő nyomást fog helyezni a szociális ellátórendszerre. Az elvándorlás miatt kialakuló szakemberhiány következtében a termelékenység csökkenése várható, az elvándorolt fiatalok pedig a demográfiai folyamatokra gyakorolnak negatív hatást.</p> <p>A magyar diákok szövegértési és természettudományi készsége tovább romlott, növekedett azon tanulók száma, akik az elégséges szintet sem érték el.</p> <p>A PISA-teszt eredményei szerint a problémamegoldó képesség tekintetében a magyar diákok rendre alulteljesítenek.</p> <p>A korai iskolaelhagyók aránya az utóbbi években tovább növekedett, amihez a tankötelezettség 16 éves korra történő csökkentése jelentősen hozzájárult. Az így a munkaerőpiacra lépő képzetlen munkaerő további foglalkoztatási problémát okoz.</p> <p>A felnőttképzésben főleg a foglalkoztatott, és a magasabban képzett munkaerő van reprezentálva.</p> <p>A káros szenvedélyek okozta halálazások az elmúlt években sem mutattak javuló tendenciát.</p> <p>A születéskor várható élettartam és a születéskor egészségesen várható élettartam növekvő trendje megtört és az utóbbi évben csökkenés volt tapasztalható.</p> <p>A krónikus nem fertőző betegségekben szenvedők száma az egészségtudatos életmód hiánya miatt tovább romlott.</p> <p>Az egészségügyi dolgozók kivándorlása és számának csökkenése veszélyezteti az egészségügy optimális működését.</p> <p>Magyarország továbbra is jelentősen deprivált országnak számít, annak ellenére, hogy 20% alá csökkent az érintett népesség aránya.</p> <p>Magas és tovább nőtt a gyermeküket egyedül nevelők szegénységi kockázata.</p> <p>Továbbra is alacsony a kisgyermeket nevelő, ill. a három vagy több gyermeket nevelő nők foglalkoztatási rátája, csökkent a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya.</p>

5.2 Társadalmi erőforrások¹⁸

5.2.1 Általános helyzetkép

Az erkölcsi normák és értékek, az egyének közötti kapcsolatok és a bizalom, az egyének alkotta szerveződések, intézmények, továbbá a kulturális tevékenységek és a kulturális örökség alkotják a nemzet társadalmi erőforrásait.

Az ESS 2014/2015-ös adatfelvétele alapján, Magyarországon csökkent az általános bizalom szintje. Európai kitekintésben hazánk a lista második felében helyezkedik el, közvetlenül Horvátország mögött, illetve Portugália előtt. A listát immár hagyományosnak mondhatóan a skandináv országok vezetik, élükön Dániával, akik 6,7 pontos értéket értek el a 11 fokú skálán. Az NFFS legutóbbi monitoring jelentése javuló tendenciáról számolt be, ám ezt a legfrissebb felmérések megtörték.

A korrupció érzékelési index szintén romlott 2014-hez képest, a 176 vizsgált országból Magyarország (Romániával holtversenyben) az 57. helyet foglalja el, a visegrádi országok tekintetében pedig hazánkban a legmagasabb az index értéke.

5.2.2 Kulcsindikátorok alakulása

Mutató neve	Legfrissebb érték	2013-2014-es monitoring jelentéskor ismert érték	Az NFFS kulcsindikátoraiban bekövetkezett változások értékelése
Az általános bizalom szintje (ESS, 0-10 skálán)	4,2 (2014)	4,8 (2012)	A 2012-es ESS felméréshez képest 0,6 pontos visszaesés tapasztalható.
Korrupció érzékelési index (Transparency Int., 0-100 skálán)	48 (2016)	54 (2014)	2012 óta folyamatos csökkenés figyelhető meg a mutató értékében, ami a korrupciós helyzet romlását jelzi.
Civil szervezetek száma (ezer)	62,1 (2015)	64 (2014)	A 2008 és 2014 közötti időszakhoz képest némi visszaesés figyelhető meg.

5.2.3 Keretstratégia által megjelölt célok és kihívások

NFFS által nevesített célkitűzések a társadalmi erőforrások esetében:

1. Társadalmi szerkezet átrendeződése¹⁹
2. Jó példák megjelenítése a közvélemény előtt
3. A fenntarthatóság szempontjából előnyös magatartásmintákat követő szervezetek (civil, szakmai, egyházi) támogatása

¹⁸ A fejezet Branyiczki – Tóth (2017), Tóth – Medgyesi – Gál (2017) és Bálint – Gödri – Makay (2017) tanulmányai alapján készült.

¹⁹ A társadalmi szerkezet helyzetét az emberi erőforrások keretében mutatjuk be.

4. A bizalom infrastruktúrájának erősítése
5. A munkakörülményekkel való elégedettség, örömezőet növelése
6. A múlt örökségének ápolása, az identitás megerősítése

5.2.4 Célokot érintő társadalmi-gazdasági folyamatok alakulása

5.2.4.1 Fenntartható életmódok és életstratégiák

A fenntartható életmódok és életstratégiák elterjesztésére az előző monitoring jelentés óta számos kormányzati program indult el. Az elindult programok közül az alábbiak emelhetők ki:

- „Maradék nélkül” projekt az élelmiszer-hulladék mennyiségének visszaszorításáért;
- Otthon Melege Program folytatása, amelynek keretében a háztartási nagygépek energiatakarékos cseréjére lehetett pályázni;
- a „Fűts okosan” társadalmi célú kampány folytatása;
- a Nemzeti Klímavédelmi Hatóság és a Nemzetgazdasági Minisztérium fenntartása alá tartozó szakképző centrumok bevonásával megkezdődtek a klímagázt tartalmazó vagy azzal működtetett alkalmazásokkal kapcsolatos tevékenységek végzéséhez szükséges képzések;
- az Európai Unió környezetvédelmi és éghajlat-politikai programja (LIFE) keretében humán erőforrás-kapacitás építése kezdődött meg az NFM és az FM közreműködésével
- újraindult a 2001-ben elindított „BISEL – bioindikáció az iskolai oktatásban” című program

A magyarországi felsőoktatási intézményekben, karokon továbbra is indítanak, illetve hirdetnek meg környezetvédelmi szakirányú továbbképzéseket, ami szintén hozzájárul a fenntartható életmódokhoz és életstratégiákhoz.

5.2.4.2 Civil szervezetek szerepe

A civil szféra erejét a civil szervezetek száma, szervezettsége és tevékenysége mutatja meg. Ezek alapján a nonprofit szektor méretének, gazdasági és társadalmi súlyának változását a szervezetek számával, a bevételek reálértékével és a foglalkoztatottak számával lehet érzékeltetni – ezek alapján Magyarországon az európai átlagnál alacsonyabb a civil szervezeti aktivitás. A KSH adatai alapján 2015-ben 62 152 civil szervezet működött Magyarországon, amelyek körülbelül egyharmada (21 044 db) működött alapítványi formában, maradékuk (41 108 db) pedig társas nonprofit szervezet formájában. Az alapítványok esetében a fő tevékenységi formákat az oktatás (32,6 %), a szociális ellátás (16,0%), illetve a kultúra (14,0%) jelentették (KSH – STADAT i_qpg003).

A civil szervezetek összbevétele az elmúlt években növekedett (2015-ben 1 543 millió HUF bevételt realizált az összes szervezet), a bevételek közt csökken az állami (ideértve az Európai Unió) források súlya (33%) és növekszik az alaptevékenységből illetve a vállalkozási tevékenységből származó bevétel (KSH – STADAT i_qpg005b). A civil szervezetek állami támogatásának két speciális formája a **Nemzeti Együttműködési Alap** (a továbbiakban: NEA) valamint a személyi jövedelemadó 1%-áról való rendelkezés lehetősége. A NEA teljes keretösszege 2015-ben 5,406 Mrd Ft, 2016-ban 4,896 Mrd Ft volt.

5.2.4.3 Bizalom

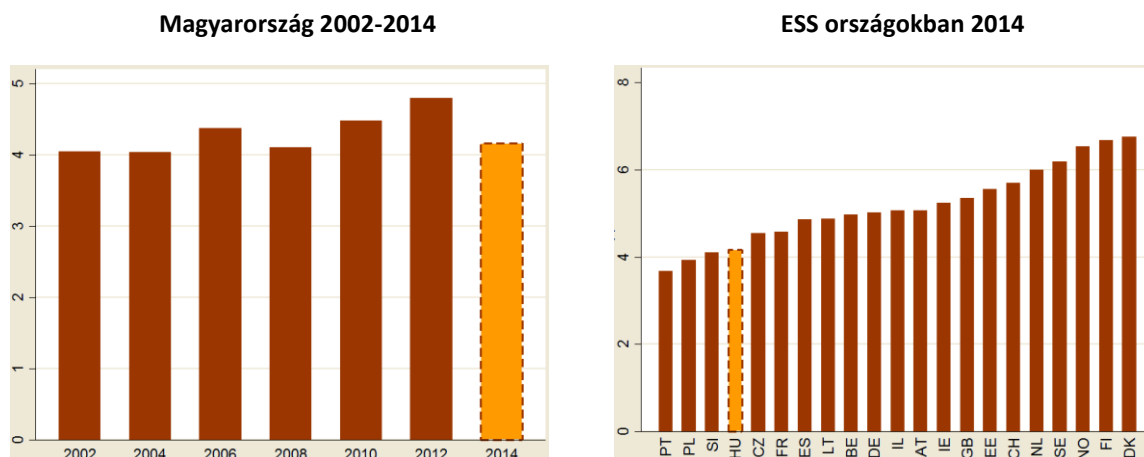
Általánosított és jogrendszerbe vetett bizalom

A társadalmi tőke egyik fontos összetevője az általánosított bizalom, vagyis az a beállítódás, hogy mit gondolunk az emberek megbízhatóságáról általában. A társadalmi tőkével kapcsolatos szakirodalom szerint az általánosított bizalom növeli a kollektív politikai részvétel szintjét, elősegíti a civil társadalom szerveződését és elősegíti a társadalmi toleranciát (Stolle, 2002). Persze az ok-okozati összefüggések iránya megkérdőjelezhető és egyesek a kooperáció magasabb szintjével magyarázzák a magasabb fokú bizalmat (Dang, 2011).

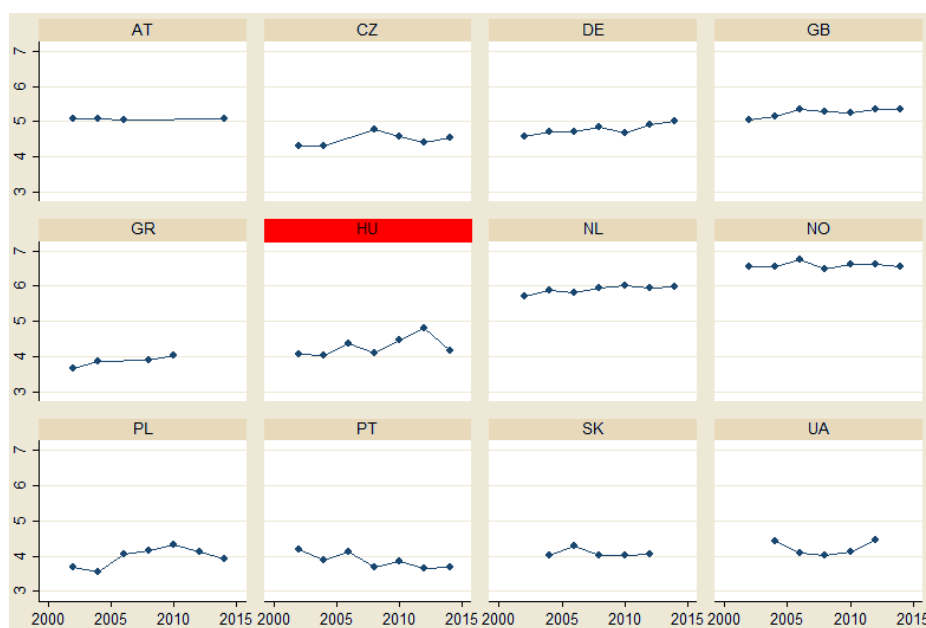
Magyarországon az európai országokkal való összevetésben rendre alacsonynak számít az általános bizalom szintje (26. ábra). Az ESS skáláján a 2012-ben mért 4,8 pontos érték enyhe javuló tendenciát jelzett, a 2014/2015-ös felmérés ugyanakkor ismét csökkenést eredményezett, a mutató 4,2 pontos értéket jelez, amivel hazánk ismét az európai lista hátsó felében helyezkedik el. A legmagasabb bizalmi szint továbbra is a skandináv országokra jellemző.

A jogrendszerbe vetett bizalom szintje a skandináv országokban, Dániában és Norvégiában volt a legmagasabb az Európai Társadalmi Felmérésben (European Social Survey - ESS) résztvevő országok körében. 0-10 fokú skálán ezen országok esetében az átlagos bizalom szintje meghaladta a 7-es értéket 2012-ben és 2014-ben is, míg Magyarországon ez az érték 2012-ben 4,7, 2014-ben 4,6 volt. A magyar lakosság jogrendszerbe vetett bizalmának szintje 2002 és 2008 között csökkent az átlagos 5,1 értékről 3,7-re, majd 2010 után emelkedett 4,6-ra, azóta stagnált (27. ábra), vagyis a jogbiztonság, törvénykezés tekintetében az NFFS megalkotása óta nem történt érdemi előrelépés.

26. ábra: Általános bizalom az emberekben 0-10 fokú skálán Magyarországon és az Európai Társadalmi Felmérésben szereplők körében

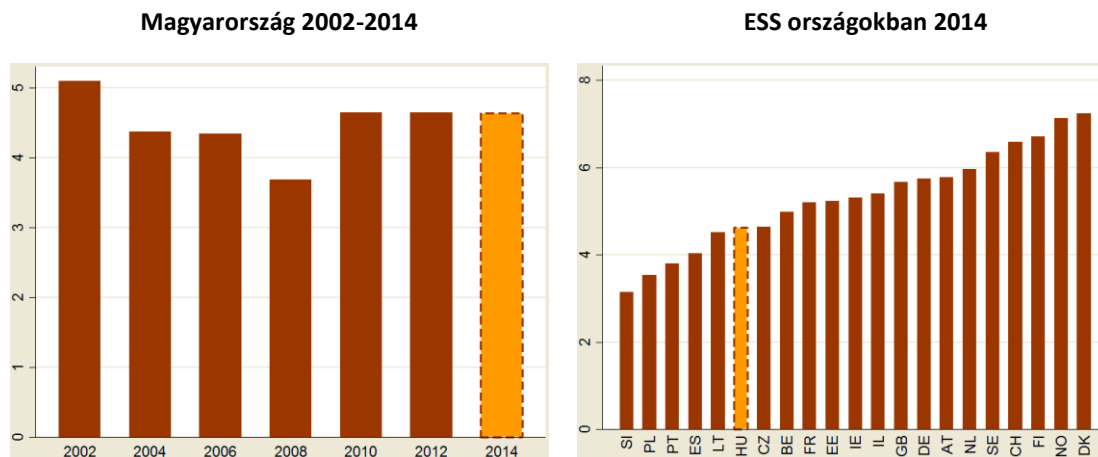

Néhány EU-s tagállamban 2002-2014

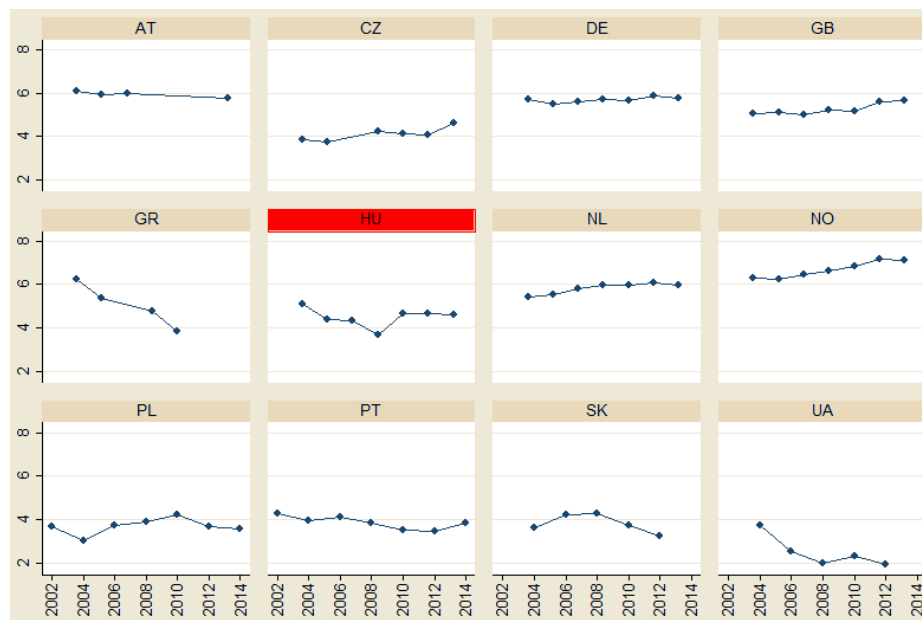

Forrás: Európai Társadalmi Felmérés (European Social Survey, ESS). A kérdés szövege a következő: „Általánosságban Ön mit mondana: A legtöbb emberben meg lehet bízni, vagy inkább azt, hogy nem lehetünk elég óvatosak az emberi kapcsolatokban? Helyezze el véleményét a skálán, ahol a „0” azt jelenti, hogy nem lehetünk elég óvatosak, a „10” pedig azt, hogy a legtöbb ember megbízható.” Az ábrán a magasabb átlagpontszám nagyobb fokú bizalmat fejez ki.

27. ábra: A jogrendszerbe vetett bizalom szintje Magyarországon és az Európai Társadalmi Felmérésben szereplők körében

Néhány EU-s tagállamban 2002-2014

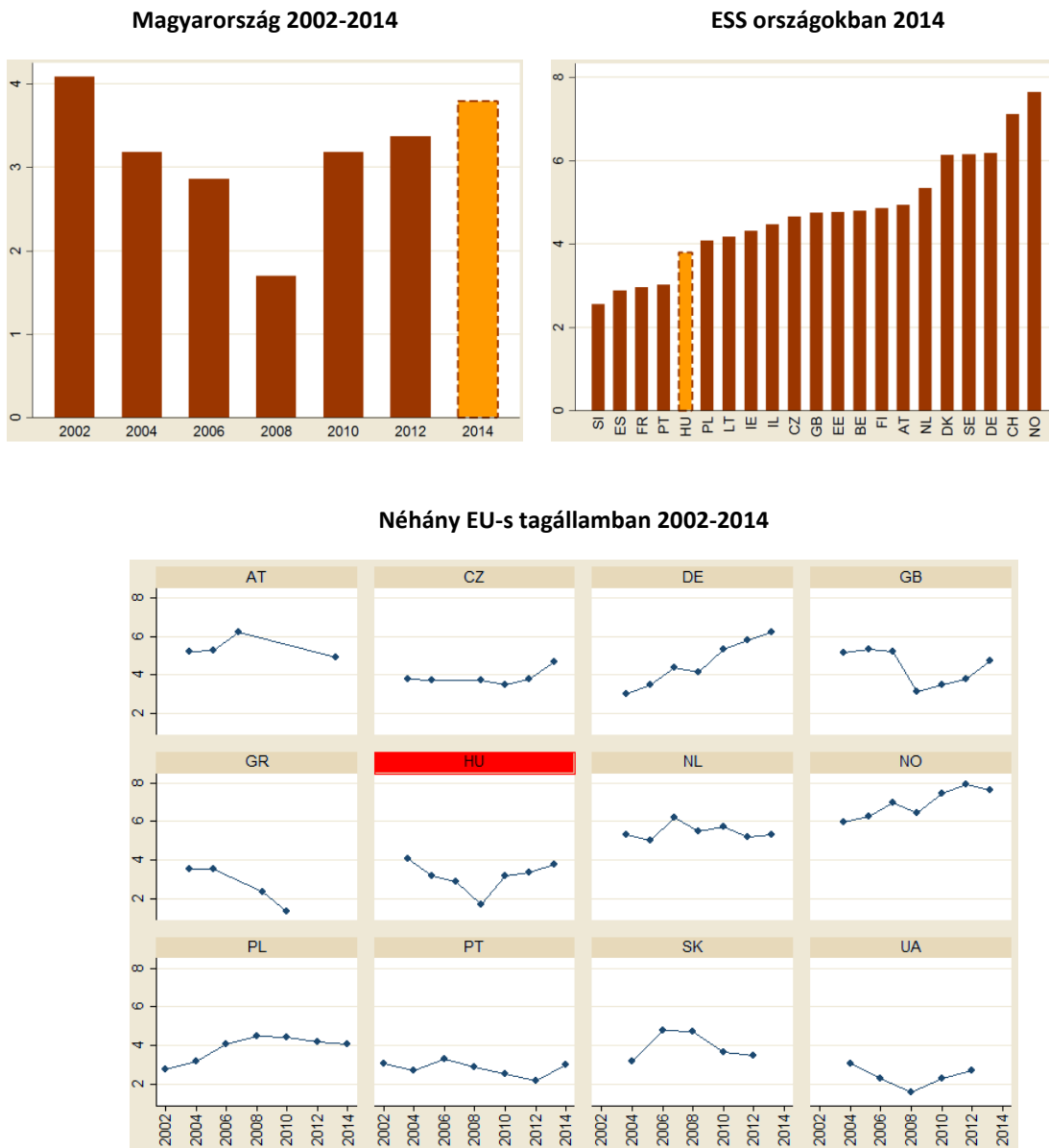

Forrás: Európai Társadalmi Felmérés (European Social Survey, ESS). A kérdés szövege a következő: A ... válaszlap segítségével kérem, mondja meg, hogy Ön személy szerint mennyire bíz meg a következő intézményekben. A „0” azt jelenti, hogy Ön egyáltalán nem bíz az adott intézményben, a „10” pedig azt jelenti, hogy teljesen megbíz benne. Először is Ön személy szerint mennyire bíz meg... a jogrendszerben. Az ábrán a magasabb átlagpontszám nagyobb fokú bizalmat fejez ki.

Elégedettség a gazdaság állapotával

A gazdasági helyzettel való elégedettség az ESS felmérések alapján fokozatosan csökkent Magyarországon 2002 és 2008 között a 0-10 fokú skálán mérve 4-ről 1,78-as szintig. Azóta folyamatosan javult a gazdaság megítélése, de így sem érte el a 10-es skála középső értékét, 2012-ben csak 3,4-es, 2014-ben 3,8-as szintű volt az elégedettség (**Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**), így tehát az objektív mutatók javulása ellenére nőtt a gazdaság állapotával való elégedetlenség.

27. ábra: Elégedettség a gazdaság jelenlegi állapotával Magyarországon és az Európai Társadalmi Felmérésben szereplők körében

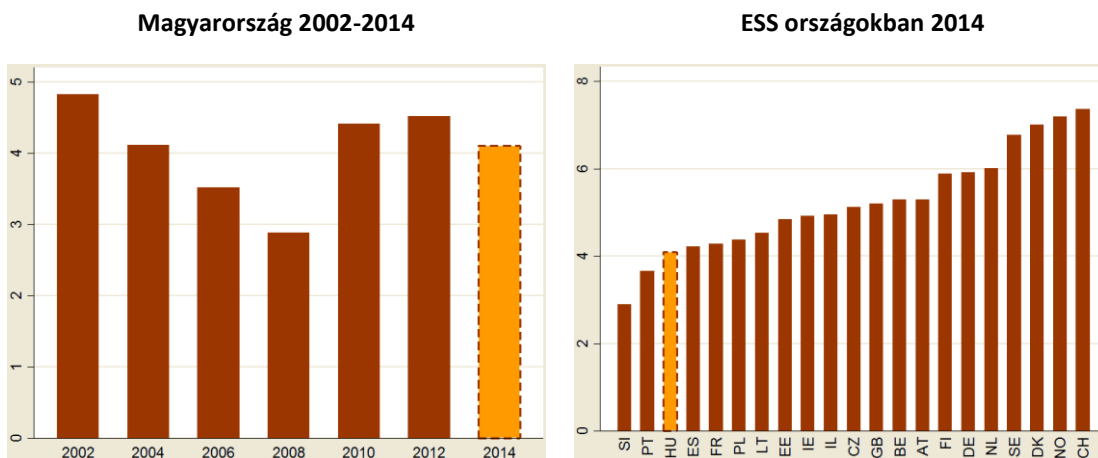

Forrás: Európai Társadalmi Felmérés (European Social Survey, ESS). A kérdés szövege a következő: „Mindent összevetve mennyire elégedett [Magyarország] jelenlegi gazdasági állapotával? Kérem, válaszoljon a válaszlap segítségével, amelyen a „0” a teljes elégedetlenséget, a „10” pedig a teljes elégedettséget jelenti.” Az ábrán a magasabb átlagpontszám nagyobb fokú elégedettséget fejez ki.

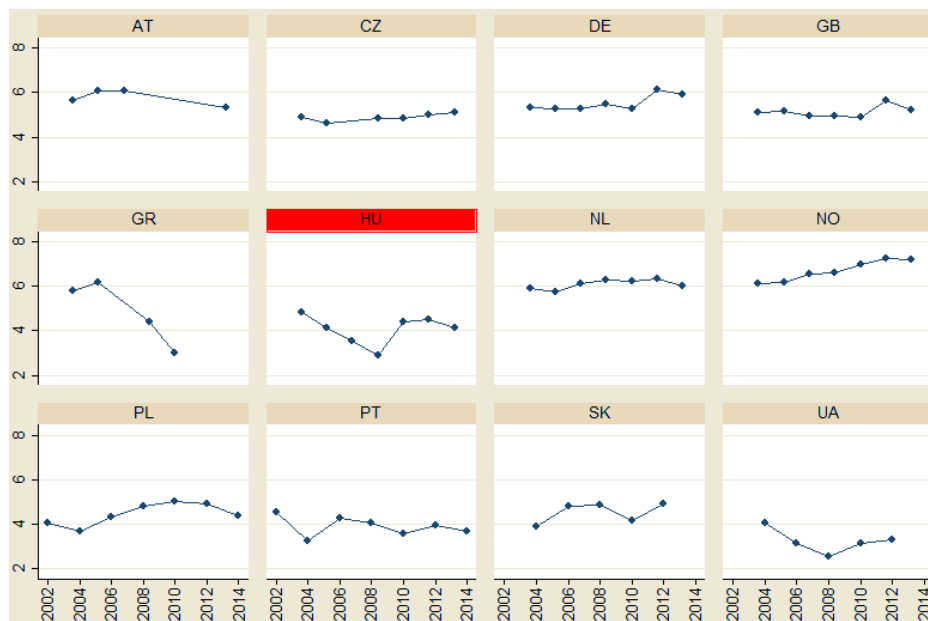
Elégedettség a demokrácia működésével

Magyarországon 2002 és 2008 között a gazdaság helyzetével való elégedettség csökkenésével párhuzamosan csökkent a demokrácia működésével kapcsolatos elégedettség is, közepes szintről (4,8) alacsony szintre (2,9) a 0-10 fokú skálán. 2010 után emelkedés mutatkozott, de még 2012-ben (4,5) sem érte el a 2002-es szintet. 2014-re pedig ismét csökkent az elégedettség, 4,1-es szintre, így Magyarország az ESS országok sorában hátulról a harmadik helyen állt. Más európai országokban kevésbé ingadozó az értékek, kivételt csak a gazdasági válság által leginkább sújtott Görögország és a polgárháború szélére sodródott Ukrajna jelent. A demokráciával leginkább Svájc, Norvégia és Dánia állampolgárai elégedettek, ezekben az országokban az elégedettségi mutató meghaladja a 7-es értéket (28. ábra).

28. ábra: Elégedettség a demokrácia működésével Magyarországon és az Európai Társadalmi Felmérésben szereplők körében

Néhány EU-s tagállamban 2002-2014

Forrás: Európai Társadalmi Felmérés (European Social Survey, ESS). A kérdés szövege a következő: „Mindent egybevetve mennyire elégedett Ön Magyarországon a demokrácia működésével? Kérem, válaszoljon a válaszlap segítségével, amelyen a „0” a teljes elégedetlenséget, a „10” pedig a teljes elégedettséget jelenti.” Az ábrán a magasabb átlagpontszám nagyobb fokú elégedettséget fejez ki.

Korrupció és járadékvadászat

A Transparency International (TI) évente elkészíti a Korrupció Érzékelési Indexet (Corruption Perceptions Index – CPI)²⁰, amely során szakértők és üzletemberek megkérdezése alapján vizsgálják az egyes országokban a közszektorban tapasztalható korrupciót az állami intézményrendszer, a gazdaság és a társadalom fertőzöttsége alapján. Magyarország 2016-ban a 2010 óta eltelt időszak leggyengébb értékét, 48 pontot érte el, ezzel a globális ranglista 57. helyére esett vissza. 2015-höz képest hét, 2014-hez képest tíz helyet rontva. Hazánk pozíciója romlott az Európai Unió, valamint a közép- és kelet-európai régió belül is. Az EU-tagok közül hazánk 2016-ban a 24-25. helyen állt, Romániával holtversenyben, Görögország, Olaszország, illetve Bulgária előtt. A lista elején a korábbi években megszokott trendeknek megfelelően 2016-ban is a skandináv országok végeztek.

A magyarországi korrupciós helyzettel az üzleti szereplők sem elégedettek. A Világgazdasági Fórum legfrissebb felmérése szerint Magyarország 2016-ban a 69. legversenyképesebb ország volt, miközben 2001-ben a 28., ami jelentős visszaesést takar. Emellett kirívóan rossz az állami intézmények megítélése is, mert a 2001-es évi rangsorhoz képest 2016-ra 78 helyet esett vissza hazánk, így a 114. helyet foglalja el. A megkérdezett üzletemberek a szabályozási bizonytalanságot és a korrupciót jelölték meg a sikeres üzlet legfőbb akadályának Magyarországon (Transparency International 2017.01.25)²¹.

5.2.4.4 Kultúra és nemzeti összetartozás

Nemzetpolitikai szempontból az egyik legfontosabb intézkedésnek a 2010. évi XLIV. törvény által bevezetett egyszerűsített honosítás iránti kérelem tekinthető, amelynek köszönhetően a Kormány közlése szerint 2016 végére 920 ezerrel bővült a magyar állampolgárok száma (kormany.hu)²².

2015-ben folytatódott a diaszpóra magyarságának megerősítését célzó Kőrösi Csoma Sándor program, valamint elindult a Kárpát-medencei szórványmagyarságot segítő Petőfi Sándor Program is. A kormány emellett külföldi magyar szakképzést támogató programokat hozott létre, 2016-ot pedig a külföldi magyar fiatal vállalkozók évének nyilvánította, 526 millió forintos költségvetési támogatást rendelve a programhoz. 2015 végén Márton Áron emlékét hirdetett meg a nemzetpolitikai államtitkárság, amelynek keretében konferenciák, rendhagyó történelemórák és fiataloknak szóló vetélkedők megrendezésére volt lehetőség. A külföldi magyar ifjúsági civil szervezetek részére pedig 50 millió forintos pályázatot hirdetett a Kormány 2016-ban.

A külföldi magyar szervezetek támogatása a **Bethlen Gábor Alapból** és az Államtitkárság költségvetésben meghatározott támogatási keretéből valósult meg. 2015-ben 27,6 Mrd Ft, 2016-ban pedig már 73,5 Mrd Ft állt rendelkezésre erre a célra (29. ábra).

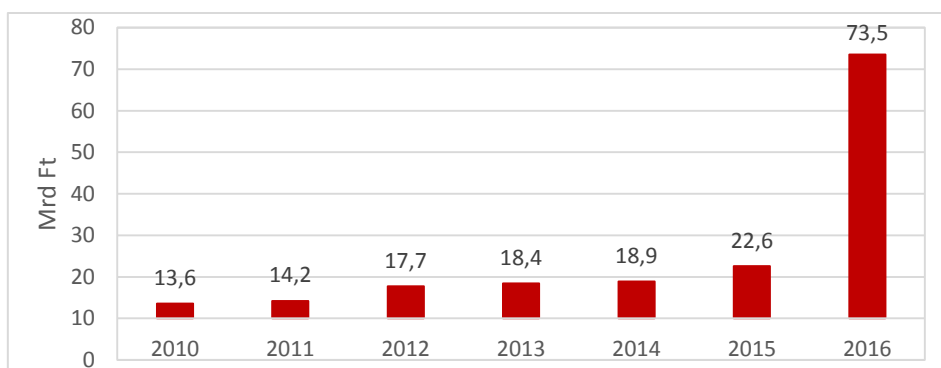
---

²⁰ <https://transparency.hu/adatok-a-korrupcirol/korrupcio-erzekelesi-index/>

²¹ <https://transparency.hu/adatok-a-korrupcirol/korrupcio-erzekelesi-index/cpi-2016/>

²² A honosítás kezdete óta 920 ezer új állampolgár lett 2016.11.30. <http://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok-helyettes/hirek/a-honositas-kezde-ota-920-ezer-uj-allampolgar-lett>

29. ábra: A nemzetpolitikára fordított összegek alakulása 2010-2016

Forrás: ME.

Megjegyzés: Nemzetpolitikai Államtitkárság és Bethlen Gábor Alap együttesen

5.2.5 Kormányzati intézkedések

A 2015-2016-os időszakban a Kormány nem fogadott el a Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiához vagy a Nemzeti Korrupcióellenes Programhoz hasonló volumenű dokumentumot, ezek a dokumentumok azonban továbbra is érvényben lévő kormányzati stratégiák, monitorozásuk illetve cselekvési tervük végrehajtása pedig elviekben folyamatos.

Az Állami Számvevőszék 2016-ra vonatkozó integritás felmérését is elkészítette, amelyhez 3002 intézmény csatlakozott. A közsféra alkalmazottainak 61,3 százalékát bevonva ezzel a korrupcióval szemben védettséget biztosító integritás-szemlélet elterjesztésének folyamatába (ÁSZ, 2016).

A *közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény* (Kbt.) 2015. november 1. napjával bevezetett egy új, korábban nem létező feladatot, a közbeszerzéssel megkötött szerződések és szerződésmódosítások teljesítésének utólagos ellenőrzését. A Kbt. alapján a KH működteti a **Közbeszerzési Adatbázist** (KBA), amely a közbeszerzési eljárások központi nyilvántartása, így a közbeszerzések valamennyi dokumentuma nyilvánosan elérhető.

5.2.6 Piaci szereplők jó példái

Az üzleti szférában, jellemzően a nagyobb nemzetközi hátterű vállalatoknál, az etikus vállalatvezetésre egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek és úgynevezett „fenntartható karrier” programokon keresztül a munkavállalókat is bevonják ebbe. Az üzleti szektor számára egyértelmű, hogy a korrupció bármilyen formája torzítja a tiszta versenyt és így mindenképpen veszteség keletkezik a társadalom számára is. Belső folyamatok kidolgozásával és szabályzatok bevezetésével biztosítja számos (nagy)vállalat az etikus működés eléréséhez és fenntartásához alkalmazott vállalati eszközöket.²³

²³ Forrás: <http://bcsdh.hu/7001-2/>

5.2.7 Összegző következtetések

Kedvező tendenciák	Kockázatok
<p>A kárpát-medencei szórvány magyarság számára egyre nagyobb mértékű támogatások jutnak, valamint egyre több, a külföldi magyarokat célzó programokat indított el a kormány.</p> <p>Számos, a fenntartható életmódot népszerűsítő, támogató kampány indult vagy folytatódott, többségük a környezeti fenntarthatósággal volt kapcsolatos.</p> <p>A közsféra alkalmazottainak 60%-a került bevonásra a korrupcióval szembeni védeltséget biztosító integritás-szemléleti programba.</p>	<p>A magyar állampolgárok a legboldogtalanabbak közé tartoznak Európában, továbbá alacsony az egymás iránti-, illetve a közintézményekbe vetett bizalom is.</p> <p>A jogrendszerbe vetett bizalom szintje alacsony értéken stagnál. Csökkent a demokrácia működésével kapcsolatos elégedettség, ami európai összehasonlításban az egyik legalacsonyabb szintű.</p> <p>A bizalom az üzleti szervezeti rendszereken belül is alacsony. Továbbra is nagyon alacsony a hatáskörök alsóbb szintekre való delegálása (ebben a tekintetben a WEF Versenyképességi rangsorában 137 ország rangsorában a 88. helyen vagyunk).</p> <p>Magyarország az elmúlt évek tendenciáit folytatva további helyeket rontott a globális korrupciós érzékelési index alapján felállított rangsorban. A <i>World Economic Forum</i> vállalatvezetői kérdőíve szerint az üzletvitelt leginkább akadályozó tényezők között a második leggyakoribb említéssel szerepelt a korrupció.</p> <p>A civil szervezeti aktivitásban némi visszaesés tapasztalható.</p>

5.3 Természeti erőforrások

5.3.1 Általános helyzetkép

A biológiailag inaktív területek Magyarország összterületének 67%-át teszik ki, a 2013-as értékhez képest érdemben nem változtak, azaz a szántók és a művelés alól kivett területek nagysága nem növekedett a többi biológiai szempontból aktív terület rovására számottevő mértékben. Fontos ugyanakkor látni, hogy a 2000-es évektől jelentősen növekedett a beépített területek nagysága, ami nincs összhangban a csökkenő népességszámmal. A gazdasági fellendülés hatására a haza anyagfelhasználás javult, de elmaradunk egyelőre az EU-s átlagtól. Színén javuló tendencia tapasztalható 2014-ig a lakosság szilárdanyag szennyezettségének tekintetében, sajnos adatok a jelentős időszakára nézve nem állnak rendelkezésre.

5.3.2 Kulcsindikátorok alakulása

Mutató neve	A legfrissebb érték	2013-2014-es monitoring jelentéskor ismert érték	Az NFFS kulcsindikátoraiban bekövetkezett változások értékelése
Biológiailag inaktív területek (az összterület %-ában)	67 (2016)	67 (2012)	A művelés alól kivett területek és a szántók területében nem történt érdemi változás az elmúlt években, ezért a biológiailag inaktív területek mérete sem változott számottevően.
Természeti erőforrás-termelékenység (GDP/DMC, €/kg)	1,05 (2016)	0,98 (2013)	A kevesebb hazai anyagfelhasználás és a növekvő gazdaság miatt a mutató értéke az elmúlt jelentés óta javult, azonban az EU-ban nagyobb növekedés volt tapasztalható, így távolabb kerültünk az EU-s átlagtól.
A lakosság kitétsége a szilárdanyag-szennyezettségnek [PM(10)] (µg/m³)	26,5 (2014)	27,3 (2013)	Javuló tendencia, amit elsősorban a háztartási kibocsátás elmúlt pár évi csökkenése okozott.

5.3.3 Keretstratégia által megjelölt célok és kihívások

Az NFFS hat célkitűzést állapít meg a természeti erőforrásokkal kapcsolatban. A fenntarthatóság felé való átmenetet az említett célok mentén hét kulcsfontosságú területen keresztül vizsgálhatjuk hazánk tekintetében:

NFFS célok a természeti erőforrás területén	Természeti erőforrások fenntarthatósági kulcsterületei
Természeti erőforrás felhasználási korlátok érvényesítése	Zöldfelületek, biodiverzitás és területhasználat
Termelési technológiai korlátok vagy termék szabványok érvényesítése	Ásványvagyongazdálkodás
A természeti erőforrások használatának megfelelő beárazása	Éghajlat és energiagazdálkodás

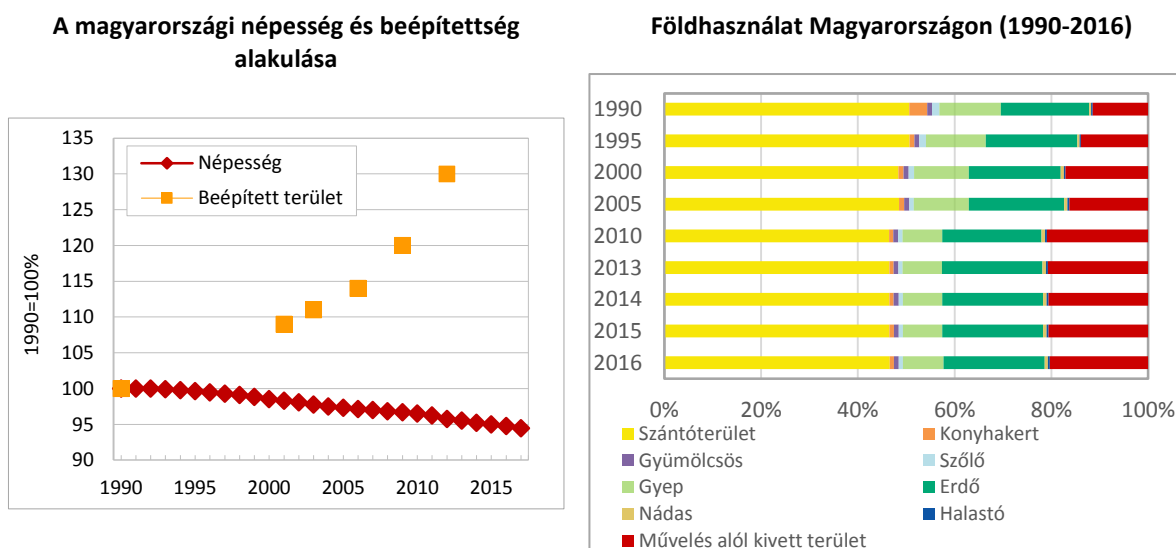
Környezetkímélő technológiák és földhasználati módok támogatása	Vízkezelések, vízgazdálkodás
A biodiverzitás, a talaj termőképessége, valamint az ökoszisztéma- szolgáltatások degradációjának megakadályozása	Talaj és mezőgazdaság
Az embert érő környezeti terhelés csökkentése	Erdők és erdőgazdálkodás
	Levegőtisztaság és egészség

5.3.4 Célokat érintő társadalmi-gazdasági, környezeti folyamatok alakulása²⁴

5.3.4.1 Zöldfelületek, biodiverzitás és területhasználat

Az elmúlt 20 évben a területhasználat intenzíven változott. Egyrészt nagymértékben terjeszkedtek a települések (belterületbe vonás), az ipar, a bányászat és az infrastruktúra (útépítés). Csökkent a mezőgazdasági művelésű területek nagysága, ellenben az erdőterületek növekedtek (OFTK, 2013) (30. ábra). A gyepterületek erőteljes csökkenésének statisztikai módszertani oka is van: 2010-től a nem hasznosított gyepterületek nem kerülnek összeírásra.

30. ábra: Beépítettség és földhasználat

Forrás: KSH – STADAT [h_wdsd001a](#), Eurostat [tsdnr510](#)

Forrás: KSH – STADAT [i_omf001a](#)

Az elmúlt két és fél évtizedben a mezőgazdálkodási célú területhasználat visszaszorult, a beépítés mértéke növekszik. A legdrasztikusabb változást a művelés alól kivett területek növekedése jelentette – 11%-ról 21%-ra emelkedett 1990 és 2016 között. A mezőgazdasági területek (szántóterület, konyhakert, gyümölcsös, szőlő, gyep) aránya 70%-ról 58%-ra csökkent, ezek jelentős része szántó, mely 1990-ben a teljes földhasználat 51%-át jelentette, 2016-ra ez 47%-ra csökkent. A gyepterületek nagysága harmadával csökkent ebben az időszakban. 2016-ra az erdősítés és a használaton kívüli területek beerdősítése következtében a hazai erdőterület aránya 21%-ra növekedett. 2013 és 2016 között a földhasználati módok eloszlásában nem figyelhető meg számottevő változás (30. ábra).

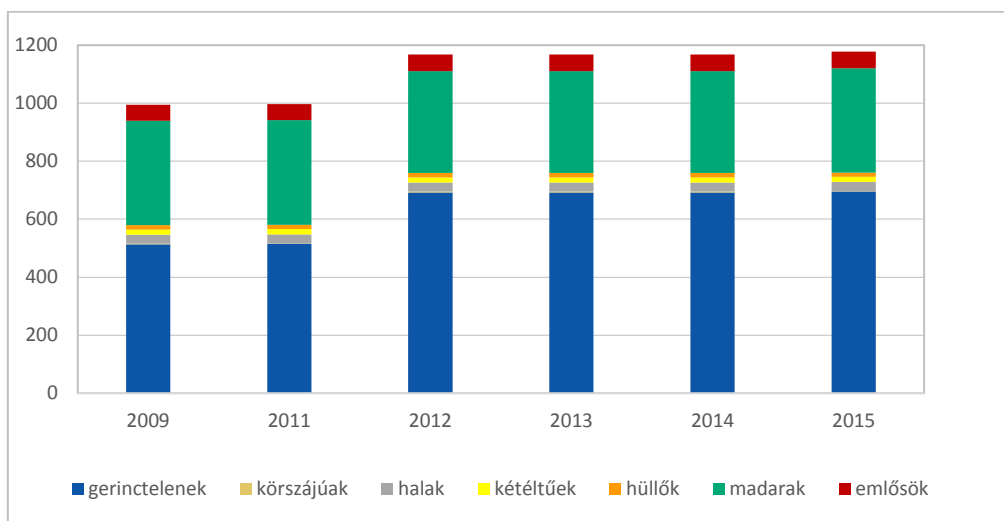
²⁴ A fejezet a Pálvölgyi-André-Simon (2017) szakterületi értékelése alapján készült.

Az országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal védett természeti területek, valamint a helyi jelentőségű természetvédelmi területek és természeti emlékek összesített kiterjedése 890 ezer ha, mely az ország területének 9,5%-át teszi ki. A Magyarországon eddig is külön jogszabállyal védett területeken túl 1,2 millió ha lett Natura 2000 terület. A két területtípus közötti átfedés 42,4%; a területek kiterjedése összesen 1,99 millió ha (21,4%) (Természetvédelmi adatok, 2015). Az országos jelentőségű védett természeti területek mindössze 6,7%-ra rendelkezik olyan kihirdetett kezelési tervvel, mely a hosszú távú fenntartást és ökológiai minőség javítását segítik (Nemzeti Természetvédelmi Alapterv IV., 2015).

A kedvező helyzetű élőhelyek és fajok magyarországi aránya időben javuló tendenciát mutat, meghaladja az EU átlagot. Ugyanakkor az előző jelentés óta nem változott és romló tendenciát mutat a **kedvezőtlen** besorolású **élőhelyek természetvédelmi helyzete (60%)**. Pozitívum, hogy kiemelten kedvezőtlen („rossz”) természetvédelmi helyzetű élőhelyek és fajok aránya tekintetében Magyarország az EU átlaghoz képest számottevően jobb helyzetű.

A Natura 2000 területeken 105 állatfajt, 36 növényfajt és 46 élőhelytípust tartanak számon. A hazánkban élő és európai jelentőségű, illetve az országon nagy tömegben átvonuló 101 madárfaj védelmét 56 különleges madárvédelmi terület biztosítja. A védett állatfajok száma 20 év alatt közel a kétszeresére nőtt egyes gerinctelen állatfajok védetté nyilvánításának eredményeképpen (31. ábra).

31. ábra: Védett állatfajok száma Magyarországon

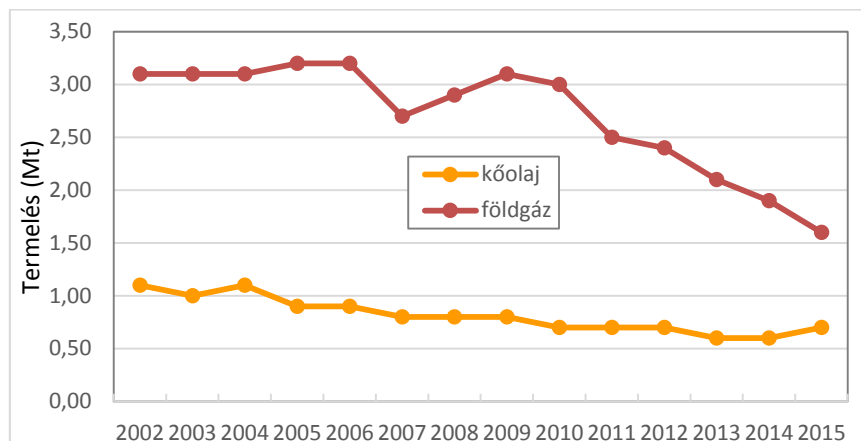
Forrás: Földművelésügyi Minisztérium Környezetügyért Felelős Helyettes Államtitkárság, 2016

5.3.4.2 Ásványvagyon-gazdálkodás

A hazai **ércbányászatot** a kimerülő hazai készletek, a világcipiacról olcsóan beszerezhető nyersanyagok, valamint a szigorodó környezetvédelmi előírások egyaránt háttérbe szorították. A bauxit kitermelése – a kolontári vörösiszap-katasztrófát követően – a MAL Zrt. felszámolása miatt 2013-ban drasztikusan lecsökkent, 2015. évre 10 ezer tonna alá esett. A többi ásványi nyersanyag tekintetében az elmúlt 2 évben számottevő változás nem történt (Magyar Bányászati és Földtani Hivatal ásványvagyon nyilvántartás).

A hazai **szénhidrogén** termelés (2015-ben 0,6 milliárd tonna kőolaj és 1,9 milliárd m³ földgáz) és az import adatait összevetve megállapítható, hogy az elmúlt másfél évtizedben Magyarország függősége kőolajból és földgázból is jelentősen növekedett, továbbá jelenleg a hazai termelés kőolaj esetén a fogyasztás mindössze 10%-át, míg földgáz esetén csupán 20%-át fedezi. A nem konvencionális gázvagyon 3923,3 milliárd m³, amelyből 1565,3 milliárd m³ kitermelhető lenne. Az újabb kutatások függvényében ezek az értékek évről évre változhatnak, az elmúlt pár évben épp csökkentek, kitermelés sehol sem indult (Pálvölgyi – André – Simon, 2017) (32. ábra).

32. ábra: Magyarországi szénhidrogén-kitermelés tendenciája

Forrás: MBFH ásványvagyon nyilvántartás, 2016. január 1-jei állapot

A **nem-fémes ásványi nyersanyagok** közé a Magyar Bányászati és Földtani Hivatal²⁵ (továbbiakban: MBFH) nyilvántartása szerint az ismert nemfémes földtani ásványvagyon mennyisége 10 791 millió m³, ebből a kitermelhető vagyon 6.297 millió m³-t tesz ki. 2015-ben 27,2 millió m³-t termeltek ki a hazai bányai vállalkozások, így a 2012-es mélyponthoz képest 50%-kal nőtt a nemfémes ásványi nyersanyagok kitermelése. Mindez a hazai építőipar magára találásával, a növekvő építőanyag-igények magyarázzák, melyben élen jár a közlekedési infrastruktúrafejlesztés, a termelő-beruházások és az utóbbi években megélénkült lakásépítés. A nem-fémes ásványi nyersanyagok bányászata mindazonáltal meg sem közelíti a 2005. évi csúcst, amikor is 100 millió tonna feletti össztermelés volt Magyarországon (Pálvölgyi – André – Simon, 2017).

Az erőforrás-termelékenység, mint kulcsindikátor a GDP és a hazai anyagfelhasználás (DMC) hányadosa. A mutatószám segítségével meghatározható, hogy a gazdasági növekedéssel egyidejűleg milyen mértékű a természeti erőforrások igénybevétele. Magyarországon az előző monitoring jelentés óta a mutató értéke növekedett, 2014-ben 0,83 €/kg, 2016-ban 1,05 €/kg (Eurostat, [nama_10_gdp_env_ac_mfa](#)), ami a rendelkezésre álló erőforrások termelékenységének bővülését jelzi. Ez lehetővé teszi a kevesebb környezeti kárral együtt járó gazdasági növekedést. Tehát elmondható, hogy hazánk gazdasági növekedése kevesebb anyagfelhasználással, ezáltal kevesebb környezeti kárral járt együtt, azonban az EU-s átlagtól hazánk távolodott, mivel az EU tagállamaiban összességében nagyobb mértékű javulás volt tapasztalható.

²⁵ Az állami bányászati és földtani feladatokat a Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat (2017. július 1-je előtt Magyar Bányászati és Földtani Hivatal és Magyar Földtani és Geofizikai Intézet) önálló központi hivatal és a Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok, Pest és Veszprém Megyei Kormányhivatallal (a Bányafelügyeleti Főosztállyal és a Hatósági Főosztályok Bányászati Osztályaival) együtt látja el.

Hulladékgazdálkodás

A hulladékgazdálkodási rendszer 2015-2016-os időszakban jelentős változáson esett át, melyet részben a rezsicsökkentés, részben az uniós előírásoknak való megfelelés indított el 2011-ben. A legfrissebb, 2015. december 22-én kihirdetésre került szabályozás hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény módosításáról szóló 2015. évi CCXXI. törvény, mely nullszaldós működésű, egységes nonprofit közszolgáltatási rendszer kialakításának feltételeit fektette le. A gyakorlatban a rendszer felállása nehézségekbe ütközött, emiatt az elmúlt évek törekvései egy bizonytalan környezetet teremtettek a közszolgáltatók és települési önkormányzatok részére is. A jövőbeni cél, hogy megfelelő környezet alakuljon ki a zöld gazdálkodás, hasznosítást előtérbe helyező hulladékkezelés érdekében (Országos Hulladékgazdálkodási Közszolgáltatási Terv, 2016).

Jelenleg Magyarországon a települési hulladék 46%-a valamilyen formában hasznosított (ez a 2013-14-es évhez képest javuló tendencia), 21,4%-a szelektíven gyűjtött 2015-ben. Az ipari és egyéb gazdálkodó szervektől származó hulladék közel fele valamilyen módon hasznosított (romló tendencia), a mezőgazdasági hulladék 97%-a hasznosított (javuló tendencia) (KSH—STADAT, i_ur006).

Az **építési-bontási hulladék** képződése az építőiparból származik, annak mennyiségét az ágazat teljesítménye határozza meg. A válság következtében ez a fajta hulladék képződése visszaesett, napjainkra azonban az építőipar újra magára találásával a keletkező mennyiség jelentősen nőtt: 2014-ben és 2015-ben 4,2 illetve 4,7 millió tonna építési hulladék keletkezett, míg a válság utáni első évben, 2009-ben 3,9 millió tonna. Mindez az uniós szabályozás átvételének, a hulladékkezelési eljárások és az anyagában történő újrahasonosítás előtérbe kerülésének köszönhető. (Pálvölgyi – André – Simon, 2017).

5.3.4.3 Éghajlat és energiagazdálkodás²⁶

A klíma-energia problémakör – számos társadalmi-gazdasági tevékenységet és szinte valamennyi környezeti elemet érintő jellege dacára – a négy nemzeti erőforrás készletének és állapotának javítása érdekében egységes megközelítést igényel.

Az Országos Meteorológiai Szolgálat (OMSZ) vizsgálatai szerint a **hazai éves átlag hőmérsékleti változások** jól illeszkednek a világméretű tendenciákhoz: 1901-től 1,3°C-os országos mértékű emelkedés meghaladja a globális változás 0,9 °C-ra becsült mértékét. A legutóbbi harminc év intenzív melegedést mutat, az évszakos változásokat tekintve a nyarak melegedtek leginkább, országos átlagban mintegy 2 °C-kal. Az északkeleti régiók több mint 2,5°C-ot; a kelet- és délföldi területek, a szélesebb Dunamenti régió és a Mecsek környéke pedig 2°C-ot meghaladó mértékű melegedést mutat nyáron. A 2014-2015. évek rekord meleget hoztak Magyarországon: a 2014. év a valaha megfigyelt legmagasabb átlaghőmérsékletű év volt és 2015. év is csak 0,1°C-kal maradt el az előző évtől.

A szélsőséges hőmérsékletekben bekövetkezett változások alapján a klíma megváltozása a meleg szélsőségek egyértelmű növekedésével és a hideg szélsőségek csökkenésével jár. A vizsgált időszakban mintegy 12 nappal több a nyári nap ($T_{max} > 25\text{ °C}$), és a hóhullámos napok száma ($T_{közép} > 25\text{ °C}$) is megnőtt, több mint 8 nappal. Az ország középső és délföldi területein a legmarkánsabb a növekedés,

²⁶ A fejezet a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium (2017): második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia alapján készült.

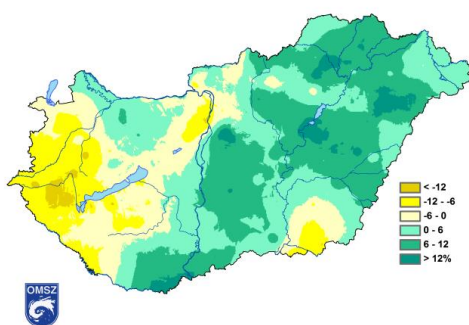
kiterjedt területeken a két hetet is meghaladja. Ezzel párhuzamosan a fagyos napok ($T_{min} < 0^{\circ}\text{C}$) száma is csökkent 1901 óta, országos átlagban jellemzően 14 nappal.

Az utóbbi években a szélsőséges jelleg dominál, a nyári csapadék intenzívebb, ezáltal kevésbé hasznosul, megnövekszik a termőtalaj-vesztés, növekszik az elfolyás. A 2014. év az egyik legcsapadékosabb év volt hazánkban (33. ábra), különösen a május – október időszakban, amikor lehullott csapadék mennyisége csaknem kétszerese volt a sokévi átlagnak. 2015. év ezzel szemben aszályosnak mutatkozott; hét, a megszokottnál szárazabb hónap fordult elő az évben, az április ezzel az elmúlt 115 év 5. legszárazabb áprilisa hazánkban.²⁷

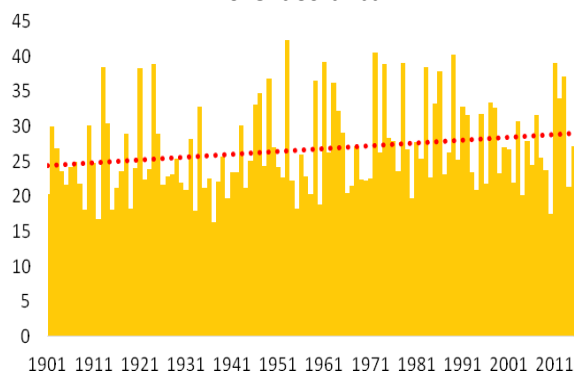
A rendkívül száraz évek valószínűsége megnőtt, és nagy kilengések tapasztalhatók az utóbbi években, áradásokat kiváltó esőzésekre és aszályokat okozó csapadék hiányra egyaránt fel kell készülni.

33. ábra: Csapadék tendenciák Magyarországon

Az átlagos évi csapadékösszeg változása 1961–2015 időszakban

A leghosszabb száraz időszakok alakulása az 1901–2015 időszakban

Forrás: OMSZ.²⁸

A klímaváltozás helyi- és regionális következményeit leginkább a **sérülékenység** jellemzi, amely figyelembe veszi, hogy az éghajlatváltozás eltérően érinti a magyarországi térségeket (*térben differenciált a kitettség*, azaz a klímaváltozás földrajzi eloszlása); a térségek természeti környezete különböző érzékenységgel reagál a klimatikus változásokra (*térben differenciált érzékenység*), a térségek eltérő társadalmi-gazdasági fejlettségéből, körülményeiből fakadóan eltérő mértékben képesek alkalmazkodni a várható hatásokhoz (*térben differenciált alkalmazkodóképesség*). A szántóföldi növénytermesztés tekintetében az ország területének hozzávetőleg 50%-át alkotják a sérülékeny térségek. A hóhullámokkal szembeni sérülékenység esetében a kiemelten és fokozottan sérülékeny területeken él a lakosság egynegyede. A sérülékenység térben rendkívül differenciáltan jelentkezik, és elmaradott térségeinket erőteljesebben érinti. A sérülékenység-vizsgálat általános módszertani hátterét, a felhasznált indikátorokat és adatbázisokat részletesen a második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia mutatja be.

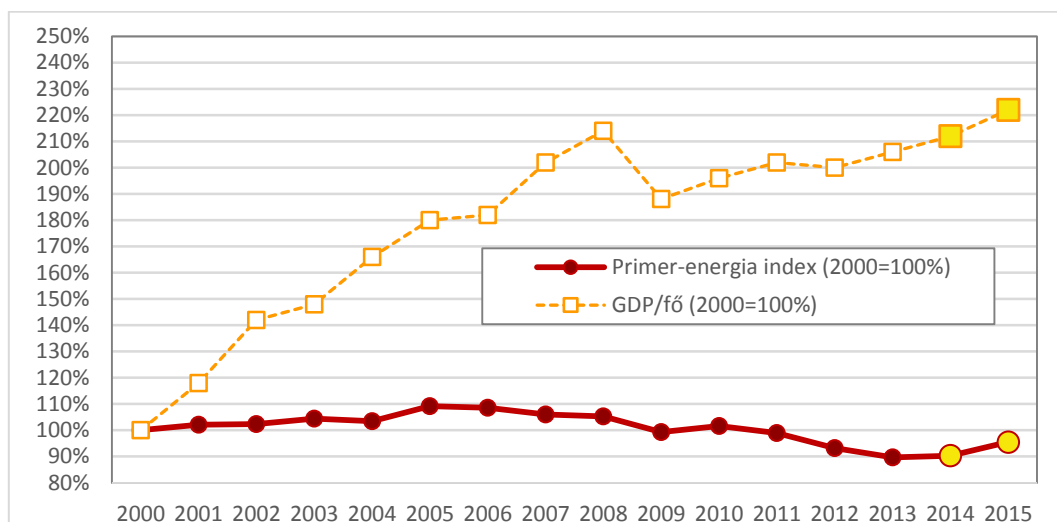
²⁷ Beszámoló a 2014. és a 2015. év éghajlatáról és szélsőséges időjárási eseményeiről a Kormány 277/2005. (XII. 20.) Korm. rendelete az Országos Meteorológiai Szolgálatról 2. § (1) e) pontja alapján

²⁸ Beszámoló a 2014. és a 2015. év éghajlatáról és szélsőséges időjárási eseményeiről a Kormány 277/2005. (XII. 20.) Korm. rendelete az Országos Meteorológiai Szolgálatról 2. § (1) e) pontja alapján

A külföldről importált **energiahordozók (fosszilis energiahordozók)** kiváltása a hazai kitermelés fokozásán keresztül növeli az energiaellátás biztonságát, hozzájárulhat az energiafüggőség oldásához, számos további gazdasági előnnyel bír. 2014-ben az egyetlen jelentős kapacitású hazai mélyművelésű **barnaszénbánya** működése leállt, így a hazai szénbányászatot főként a külszíni bányászattal termelt lignit kitermelése jelenti. 2010 és 2015. évek között mintegy 40%-kal csökkent a belföldi kitermelésű földgáz mennyisége, elsősorban a kedvező import földgáz áraknak és a földgázt kiváltó biomassza-hasznosítás növekvő tendenciájának következtében. A közel 600 db **kőolaj és földgáz** lelőhely Zala megyében és a dél-alföldi régióban összpontosul (KSH, 2014b; KSH – STADAT [i_int066](#), [i_ui010b](#)).

Magyarországon a 2000-es évek elejétől az egységnyi nemzeti termék előállításához szükséges **energiaigény** a felére csökkent a gazdasági szerkezetátalakulás következtében. Az energiaigényes ipari ágazatok leépültek és a szolgáltatások, a kisebb energiaigényű, de magasabb hozzáadott értékű termelő tevékenységek váltak meghatározóvá.

34. ábra: Primerenergia felhasználás index (2000=100%) és GDP/fő (2000=100%) szétválása

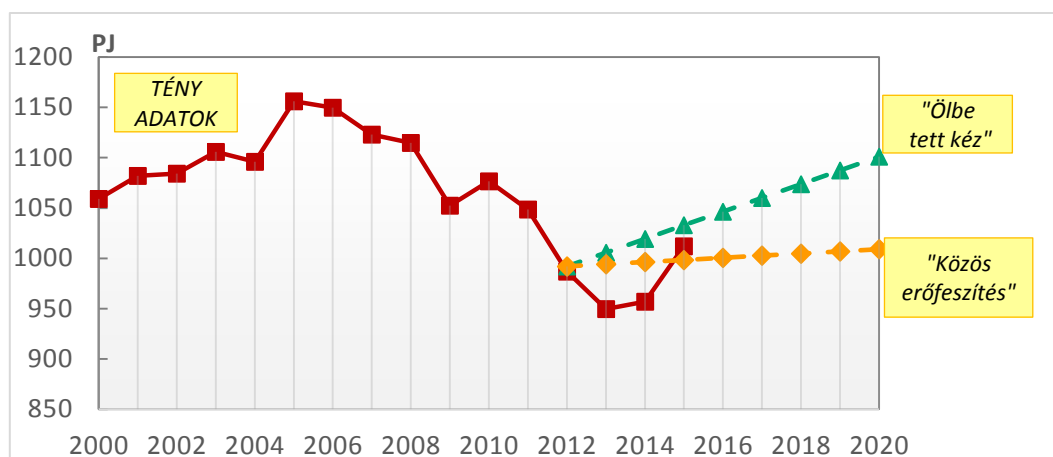

Forrás: Nemzeti Energiastratégia felülvizsgálata²⁹, Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal statisztikái (továbbiakban: MEKH), Pálvölgy-André-Simon, 2017 szerk.

2014-től az **energiafelhasználás** növekedése elindult, az energiaintenzitás a korábbi javuló tendenciából stagnálásba fordult. A 2015. évben a primerenergia-igény előző évhez viszonyított növekedése (5,8%) számottevően meghaladta a GDP növekedést (2,9%), ezzel a szétcsatolás megszűnt. Lényeges kérdés, hogy hogyan alakulnak a hazai primerenergia igények a jövőben melynek forgatókönyveit a Nemzeti Energiastratégia felülvizsgálata tartalmazza (34. ábra). A „Közös erőfeszítés” forgatókönyv – az alapvonalhoz képest – 2020-ig 92 PJ/év „szándékolt” energiamegtakarítást feltételez, ami ambiciózus, a megvalósításhoz szükséges eszközrendszer (pénzügyi források, akciótervek, monitoring mechanizmusok) keretei bizonytalanok (35. ábra).

²⁹ 1160/2015. (III. 20.) Korm. határozat a Nemzeti Energiastratégia energiafelhasználás-előrejelzéseinek frissítéséről

35. ábra: A primerenergia igények középtávú jövőképei (2020-ig)

Forrás: Nemzeti Energiastratégia felülvizsgálata³⁰, MEKH, Pálvölgy-André-Simon (2017) szerk.

A 2015-ös végső energiafelhasználást vizsgálva a lakosság 31%-kal, a közlekedés 27%-kal, az ipar 25%-kal, a kereskedelem és közszolgáltatások 14%-kal, a mezőgazdaság pedig 4%-kal részesedik. A lakosságon belül számottevő a fűtésre fordított energiafelhasználás, ami 73%, de a teljes végső energiafelhasználást nézve is 23%. Összességében a végső energiafelhasználáson belül a lakossági fűtésre fordítjuk a legtöbb (182513,6 TJ) energiát. Ennek okai az épületállomány energiahatékonyságában keresendők.

PAKS II

Magyarország új atomerőművi blokkok építését tervezi, melyek a tervek szerint 2025 és 2026 között kezdhetik meg az üzemszerű működést.

A legfontosabb érv a blokkok telepítése mellett, hogy a jövőben számos előregedő, rossz hatásfokú hagyományos erőmű leállítása miatt a kieső kapacitások pótlását biztosítani szükséges. Környezeti szempontok is szólnak a bővítés mellett, alacsony ÜHG- és károsanyag-kibocsátású technológiáról lévén szó. Az import magas részesedése a villamosenergia felhasználásban egyes szakmai vélemények szerint komoly terhet jelent, ami a kapacitás-fenntartással nem nő tovább (MVM³¹).

A projekt kapcsán több kritika is érte a kormányzatot, melyek elsősorban a zöld alternatív energiaforrások rendszerszintű bevezetését, az energiafüggőség csökkentését és a kapacitás-fenntartás érdekében felvett orosz hiteleket, ezáltal növekvő orosz függőséget és a széleskörű szakmai és társadalmi párbeszéd hiányát támadták. Számos civil szervezet szerint Paks II helyett a zöld energiára épülő energiastratégia gazdaságosabb és környezetbarát megoldást jelentene.³²

A projekt fenntarthatósági kockázatait elsősorban a kiégett fűtőelem elhelyezése (környezeti fenntarthatósági kockázat), valamint a projekt finanszírozása és a jövőbeli áramárak körüli bizonytalanság (gazdasági fenntarthatósági kockázat) jelentik.

³⁰ 1160/2015. (III. 20.) Korm. határozat a Nemzeti Energiastratégia energiafelhasználás-előrejelzéseinek frissítéséről

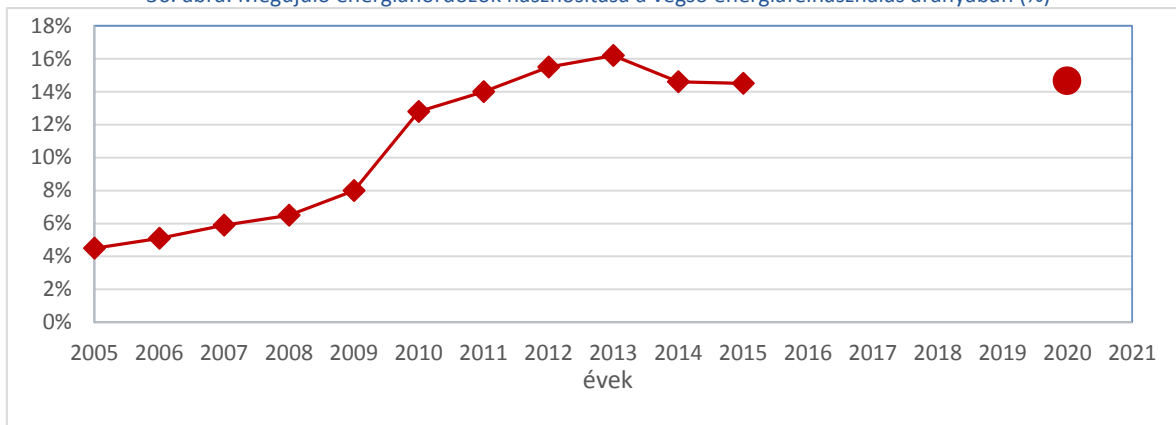
³¹ MVM honlap: <http://www.mvmpaks2.hu/hu/technikai-menuPontok/gyik/Lapok/default.aspx>

³² Energiaklub: <http://energiaklub.hu/hirek/egy-megujulokon-alapulo-energiarendszer-olcsobb-valasztas-lenne-paks-ii-nel-4447>

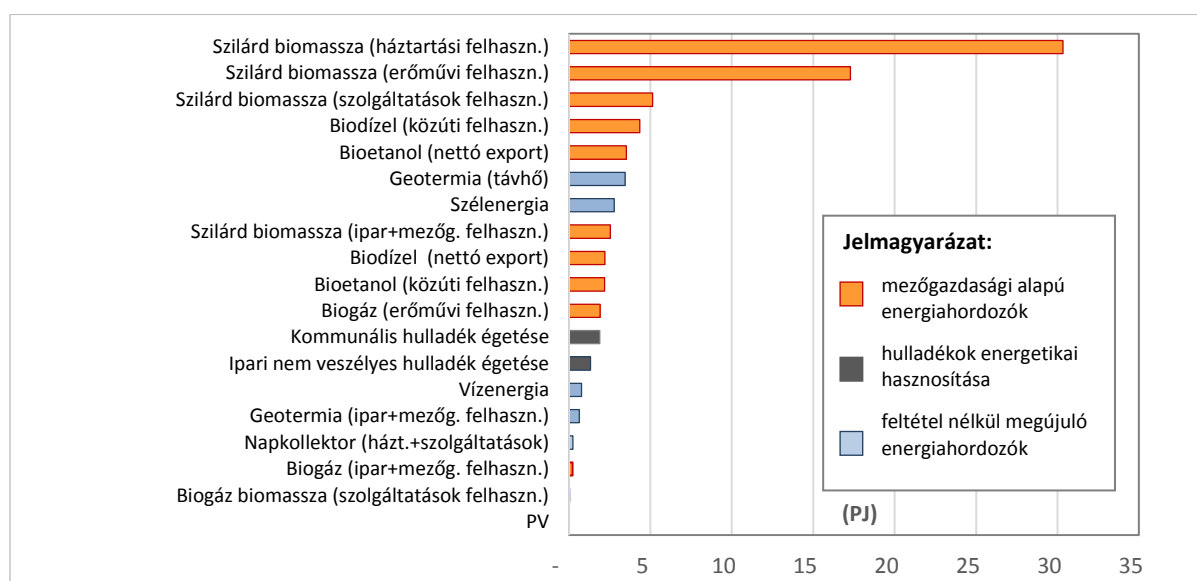
A **megújuló energiaforrások** magyarországi hasznosításának aránya 2015-ben meghaladta a végső energiafelhasználás 14%-át, ami a RED Irányelv³³ szabta 14,65%-os kötelezettség teljesítése szempontjából ígéretes (36. ábra).

36. ábra: Megújuló energiahordozók hasznosítása a végső energiafelhasználás arányában (%)

Forrás: Pálvölgy-André-Simon (2017), 37. oldal (MEKH energiamérleg alapján)

37. ábra: Megújuló energiahordozók felhasználásának ágazati részesedése (2012)

Forrás: Pálvölgy-André-Simon (2017), 37. oldal (MEKH energiamérleg alapján)

Az Európai Unió 2020-ra 20%-os részesedést kíván elérni a végső energiafelhasználáson belül megújuló energiaforrásokból. Ennek érdekében a tagállamok nemzeti cselekvési terveket dolgoztak ki és energiafelhasználáson belüli arányára indikatív célokat állapítottak meg: Magyarország a vállalásait tekintve az uniós tagállamok utolsó harmadában szerepel. Még rosszabbul állunk a megújuló alapú villamosenergia tekintetében: a 2009-2015 időszakban a bruttó végső villamosenergia-fogyasztásunk

³³ Az Európai Parlament és a Tanács 2009/28/EK Irányelve (2009. április 23.) a megújuló energiaforrásból előállított energia támogatásáról, valamint a 2001/77/EK és a 2003/30/EK irányelv módosításáról és azt követő hatályon kívül helyezéséről (EGT-vonatkozású szöveg)

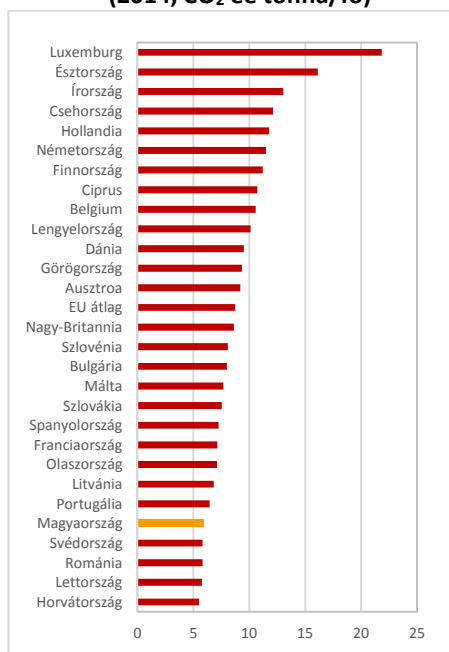
mindössze 6-7%-át fedezzük megújulókból; EU tagállami összehasonlításban csak Ciprust és Luxemburgot előzzük meg.

A fenntarthatóság felé való átmenet szempontjából a megújulók forrás-összetételének aránytalansága aggasztó (37. ábra). A megújuló részarányunk négyötöde mezőgazdasági alapú, illetve több mint a fele erőművi és háztartási tűzifa felhasználásra vezethető vissza. Mindemellett a fotovillamos napenergia-termelés 2014-ben nem érte el a 0,6 PJ értéket (ez a végső felhasználás 0,008%-a), a szélenergia hasznosítás pedig kb. 2,9 PJ volt (ez a végső felhasználás 0,4%-át teszi ki). A fotovillamos napenergia hasznosítás dinamikusan bővül, 2015-re több mint kétszeresére nőtt az előző évhez képest. (KSH_stadat 5.7.4)

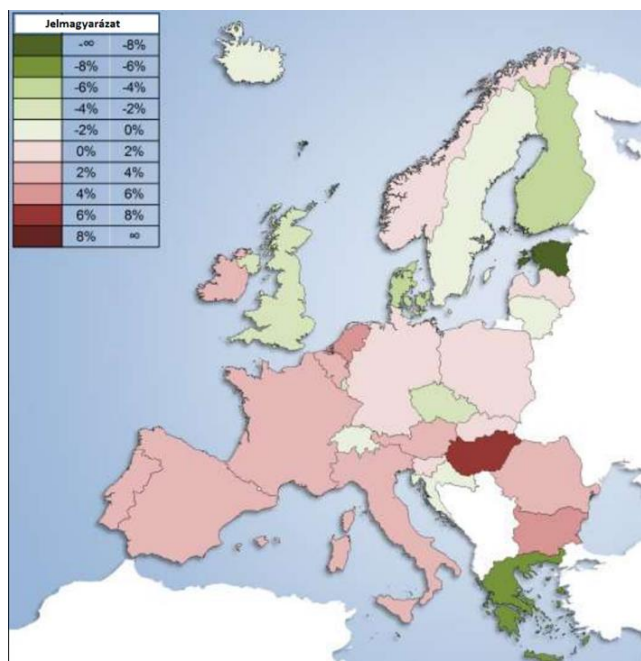
Az **üvegházhatású gázok (ÜHG)** kibocsátása az 1990-es évek legelején csökkent a szocialista nehézipar megszűnése, a gazdasági szerkezet átalakulása következtében. A kilencvenes évek elejétől kezdve a földgázzal történt szén nagyarányú kiváltása és a máig folyamatos hatékonyság-javulás kedvező állapotot eredményezett. A 2008-ban kezdődött gazdasági világválság csökkentette a hazai üvegházhatású gázkibocsátás alakulását is. 2008 és 2009 között 8,6%-kal csökkent a kibocsátásunk, noha 2010-et követően kismértékű növekedés indult meg a gazdaságban. Ezután az üvegházhatású gázok kibocsátása a 2012-ben újra csökkent, majd növekedésnek indult. Mindennek következtében 2015-re a magyarországi ÜHG kibocsátás 35%-kal mérséklődött 1990-hez viszonyítva.

38. ábra: Üvegházhatású gázok kibocsátása – EU-s összehasonlításban

Egy főre eső üvegházhatású gáz kibocsátás az EU tagállamaiban (2014, CO₂ eé tonna/fő)   **Tendencia az ÜHG kibocsátásokban (változás 2014-2015. évek között, %)**

Forrás: Eurostat t2020_rd300

Forrás: EEA, 2016

Magyarország az EU összes ÜHG kibocsátásának kevesebb mint 1,5%-kát adja. Ha az egy főre jutó kibocsátásokat vizsgáljuk, akkor látható (38. ábra bal oldali panel), hogy Magyarország az EU élvonalához tartozik. Ez a nukleáris energia jelentős arányának, az energiaigényes iparágak leépülésének, az energiatakarékosságnak és a megújuló energiaforrások viszonylagos térnyerésének köszönhető. Ugyanakkor az előzetes adatközlés szerint Magyarország 2014-ről 2015-re 6%-os Magyarország ÜHG kibocsátás növekedést jelzett, ami a legnagyobb emelkedés az Európai Unióban (38. ábra jobb oldali panel). A hazai üvegházhatású gázkibocsátás ágazatok közötti megoszlása egyenlőtlen. 2014-ben a kibocsátások legnagyobb része, 73%-a az energiaszektorból származott, azt követi a mezőgazdaság 12%-os, az ipari folyamatok további 9%-os, majd végül a hulladékszektor 5%-os részesedéssel (Eurostat [env air gge](#)). Az energiaszektoron belül a közlekedési ágazathoz kötődő kibocsátás növekedése számottevő, 2014-ben 12%-os, 2015-ben 9%-os, melyért a tranzitforgalom és a gépjárműállomány kora (átlagosan 13,7 év 2015-ben) tehető felelőssé (National Inventory Report 1985-2015).

5.3.4.4 Vízkészletek, vízgazdálkodás

Pozitív és negatív hatások egyaránt befolyásolták a felszíni és felszín alatti vizek mennyiségét és minőségét. Az EU forrásoknak köszönhetően folyamatosan nő a **csatornázott** települések száma, ezzel párhuzamosan a szennyvíztisztításba bekapcsolt lakosság aránya. A lakosság vízfogyasztása a korábbi, 2000-es évekhez viszonyított csökkenés óta, stagnálást, 2014-ről 2015-re kismértékű növekedést mutat. A rendezetlen **hulladéklerakók** részben felszámolásra kerültek, helyüket korszerű, regionális hulladéklerakó üzemek veszik át.

Az **ipari** kibocsátások enyhén emelkedhetnek a növekvő ipari termelés következtében, ugyanakkor a korszerű technológiáknak köszönhetően a modern ipari üzemek egységnyi előállított termékre vetített erőforrás-használata, így vízhasználata is csökken. A legnagyobb vízhasználó és szennyező iparágak üzei (cukorgyárak, papírgyárak) többsége bezárt, míg a legnagyobb zagytermeléssel járó bauxitbányászat termelési volumene drasztikusan visszaesett a kolontári vörösiszap katasztrófa után, a MAL Zrt. felszámolása következtében.

Problémát okoz a nyilvántartásban nem szereplő **víz kivételek** száma. (Szakértői becslések szerint az évente bejelentett 400-500 kút helyett, 4000-5000 újonnan létesített kutat fúrnak, ami évente körülbelül 100 millió m³ vízkivételt jelent).

Magyarországon a **mezőgazdasági** termelés feltételei jók, ugyanakkor a szélsőségesebbé váló éghajlat, a csapadék területileg és időben történő egyenetlen eloszlása a mezőgazdasági vízhasználatok esetében körültekintő jövőtervezés szükségességét vetíti előre. A szakszerűtlen mezőgazdasági terület-használatból (műtrágyázás, szerves-trágyázás illetve az állattartó telepekről kijutó szervesanyag, bár ez utóbbi forrásból származó terhelés az egyre szigorúbb jogi előírások és a korszerűsítésre nyerhető támogatások eredményes felhasználása kapcsán csökken) eredő szennyezés-beszivárgás és egyes területeken a magas nitrát és ammónium szennyezettség még mindig probléma. 2009-2012 között átlagosan 25,3 ezer tonna/év volt a felszíni vizeket károsító összes nitrogén terhelés. Magyarországon az elmúlt másfél évtizedben az **aszály** érintett területek aránya többször is erősen meghaladta az 50%-ot. Rendkívül aszályos év volt 2000, 2003, 2007 és 2012, 2015. A kora tavaszi időszakban, főleg az Alföld mélyebb térszínein a **belvíz** és annak elvezetése okozott gondot, míg nyáron

– a vegetációs időszakban – a katasztrofális méretű árvizek veszélyeztették a művelt területeket. Jelentősek a tél végi, kora tavaszi belvizek, amelyek elsősorban a Dél-Alföldön okoznak problémát. A beszántott vagy gondozatlan elvezető árkok, illetve az elavult vízvezető művek nem segítik a problémák gyors kezelését. A Dunántúli-középhegységben felhagyott karsztvíz-kitermelés után évtizedekkel a természet regenerálja önmagát, úgy tűnik, hogy sok helyütt előbb törnek a felszínre a karsztvízforrások, mint ahogy azt eredetileg várták.

A mezőgazdasági **öntözéssel** érintett területek aránya a 2000-es évek végére 100 ezer hektár környékére csökkent (Földművelésügyi Minisztérium, 2017a). Mindemellett a mezőgazdasági vízgazdálkodás alap műszaki elemei, a vízkiemelő és vízáttemelő művek, vízvezető csatornák állapota leromlott. A vízfelhasználás hatékonyságát segítő öntözésfejlesztésre a Vidékfejlesztési Program a korábbi támogatások háromszorosát irányozta elő a 2014-2021 közti időszakra.

Az **Víz Keretirányelv**³⁴ (Európai Parlament és Tanács 2000/60/EK Irányelve, továbbiakban: VKI) előírásai szerint a tagállamokban 2015-ig jó állapotba kell hozni a felszíni és felszín alatti vizeket, és biztosítani is kell fenntartható jó állapot tartós fennmaradását. A „jó állapot” a víz tisztasága mellett a vízhez kötődő élőhelyek minél természetesebb állapotát, illetve a vízminőséget befolyásoló megfelelő vízmennyiséget is megköveteli. 2010-ben az EU tagállamai a vízi környezet védelmét és javítását célzó 160 vízgyűjtő-gazdálkodási tervet (VGT) tettek közzé, melyek 2016-2021-es évre vonatkozó második csoportját pedig 2015. év végén véglegesítették (EEA, 2015; Országos Vízügyi Főigazgatóság, 2016; Pálvölgyi-André-Simon, 2017).

A VGT2 felülvizsgálati dokumentuma (Országos Vízügyi Főigazgatóság, 2016) szerint a felszíni vizek állapota a vizsgált időszakban (VGT1: 2006–2008 és VGT2: 2009–2012 között) nem, vagy csak igen kis mértékben javult. Magyarországon a felszíni vízfolyások 7%-a jó ökológiai állapotú, a 88%-ára a rosszabb, mint jó állapot/potenciál jellemző. A fiziko-kémiai elemeket vizsgálva, a minősített víztestek 46%-a jó, 13%-a kiváló értékelést kapott. A hidromorfológiai elemek tekintetében 460 víztest (52%) jó, 153 (17%) kiváló kategóriába sorolt. A biológiai elemek szerint a vízfolyások legnagyobb része mérsékelt vagy gyenge besorolású (kiváló mindössze 0,4%, jó 9%). Vízfolyásaink kémiai állapotának megítélése a vizsgált 2008-2012 közötti időszakban viszonylag magas adathiányt mutat (41%); 26,5% jó, 32,5% jó alatti minősítésű. A vízfolyás víztestek kémiai állapotában a legnagyobb problémát a kadmium és higany jelenléte okozza, a két komponens tekintetében gyakoriak a határérték túllépések. Kémiai határérték túllépések számos esetben a tiszai részvízgyűjtőn és a határszelvényeknél fordultak elő, amit a vízgyűjtő geológiai felépítése és elsősorban külföldi eredetű szennyezés okoz (pl. romániai bányászat) (Pálvölgyi – Csete – Czira, 2013). A korábban kifogásolt, felvízi eredetű oldott réz és cink szennyezettség a mostani értékelésben már nem volt kimutatható (39. ábra).

A vizsgált állóvíz víztestek jobb ökológiai állapotúak, mint vízfolyás víztesteink, különösen vízfelületre vonatkoztatva az eredményeket. Nagytavaink közül a Balaton, a Fertő- és a Velencei-tó állapota jó (Országos Vízügyi Főigazgatóság, 2016).

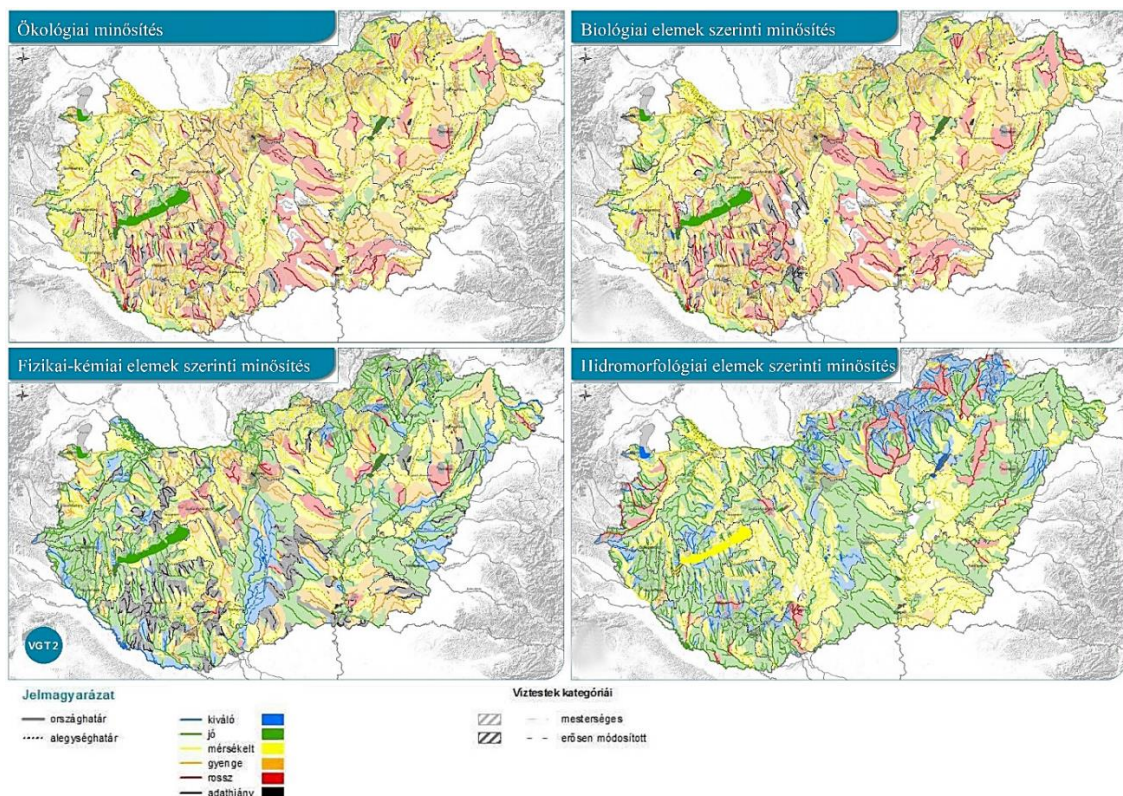
---

³⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2000. október 23-i 2000/60/EK Irányelve a vízvédelmi politika terén a közösségi fellépés kereteinek meghatározásáról.

A **Duna** vízminősége a fizikai-kémiai paraméterek alapján Budapestig jónak mondható, majd a főváros alatti részen minőségromlás jellemző. A szervesanyag szennyezés (BOI₅ és KOI) maximuma a Dunaföldvár alatti folyószelvényig érezteti hatását, onnantól javul a minőség. A Duna vízminőségi problémái között jelentős szerepe van az eutrofizációnak, ebben a tekintetben az elmúlt évek tendenciái romlóak a jelentős szennyvízberuházások ellenére. A legfrissebb, 2013-as adatok szerint a BOI₅ értékek folyamatos emelkedésben vannak, a 2009-es VKI szerinti alapállapotot (3,5 mg/l) bőven meghaladták (4,6 mg/l).

A **Tisza** folyó felső szakaszát elsősorban a határon túlról érkező szennyezések alakítják, amelyek hulladéklerakókból, bányákból, közművesítetlen területekről származnak. A Tisza-tó alatti szakaszon főként a szervesanyagok jelentenek problémát, valamint az összes foszfor- és kőolajszármazékok rontották a vízminőséget. A biokémiai oxigénigény szempontjából enyhe romlás volt tapasztalható az elmúlt években, a folyó hazai belépő és kilépő szakaszai között viszont javulás. A legfrissebb, 2013-as adatok kémiai oxigénigényre érhetőek el, ez alapján viszont a Tisza folyó - a VKI szerinti 2009-es alapállapotkor felvett 14,4 mg/l-es KOI adathoz képest – folyamatos javuló tendencia mellett, 2013-ban már csak 8,7 mg/l átlagértékkel volt jellemezhető.

39. ábra: Felszíni vizek állapota

Forrás: Országos Vízügyi Főigazgatóság, 2016

A **felszín alatti vizek** nagyobb része jó mennyiségi állapotú, a jó minőségű víztestek száma nőtt. A legérzékenyebbek a sekély porózus, illetve a porózus felszín alatti vizek. Ezekre a mélyebb rétegekből származó ivóvízkivétel is hatással lehet, illetve kapcsolatuk miatt (porózus a sekély porózus víztestektől kapják a vízutánpótlását) mennyiségi változásuk kölcsönhatásban van. Továbbra is a diffúz eredetű szennyezés okozza a legnagyobb problémát, a felszín közeli víztestek érintettsége jelentős.

A lakossági vízhasználat várhatóan kismértékben növekedni fog – 2013-ig terjedő időszak csökkenő tendenciája után. A felszín alatti víz kivételek 77%-a ivóvíz célú, a többi használat lényegében elhanyagolható mértékű. Az ipari vízhasználat a technológiai bázisának fejlődése következtében 2000-2013 között jelentősen, 62%-kal csökkent. Valószínűsíthető, hogy 2014-től további csökkenés fog bekövetkezni. A mezőgazdasági vízhasználat pontos mértéke ismeretlen, mert csak az öntözési és halastavi vízhasználatról van országos adat, ami a 2012-2016 évek átlagában 483 millió m³ (s ebből átlagosan 39% a halastavi célú). (KSH – STADAT 6.4.1.2)

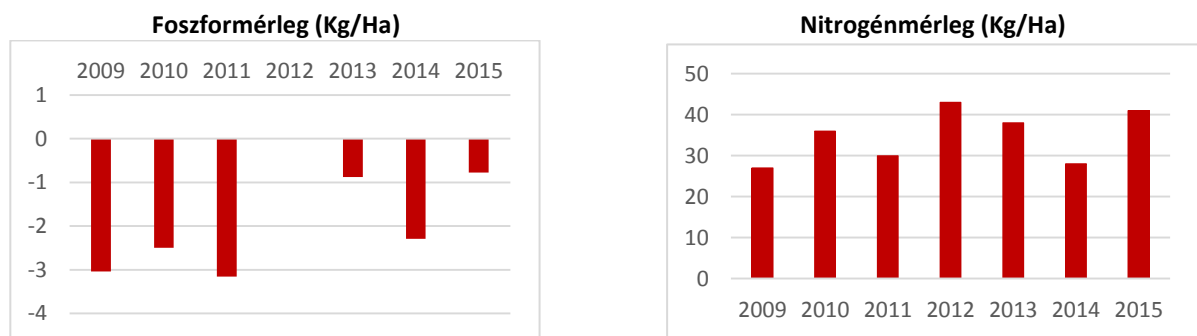
5.3.4.5 Talaj és mezőgazdaság

A feltételesen megújuló természeti erőforrások közé tartozó talajkészletek a nemzeti vagyon kb. 22%-át teszik ki (Németh, 2005). A talaj számos funkciója közül kiemelt a termékenység, azaz, hogy megfelelő mennyiségben és időben képes vizet, levegőt és a növények számára tápanyagot szolgáltatni. A növénytermesztés szempontjából kulcsfontosságú elemek a foszfor és nitrogén mérlegével, műtrágya és növényvédőszer felhasználásával és a fenntarthatósági szempontból lekedvezőbb, ökológiai gazdálkodás elterjedtségének bemutatásával jellemezhető talajkészleteink állapota.

A biológiailag inaktív területek mutató megmutatja, hogy egy adott ország területének hány százalékát alkotja szántó illetve beépített terület (KSH, 2017e). Magyarország esetében ez az érték 67%, amely az előző jelentésben szereplő értékkel megegyezik, tehát érdemi változás nem történt (KSH – STADAT [i_omf001b](#)).

Magyarországon a talajok **foszformennyisége** 2009-2014 között- kivétel 2012, amikor 0,- minden évben negatív volt, ami veszélyezteti a mezőgazdasági termelés fenntarthatóságát. A műtrágyával talajba juttatott **nitrogén** mennyisége növekedést mutatott 2012-ig, majd 2014-re csökkent és 2015-re újra növekedett. A szerves trágyával bevitt nitrogénhatóanyag valamivel több mint harmada a műtrágyával bevitt mennyiségnek. A nitrogénmérleg egyenlege leginkább az adott területről elvitt termésmennyiség függvényében mutat ingadozást (40. ábra).

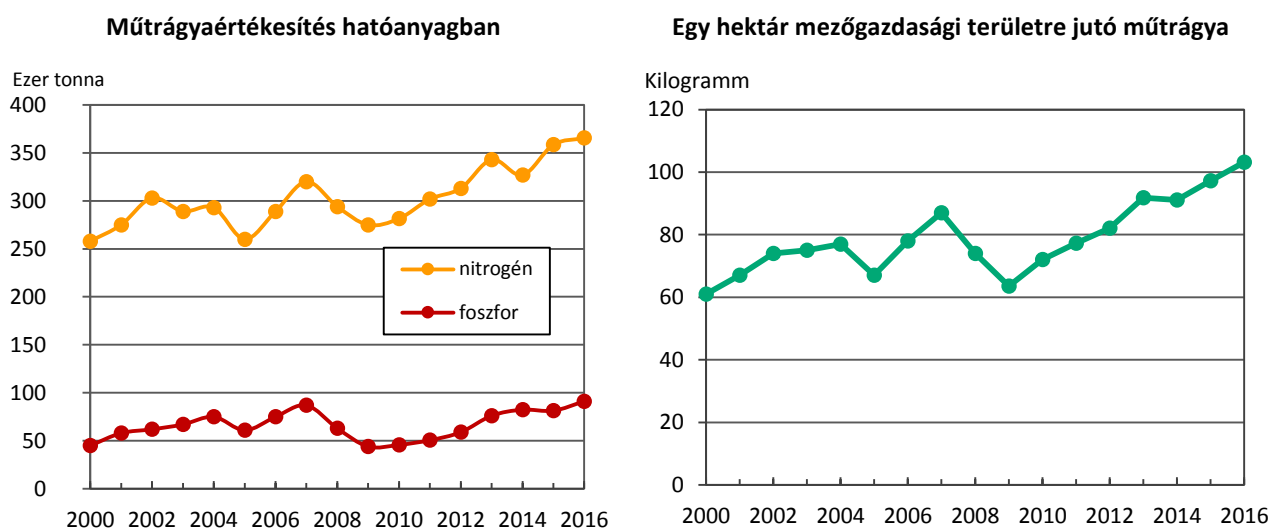
40. ábra: Egy hektár mezőgazdasági területre vonatkozó foszfor és nitrogénmérleg Magyarországon

Forrás: KSH [i_tal001b](#), KSH, 2017e, [aei_pr_qnb](#)

Magyarországon az 1 hektárra eső **műtrágya** mennyiség 2009 óta növekvő tendenciájú, ugyanez igaz mind a nitrogén, mind a foszfor hatóanyag éves összes, értékesített mennyiségére. A megnövekedett műtrágya felhasználás jelenti a legnagyobb veszélyt a talaj és felszíni vizek minőségére. Hatására talajsavanyodás, a toxikus elemek felhalmozódása, nitrátosodás, eutrofizáció, a talajvizek diffúz szennyezése stb. egyaránt felléphet, akár a forrástól távoli helyeken (leemosódás). A túlzott műtrágyázás vagy egyenetlen kijuttatás anyagcserezavarokat idézhet elő a természetett növényeknél és a talaj biológiai aktivitását is képes megváltoztatni (41. ábra).

41. ábra: Műtrágya-hatóanyag értékesítés és felhasználás

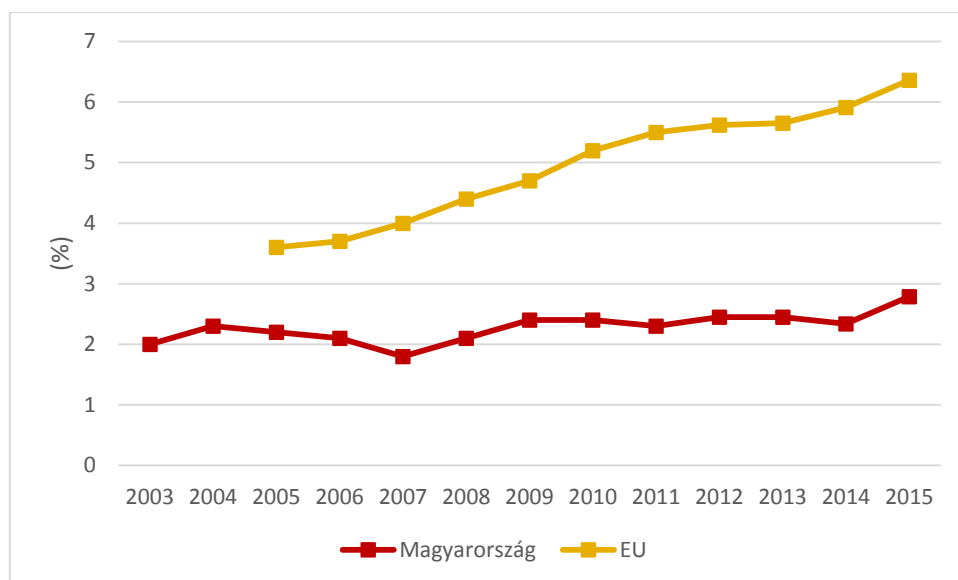
Forrás: KSH STADAT i_omf002.html

Magyarország eddig nem használta ki kellőképpen az **ökológiai gazdálkodásban** rejlő lehetőségeit, amint azt több releváns hazai stratégiai dokumentum is hangsúlyozza (Vidékfejlesztési Minisztérium, 2012). Az ökológiai gazdálkodás az Európai Unióban jogszabályban meghatározott termelési módszer, mely a természeti környezet, a talaj, a felszíni és felszín alatti vizek védelmét, a biológiai sokféleség megőrzését és az élelmiszerbiztonságot tartja szem előtt, ezáltal fenntartható, környezetkímélő megoldást jelent. Az EU-ban dinamikusan bővül az ökológiai gazdálkodásba bevont területek aránya a 2005. év óta. 2015-ben Ausztriában volt az ökológiai gazdálkodásba bevont területek legmagasabb aránya 20,25%-kal, de Svédország, Észtország, Csehország, Finnország és Lettország is az élmezőnyben jár a maguk 10% feletti arányával (Eurostat org_cropar, tsdpc440). Hazánkban szerényebb mértékben ugyan, de szintén emelkedő tendenciát mutat a bevont területek aránya, 2015-ben Magyarországon az ökológiai gazdálkodásba bevont terület nagysága közel 130 ezer hektár, a 2013-2015-ös időszakban kissé csökkent (KSH-STADAT i_ua001). A regisztrált gazdálkodók száma 2012 és 2015 között 411-el 1971-re növekedett, bár az elmúlt évekre a szabályozási és piaci okokra visszavezethető ingadozás volt jellemző (Vidékfejlesztési Minisztérium, 2014). Sajnos ezzel az uniós mezőny alsó harmadába tartozunk (Eurostat org_coptyp) (42. ábra).

A Magyarországon felhasznált, területre vetített aktív **növényvédőszer-hatóanyag** mennyisége az európai uniós országokhoz képest a középmezőnybe helyezi hazánkat, 2011-2015 közötti időszakban 14%-kal nőtt a felhasznált mennyiség. Az értékesített növényvédőszer mennyisége 2008-2010

között 15%-kal csökkent, azóta pedig folyamatos növekszik. A rovarölő szerek forgalmának emelkedése 2011 és 2014 között drasztikusan, mintegy 43%-kal emelkedett, 2014-ről 2015-re megközelítőleg 10%-ot csökkent. A gyomirtó eladás európai átlag fölötti, 2011-2015 között folyamatosan nőtt az értékesített mennyiség, 2015-ben az értékesített növényvédőszer mennyisége 427 tonna (Eurostat [aei_fm_salpest](#)).

42. ábra: Az ökológiai gazdálkodásba vont területek mezőgazdasági területeken belüli aránya Magyarországon és az EU-ban.

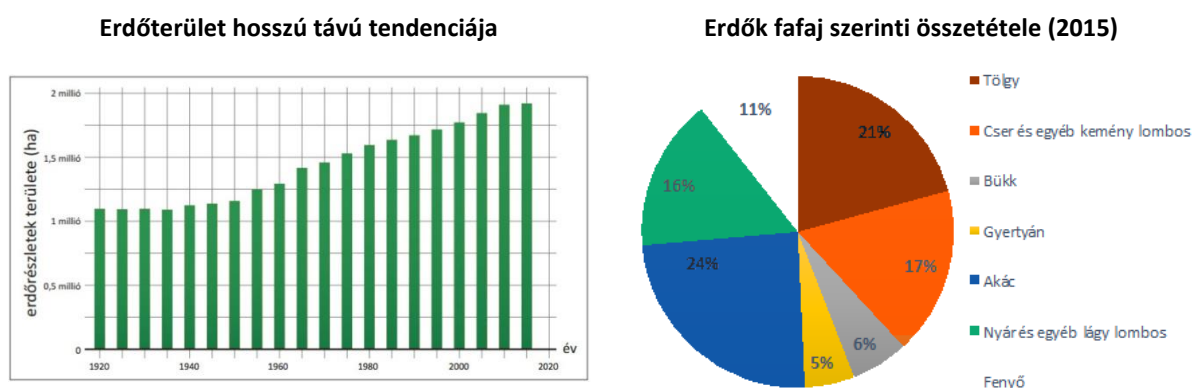

Forrás: Eurostat [tsdpc440](#)

5.3.4.6 Erdők és erdőgazdálkodás

A magyarországi erdőterület aránya 1920 és 2016 között 11,8%-ról 20,8%-ra nőtt az erdőtelepítési programoknak köszönhetően. 2013-tól az erdőtelepítések területe csökkenő tendenciát mutat, 2013-ban 2530 ha, 2014-ben 1287 ha, 2015-ben 318 ha (43. ábra). A legnagyobb erdőterülettel Borsod-Abaúj-Zemplén megye (kb. 10%), a legmagasabb erdősültséggel (kb. 40 %) Nógrád megye rendelkezik. Az erdők 56%-a állami tulajdonú.

43. ábra: Erdőterület és faj összetétel Magyarországon

Forrás: NÉBIH, 2016

Forrás: NÉBIH, 2016

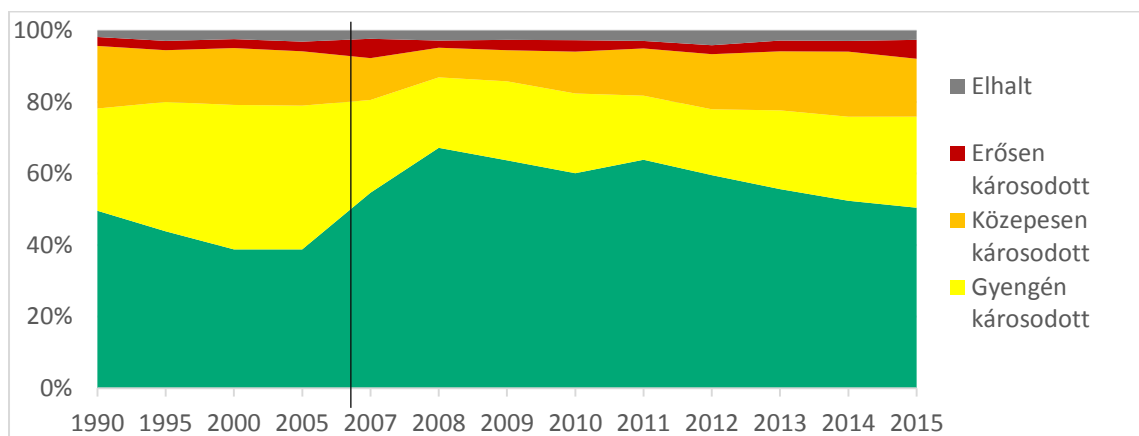

Az erdőterületek természetességi kategóriákba való sorolását a fafajösszetétel határozza meg. Erdőterületeink többsége a természetes és a természetyszerű (kb. 430 ezer ha), a származék- (kb. 600 ezer ha), illetve a kultúrerdő (kb. 650 ezer ha) kategóriába tartozik. A magyarországi erdőterületen őshonos fafajok aránya 2000 és 2015 között mintegy 2 százalékponttal csökkent, miközben az őshonos faállománnyal borított terület aránya mintegy 7%-kal nőtt. 63% az őshonos fafajok, 37% az idegenhonos vagy meghonosodott fafajok (akác, vörös tölgy, egyes fenyők), illetve klónozott fajták (nemesnyárok) aránya (KSH, 2017e). Az erdőterületeink 22%-a természetvédelmi oltalom alatt áll, 40%-a pedig a Natura 2000 hálózat része.

A hazai erdőterületek rendeltetésük szerint lehetnek gazdasági, közjóléti és védelmi erdők, melyek megoszlása 2016-ban a következőképpen alakult: a gazdasági erdők 61,9%, a védelmi erdők 37,1% a közjóléti erdők 1,1%. A védelmi rendeltetésű erdőkhez tartoznak többek között a vízvédelmi, a talajvédelmi, a természetvédelmi rendeltetésű erdők, melyek aránya növekvő tendenciát mutat. (Miniszeri tájékoztató Magyarország erdőállományának 2015. évi helyzetéről, állapotáról, 2015).

A magyarországi erdők egészségi állapota jó, bár 2013 és 2015 között kis mértékben ugyan, de folytatódott a 2007-től tartó romló tendencia. A tünetmentes erdők aránya a 49-62% közötti tartományban mozgott, ez az érték 2014-ben 52,4%, 2015-ben pedig 50,5% (KSH – STADAT ome005). 2015-ben a mintavételi eredmények alapján a fák 25,5%-a veszélyeztetett (gyengén károsodott), 16,2%-a közepesen, 5,3%-a erősen károsodott, 2,6%-a elpusztult (44. ábra). Hasonlóan az előző évek tendenciájához 2015-ben átlagos levélvesztés 20,5%, ami kismértékű romlást jelent az előző évhez viszonyítva.

44. ábra: Az erdők egészségi állapota levélvesztés alapján (1990-2015)³⁵

Forrás: NÉBIH, 2016

2015-ben a legjobb egészségi állapotot a cser és az egyéb kemény lombos fafajok mutatták. Ezeknél a tünetmentes egyedek aránya meghaladta a 60%-os értéket, a legnagyobb mértékű károsodás a feketefenyőn volt megfigyelhető (Pálvölgyi – André – Simon, 2017).

³⁵ Megjegyzés: 2007-től az adatok a korábbi évek adataival nem összehasonlíthatók, mivel az egyes kárkategóriák határai megváltoztak. Ennek oka a nemzetközi módszertanra (ICP Forests) és kárkategóriákra történő átállás.

A hazánkban keletkező **erdőtűzek** 99%-a emberi gondatlanság vagy szándékosság következménye, 40-50%-a tűzgyújtási tilalom idején keletkezik. Hazánkban az erdőtűzek gyakorisága az utóbbi évtizedekben megnövekedett. A legnagyobb károkat az Észak-Magyarország és az Alföld mezőgazdasági területeihez közel eső erdők szenvedték el, ezeket a területeket érintette a tüzesetek több mint 40%-a.

A gazdaságilag felhasználható erdőállomány az összes erdőterület több mint 62%-át teszi ki. 2013-ban Magyarországon a fakitermelés megközelítette a 8 millió m³-t, a folyónövedék pedig meghaladta a 13 millió m³-t (KSH, 2015a). 2015-re a fakitermelés 7,4 millió m³-re csökkent a folyónövedék változatlansága mellett. Az élőkészlet 2013-ban 2 millió hektárt meghaladó erdőterületen 370 millió m³ volt, ami 2000 óta országosan 14% növekedést jelent, 2015-re pedig tovább nőtt, 378,5 millió m³-re (KSH, 2017e).

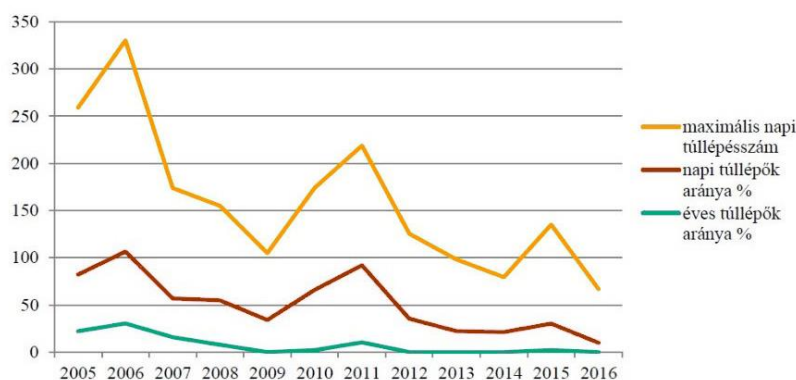
Az elmúlt években tehát hazánkban a nemzetközi és hazai törekvésekkel összhangban lépések történtek, hogy az iparszerű erdőgazdálkodást a **fenntartható erdőgazdálkodás** váltsa fel. A jó példaként említhető ilyen erdőgazdaság-menedzsment azonban még nem vált általánossá. A helyzetkép a mennyiségi adatok alapján kedvezőbb, mint a minőségi jellemzők alapján: például az erdősültség nőtt, az éves kitermelés nem haladja meg a növekményt (az erdő hozamát); de a fafajok szerinti összetételben a nem őshonos akác lett a leggyakoribb, s az erdők egészségi állapota 2007 óta enyhén, de folyamatosan romlik.

5.3.4.7 Levegőminőség és egészség

A levegő minősége meghatározza az emberi egészség, a vegetáció és az épített környezetünk állapotát, externális hatásai a gazdaságban érezhetők. Nemzetközi összehasonlításban közepesnek tekinthető átlagos légszennyezettségünk, azonban európai viszonylatban Magyarország a 2012-2014 közötti időszaki átlaga alapján az EU-28 nyolcadik legmagasabb szálló por szennyezettségű (10 mikrométernél kisebb átmérőjű részecskék, PM₁₀) országa.

Az Országos Légszennyezettségi Mérőhálózat adataiból (45. ábra) látható, hogy országos és hosszú idő átlagában 2016-ig javuló tendenciájú a levegőminőség. A kiemelkedő szennyezettséget hozó 2011-es év óta éves határérték túllépés nem történt. A körülmények, évszakok és az adott év időjárási jellemzői alapvetően befolyásolják a levegő minőségét.

45. ábra: PM₁₀ határértékeket túllépő állomások statisztikája

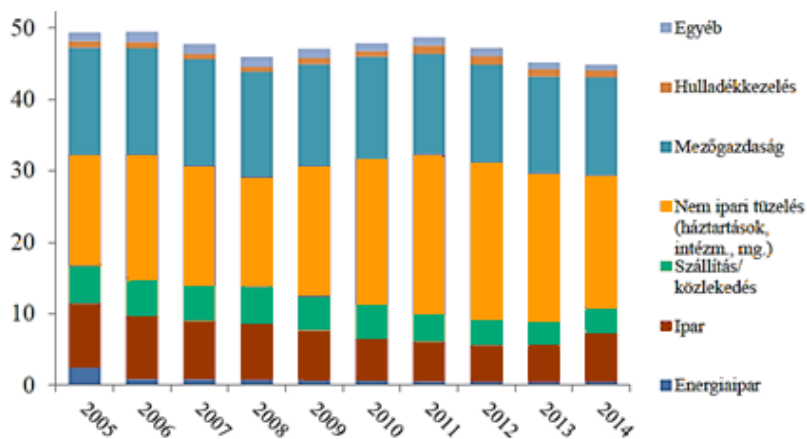

A nemzetgazdasági ágak közül a legnagyobb PM kibocsátó szektorok a következők (46. ábra):

Nem ipari tüzelés: elsősorban a háztartási tüzelés jelent problémát a hazai településeken, a lignit felhasználását felváltja a biomassza, ami számos esetben a kerti hulladék égetését, és az illegális tüzelőanyagok (pl. háztartási hulladék) használatát jelenti elsősorban a hátrányos társadalmi-gazdasági helyzetű területeken. A lakossági tüzelés 2015-ben a teljes kibocsátás mintegy 40%-át adja.

Mezőgazdaság: A mezőgazdasági tevékenységből (szántás, földmunkák, növényvédőszer alkalmazása stb.) származó PM₁₀ kibocsátás az országos terhelés közel 15%-a (Bibók, 2016; Földművelésügyi Minisztérium, 2016b).

46. ábra: PM₁₀ kibocsátások megoszlása

Forrás: Földművelésügyi Minisztérium, 2017b, 4. o.

Az ipari eredetű szálló por kibocsátásában 2005 óta jelentős mértékű csökkenés tapasztalható. A szálló pornak a legjobban a városi lakosság van kitéve, mivel annak jelentős része a városi terekben képződik. 2014-ben a lakosság kitétsége a szilárdanyag-szennyezettségnek 2013-hoz képest kismértékben, 27,3-ról 28,2 mikrogramm/m³-re nőtt, miközben az EU-ban csökkenés volt tapasztalható.

A szálló **por szennyezettség eloszlása** az egyes térségek, települések között változó. A jelentős és tartósan fellépő határérték túllépések jellemzően földrajzilag lehatárolható területhez és ahhoz kapcsolódó kibocsátási forrásokhoz köthetők (un. „hot spot-ok”). Különösen a Sajó-völgye és Pécs környéke kiemelten veszélyeztetettnek tekinthetők. A 2013-2015 közti adatok alapján Miskolc, Budapest, Pécs és Nyíregyháza a legmagasabb szálló por terhelésű városok az országban (OMSZ, 2016).

Epidemiológiai vizsgálatok bizonyítják, hogy a szálló por mind rövid, mind hosszú távon kifejti **egészségre** káros hatásait (Dura – Pánics, 2018). A hatás széles spektrumú, elsősorban a légző- és a keringési rendszert érinti, és annak hatása korcsoportonként illetve az egészségi állapot függvényében különböző mértékű lehet. A WHO számításai alapján 33,7 µg/m³ éves átlag koncentrációjú Budapest, ahol az ajánlott PM_{2,5} 10 µg/m³ koncentrációt elérve 19,3 hónappal meghosszabbítható lenne az átlagéletkor (WHO, 2013).

5.3.5 Kormányzati intézkedések

Az előző monitoring jelentés vizsgálati ideje során több olyan dokumentum elfogadására is sor került, melyek a 2015-2016-os időszakra is kiterjednek: a **Nemzeti Környezetvédelmi Program 2014-2019**, a **Nemzeti Erdészeti Stratégia 2014-2020**, a **második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia 2014-2025** és az **Országos Hulladékgazdálkodási Terv 2014-2020**. Meg kell említeni továbbá, hogy 2012-ben elfogadott **Energiastratégiai 2030**³⁶ Magyarország energiapolitikájának egyik legfontosabb dokumentuma. 2013-ban elfogadásra került a **Nemzeti Vízstratégia**, amelynek célja a vizek minőségi és mennyiségi védelmének, a vízhasználat igényeinek, a vizek többletéből vagy hiányából eredő káros hatások csökkentésének és megelőzésének biztosítása (Vidékfejlesztési Minisztérium, 2013).

A természeti erőforrásaink fenntarthatóságának biztosítását hivatottak elősegíteni még a további stratégiai, szakpolitikai dokumentumok:

- A **Nemzeti Erdőstratégia 2016-2030** célja elsősorban az erdők kulturális, gazdasági és társadalmi hasznosítása, az erdők gyarapítása és minőségének javítása, az ökoturizmus fellendítése, a foglalkoztatás növelése, az erdei ökoszisztémák védelme és biológiai sokféleségük megőrzése, a fenntartható vadgazdálkodás, a korszerű erdővédelmi rendszerek fenntartása és további fejlesztése valamint a megfelelő szakemberek képzése (Földművelésügyi Minisztérium, 2016).
- **„Magyarország nemzeti programja a kiégett üzemanyag és a radioaktív hulladék kezelésére”** című dokumentum célja, hogy a radioaktív hulladékok és a kiégett üzemanyagok kezelése, valamint a nukleáris létesítmények leszerelése az alapelveknek³⁷ megfelelően történjen meg (Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, 2016).
- A **Nemzeti Biodiverzitási Stratégia 2015-2020** – amely illeszkedik az EU biodiverzitás stratégiájához – hat különböző területre helyezi a hangsúlyt: a természetvédelmi oltalom alatt álló területekre és fajok védelmére, a táji diverzitásra, a zöld infrastruktúra és az ökoszisztéma szolgáltatások fenntartására, a mezőgazdasággal összefüggő kérdésekre, a fenntartható erdő- és vadgazdálkodásra és a vízi erőforrások védelmére, az invazív idegenhonos fajok elleni küzdelemre valamint a biodiverzitás-védelmi megállapodásokból fakadó kötelezettségek teljesítésére (Nemzeti Biodiverzitási Stratégia 2015-2020, 2015).
- Az **Országos Hulladékgazdálkodási és Közszolgáltatási Terv 2016** célja többek között a hulladék lerakással történő ártalmatlanításának háttérbe szorítása, a hulladékból minél több haszonanyag kinyerése, a hulladék energetikai hasznosításának előtérbe helyezése, a meglévő infrastruktúra kihasználása és fejlesztése, a biológiailag lebomló hulladék kezelésének komposztálásának és a képződő szennyvíziszap kezelésének hosszútávú megoldása (Nemzeti Hulladékgazdálkodási Koordináló és Vagyonkezelő Zártkörűen Működő Részvénytársaság, 2016).
- **Magyarország Nemzeti Energiahatékonysági Cselekvési Terve 2020-ig** célja, hogy garantálja az ország biztonságos energiaellátását a környezeti fenntarthatóságának és a fogyasztók teherbíró-képességének figyelembevételével, úgy hogy közben hazánk elindulhasson egy

---

³⁶ A Kormány 1160/2015. (III. 20.) Korm. határozata a Nemzeti Energiastratégia energiafelhasználás-előrejelzéseinek frissítéséről

³⁷ A dokumentum 8 alapelvet rögzít: az emberi egészség és a környezet védelme; biztonság elsődlegessége; jövő generációkra hárított teher; radioaktív hulladék keletkezésének minimalizálása; ALARA (As Low As Reasonable Achievable) elv; A hazánkban keletkező radioaktív hulladék végleges elhelyezése; „Szennyező fizet” elv.

energetikai struktúraváltás irányába. A cselekvési terv beavatkozásai elsősorban épületenergetikai és közlekedési infrastruktúra korszerűsítéseket tartalmaznak, aminek következtében a fogyasztás mennyiségi csökkenése várható (Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, 2015).

A magyar kormány a természeti erőforrások fenntarthatóságának elérése érdekében a 2015-2016 éven túlmutató, de a jövőben pozitív hatással bíró stratégiákat és terveket fogadott el: 2017-ben elfogadásra került a **Nemzeti Tájstratégia 2017-2026** (Földművelésügyi Minisztérium, 2017), a **második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia 2017-2030** (Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, 2017) és a **Nemzeti Vízstratégiai Kvassay Jenő Terv**.

5.3.6 Piaci szereplők jó példái

A hazai nagyvállalatok egy kisebb része már rendszeresen készít fenntarthatósági jelentést, de a kis- és középvállalkozások közül is egyre többen érzik fontosnak egy ilyen beszámoló megírását. Jellemzően ezen jelentésekben nagy hangsúlyt kapnak a természeti erőforrásokkal való felelős bánásmódról szóló beszámolók, illetve a vállalatok fenntarthatóság melletti elkötelezettségüket mutatják be. Vállalati vagy kisebb közösségi szinten számos olyan program valósul meg a piaci szereplők finanszírozásában, melyek a környezettudatosságra és a természeti erőforrásokkal való felelősségteljes bánásmódra ösztönöznek. Az előállító iparban egyre gyakrabban jelenik meg az energia- és vízhatékonyság, a hulladék csökkentés és újrahasznosítási arány növelése, illetve a káros anyag kibocsátások folyamatos csökkentése is. A környezetvédelmi célok és előirányzatok folyamatos mérése és ellenőrzése érdekében a hazai nagyvállalatok jelentős része önkéntesen bevezette az ISO 14001-es környezetirányítási rendszer szerinti rendszeres minőségbiztosítást.

A hazai mezőgazdasági szektor is új kihívásokkal szembesül, melyek többek között a klímaváltozás okozta környezeti hatásokkal vannak összefüggésben (aszályos vagy extrém csapadékos év, romló talajviszonyok, ingadozó felvásárlási árak). Mezőgazdasági vállalatfejlesztő programok (pl. Contivo™) keretében az átfogó iparági együttműködések keresztül nemcsak a mezőgazdasági gazdálkodók termelésének jövedelmezőségét tudják hatékonyan növelni, hanem a fenntartható természetstechnológiák alkalmazása is a programok szerves részét képezik. Az elmúlt négy évben több mint 400 üzem és gazdálkodó részvételével a magyarországi vetésterület 10 %-ra, azaz kb. 400 000 hektáron alkalmazzák a területre adaptált, hosszútávon fenntartható mezőgazdasági megoldásokat. Az alkalmazkodó talajműveléssel és tápanyag visszapótlással nemcsak a talaj fizikai szerkezetének, biológiai állapotának és vízbefogadó-képességének javítását érik el, hanem környezettudatos növénytermesztési megoldásokkal a programban résztvevő gazdaságok jövedelmezőségének fenntartható módon történő maximalizálása is megvalósul az egyre inkább változó és kihívásokkal teli természeti és gazdasági környezetben. Az átfogó fenntarthatósági program része többek között a biodiverzitás növelése, a kistermelői tevékenység támogatása, de ugyanúgy a biztonságos munkavégzés, vagy a munkavállalói gondoskodás is.³⁸

---

³⁸ Forrás: <http://bcsdh.hu/fokuszban-kornyeztvedelem-iden-17-alkalommal-zold-beka-dij/>
<http://bcsdh.hu/maqyarorszagon-is-fenntarthatosagra-osztonoz-az-unilever/>
<http://bcsdh.hu/maqyar-suzuki-a-fenntarthatosaqert/>

5.3.7 Összegző következtetések

Kedvező tendenciák	Kockázatok
Zöldfelületek, biodiverzitás, területhasználat	
<p>A Kárpát-medence biodiverzitása nagyobb az EU-átlagnál. Az ország területéhez viszonyított Natura 2000 területek aránya vonatkozásában például Magyarország az EU élvonalába tartozik.</p> <p>Az erdősítés és a használaton kívüli területek beerdősítése következtében a hazai erdőterület aránya 21% volt 2016-ban az 1990-es 18%-hoz képest, ami 2013 óta folyamatosan növekedett.</p>	<p>A lakás- és infrastruktúraépítéseknek és a városok terjeszkedésének következtében a kivett területek arányának drasztikus növekedése folytatódik.</p> <p>Igen erős negatív szétcsatolás figyelhető meg a népességszám (ami csökken) és a területek beépítettsége (ami exponenciálisan nő) között, ami veszélyezteti a természetes, természetközeli és egyéb zöld területek arányának alakulását.</p> <p>1990-2016 között a mezőgazdasági területek (szántóterület, konyhakert, gyümölcsös, szőlő, gyepek) aránya 70%-ról 58%-ra csökkent, ezen belül az ökológiailag legértékeltenebb szántók aránya továbbra is domináns.</p> <p>Az élőhelyek közel 60%-ának természetvédelmi helyzete továbbra is kedvezőtlen, időben romlik. Ezért továbbra is nagy számban szükséges növény- és állatfajokat védelem alá helyezni.</p>
Ásványvagyon-gazdálkodás	
<p>2015-ben 3,8 millió építési hulladék keletkezett, míg a válság utáni első évben 2009-ben 3,9 millió tonna. Köszönhetően az európai uniós szabályozás átvételének és a helyben történő újrahasznosítást célzó szakpolitika érvényesülésének elmozdulás történik újrahasznosítás irányába.</p>	<p>A hazai építőipar magára találásával 2015-re építési kavicsból 90%-kal, homokból 25%-kal, cement- és mészipari nyersanyagokból 60%-kal többet termeltek ki, mint a mélypontnak tekinthető 2012. évben.</p> <p>Az elmúlt években Magyarország függősége kőolajból és földgázból is tovább növekedett, jelenleg a hazai termelés kőolaj esetén a fogyasztás mindössze 10%-át, míg földgáz esetén csupán 20%-át fedezi.</p>
Éghajlat és energiagazdálkodás	
<p>Magyarország az EU összes ÜHG kibocsátásának kevesebb mint 1,5%-át adja; ha az egy főre jutó kibocsátásokat vizsgáljuk, akkor Magyarország a tagállamok élvonalába tartozik.</p> <p>Az elmúlt 20 évben az ÜHG kibocsátásunk közel 40%-kal csökkent, mely jelentős részben a gazdasági szerkezet átalakulásnak volt köszönhető.</p> <p>A GDP-re vetített energiaigényességünk 15 év alatt a felére csökkent 2013-ig. Ez tartós és jelentős szétcsatolást jelent a primerenergia felhasználás magyarországi alakulásában.</p> <p>Jelenlegi tendenciák szerint jó úton haladunk a RED Irányelv szabta 14,65%-os megújuló részarány teljesítéséhez, mivel 2015-ben a megújuló energiaforrások hasznosítás aránya meghaladta a végső energiafelhasználás 14%-át.</p> <p>2010 és 2015 között mintegy 40%-kal csökkent a belföldi kitermelésű földgáz mennyisége; ez</p>	<p>1901-től az országos mértékű hőmérsékletemelkedés (1,3 °C) meghaladja a globális változás becsült értékét (0,9 °C).</p> <p>A klímaváltozás tekintetében a meleg szélsőségek növekedése, a hideg szélsőségek csökkenése jellemző; a nyári csapadék intenzívebbé válik, ezért kevésbé hasznosul; a rendkívül száraz évek valószínűsége megnő.</p> <p>Magyarország az EU tagállamai sorában kiemelkedő éghajlati sérülékenységgel rendelkezik. A szántóföldi növénytermesztés tekintetében az ország területének hozzávetőleg 50%-át alkotják a sérülékeny térségek. A hőhullámokkal szembeni sérülékenység esetében a kiemelten és fokozottan sérülékeny területeken él a lakosság egynegyede. A sérülékenység térben rendkívül differenciáltan jelentkezik, és elmaradott térségeinket erőteljesebben érinti.</p>

<https://www.syngenta.hu/contivo-program-atfogo-uzemi-megoldasok-gazdalkodoknak>

<p>elsősorban a kedvező import földgáz áraknak és földgázt kiváltó biomassza-hasznosítás növekvő tendenciájának tudható be.</p> <p>2015-ben a szilárd biomassza felhasználás összességében meghaladta a 60 PJ/év értéket, ez a teljes primerenergia felhasználás 6%-a, ebben a szilárd biomassza tényerése a lakossági (háztartási) fűtésben jelentős szerepet játszik (itt a szilárd biomassza részaránya 2015-ben elérte a 15%-ot).</p>	<p>A lakossági biomassza energetikai hasznosítása további energetikai, társadalmi, ökológiai és a felhasználásából származó PM10 további egészségügyi kockázatokat vet fel.</p> <p>2014-ről 2015-re 5%-kal nőtt Magyarország üvegházhatású gáz-kibocsátása, ez az egyik legnagyobb növekedés az Európai Unióban.</p> <p>A megújuló energiahordozók magyarországi hasznosítási aránya EU összehasonlításban alacsony, a tagállamok utolsó harmadában szerepelünk. A megújulók forrás-összetétele aránytalan képet mutat: az aktuálisnak tekinthető 14%-os megújuló részarányunk négyötöde mezőgazdasági alapú, illetve több mint a fele erőművi és háztartási tűzifa felhasználásra vezethető vissza.</p> <p>A 2009-2015 közötti időszakban a bruttó végső villamosenergia-fogyasztásunk mindössze 6-7%-át fedezzük megújulókból; EU tagállami összehasonlításban csak Ciprust és Luxemburgot előzzük meg.</p> <p>2014-től az energiafelhasználás növekedésnek indult, az energiaintenzitás a korábbi javuló tendenciából stagnálásba fordult; 2015. évben a primerenergia-igény előző évhez viszonyított növekedése (5,8%) számottevően meghaladta a GDP növekedést (2,9%), ezzel a szétcsatlós – remélhetőleg átmenetileg – megszűnt.</p> <p>A napenergia-termelés 2014-ben nem érte el a 0,6 PJ értéket (ez a végső felhasználás 0,008%-a), a szélenergia hasznosítás pedig kb. 2,9 PJ volt (ez a végső felhasználás 0,4%-át teszi ki). Ugyanakkor a fotovillamos napenergia hasznosítás dinamikusan bővül, 2015-re több mint kétszeresére nőtt az előző évhez képest.</p>
<p>Vízkezelések, vízgazdálkodás</p>	
<p>Magyarország EU összehasonlításban is kiemelkedő vízkészletű.</p> <p>Folyamatosan nő a csatornázott települések száma, ezzel párhuzamosan a szennyvíztisztításba bekapcsolt lakosság aránya.</p> <p>Európai összehasonlításban a felszíni vizek minőségi kritériumai alapján Magyarország felszíni víztestjeinek összesített értéke a középmezőnyben foglal helyet. Ökológiai állapot alapján az első harmadba tartozunk.</p> <p>Nagytavaink közül a Balaton, a Fertő- és a Velencei-tó ökológiai és kémiai állapota jó</p>	<p>A gyenge minőségű víztestek, vagyis amelyek esetében a vízkivételek folyamatos készletcsökkenést okoznak, a hazai vízgazdálkodás klasszikus neuralgikus területei. A Duna-Tisza közti Homokhátság és a Nyírség esetében a meteorológiai változások mellett a hosszú távú, utánpótlódást meghaladó talajvíz-kitermelés hatása, valamint a Mátra- és Bükkalja területén a bányászat okozta vízkiemelés veszélyezteti a sekély víztestek állapotát.</p> <p>Az egyik legfontosabb vízminőségi probléma Magyarországon az eutrofizáció. A vizekbe jutó tápanyagok szempontjából a hazai felszíni vizek 65%-a trofitási vizsgálat alapján megfelelő állapotú, ám továbbra is nagy arányt képviselnek a kifogásolt minőségűek, ami komoly problémákat okozhat a vízhasználat (öntözés, turizmus, horgászat) során is.</p>

<p>Talaj és mezőgazdaság</p> <p>Magyarország egyik legfontosabb, feltételesen megújuló erőforrása a talaj, szakértői becslések alapján a nemzeti vagyon 22%-át teszi ki.</p> <p>Magyarországon a nitrogén bevitel 2009-2014 között folyamatosan nőtt. A nitrogénmérleg minden esetben pozitív értékű volt a megjelölt időtartományban, az utolsó három évben azonban a nitrogénmérleg csökkenő tendenciát mutatott.</p>	<p>Magyarországon a talajok foszformérlege 2009-2014 között (2012 kivételével) minden évben negatív volt, ami már veszélyezteti a termelés fenntarthatóságát.</p> <p>Az 1 hektárra eső műtrágya-hatóanyag 2007-ről 2009-re történő, közel 30%-os visszaesést követően, 2009 óta folyamatos a növekedett és az elmúlt 16 éves időszakot tekintve, 2016-ban volt a legmagasabb.</p> <p>2011-2015 között a növényvédőszer felhasználása megközelítőleg 12%-kal nőtt.</p> <p>Magyarország eddig nem használta ki kellőképpen az ökológiai gazdálkodásban rejlő lehetőségeket, 2015-ben a mezőgazdasági területek alig 2,3%-át éri el, mely az EU átlag felére sem tehető.</p> <p>Probléma a nyilvántartásban nem szereplő vízkivételek száma.</p> <p>A mezőgazdasági területhasználatból eredő szennyezések továbbra is befolyásolják a talaj és víz minőségének romlását.</p> <p>Az elavult vízelvezető művek, korszerűtlen csatornahálózat hozzájárul az aszály és belvíz okozta károk súlyosbodásához.</p> <p>Az öntözéssel érintett területek aránya 100 000 ha alá csökkent, az ezt biztosító műszaki berendezések állapota leromlott.</p>
<p>Erdők és erdőgazdálkodás</p> <p>A magyarországi erdőterület aránya 1920 és 2013 között 11,8%-ról 20,8%-ra nőtt. Hazánkban az élőfakészlet 2013-ban 2 millió hektárt meghaladó erdőterületen 370 millió m³ volt, ami 2000 óta országosan 14% növekedést jelent.</p> <p>A fák több mint háromnegyede tünetmentes vagy gyengén károsodott; ezzel Magyarország erdői az európai országokkal történő összehasonlítás alapján közepesen károsodottnak mondható.</p> <p>2014 és 2016 között az adatokban nem mutatkozott szignifikáns változás. 2016-ban az erdőterület aránya 20,8% volt – az ország erdősültsége folyamatosan javul, de egyre lassuló ütemben.</p> <p>A NÉBIH szerint az erdők egészségi állapota jó, évről-évre csak kisebb mértékű romlás mutatkozott az előző évi átlagos levélvesztés mértékéhez képest. 2015-ben a legjobb egészségi állapotot a cser és az egyéb kemény lombos fajok mutatták.</p>	<p>A magyarországi erdőterület csak 63%-át alkotják őshonos fajok, ezek aránya 2000 és 2013 között mintegy 2%-kal csökkent.</p> <p>Az erdőtelepítések területe az elmúlt években csökkenő tendenciát mutat, 2013-ban 2530 ha, 2014-ben 1287 ha, 2015-ben különösen alacsony volt, 318 ha.</p>
<p>Levegőminőség és egészség</p> <p>Országos és hosszú idő átlagában 2016-ig javuló tendenciájú a levegőminőség, csökken a napi határérték túllépések száma.</p>	<p>Az emberek szálló por általi veszélyeztetettsége Magyarországon az EU országok átlaga felett van: a kisméretű szálló por okozta megbetegedések több mint egy év statisztikai élettartam csökkenésre vezetnek hazánkban.</p> <p>Egyes térségekben (pl. Sajó-völgye) a vegyes tüzelésű háztartási kazánok, továbbá a kerti hulladék égetése</p>

és az illegális tüzelőanyagok (pl. háztartási hulladék) használata helyi légszennyezési problémákat okoz; mely e térségek hátrányos társadalmi-gazdasági helyzetének közvetett „jelző mutatója”. Az energiaszegénységgel, az életmóddal, a lakhatási feltételekkel összefüggő „fenntarthatatlansági problémák” együttesen vezetnek a helyi levegőminőség romlására.

Az utóbbi években fő PM10 kibocsátó forrássá léptek elő a szilárd tüzelőanyag elégetésével járó folyamatok, ezek közül is kiemelkedő a lakossági tüzelés, mely 2015-ben a teljes kibocsátás mintegy 40%-át adja.

2016. évi helyzetértékelés alapján 466 alkalommal regisztráltak egészségügyi határérték túllépést, 33 mérőállomáson.

5.4 Gazdasági erőforrások

5.4.1 Általános helyzetkép

Magyarország GDP-je az előző előrehaladási jelentés óta tovább növekedett: 2015-ben 3,1%-os, 2016-ban 1,9%-os növekedés történt. 2017 első negyedében újra felgyorsult a növekedés és 3,7%-kal bővült (KSH Gyorstájékoztató, 2017.05.16)³⁹. Az Európai Bizottság országjelentése szerint 2017-re 3,5%-os, 2018-ra 3,0%-os GDP bővülés prognosztizálható (Európai Bizottság 2017b). A GDP mellett elsősorban az államadósság alakulásában, a foglalkoztatottságban, a vállalatok hitelfelvételében és a költségvetési hiány alacsony szinten tartásában történt pozitív irányú változás. Azonban az eltartottsági ráta megnövekedett, míg – elsősorban az EU-s források ütemezése miatt – a beruházások mennyisége is csökkent.

A 2008-as gazdasági és pénzügyi válságot követő recesszió lezárult, az Euroövezet GDP-je 2016-ban már meghaladta a válság előtti szintet, mely pozitívan hatott a magyar gazdasági erőforrások fenntarthatóságára. A magyar gazdaság helyzete tovább javult az elmúlt monitoring jelentés óta: a magyar szuverén 5 éves CDS-felár (csődkockázati mutató) tovább csökkent és történelmi mélypontot ért el. Ezen túlmenően 2016 év végén a három legjelentősebb hitelminősítő – a Standard and Poor's, a Fitch Ratings és a Moody's – befektetésre ajánlott kategóriába emelte Magyarországot. Ezek a folyamatok is azt mutatják, hogy tovább javultak a magyar gazdaság tartós fejlődésével kapcsolatos nemzetközi vélekedések. A jó piaci hangulat tovább bővítette hazánk gazdaságpolitikai mozgásterét és javította az államadósság finanszírozásának helyzetét (H-SOFT Kft. 2017).

5.4.2 Kulcsindikátorok

Mutató neve	A legfrissebb érték	2013-2014-es monitoring jelentéskor ismert érték	Az NFFS kulcsindikátoraiban bekövetkezett változások értékelése
Foglalkoztatottsági ráta 20-64 évesek körében (KSH)	71,5% (2016)	66,7% (2014)	Az elmúlt monitoring jelentés óta növekedett a foglalkoztatottak aránya, a 75%-os cél elérése 2020-ra megvalósulhat.
Bruttó állóeszköz-felhalmozási ráta (a GDP %-ában)	17,8 (2016)	20,5 (2013)	Az EU-s források és az állami beruházások visszaesése miatt csökkenés következett be, de az előrejelzések alapján a következő időszakban növekedés várható.
K+F kiadások a GDP %-ában	1,39 (2015)	1,40 (2013)	Nem történt számottevő változás a mutató értékében.
GDP arányos államadósság (MNB)	74,1% (2016)	76,2% (2014)	A mutató értéke az elmúlt jelentés óta tovább mérséklődött. A prudens költségvetési politika következtében további csökkenés várható.
Időskori eltartottsági ráta	27,9% (2016)	26,5% (2014)	A mutató az elmúlt monitoring jelentés óta növekedett, azaz nagyobb teher hárul a munkavállaló korú népességre.

³⁹ Naptárhatással szűrt értékek

5.4.3 Keretstratégia által megjelöl célok és kihívások

A gazdasági erőforrások esetében az erőforrások megőrzésén felül további cél az erőforrások bővítése is. Az NFFS ennek szellemében a következő célkitűzéseket fogalmazza meg:

1. A lokalizáció és a nemzetközi együttműködés egyensúlya: Vállalkozásoknak kedvező környezet kialakítása – párhuzamosan a külföldi befektetőknek adott különös kedvezmények leépítése
2. A helyi gazdasági kapcsolatok (pl. város és vidéke) erősítése
3. A bizalom infrastruktúrájának megerősítése a gazdaságban
4. A vállalkozásra nehezedő terhek csökkentése
5. Az innovációs ráfordítások növelése
6. A foglalkoztatottság növelése
7. Prudens költségvetési gazdálkodás
8. A korosztályos egyensúly fokozatos visszaállítása

5.4.4 A célokat érintő társadalmi-gazdasági folyamatok alakulása

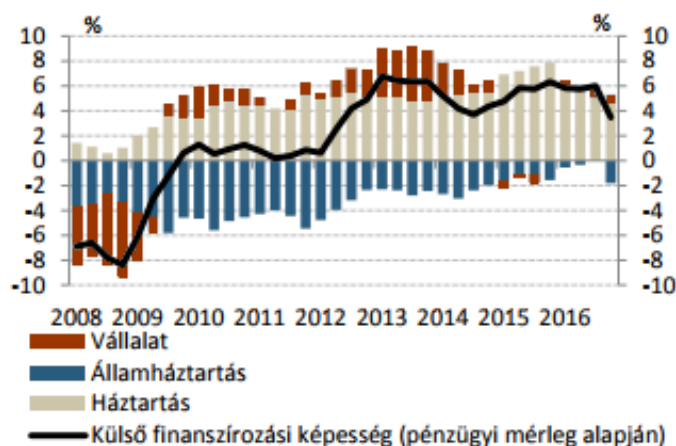
5.4.4.1 Költségvetési gazdálkodás

Az előző monitoring jelentés óta a kormány csökkentette a költségvetési hiányt, alacsonyan tartotta az inflációt és olyan intézkedéseket hozott melyek elősegítették a gazdasági növekedést. A folyamatok következtében tovább csökkent az ország gazdaságának sérülékenysége.

A Keretstratégia a mértékletesség és a takarékoság értékei mellett a megtakarítás fogyasztás elé helyezését emeli ki. Alapvetően a fogyasztás nem veszélyezteti a fenntartható fejlődést abban az esetben, ha ez nem a tartalékok feléléséből vagy hitelfelvételből történik. A háztartások tényleges fogyasztása az elmúlt időszakban az előrejelzéseknek megfelelően tovább növekedett és 2016-ra elérte a válság előtti szintet (MNB, 2017a; H-SOFT Kft, 2017). A magánszektor finanszírozási képessége emellett 2009 óta folyamatosan javult, aminek a hátterében a háztartások és a vállalatok nagymértékű eladósodottságának csökkenése áll (47. ábra) (lásd 5.1.4.4 fejezet Lakossági eladósodottság alfejezetet) – 2014-2016 között 91,4%-ról 77,4%-ra mérséklődött (Eurostat [tipspd20](#)).

A közösségi fogyasztás legnagyobb tételét a jóléti rendszerek finanszírozása teszi ki, ez pedig komoly fenntarthatósági problémákkal szembesíti a döntéshozókat. Az elmúlt monitoring jelentés óta kismértékű csökkenés – 2014-2016 között 14,7%-ról 14,3% – következett be a szociális kiadások GDP arányos értékében, ugyanakkor az elkövetkezendő két évben az előirányzott költségvetés szerint növekedés várható (6. táblázat). Meg kell említeni, hogy a 2017-2018-as költségvetésben mindkét év esetében az előirányzott GDP növekedés 4% feletti, vagyis nominál értéken is jelentősen nőnek a kiadások.

47. ábra: A külső finanszírozási képesség az egyes szektorok finanszírozási képessége szerint, GDP-arányos értékek 2008-2016.

Forrás: MNB, Inflációs jelentés 2017, június 51 o.

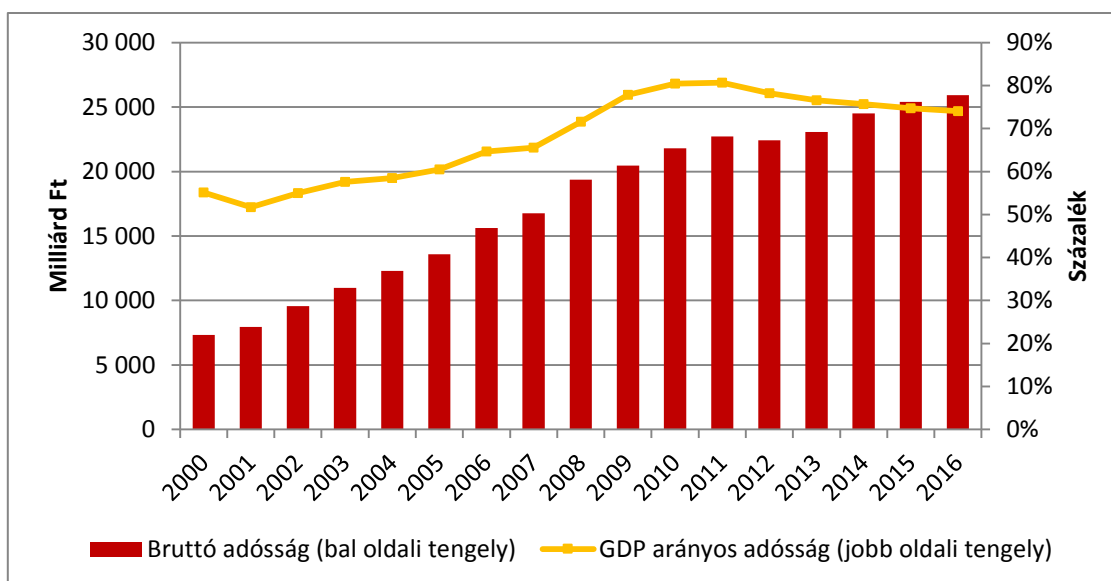
6. táblázat: A szociális kiadások GDP-hez viszonyított aránya 2008-2018

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*	2016*	2017*	2018*
Táppénz, anyasági vagy ideiglenes rokkantsági juttatások (%)	1,8	1,8	1,6	1,4	1,6	1,5	1,4	1,4	1,3	1,3	1,2
Nyugellátások (%)	10	10	10	10,1	9,4	9,5	9,2	9	8,6	8,3	8,3
Egyéb tb ellátások (%)	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
Munkanélküli ellátások (%)	0,4	0,5	0,5	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,1
Családi pótlékok és gyermekeknek járó juttatások (%)	2	2,1	2	1,9	1,8	1,7	1,7	1,6	1,5	1,4	1,4
Egyéb szociális támogatások (%)	1	1	0,9	0,8	1,7	1,4	1,3	1,2	1,1	1,1	0,9
Szociális és jóléti intézményi szolgáltatások (%)	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,7	0,8	1,5	1,5	1,6	1,6
Társadalombiztosítási és jóléti szolgáltatások összesen (%)	15,9	16,1	15,6	15,1	15,3	15,2	14,7	15,1	14,3	14,3	14,8

Forrás: Magyar Államkincstár és a költségvetési törvényjavaslatok alapján Policy Agenda, Magyarország Kormányának 2017-2018-as költségvetési törvényjavaslata. (*A 2017-2018-ra vonatkozó adatok a költségvetési törvény előirányzott értékeit tartalmazza, a 2015-2016-os értékek a Policy Agenda becslése)

A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia célul tűzte ki a prudens költségvetési gazdálkodás mellett az államadósság csökkentését, a jövő generációkat eladósító folyamatok megfékezését. A GDP arányos államadósság 2002-2011 között növekedett, majd 2012-től egy alacsony mértékű monoton csökkenés követte. A folyamat eredményeként a GDP-arányos államadósság a 2014-es 75,7%-ról 2016-ban 74,1%-ra mérséklődött. A bruttó államadósság azonban 2000 óta a 2012-es évet kivéve minden évben növekedett és megközelítette a 26 000 mrd Ft-ot (48. ábra).

48. ábra: Magyarország államadósságának alakulása 2000-2016.

Adatforrás: Államadósság Kezelő Központ (ÁKK).

Az államadósság csökkenésében fontos szerepet játszik az alacsony költségvetési hiány. A kormánynak az államadósság csökkentése, a gazdasági növekedés, a fegyelmezett költségvetési politika, a maastrichti 3%-os hiányra vonatkozó szabály teljesítése és a középtávú költségvetési célban (MTO) vállalt hiány betartása érdekében az utóbbi években az említett 3%-os szint alá sikerült szorítania a költségvetési hiányt⁴⁰ (MNB, 2017b, kormány.hu⁴¹). Meg kell említeni, hogy a 3% alatti költségvetési hiány 75%-os GDP arányos államadóssági ráta alatt az államadósság lassú csökkenéséhez vezet (NFFT, 2015). A tényleges költségvetési hiány a kormány közlése szerint a vártnál alacsonyabban alakult, így 2015-ben 2,0%-os (MNB, 2016a), 2016-ban 1,7%-os (Magyarország Kormánya, 2017.03.31.) hiánnyal zárt a költségvetés. A 2017 tavaszi EDP jelentés szerint a hiány még kisebb volt: 2015-ben 1,6%-os, 2016-ban pedig 1,8%-os.

5.4.4.2 Korosztályos egyensúly alakulása

A jóléti állam kiadásait és bevételeit hosszútávon jelentősen befolyásolják a jóléti programok mellett az alapvető demográfiai és munkaerő-piaci folyamatok is. Azok a kormányzati intézkedések, melyek a demográfiai folyamatokat, többek között az aktív korúak létszámának növekedését támogatják – pl. termékenység növekedése, az aktív korúakon belüli vándorlási egyenleg javítása –, azok alapvetően az életpálya-finanszírozás egyensúlyát is javítják. A foglalkoztatást és a munkavégzés termelékenységét hosszútávon növelő intézkedések szintén hozzájárulnak a fenntarthatósághoz.

⁴⁰ ESA-egyenleg (Nemzeti Számlák Európai Rendszere) alapján számított költségvetés (Magyar Államkincstár 2014.02.10)

⁴¹ Jövőre tovább erősödik Magyarország 2016.12.20.: <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/penzugyekert-felelos-allamtitkarsag/hirek/jovore-tovabb-erosodik-magyarorszag>

A korosztályos egyensúlyt az időskori eltartottsági rátával⁴², a rendszerfüggőségi rátával, a jogosultsággal és az aktivitási rátával⁴³ lehet jellemezni. Az időskori eltartottság értéke minél magasabb, annál nagyobb terhet ró a munkavállaló népességre a nyugdíjasok eltartása. Az előző monitoring jelentés óta 1,4 százalékpontot – 2014 év végén 26,5%, 2016 év végén 27,9% – emelkedett a mutató értéke, vagyis a munkavállaló korú népesség terhei növekedtek (KSH [indi2_1_2](#)).

Az aktivitási ráta az 1990-es és 2000 években alacsony szinten stabilizálódott, amit a gazdasági és pénzügyi válság tovább csökkentett, majd 2010 óta monoton növekedésnek indult. Az előző monitoring jelentéshez képest az aktivitási arány tovább emelkedett és elérte a 70,1%-ot. A növekedésben jelentős szerepet játszott a közfoglalkoztatás és a külföldi munkavállalás és csak kisebb részben járult hozzá a hazai vállalkozások növekvő foglalkoztatása (Tóth - Medgyesi – Gál, 2017) (49. ábra).

A rendszerfüggőségi ráta a nyugdíjasok számát viszonyítja a járulékfizetők számához. A mutatót az elmúlt évek kedvező munkaerő-piaci folyamatai és a nyugdíj-jogosultság szabályai nagyban meghatározták (1997. évi LXXXI. törvény), így a ráta az előző monitoring jelentés óta tovább mérséklődött és már kevesebb mint 7 nyugdíjas jutott 10 járulékfizetőre (Tóth - Medgyesi – Gál, 2017).

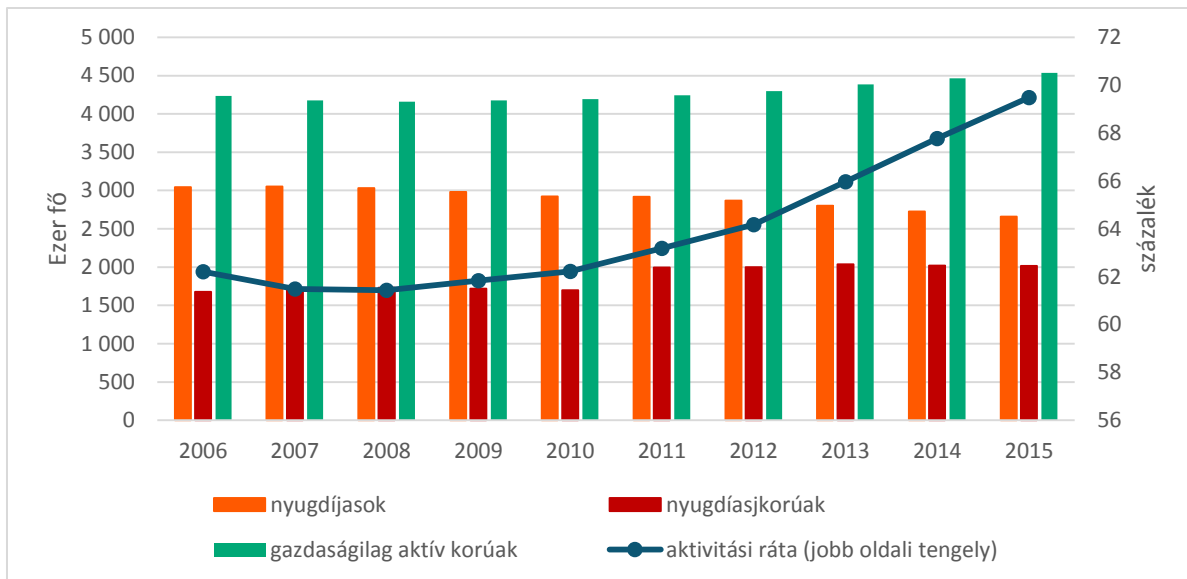
A jogosultság a 90-es és a 2000-es évek folyamán bőven meghaladta a 100%-os értéket, mivel nem csak a nyugdíjas korúak kapnak nyugellátást, hanem a megváltozott munkaképességű aktív korúak is részesülnek további járuléokban. A mutató 2008-ban meghaladta a 150%-ot, azóta csökkenő tendencia figyelhető meg, ennek következtében az előző monitoring jelentés óta a mutató értéke elérte a 130%-ot (Tóth - Medgyesi – Gál, 2017). A csökkenés hátterében elsősorban a nyugdíj-jogosultság szabályainak változása áll. Ilyen változások többek között: 2011-ben a rokkantsági nyugdíj bevezetése, a 2012-ben megszüntetett korai nyugdíjba vonulás és az egyes rendszeres járadékok megszüntetése illetve a rokkantnyugdíjasok éves felülvizsgálata (1997. évi LXXXI. törvény; 2016. évi XXVI. törvény). Jelenleg csak kisebb változások illetve az előző jelentés során elindított, nyugdíjasokat érintő folyamatok folytatódnak (Tóth - Medgyesi – Gál, 2017).

---

⁴² Az idős korú népességnek (65–X éves) az aktív korú (15–64 éves) népességhez viszonyított arányát fejezi ki.

⁴³ Az aktivitási ráta esetében mi az aktív korúak legmagasabb életkorának az irányadó nyugdíjkorhatárt még épp el nem érteket tekintjük

49. ábra: A korosztályos egyensúlyhoz kapcsolódó mutatók alakulása 2006-2015.

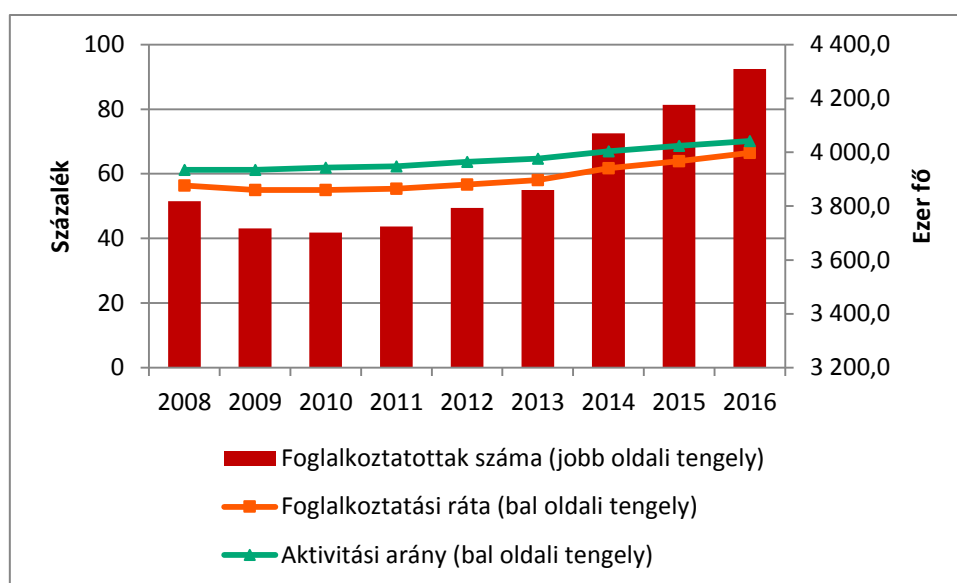
Adatforrás: ONYF Statisztikai Évkönyv 2015, 2014, 2013, KSH – STADAT [h_qlf002a](#), [h_fsp001](#), [mpal2_01_02_02a](#)

Összességében elmondható, hogy a rendszerfüggőségi ráta javuló tendenciát mutat, azonban még mindig nincs fenntartható pályán. A csökkenés elsősorban a foglalkoztatottak arányának javulása és a nyugdíj-jogosultságok megváltozása miatt következett be.

5.4.4.3 Foglalkoztatottság

Az előző monitoring jelentés óta folytatódott a 15-64 éves lakosság foglalkoztatási rátájának növekedése. A foglalkoztatási ráta értéke 2016-ban elérte 66,5%-ot, ami 2014-hez képest 4,7 százalékpontos javulást mutat (KSH – STADAT [h_qlf009a](#)) és megközelítette az EU-s 66,6%-os értékét (Eurostat, [lfsi_emp_a](#)). A foglalkoztatottak számában is növekedés volt tapasztalható, 2016-ban meghaladta a 4,3 millió főt, ami közel 240 ezer fővel több a 2014-es értékhez képest (KSH – STADAT [mpal2_01_02_02a](#)). A munkaerő-piacon lezajlott pozitív folyamatok nem csak a foglalkoztatási ráta növekedését, hanem a munkanélküliségi ráta csökkenését és az aktivitási ráta növekedését is maguk után vonták. A munkanélküliségi ráta a 2014-es 7,8% értékről 2016-ra 5,1%-ra mérséklődött, míg az aktivitási ráta ugyanezen időszak alatt 67%-ról 70,1% növekedett (KSH – STADAT [mpal2_01_02_02a](#)) (50. ábra).

50. ábra: A 15-64 éves lakosság foglalkoztatási adatai 2008-2016.

Adatforrás: KSH – STADAT *mpal2_01_02_02a*.

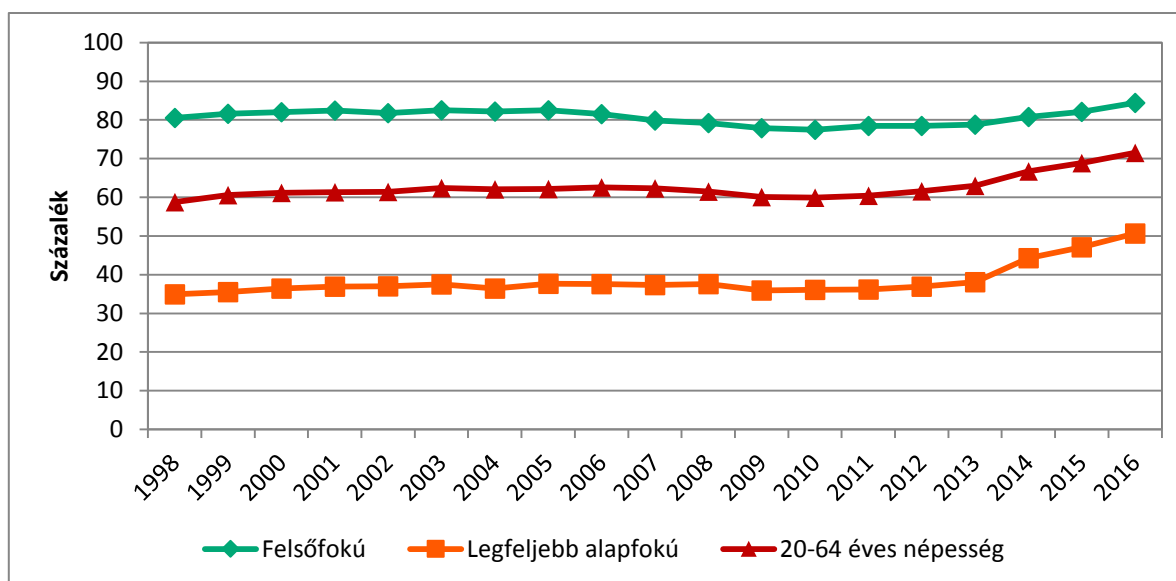
Fenntarthatósági szempontból ki kell emelni a 15-24 éves pályakezdők foglalkoztatási rátájának alakulását, mert a fiatalkori munkanélküliség jelentősen csökkenti a stabil foglalkoztatottság valószínűségét és a várható bér összegét.⁴⁴ Az előző jelentés óta a fiatalok foglalkoztatási rátája 2016-ban elérte a 28,1%-ot, ami 2014-hez képest 4,6 százalékpontos növekedést mutat, vagyis egyre több fiatal vállal munkát, de a pályakezdők munkanélkülisége továbbra is jelentős probléma (KSH – STADAT *h_qlf009a*).

A foglalkoztatottság szorosan összefügg az iskolai végzettséggel: a magasabban képzettek könnyebben helyezkednek el a munkaerőpiacon illetve könnyebben sajátítanak el új kompetenciákat, ismereteket. 2016-ban a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők (20-64 évesek) körében a foglalkoztatottak aránya 50,7% (2014-ben 44,3%), míg a felsőfokú végzettségűeknél 84,4% (2014-ben 80,8%) volt. Pozitív tendencia, hogy úgy csökkent a két csoport foglalkoztatottsága közötti olló, hogy mindkét mutató növekedett (Eurostat *tsdec430*). A magyar kormány az EU2020 stratégiai céljaihoz illeszkedve vállalta, hogy a 30-34 éves korosztályon belül a felsőfokú vagy annak megfelelő végzettséggel rendelkezők aránya elérje a 30,3%-ot, a 20-64 évesek foglalkoztatási rátája pedig elérje a 75%-ot (2016-ban 71,5%). A felsőfokú végzettségűek aránya már 2013-ban elérte a vállalt mértéket, ezért a kormány a 2015. évi Nemzeti Reform Programban 34%-ra növelte az elérendő célt (Magyarország Kormánya, 2017b) (51. ábra).

⁴⁴ Lásd például: Szepesi-Luksander (2012): *Az ifjúsági munkanélküliség csökkentését célzó NSRK fejlesztések társadalmi-gazdasági hátterének feltárása*. Hétfa Kutatóintézet.

51. ábra: A magyar 20-64 éves korosztály foglalkoztatási rátája végzettség alapján 1998-2016.

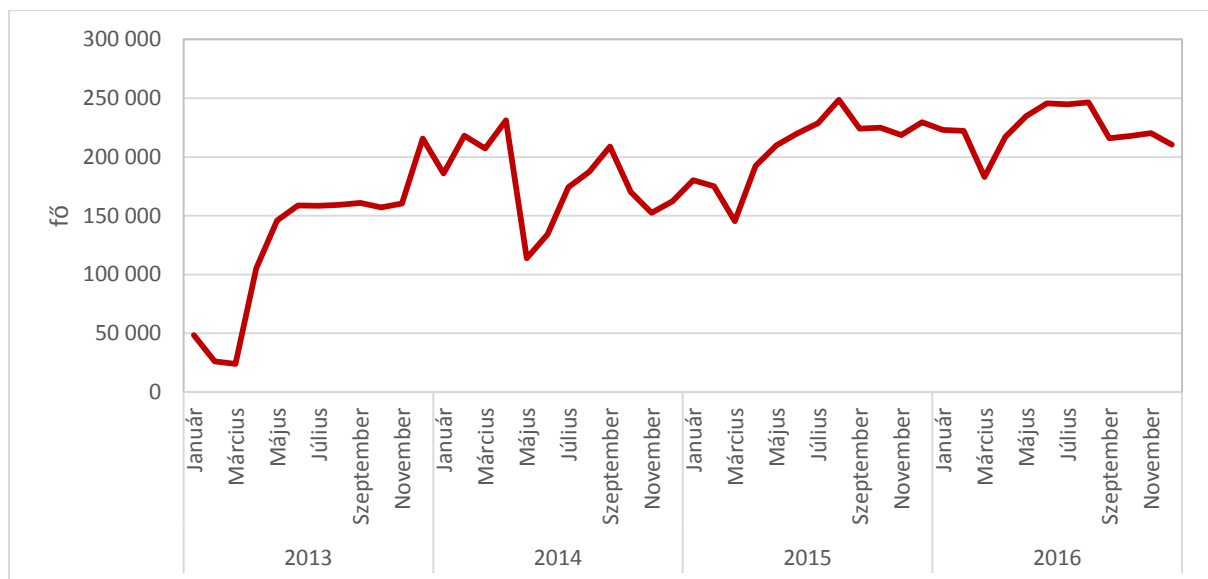
Adatforrás: Eurostat *tsdec430*, *lfsi_emp_a*. Az alapfokú végzettség az ISCED 0-2, a felsőfokú végzettség az ISCED 5-8 kategóriát tartalmazza.

A foglalkoztatási adatok javulásában – 2013-tól kezdődően – jelentős szerepet játszott a közfoglalkoztatás megnövekedett mértéke is, mivel évente több százezer embert vontak be a programba. A közfoglalkoztatás célja elsősorban a társadalom perifériájára szorult társadalmi csoportok életkörülményeinek javítása és az előrelépés segítése jelenlegi helyzetükből. A foglalkoztatás ideje legfeljebb 12 hónap – amit egyszer 6 hónappal lehet meghosszabbítani (MTA KRTK KTI, 2016), a foglalkoztatás jellemzően napi 8 órás (Közfoglalkoztatási Helyettes Államtitkárság). Ahogy az alábbi ábrán látható (52. ábra), a közfoglalkoztatottak száma az előző monitoring jelentés óta bővült. A kormány jelen monitoring időszak alatt csökkenteni kívánta a közfoglalkoztatásban résztvevők benntartását, amelyeket a következőkben ismertetünk (MTA KRTK KTI, 2016; 1040/2016. (II. 11.) kormányhatározat; 2011. évi CVI. törvény). A 2014-ben elindított járási/kistérségi startmunka mintaprogram a 2015-2016-os monitoring jelentés alatt is működik, a résztvevő települések száma 2015-ben 69 településsel bővült és elérte az 1795-öt. A mintaprogram lényege, hogy a hátrányos helyzetű kistérségben lévő önkormányzatok állami támogatással a helyi igényekhez igazodó, de az elsődleges munkaerő-piacnak nem versenytársként jelentkező tevékenységet indíthatnak (Közfoglalkoztatási és Vízügyi Helyettes Államtitkárság, 2016). A program tevékenységei főként értékteremtő és szociális elemeket tartalmaznak (Közfoglalkoztatási és Vízügyi Helyettes Államtitkárság, 2016). A mintaprogramból az elsődleges munkaerőpiacra kikerülés esélye a legcsekélyebb, amit többek között a foglalkoztatottak alacsony iskolai végzettsége és a település hátrányos helyzete indokol (kozfoglalkoztatatas.kormany.hu⁴⁵). 2015-ben jogszabályváltozás következtében a munkáltató köteles elengedni a közfoglalkoztatottat állásinterjúra (Közfoglalkoztatási és Vízügyi Helyettes Államtitkárság, 2016; 2011. évi CVI. törvény). 2016-ban bevezetésre került az elhelyezkedési juttatás (328/2015. (XI. 10.) Korm. rendelet), melynek lényege, hogy az elhelyezkedő közfoglalkoztatott a közfoglalkoztatásából még hátralévő időszakra megkapja a foglalkoztatást helyettesítő támogatásnak megfelelő összeget, ami havi 22 800 forint (KSH, 2016e). Meg kell említeni,

⁴⁵ BM Közfoglalkoztatásból kilépők nyomonkövetési statisztika alapján. <http://kozfoglalkoztatatas.kormany.hu/kozfoglalkoztatatasbol-kilepok-nyomonkoveteses-adatai>

azonban, hogy az MTA KRTK KTI szerint a képzést is nyújtó programokból kikerülő foglalkoztatottak jelentős része nem a közfoglalkoztatási program által nyújtott képzés segítségével jutott álláshoz (MTA KRTK KTI, 2016). 2011-2014 közötti időszakban a közfoglalkoztatási programból kikerülők alig több mint 10%-a helyezkedett el (MTA KRTK KTI, 2016) – 2014-ben 12,6% (kozfoglalkoztatatas.kormany.hu⁴⁶) –, ami rendkívül alacsonynak mondható és javulás sem volt tapasztalható. Az elhelyezkedők aránya a Belügyminisztérium statisztikái alapján 2015-ben 12,2%-ra csökkent, azonban 2016-ra 13,7%-ra növekedett az érték, vagyis az előző monitoring jelentés óta több mint 1 százalékpontot javult az elhelyezkedők aránya. Összességében elmondható, hogy a kormány olyan intézkedéseket hozott az elmúlt években, amelyek segítik a közfoglalkoztatottak elsődleges munkaerő-piacra történő beintegrálását, azonban a képzések még nem megfelelőek, nem segítik kellőképpen az elhelyezkedést.

52. ábra: A közfoglalkoztatottak számának alakulása havi bontásban 2013-2016.

Adatforrás: Belügyminisztérium

A közfoglalkoztatás mellett a magyarok külföldi munkavállalása is javítja a foglalkoztatottak arányát a statisztikában (Scharle, 2016). 2014-ben 97 ezer fő 2015-ben 111,1 ezer fő (KSH, 2016f), 2016-ban 116,4 ezer fő dolgozott külföldi telephelyen (KSH, 2017d), de ennek tényleges száma akár meghaladhatja a közölt érték háromszorosát (KSH, 2016g). Ez a növekvő folyamat számos negatív következménnyel jár a hazai gazdaságra nézve. A hátrányok között meg kell említeni, hogy a külföldön szerzett jövedelem és adóvonzata nem (vagy csak kis mértékben támogatja) a hazai gazdaságot. Ugyancsak gond, hogy elsősorban a szakképzett fiatal munkavállalók hagyják el az országot, amelynek következtében nem csak a szociális ellátórendszerre nehezedő nyomás fog növekedni, hanem szakemberhiány is fellép. A külföldi munkavállalás lehetősége és az elérhető képzett munkaerő csökkenése hatással van a bérek növekedésére is. A reálkereset 1960-as évi bázis értéken 2014-ben 183%, 2016-ban a 205% volt (KSH – STADAT hqli001), amihez jelentősen hozzájárult a minimálbér emelése (454/2015. (XII. 29.) Korm. rendelete) és a már korábban említett egészségügyi dolgozók és a pedagógusok béremelése is. A kormány 430/2016. (XII. 15.) Korm. rendelete alapján 2017-től a

⁴⁶ BM Közfoglalkoztatás nyomonkövetési statisztika alapján.

<http://kozfoglalkoztatatas.kormany.hu/kozfoglalkoztatatasbol-kilepok-nyomonkoveteses-adatai>

minimálbér és a szakképzettséget igénylő munkakörökben további növekedés valósul meg. A külföldi munkavállalással részletesebben az 5.1.4.1 Demográfiai folyamatok alfejezetben foglalkoztunk.

Összességében elmondható, hogy a vizsgált időszakban a foglalkoztatás bővülése figyelhető meg, amely a szakpolitikai és gazdasági programok valamint a közfoglalkoztatás és a külföldi munkavállalás bővülésének köszönhető (Scharle, 2016).

5.4.4.4 Vállalkozói tőke fejlesztése, a vállalkozásra nehezedő terhek csökkentése

A hazai vállalkozói tőke megerősödéséhez az üzleti és adminisztrációs környezet javulása és a vállalkozói kultúra erősítése járul hozzá. Az elmúlt monitoring jelentés óta a kormány változásokat eszközölt az ország adópolitikájában és szabályozási környezetében, többek között csökkentette a hitelintézetek különadóját és 2015-ben elfogadta a 2014-2020-ra vonatkozó Közigazgatás- és Közszolgáltatásfejlesztési Stratégiát (1052/2015. (II. 16.) Korm. határozat). A stratégia az adminisztratív terhek és az átlagos ügyintézési idő 20%-os, valamint a szolgáltatási díjak és illetékek 10%-os csökkentését irányozza elő. Meg kell említeni azonban, hogy az alábbi adminisztratív és adóterhek továbbra is jelentős terhet rónak a vállalatokra, elsősorban a kkv-kra:

- az ágazati különadók,
- a fekete gazdaságot visszaszorító további adók bevezetése – az EKÁER bevezetése (2013. évi LXVII. törvény), az online pénztárgépek kiterjesztése (9/2016. (III. 25.) NGM rendelet) –,
- a kkv-kat érintő adminisztratív és adóterhek magas volumene és összetettsége,
- a sűrűn változó szabályozási környezet (Európai Bizottság, 2016b, 2017b).

Az adminisztratív és adóterhek csökkentése érdekében a kormány a 2016 novemberében elfogadott adócsomagban 2017-től kezdődően 9%-ra csökkenti a társasági adókulcsot az eddig 10 illetve 19%-ról (2016. évi CLXXXII. törvény; 1996. évi LXXXI. törvény), a munkáltatói társadalombiztosítási járulékot 2017-ben 5 százalékponttal, 2018-ban további 2 százalékponttal csökkenti (1995. évi CXVII. Törvény; 2016. évi CLXXXII. törvény).

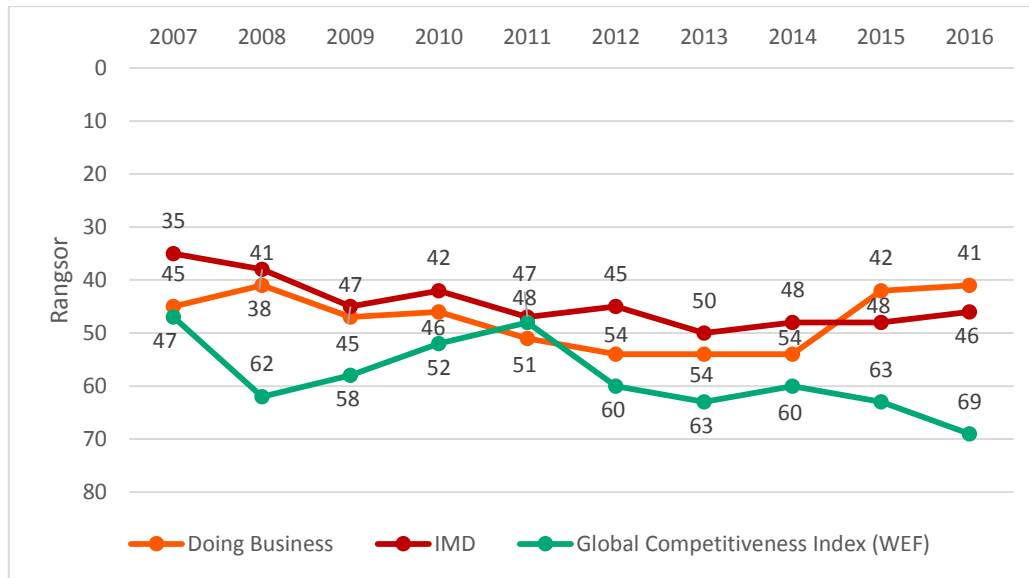
A vállalkozói környezet nemzetközi összehasonlításáról az egyik legátfogóbb képet a Doing Business⁴⁷ évente megjelenő versenyképességi rangsora adja. Ezen a rangsoron hazánk 2014-ben az 54. helyet foglalta el, 2016-ban viszont 13 helyet javítva a 41. helyre sorolták (The World Bank, 2014, 2016). A javuló tendencia háttérében a vállalkozások számára nyújtott hitelezés javulása és a nemzetközi kereskedelemben való részvétel növekedése áll (The World Bank, 2016).

Hazánk üzleti környezetének versenyképességét a Doing Business rangsora mellett további nemzetközi szervezetek, intézmények által elkészített rangsorral is lehet jellemezni (53. ábra). Az alábbi ábrán láthatjuk, hogy 2014-hez képest az IMD és a Doing Business esetében javulás, míg a World Economic Forumnál (WEF) csökkenés tapasztalható. A WEF esetében a csökkenés az innovációs rangsorban történő visszaesés következménye.

---

⁴⁷ Világbank Ease of Doing Business felmérése a vállalati működést érintő adminisztratív terheket szintetizálja a vállalati működés tíz területét külön-külön értékelő komponensek („alrangsorok”) összesítésével. Az egyes komponenseken belül a felmérés konkrét, számszerűsíthető mutatók alapján értékeli a szabályozás minőségét, illetve a szabályozottság szintjét. A Doing Business felmérésben a Világbank 2016-ban 190 országot, illetve térséget rangsorol.

53. ábra: Magyarország versenyképességének alakulása az egyes nemzetközi felmérések alapján 2007-2016.

Adatforrás: a Világbank, az IMD és a World Economic Forum adatai alapján.

Fenntarthatóság szempontjából meg kell említeni a fiatalok vállalkozási kedvét. A Bridge Budapest 2013 óta minden évben végez felméréseket, melynek során a 20-35 év közötti fiatalok vállalkozó kedvét mérik fel. 2016 óta a vizsgálatot kiterjesztették a teljes felnőtt korú népességre, de mellette a korábbi 20-35 éves korosztályra kiterjedő vizsgálatot is elvégezték. 2016-ban a fiatalok 60%-ának van üzleti vagy szakmai sikerességre vonatkozó terve, szemben a 2014-ben mért 50%-os értékhez képest. A teljes felnőtt lakosság esetében ez az érték 20% (Bridge Budapest).

Összességében elmondható, hogy a vállalkozásokat (elsősorban kkv) érintő adminisztratív és adóterhek nem változtak, azonban a hitelfelvétel megkönnyítése a vállalkozások versenyképességének javulását okozta.

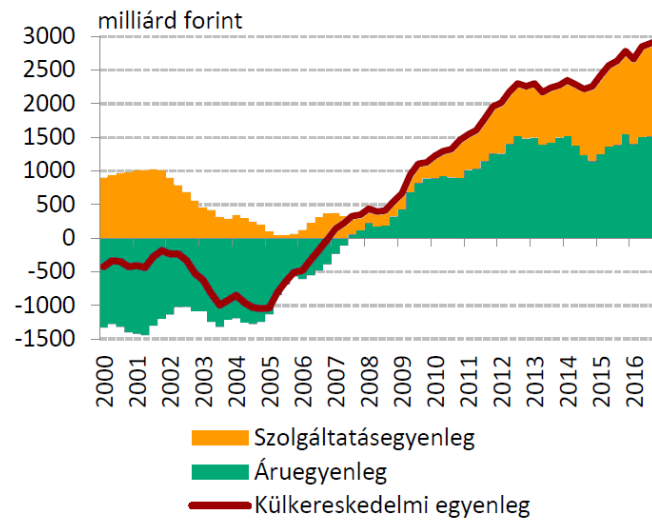
5.4.4.5 Lokalizáció, helyi gazdasági kapcsolatok és a nemzetközi együttműködések

Az előző monitoring jelentésben a külföldi tőke hozzáadott-érték termelése nagyobb volt, mint a hazai gazdasági szereplők hozzájárulása (vagyis a GNI), amely jelen monitoring jelentés ideje alatt is fennáll, sőt a különbség – az extrapolációs előrejelzésektől eltérően – ismét növekedett. Azonban a külföldi tőke hozzáadott értékének nagyobb ütemű növekedése jelenleg nem veszélyezteti a magyar gazdaság fejlődésének fenntarthatóságát. A fenntarthatóság érdekében a magyar tulajdonú vállalkozások beruházásainak a jelenleginél dinamikusabb növekedésére lenne szükség (H-SOFT Kft.).

A külkereskedelmi egyenleg az előző monitoring jelentés óta tovább javult, aminek háttérében az export növekedése áll. Az export növekedése mögött már nem csak a hazai áruk – ipari és a mezőgazdasági áruk együttesen – kivitele áll elsősorban, hanem a szolgáltatások exportjának dinamikus növekedése is. Ugyanakkor továbbra is fennáll a hazai ipar hozzájárulásának relatív alacsony mértéke is. Ennek oka, hogy a hazai beszállítók elmaradottabbak a külföldi beszállítókhoz képest, ezért sok esetben külföldi beszállítót választanak a cégek. Ez a probléma komoly akadálya a versenyképesség

javításának. A hazai import mennyisége az elmúlt monitoring jelentés óta szintén növekedett. Az előrejelzések szerint a magyar lakosság fogyasztása és a beruházások mennyiségi növekedése valamint a külső fejlemények – Kína gazdasági lassulása és Németország szerkezetváltása – miatt az import mennyisége tovább nő. Az import mennyiségi növekedése miatt – rövid távon – a külkereskedelmi mérleg csökkenése várható (H-SOFT Kft.) (54. ábra).

54. ábra: A külkereskedelmi egyenleg alakulása 2000-2016.

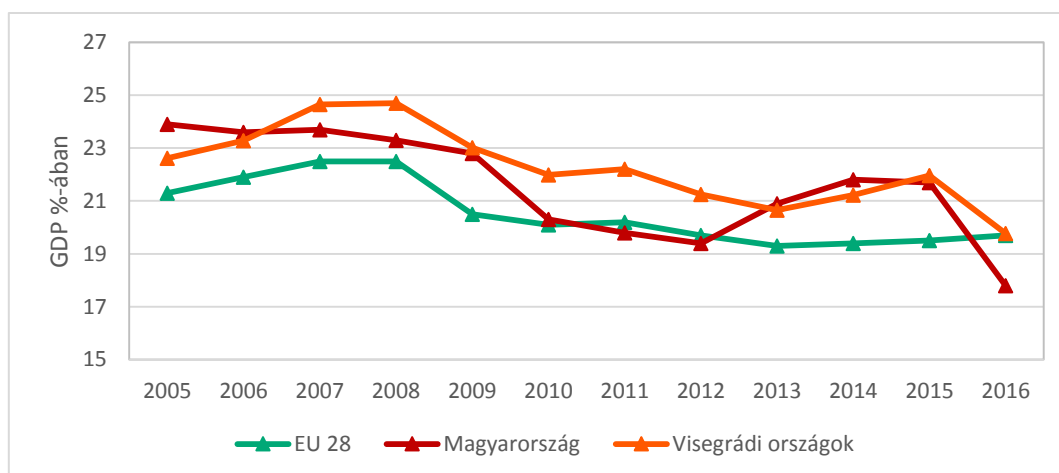

Forrás: MNB Inflációs jelentés 2017. március, 32 o.

A hazai GDP-ben jelentős szerep hárul az állóeszköz állományra, amely a beruházások révén tovább növelhető (lényegében az állóeszköz-felhalmozás a beruházás). A bruttó állóeszköz-állomány 2014-hez képest 2016-ra jelentősen visszaesett. Nemzetközi kitekintésben elmondható, hogy hazánk mind az EU-s átlaghoz, mind a Visegrádi országok átlagához képest elmarad (55. ábra). Az elmaradás okai között meg kell említeni a vállalati beruházások alacsony szintjét, mivel egyrészt a vállalatok a hitelállomány leépítésére fókuszáltak, másrészt a szabályozási és az adózási környezet is változókéony volt. Az EU-s források ütemezése szintén csökkentette a bruttó állóeszköz-felhalmozást.

A bruttó állóeszköz felhalmozás csökkenése negatív hatással van a termelékenységre, így az ország versenyképessége középtávon csökken, ezért szükséges a vállalatok számára a vonzó adózási környezet kialakítása. Az előrejelzések alapján az elkövetkezendő időszakban az állóeszköz felhalmozás növekedésére lehet számítani elsősorban az EU-s források megnövekedése miatt, így az ország versenyképességének javulása és az EU-s átlaghoz való közeledés várható (H-SOFT Kft., 2017).

55. ábra: Magyarország bruttó állóeszköz felhalmozás értéke nemzetközi összehasonlításban 2005-2016

Adatforrás: Eurostat [nama_10_gdp_tec00011](#).

A beruházási tevékenység révén a tőkeállományban jelentős szerkezeti változások következtek be. A tőkeállomány bővülése a gépiparban és az exportra termelő vállalatok esetében növekedett, míg az állami szektorban és az ahhoz szorosan kapcsolódó ágazatokban – pl. energetika, vízellátás, szállítás – is csökkentek. (Európai Bizottság, 2017b). A csökkenéshez az EU-s források ütemezése vezetett. Az utóbbi években a legfontosabb változásként kell megemlíteni, hogy az energiaiparban az új szabályozások során a piaci szereplők veszteséget termeltek, így utóbbiak visszaadták az engedélyüket és helyüket állami energiaszolgáltatók vették át. Az OECD 2016-os felmérése azonban felhívja a figyelmet, hogy a jelenlegi rendszer nem fenntartható, mert jelentős pénzügyi veszteséget termel (OECD 2016b). Az energiaiparban jelentős tőkeállomány növekedés várható majd a Pakson létrehozandó új atomerőmű (Paks II) építése miatt (ld. 5.3.4.3 Éghajlat és energiagazdálkodás) (H-SOFT Kft, 2017).

A magyar kis- és középvállalkozások termelékenysége, hozzáadott értéke 2015-ben a korábbi évhez képest kis mértékben növekedett (Európai Bizottság, 2016d, H-SOFT Kft., 2017), azonban így is elmarad a nagyvállalatoktól (MNB, 2016b). A kvv-k növekedéséhez a Növekedési Hitelprogram és Piaci Hitelprogram által biztosított hitelfelvételi lehetőség járult hozzá, azonban a vállalati szektort nézve az EU-s források és az állami beruházások visszaesése miatt összességében negatív tendencia figyelhető meg. Az előrejelzések szerint a beruházások növekedése várható, amely serkentőleg hat majd a termelékenységre. Nemzetközi kitekintésben szintén elmondható, hogy a teljes termelékenység elmarad, mind a régiós, mind az EU-s átlagtól, azonban ennek oka nem a munkavállalók munkaintenzitásában, hanem a gépekben, berendezésekben, felszerelésekben és korszerűtlen technológiai tudásban keresendő (H-SOFT Kft., 2017).

A 2014-2020-as EU-s tervezési időszak fejlesztési forrásainak alapidokumentuma a Partnerségi Megállapodás, amelynek az egyik leghangsúlyosabb célja a helyi gazdaság fejlesztése. Az 5. Nemzeti Fejlesztési Prioritás többek között megfogalmazza a hátrányos helyzetű térségek helyi gazdaságának dinamizálását, hogy az ott található vállalkozások versenyképessége növekedjen (Nemzeti Fejlesztés

2030, 2013⁴⁸). A területi fejlesztések esetében is vannak helyi gazdaságfejlesztési célokat tartalmazó operatív programok:

- Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP) keretében megfogalmazott „A térségi gazdasági környezet fejlesztése a foglalkoztatás elősegítésére” prioritás többek között az üzleti infrastruktúra és a helyi gazdaság fejlesztését valamint a munkahelyek elérhetőségének biztosítását tartalmazza.
- Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP) keretében megfogalmazott „Kutatás, Technológiai Fejlesztés és Innováció” és a „Turizmus” prioritások „A természeti és kulturális örökség megőrzése, védelme, elősegítése és fejlesztésében és a „Vállalati K+i tevékenység intenzitásának ösztönzése” intézkedésekben tartalmaznak helyi gazdaságfejlesztési elemeket.
- Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP) keretében megfogalmazott „Kutatás, Fejlesztés és Technológiai Innováció” és a Turisztikai és Természetvédelmi Fejlesztések” prioritások a „Vállalati K+i tevékenység támogatása” és a „Kulturális és természeti örökségi helyszínek turisztikai hasznosítása” intézkedésekben tartalmaz helyi gazdaságfejlesztési elemeket.

Összességében elmondható, hogy az előző monitoring jelentés óta a külkereskedelmi mérlegben javulás történt, azonban a beruházások terén visszaesés mutatkozott, elsősorban az állami beruházások és az EU-s források ütemezés miatt. Az elkövetkezendő időszakban a beruházások növekedése várható az EU-s források nagyobb mértéke és a vállalati hitelek megnövekedése következtében.

5.4.4.6 Bizalom infrastruktúrája a gazdaságban

Az államháztartás és a magánszféra finanszírozási képessége mellett fel kell hívni figyelmet a vállalatok számára történő rendes hitelnyújtások időbeni alakulására is, mert utóbbi is lenyomatot képez a magyar gazdaságban lezajló folyamatokról. Az elmúlt monitoring jelentés óta jelentős változások következtek be az említett folyamatokban, amelyeket az alábbiakban részletezünk.

Az államháztartás és a magánszféra finanszírozási képessége az elmúlt monitoring jelentés óta változó képet mutat: 2015-ben 8% körül stagnált, majd 2016 év végére közel 2 százalékpontot csökkent. A csökkenés oka elsősorban transzferegényleg visszaesésében keresendő – az EU transzfer-kifizetések csökkenése –, de 2017-től az uniós források felhasználásnak felfutásával egyidejűleg ennek javulása várható (MNB, 2017a).

A vállalatok és a háztartások hitelezési problémái az elmúlt monitoring jelentés óta csökkentek. A nem teljesítő hitelek aránya – legalább 90 napos késedelemmel rendelkező hitelek – mind vállalati mind háztartási szinten nagymértékben csökkent, ugyanakkor még mindig jelentősen meghaladja az EU-s átlagot (MNB, 2017c). A háztartások esetében az elmúlt monitoring jelentés óta az alábbi főbb intézkedések nyomán történt javulás:

---

⁴⁸ OFTK 2013

- A legnehezebb helyzetben lévő nemteljesítő adósok megsegítésére létrehozott Nemzeti Eszközkezelő 35 ezer lakás felvásárlására elegendő forráskapacitással rendelkezik és 2015 végéig 21474 lakást vásárolt meg (Habitat for Humanity, 2016).
- 2015. január 1.-től hatályba lépett a hitel visszafizetési képtelenség megelőzésére hivatott adósságfék szabályozás.
- 2015-ben elfogadott törvény szerint a túlzottan eladósodott jelzáloghitelek adósságrendezési eljárást kezdeményezhetnek (2015. évi CV. Törvény).
- A Magyar Nemzeti Bank a hitelintézetek számára kibocsátott ajánlása meghatározza az eladósodott háztartások és a hitelezők közötti együttműködés minimálisan elvárt kereteit (MNB, 2017c).
- 2015-ben életbe lépett devizahitelek forintosításával kapcsolatos törvény (2014. évi LXXVII. törvény), mely következtében a háztartások devizakitettsége nullára csökkent (H-SOFT Kft, 2017).

A nemteljesítő vállalati hitelek esetében a következő lépések történtek 2015 óta:

- 2016-ban létrejött a Magyar Reorganizációs és Követeléskezelő Zrt., amelynek feladata a bankok mérlegének megtisztítása a nemteljesítő portfóliók piaci értékesítése révén.
- A Magyar Nemzeti Bank ajánlást fogalmazott meg a nemteljesítő vállalati hitelek peren kívüli átstrukturálásával kapcsolatban. Ez akkor ajánlatos, amikor a hitelben több hitelintézet érintett – ennek bevezetése 2017-ben valósul meg – (Európai Bizottság, 2017b).

Ezek az intézkedések a korábbi monitoring jelentésben említett puha hitelezési rendszert keményebbé tették illetve az eddigi rossznak mondható fizetési fegyelmet javítottak (H-SOFT Kft, 2017), a gazdasági szektorokon belüli bizalmat erősítették.

A lakosság és a vállalati szféra hitelfelvételi képessége az előző monitoring jelentés óta javult. A háztartások hitelfelvételének mennyisége a Magyar Nemzeti Bank 2017. májusi Pénzügyi Stabilitási Jelentése szerint 2016-ban már ellensúlyozni tudta a hitelállomány csökkenését és az előrejelzések szerint a következő években tovább nő a hitelfelvétel mennyisége. A javuló tendencia mögött elsősorban a földhitel-program, a CSOK és az önálló vállalkozók számára nyújtott Növekedési Hitelprogram során felvett hitelek állnak – az önálló vállalkozók nélkül 2,2%-os csökkenés volt tapasztalható, ami a korábbi évekhez képest így is javuló tendencia –. A vállalati szféra hitelállománya 2016 óta növekvő pályán van és év végére elérte a 4%-os évi növekedési ütemet. A kkv szektor hitelállománya ezzel szemben már 2015 óta bővül és 2016 végére elérte a 8%-os éves szintű bővülést (MNB, 2017c). A vállalati szektor hitelállományának növekedésében a Magyar Nemzeti Bank Növekedési Hitelprogramja és Piaci Hitelprogramja áll (H-SOFT Kft, 2017).

A lakosság pénzügyi kultúrája az elmúlt monitoring jelentés óta továbbra is gyenge, a fiatalabb lakosság a pénzügyi döntésekhez szükséges információt elsősorban a szülőktől szerzik be. Azonban az előző jelentés végén és jelen jelentés ideje alatt is történtek olyan lépések, melyek a pénzügyi kultúra megerősítésére irányultak ugyanakkor nem hoztak érdemi változást:

- Az Országgyűlés a lakosság pénzügyi kultúrájának megerősítését a 41/2014. (XI. 13.) határozatában is elismeri és támogatja az Állami Számvevőszék (ÁSZ) ez irányú szerepvállalását – együttműködő partnereivel együtt – (ÁSZ, 2016).

- Az MNB a 2014-ben elfogadott Társadalmi Felelősségvállalási Stratégiában foglaltak szerint feladatának tekinti többek között a lakosság pénzügyi kultúrájának fejlesztését és az ismeretterjesztést, amelyet alapítványain keresztül végez (MNB, 2014).
- A Nemzeti Ifjúsági Stratégia 2016-2017-os évekre vonatkozó cselekvési tervében jelentős hangsúlyt fektetnek az ifjúsági korosztály pénzügyi ismereteinek bővítésére, aminek elsajátítását az oktatási rendszerben szeretnék megvalósítani (1535/2016. (X. 13.) Korm. határozat).

A bizalom infrastruktúráját tovább erősítette, hogy az elmúlt jelentés óta gazdaságfehérítő és az adóelkerülés visszaszorítását szolgáló intézkedéseket – EKÁER, online pénztárgép-szabályozás szigorítása – vezettek be. Az Elektronikus Közúti Áruforgalmi Ellenőrző Rendszer (EKÁER) bevezetése és az online pénztárgépek kötelező használatának folyamatos kiterjesztése a fenntartható fejlődést veszélyeztető puha adóztatás felszámolására irányulnak. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) becslése alapján 2015-2016 között több mint 420 Mrd Ft bevételt eredményezett az említett két intézkedés (kormany.hu⁴⁹). Ugyanakkor a gazdaságfehérítő intézkedések mellett elindult egy ellentétes folyamat. A NAV évről évre egyre nagyobb követelésekről mond le (7. táblázat), azonban az előrejelzések szerint a lemondott követelések értékében az elkövetkezendő években csökkenés várható, vagyis ez az ellentétes folyamat valószínűsíthetően csak ideiglenesen jelentkezik (H-SOFT Kft, 2017).

7. táblázat: A NAV által lemondott követelések összege milliárd Ft-ban 2013-2016.

	Lemondás követelésről milliárd forint
2013	57
2014	70
2015	157
2016	637

Forrás: H-Soft Kft. 2017, 13. o.

Összességében elmondható, hogy a kedvező gazdasági körülmények és az előző monitoring végén és jelen monitoring jelentés alatt bevezetett intézkedések hatására a hitelezési folyamatok, és az egyes gazdasági szereplők finanszírozási képessége javult és az előrejelzések szerint további javulások várhatóak. Azonban a lakosság pénzügyi ismerete jelenleg is szegényes, ezért további beavatkozások szükségesek.

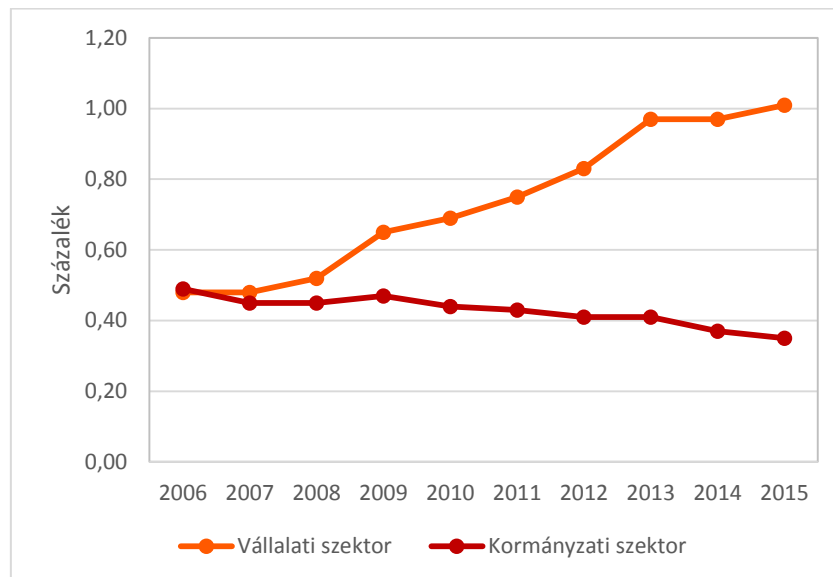
5.4.4.7 Innováció

Az előző monitoring jelentés óta stagnálás volt tapasztalható a kutatás és fejlesztés (K+F) GDP arányos ráfordítások terén – 2013-ban 1,40%, 2015-ben 1,39% (KSH – STADAT i_ohk001) –. Az innovációs kiadások tüzetesebb vizsgálata során elmondható, hogy a külföldi tulajdonban lévő vállalatok hiába

⁴⁹ Több tízmilliárd forintot hozhat jövőre az online kassza kiterjesztése 2016.12.06. <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/parlamenti-allamtitkarsag/hirek/tobb-tizmilliard-forintot-hozhat-jovore-az-online-kassza-kiterjesztese>

növelték a K+F-be történő ráfordítások összegét, az állam közel azonos mértékben csökkentette azt (H-SOFT Kft., 2017) (56. ábra).

56. ábra: A K+F kiadások GDP arányos alakulása az egyes szektorokban 2006-2015.

Adatforrás: Eurostat rd_e_gerdtot Kormányzati szektor = állami és felsőoktatási szektor

Nemzetközi összehasonlításban elmondható, hogy az EU 28-hoz képest – 2013-ban és 2015-ben is 2,03% (Eurostat rd_e_gerdtot) – hazánk helyzete nem változott, továbbra is el van maradva. Az alacsony K+F ráfordítás nem csupán a gazdasági fejlettség felzárkózásának hátráltatója lehet, hanem a magasan képzett munkaerő külföldre vándorlását is ösztönözheti (NFFT, 2015). A Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégia (2013–2020) elfogadása az előző monitoring jelentés időszaka alatt történt meg. A dokumentum fókuszában az innovatív kkv-k támogatása áll, de az Európai Bizottság 2017-es országjelentése alapján a K+F támogatások nem eredményeztek előrelépést (Európai Bizottság, 2017b).

Az innováció szintje összefügg a teljes tényezőtermelékenységgel is, mivel a mutató alakulása mögött a műszaki technológiai színvonal változásai húzódnak meg. Jelenleg a tényezőtermelékenység nem éri el a válság előtti szintet, de a lassú ütemű növekedés miatt javulás tapasztalható. Azonban meg kell említeni, hogy a lassú tényezőtermelékenység növekedés hosszabb távon a potenciális gazdasági növekedés alacsony ütemét okozza (H-SOFT Kft. 2017).

A Keretstratégia felhívja rá a figyelmet, hogy szoros összefüggés mutatkozik a magasan képzett fiatalok aránya és a kutatási pályán foglalkoztatottak száma között. Az előző monitoring jelentés óta a mesterképzésen tanulók létszáma, kis mértékben ugyan, de növekedett – egyben arányuk is növekedett (KSH – STADAT i_zoi008) –, aminek következtében a humánerőforrás erősödése várható. Az egy oktatóra jutó hallgatói létszám csökkent az oktatói létszám emelkedése – 2014-ben 21080 fő, 2015-ben 21668 fő (KSH – Tájékoztatói adatbázis) – és a hallgatói létszám csökkenése miatt – 2014-ben 307 ezer, 2015-ben 295 ezer fő (KSH, 2015b, 2016d) –, de így is közel 14 hallgató jut egy oktatóra.

5.4.5 Kormányzati intézkedések

A Kormány a gazdasági fejlődés érdekében számos középtávú stratégiát fogadott el az előző és jelen monitoring jelentés alatt. Ezek a stratégiák határozzák meg a hazai és uniós fejlesztési projektek kereteit, így hatásuk hosszú távon érezhető. Ilyen a 2013-ben elfogadott **Kis- és középvállalkozások stratégia (2014-2020) vagy a Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégia (2013-2020)**:

A kormány jelen monitoring jelentés alatt fogadta el a 2014-2020-as időszakra vonatkozó a **Közigazgatás- és Közszolgáltatás-fejlesztési Stratégiát**, amely az adminisztratív terhek és az átlagos ügyintézési idő 20%-os, valamint a szolgáltatási díjak és illetékek 10%-os csökkenését irányozza elő 2020-ig (Miniszterelnökség, 2015).

A hazai hitelpiaci problémákat felismerve az MNB már az előző monitoring jelentés alatt újtára indította a Növekedési Hitelprogramot (NHP), majd ezt követően 2015-ben elindította a Piaci Hitelprogramot is (PHP). A két program elsősorban a kkv-k hitelfelvételének növekedését hivatottak előmozdítani, amin keresztül az ország gazdasága is erősödik. Az NHP 2015-ben 0,4%-kal, 2016-ban 0,3%-kal járult hozzá a hazai GDP növekedéséhez (MNB, 2017e), amely elmaradt az előző monitoring jelentés alatti növekedési hozzájárulástól. Az említett hitelprogramok sikerességét jelzi, hogy a kkv-k hitelfelvele 2015 óta növekvő tendenciát ír le és már elérte a 8%-os éves szintű bővülést (H-SOFT Kft, 2017; MNB 2017.03.03).

5.4.6 Piaci szereplők jó példái

A hazai piaci szereplők is felismerik a vállalatok felelősségének fontosságát, illetve, hogy a sikeres és gazdaságilag is fenntartható cégek elkötelezettek a fenntarthatóság összes dimenziója irányába. Számos olyan hazai díj (pl. BCSDH Fenntartható jövőért díj) vagy program létezik, mely rendszeresen publicitást ad a piaci szereplők általi kiemelkedő erőfeszítéseknek, de nem utolsó sorban felhívja arra is a figyelmet, hogy az üzleti növekedés és a környezetünk védelme egymástól nem szétválasztható.⁵⁰

5.4.7 Összegző következtetések

Kedvező tendenciák	Kockázatok
<p>Az államadósság GDP arányos csökkenése tovább folytatódott és további mérséklődése várható.</p> <p>A kormányzati kiadások nem érték el a tervezett kiadásokat és a következő időszakban is 3% alatt marad államháztartási hiány.</p> <p>A rendszerfüggőségi ráta 2014 óta tovább mérséklődött elsősorban a foglalkoztatottság javulása miatt.</p> <p>A magánszektor eladósodottsága csökkent.</p>	<p>A demográfiai folyamatok miatt az időskori eltartottsági ráta 2014-2016 között 26,5%-ról 27,9%-ra növekedett, ami többlet terhet ró a munkavállaló korú népességre.</p> <p>A közfoglalkoztatottak átlagos száma az előző jelentés óta tovább növekedett, a foglalkoztatási mutatók javulásában jelentős szerepe van a közfoglalkoztatottaknak.</p>

⁵⁰ Forrás: <http://bcsdh.hu/uzleti-novekedes-es-kornyeztvedelem-kez-a-kezben-ez-a-fenntarthatosag-egyetlen-jarhato-utja-kitty-van-der-heijden-volt-a-vendege-a-bcsdh-uzleti-reggelijenek/>
<http://bcsdh.hu/fenntarthato-jovoert-dij/dijazottak/2017-dijazottjai/>

A vállalatok hitelfelvétele az előző monitoring óta pozitív tendenciát mutat. A vállalati szféra hitelállománya 2016 óta növekvő pályán van és év végére elérte a 4%-os évi növekedési ütemet.

A gazdaság fehéritését célzó intézkedések a puha adóztatás visszaszorulását eredményezték.

A 15-64 éves foglalkoztatottak száma 2014 óta közel 240 ezer fővel emelkedett, amely mögött gazdasági és szakpolitikai folyamatok húzódnak meg.

Javul a közfoglalkoztatottak elsődleges munkaerő-piaci beintegrálódása, 2014-hez képest 1,1 százalékpontnyit javult a mutató és meghaladta a 13%-ot.

A külkereskedelmi egyenleg további javulása a szolgáltatások exportjának bővülésének köszönhető.

A közfoglalkoztatottak képzése jelenleg nem látja el a funkcióját, ténylegesen nem segítette a közfoglalkoztatottak piaci elhelyezkedését.

A magyar munkaerő kivándorlása még mindig jelentős, mely szakemberhiányhoz és az ellátórendszer nagyobb fokú terheléséhez vezet.

A szabályozási rendszer és az adópolitika még mindig túl összetett és a kkv-ra továbbra is jelentős terhek hárulnak.

A NAV az elmúlt években egyre nagyobb mértékű követelésekről mondott le, emiatt bevételtől esett el az állam.

A külkereskedelmi egyenleg csökkenése várható az import előrejelzett növekedése miatt.

Az állóeszközfelhalmozás csökkenése jelentősen befolyásolta a gazdasági növekedést, a beruházások GDP %-os értéke mind az EU átlagtól mind a régiótól elmaradt.

A K+F-re irányuló kiadások mértéke nem változott, továbbra is elmarad az EU-s átlagtól.

Az állam GDP arányos K+F kiadásai tovább csökkentek, továbbra is a nagyvállalatok az innováció motorjai.

6. Irodalomjegyzék

- Ajtonyi Zs. – Asztalos P. – Babarczy B. – Borbás I. – Farkas B. F. – Gyenes P. – Kiefer P. – Mihalicza P. (szerk.) (2016): Egészségügyi Helyzetkép. ÁEEK, Budapest, 43 o.
https://era.aeek.hu/zip_doc/evkonyv/Helyzetkep_2016_%20januar_v1.pdf Megtekintve: 2017.07.03.
- Állami Számvevőszék (2016): Pénzügyi Kultúra Fejlesztési Programok Felmérése Kutatási jelentés. Budapest, 49.o.
https://www.asz.hu/storage/files/files/Publikaciok/Elemzesek_tanulmanyok/2016/penzugyi_kult_fejl_programok.pdf?ctid=976 Megtekintve: 2017.07.13.
- ÁSZ (2016): Integritás felmérés: Közintézmények, 2016 – Kutatási Jelentés. Budapest, 70 o.
https://www.asz.hu/storage/files/files/Publikaciok/Elemzesek_tanulmanyok/2016/integritas_felm_2016.pdf?ctid=976 Megtekintve: 2017.07.04.
- Bakacs M. – Boros J. – Csohán Á. – Formanek-Balku E. – Horváth G. – Kimmel Zs. – Tóth G. – Varsányi P. – Vitrai J. (2017): Egészségjelentés 2016, NEFI, Budapest, 93 o.
http://www.egeszseg.hu/szakmai_oldal/asssets/cikkek/17-05/egeszsegjelentes-2016.pdf Megtekintve: 2017.07.03.
- Bálint L. – Gödri I. – Makay Zs. (2017): Szakterületi értékelések a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia második előrehaladási jelentéséhez: Emberi erőforrások – Demográfia, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 59 o.
- Bibók Zs. (2016): Mezőgazdaság és légszennyezés, Földművelési Minisztérium, 2016.
Konferenciaelőadás In: Nemzeti Agrárkutatói és Innovációs Központ Mezőgazdasági Gépesítési Intézet Traktorkiállítás
http://www.gmgi.hu/file/picture/hir/Traktorkiallas_2016_04_26/01_Bibok_Zs_ea.pdf Megtekintve: 2017.08.02.
- Björklund, A. (2007): Does a Family-Friendly Policy Raise Fertility Levels?, Swedish Institute for European Policy Studies, Report No. 3. Stockholm: SIEPS. 46.o.
<http://www.sieps.se/sites/default/files/58-20073.pdf> Megtekintve: 2017.06.28.
- Bodnár K. – Szabó L. T. (2014): A kivándorlás hatása a hazai munkaerőpiacra, MNB-tanulmányok 114, Budapest, 32 o. <https://www.mnb.hu/letoltes/a-kivandorlas-hatasa-a-hazai-munkaeropiacra.pdf> Megtekintve: 2017.06.28.
- Branyczki R. – Tóth I. Gy. (2017): Fenntartható fejlődés Magyarországon, Társadalmi kirekesztés, szegénység és társadalmi kohézió, Második monitoring jelentés, Társi, Budapest, 46 o.
- Csapó B. (2017): Szakterületi értékelés a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia második előrehaladási jelentéséhez, Emberi erőforrások, Tanulás és tudás. Cortex Informatikai Oktatási és Szolgáltató Bt. 36. o.
- Dang, A. (2011): „Cooperation makes beliefs: climate variation and sources of social trust in Vietnam.” MPRA Paper No. 36285. 44 o. <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/36285/> Megtekintve: 2017.07.10.
- Dura Gy. – Pánics T. (2008): Háttéranyag a levegő szállópor szennyezettségének környezetegészségügyi értékeléséhez, 4 o.
<http://oki.antsz.hu/files/dokumentumtar/whoguidline-pm.pdf> Megtekintve: 2017.08.02.

- EEA (2015): Az európai környezet – Állapot és előzetes értékelés 2015: Összefoglaló jelentés. Európai Környezetvédelmi Ügynökség, Koppenhága, 205 o.
http://eionet.kormany.hu/download/c/4c/e0000/SOER-Synthesis2015-HU_final.pdf
Megtekintve: 2017.08.01.
- EEA (2016): Approximated European Union greenhouse gas inventory – Proxy GHG emission estimates for 2015. European Environment Agency, Report No 23/2016, Luxembourg, 173 o.
2017.08.01.
- Eke E. – Girasek E. – Szóccka M. (2009): A migráció a magyar orvosok körében. In: KSH Statisztikai Szemle, 87. évfolyam 7-8. szám 795-827. o.
http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2009/2009_07-08/2009_07-08_795.pdf Megtekintve: 2017.07.03.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (2015): „Egészséges Magyarország 2014-2020” Egészségügyi Ágazati Stratégia, Budapest, 106 o.
http://www.kormany.hu/download/5/60/40000/Eg%C3%A9szs%C3%A9ges_Magyarorsz%C3%A1g_e%C3%BC_strat%C3%A9gia.pdf Megtekintve: 2017.07.06.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (2016a): A globális felelősségvállalásra nevelésről a formális és nem-formális oktatásban Magyarországon, Budapest, 19 o.
<http://www.kormany.hu/download/0/4c/e0000/Koncepci%C3%B3%20pdfpdfK%C3%9CM0121A5B127899154652A1E93C7E96F515C7f.pdf> Megtekintve: 2017.07.06.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (2016b): Fokozatváltás a felsőoktatásban 2016, Budapest, 148 o.
http://www.kormany.hu/download/c/9c/e0000/Fokozatvaltas_Felsooktatásban_HONLAPRA.PDF Megtekintve: 2017.07.06.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (2016c): A Végzettség Nélküli Iskolaelhagyás Elleni Középtávú Stratégia, Budapest, 52 o.
<http://www.kormany.hu/download/5/fe/20000/V%C3%A9gzetts%C3%A9g%20n%C3%A9lk%C3%BCli%20iskolaelhagy%C3%A1s%20.pdf> Megtekintve: 2017.07.06.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (2016d): T.E.S.I. 2020 Testnevelés Az Egészségfejlesztésben Stratégiai Intézkedések, Budapest 76 o.
<http://www.kormany.hu/download/e/67/c0000/TESEI%202020%20E2%80%93%20Testnevel%C3%A9s%20az%20Eg%C3%A9szs%C3%A9gfejleszt%C3%A9sben%20Strat%C3%A9giai%20Int%C3%A9zked%C3%A9sek.pdf> Megtekintve: 2017.07.06.
- Energiaklub (2017): Hálózatfejlesztés
http://energiaklub.hu/files/news/Energiaklub_Bixpert_H%C3%A1l%C3%B3zatfejleszt%C3%A9si%20tanulm%C3%A1ny.pdf, Megtekintve: 2017.08.14.
- ENKK (2016): Beszámoló az egészségügyi ágazati humán erőforrás 2015. évi helyzetéről az egészségügyi ágazati humán erőforrásmonitoring rendszer alapján, Budapest, 178 o.
http://www.enkk.hu/hmr/documents/beszamolok/HR_beszamolok_2015.pdf Megtekintve: 2017.07.04.
- Európai Bizottság (2010): Európa 2020, Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája, Brüsszel, 37 o. http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_HU_ACT_part1_v1.pdf Megtekintve: 2017.06.29.
- Európai Bizottság (2016a): Oktatási és Képzési Figyelő 2016, Magyarország. Luxemburg 23 o.
https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016-hu_hu.pdf Megtekintve:

- 2017.06.30.
- Európai Bizottság (2016b): 2016. évi országjelentés – Magyarország, Brüsszel, 74 o.
http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2016/cr2016_hungary_hu.pdf Megtekintve: 2017.07.06.
- Európai Bizottság (2017a): Fehér Könyv Európa Jövőjéről, A 27 tagú EU útja 2025-ig: gondolatok és forgatókönyvek. Brüsszel, 31 o. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/feher_konyv_europa_jovojerol_hu.pdf Megtekintve: 2017.06.28.
- Európai Bizottság (2017b): 2017. évi országjelentés – Magyarország, Brüsszel, 64 o.
<http://mta.hu/data/2017-european-semester-country-report-hungary-hu.pdf> Megtekintve: 2017.07.18.
- Európai Unió Fejlesztéspolitikáért Felelős Államtitkárság (2016): Az Egész Életen Át Tartó Tanulás Szakpolitikájának Keretstratégiája. Budapest, 95 o.
<http://www.kormany.hu/download/0/39/e0000/AZ%20EG%20SZ%20C%89SZ%20C%89LETEN%20C%81T%20TART%20C%93%20TANUL%20C%81S%20SZAKPOLITIK%20C%81J%20C%81NAK%20KERETSTRAT%20C%89GI%20C%81JA.pdf> Megtekintve: 2017.07.06.
- Európai Bizottság (2016d): Annual Report on European SMEs 2015 / 2016, Brüsszel, 103 o.
<https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review-2016> Megtekintve: 2017.07.18.
- Európai Bizottság (2015): Public Opinion In The European Union, European Union, 44 o.
- Európai Bizottság (2016c): Special Eurobarometer 451 “Future of Europe” Report. European Union, 138 o.
- Fábián Z. – Tóth I. Gy. (2014): „Az újraelosztás iránti kereslet változása a válság időszakában az Európai Unió országában.” In: Kolosi Tamás (szerk) – Tóth István György (szerk) (2014): Társadalmi Riport 2014, Budapest, Tárki. 454-485. o. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b341.pdf> Megtekintve: 2017.07.05.
- Földművelésügyi Minisztérium (2016a): Nemzeti Erdőstratégia 2016-2030, 62 o.
http://www.kormany.hu/download/a/0a/d0000/FM_NES.pdf Megtekintve: 2017.08.01
- Földművelésügyi Minisztérium (2016b): Kisméretű Szálló Por (PM10 részecske) Csökkentés Ágazatközi Intézkedési Programjának végrehajtásáról 2015. Beszámoló jelentés. 58 o.
http://pm10.kormany.hu/download/f/24/41000/PM10_Besz%20C%81mol%20C%83%2015.pdf Megtekintve: 2017.08.02.
- Földművelésügyi Minisztérium (2017a): Nemzeti Tájstratégia 2017-2026. 85 o.
http://www.kormany.hu/download/1/20/01000/Nemzeti%20T%20C%81jstrat%20C%89gia_2017-2026.pdf Megtekintve: 2017.08.01
- Földművelésügyi Minisztérium (2017a): Nemzeti Vízstratégia Kvassay Jenő Terv. 140 o.
<http://www.kormany.hu/download/6/55/01000/Nemzeti%20V%20C%81Dzstrat%20C%89gia.pdf> Megtekintve: 2017.08.01
- Földművelésügyi Minisztérium (2017b): Kisméretű Szálló Por (PM10 részecske) Csökkentés Ágazatközi Intézkedési Programjának végrehajtásáról 2016. Beszámoló jelentés. 57 o.
http://pm10.kormany.hu/download/0/86/b1000/PM10_Besz%20C%81mol%20C%83%2016.pdf Megtekintve: 2017.08.02.
- Földművelésügyi Minisztérium Környezetügyért Felelős Helyettes Államtitkárság (2016): Természetvédelmi adatok 2015. december 31-i állapot szerint, Budapest, 87 o.

- http://www.termeszetvedelem.hu/user/browser/File/Tenyek&Adatok/Termeszettvedelmi_adatok_20151231.pdf Megtekintve: 2017.08.01
- Gábos A. – Gál R. I. – Kézdi G. (2009): The effects of child-related benefits and pensions on fertility by birthorder: A test on Hungarian data, *Population Studies*. 63(3), November 2009, 215-231. o.
- Gábos A. – Szivós P. – Tátrai A. (2014): Jövedelmei szegénység és társadalmi kirekesztettség jellemzői Magyarországon. In: Szivós P. – Tóth I. Gy. (szerk) (2014): Jól nézünk ki (...?) Háztartások helyzete a válság után. *Tárki Monitor Jelentések 2014*, Tárki, Budapest. 44-71. o.
http://www.tarki.hu/hu/research/hm/monitor2014_teljes.pdf Megtekintve: 2017.07.05.
- Gábos A. (2005): A Magyar Családtámogatási Rendszer Termékenységi Hatásai, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 190 o. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/79/1/gabos_andras.pdf Megtekintve: 2017.06.28.
- Gazdaságfejlesztési És Innovációs Operatív Program (GINOP) 2014-2020
- Gödri Irén (2015): Nemzetközi vándorlás. In Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): Demográfiai portré 2015. Jelentés a magyar népesség helyzetéről, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 187–211.
- Habitat for Humanity (2016): Éves Jelentés A Lakhatási Szegénységről 2015.
- Hárs Á. (2016): Elvándorlás, bevándorlás és a magyar munkaerőpiac. Jelenségek, hatások, lehetőségek. In: TÁRKI Társadalmi Riport 2016, Budapest, 241-262 o.
<http://www.tarki.hu/hu/publications/SR/2016/12hars.pdf> Megtekintve: 2017.06.28.
- Hermann Z. – Varga J. (2012): A népesség iskolázottságának előrejelzése 2020-ig Iskolázási mikroszimulációs modell, In: *Közgazdasági Szemle* LI X. évf., 2012. július–augusztus 854–891. o.
- H-SOFT Kft. (2017): Szakterületi Értékelések A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia Második Előrehaladási Jelentéséhez, Gazdasági erőforrások – Növekedés, K+F, tőkeállományok, makrogazdasági egyensúly, eladósodottság, Pécs, 112 o.
- Ignits Gy. – Kapitány B. (2006): A Családtámogatások Alakulása: Célok és Eszközök. In: *Demográfia*, 2006. 49. évf. 4. szám 383–401. o.
<http://www.demografia.hu/kiadvanyonline/index.php/demografia/article/viewFile/577/480> Megtekintve: 2017.06.28.
- IMD (2015.05.27): IMD World Competitiveness Yearbook 2015. <http://www.imd.org/news/IMD-releases-its-2015-World-Competitiveness-Ranking.cfm> Megtekintve: 2017.07.20.
- Juhász A. – Molnár Cs. (2016): Magyarország sajátos helyzete az európai menekültválságban In: Kolosi Tamás (szerk) – Tóth István György (szerk) (2016): *Társadalmi Riport 2016*, Tárki, Budapest, 263-285. o. <http://www.tarki.hu/hu/publications/SR/2016/13juhasz.pdf> Megtekintve: 2017.06.28.
- Kaiser T. (szerk.) (2016): Jó állam jelentés 2016. NKE, Budapest, 143 o. http://akfi.uni-nke.hu/uploads/media_items/jo-allam-jelentes-2016.original.pdf Megtekintve: 2017.07.05.
- Kallai E. – Papp Z. A. – Vízi B. (2017): Túlélés vagy Remény? Pillanatképek a roma közösségek jelenéből. In: Jakab A. – Urbán L. (2017): *Hegymenet, Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon*, Osiris kiadó, Budapest, 157-176. o.
- Kapitány B. – Spéder Zs. (2017): Hitek, Tévhitek és Tények a Népességcsökkenés Megállításáról. Demográfiai kihívások és kezelési lehetőségeik. In: Jakab A. – Urbán L. (2017): *Hegymenet*,

- Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon, Osiris kiadó, Budapest, 177-191. o.
- Kapitány B. (2015): A népesedéspolitikával kapcsolatos elvárások és a családtámogatások ismeretségének változása Magyarországon 2010-2016 között, Demográfia, 58 (4), 267–285 o. <http://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/viewFile/2668/2520> Megtekintve: 2017.06.28.
- Keller T. (2014): Megfogyva bár, de törve – Mérsékeltén javuló mutatók, súlyosan növekvő a politikai polarizáltság a magyar értékrendszerben, változások 2009 és 2013 között megj. Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.) (2014): Társadalmi riport 2014. Budapest, 373-403. o. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b338.pdf> Megtekintve: 2017.07.03.
- Kezdi G. – Szabó M. Á. (2016.05.02.): Hatalmas az oktatási kiadások hatása a gyerekek felnőttkori jövedelmére, Defacto. http://index.hu/gazdasag/defacto/2016/05/02/hatalmas_az_oktatasi_kiadasok_hatasa_a_gyerekek_felnottkori_jovedelmere/ Megtekintve: 2017.06.29.
- Közfoglalkoztatási és Vízügyi Helyettes Államtitkárság (2016): Beszámoló a 2015. évi közfoglalkoztatásról, Belügyminisztérium, Budapest, 65 o. <http://kozfoglalkoztatasi.kormany.hu/download/2/b1/91000/Besz%C3%A1mol%C3%B3%20a%202015%20%C3%A9vi%20k%C3%B6zfoglalkoztat%C3%A1sr%C3%B3l.pdf> Megtekintve: 2017.07.17.
- Közfoglalkoztatási Helyettes Államtitkárság (2013): Amit a közfoglalkoztatásról tudni kell..., Budapest, 6 o. <http://www.kormanyhivatal.hu/download/d/b3/70000/Amit%20a%20k%C3%B6zfoglalkoztat%C3%A1sr%C3%B3l%20tudni%20kell.pdf> Megtekintve: 2017.07.14.
- Köznevelésért Felelős Államtitkárság (2016): Végzettség Nélküli Iskolaelhagyás Elleni Küzdelem Cselekvési Terv 2014-2020. 48 o. http://www.kormany.hu/download/7/6a/e0000/ESL-Cselekv%C3%A9si-terv_20161109.pdf Megtekintve: 2017.06.28.
- KSH (2011): A fiatalok munkaerő-piaci helyzete, A munkaerő-felmérés alap-, illetve a 2010. IV. negyedévi kiegészítő felvétele alapján, KSH, Budapest, 185 o. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/ifjusag_munkaero_piac.pdf Megtekintve: 2017.06.29.
- KSH (2012): A gyermekvállalás társadalmigazdasági hátterének területi jellemzői, Budapest, 37 o. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/szegedgyermekvallalas.pdf> Megtekintve: 2017.06.28.
- KSH (2014a): A háztartások életszínvonala. 2014. november. Budapest, KSH, 34 o. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/hazteletszinv.pdf> Megtekintve: 2017.07.05.
- KSH (2014b): Környezeti helyzetkép, 2013 Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 127 o. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kornyhelyzetkep13.pdf> Megtekintve: 2017.08.01.
- KSH (2015a): A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon, 2014. KSH, Budapest, 225 o. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/fenntartfejl/fenntartfejl14.pdf> Megtekintve: 2017.06.30.

- KSH (2015b): Oktatási adatok, 2015/2016, Statisztikai Tükör, 4 o.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1415.pdf> Megtekintve: 2017.07.19.
- KSH (2016a): A háztartások életszínvonala, 2015. Budapest, KSH, 46 o.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/hazteletszinv15.pdf> Megtekintve: 2017.07.05.
- KSH (2016b): Demográfiai Évkönyv 2015
- KSH (2016c): Helyzetkép a kisgyermek napközbeni ellátásairól, 2015 – Alapvető változások előtt, KSH, Statisztikai Tükör, Budapest, 4 o.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/kisgyermnapkozbeni/kisgyermnapkozbeni15.pdf> Megtekintve: 2017.07.11.
- KSH (2016d): Oktatási adatok, 2015/2016, Statisztikai Tükör, 4 o.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1516.pdf> Megtekintve: 2017.07.19.
- KSH (2016e): Munkaerőpiaci folyamatok, 2016. I. félév, Statisztikai Tükör, 8 o.
- KSH (2016f): Munkaerő-piaci folyamatok, 2015. I–IV. negyedév. Statisztikai Tükör, Budapest, 6 o.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf1512.pdf> Megtekintve: 2017.07.17.
- KSH (2016g): Munkaerő-piaci folyamatok, 2016. I. negyedév. Statisztikai Tükör, Budapest, 6 o.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf1603.pdf> Megtekintve: 2017.07.17.
- KSH (2017a): A külföldön élő magyar állampolgárok és a magyar állampolgárok vándorlása.
- KSH (2017b): Demográfiai évkönyv 2016.
- KSH (2017c): A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon, 2016. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2017.
- KSH (2017d): Munkaerő-piaci folyamatok, 2016. I–IV. negyedév. Statisztikai Tükör, Budapest, 8 o.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf1612.pdf> Megtekintve: 2017.07.17.
- KSH (2017e): A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon, 2016. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 233.o.
- Lantos G. (2017): Erzsike néni utazzon 30 kilométert, vagy Tóth doktor 1300-at. A finanszírozható és működőképes egészségügy. In: Jakab A. – Urbán L. (2017): Hegymenet, Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon, Osiris kiadó, Budapest, 401-423. o.
- Magyarország Kormánya (2017a): T/15381. számú Törvényjavaslat Magyarország 2018. Évi Központi Költségvetéséről <http://www.parlament.hu/irom40/15381/15381.pdf> Megtekintve: 2017.07.13.
- Magyarország Kormánya (2017b): Magyarország 2017. Évi Nemzeti Reform Programja, Budapest, 39 o. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-national-reform-programme-hungary-hu_0.pdf Megtekintve: 2017.07.14.
- Makay Zs. (2015): Családtámogatások, gyermeknevelés, munkavállalás. In: Monostori J. – Spéder Zs. – Őri P. (szerk.): Demográfiai Portré 2015. NKI (megjelenés alatt).
- Medgyesi M. (2002): Időskorúak jövedelmi helyzetének változása a kilencvenes években. In: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.) (2002): Társadalmi Riport 2002. Budapest, Tárki, 60-74. o.

- Miniszterelnökség (2015): Közigazgatás- és Közszolgáltatás-fejlesztési Stratégia 2014-2020, Budapest, 101 o.
http://www.kormany.hu/download/8/42/40000/K%C3%B6zigazgat%C3%A1s_feljeszt%C3%A9si_strat%C3%A9gia_.pdf Megtekintve: 2017.07.20.
- MNB (2014): Tudás és érték, a Magyar Nemzeti Bank társadalmi felelősségvállalási stratégiája, 2014. június, Budapest, <http://www.mnb.hu/letoltes/mnb-tarsadalmi-spread-low-1.pdf>
Megtekintve: 2017.07.14.
- MNB (2016a): Költségvetési jelentés, Féléves elemzés az államháztartási folyamatokról, 2016. augusztus. MNB, Budapest, 66 o. <https://www.mnb.hu/letoltes/koltsegvetesijelentes-2016-hun-20160823.pdf> Megtekintve: 2017.07.12.
- MNB (2016b): Növekedési Jelentés 2016, Budapest, 90 o. <https://www.mnb.hu/letoltes/novekedesijelentes-2016-hu.PDF> Megtekintve: 2017.07.18.
- MNB (2017a): Inflációs jelentés 2017. június. MNB, Budapest, 60. <https://www.mnb.hu/letoltes/hun-ir-6.pdf> Megtekintve: 2017.07.12.
- MNB (2017b): Költségvetési jelentés, A 2018. évi költségvetési törvényjavaslat elemzése. 2017. május, MNB, Budapest, 46 o. <https://www.mnb.hu/letoltes/koltsegvetesijelentes-2017-majus-a-2018-evi-koltsegvetesitorvenyjavaslat-elemzese.pdf> Megtekintve: 2017.07.12.
- MNB (2017c): Pénzügyi Stabilitási Jelentés, 2017. május, Budapest, 96 o.
<https://www.mnb.hu/letoltes/penzugyi-stabilitasi-jelentes-2017-majus-hun.pdf>
Megtekintve: 2017.07.13.
- MNB (2017d): Inflációs jelentés, 2017 március, Budapest, 73 o. <https://www.mnb.hu/letoltes/hun-ir-1.pdf> Megtekintve: 2017.07.18.
- MNB (2017e): A Növekedési Hitelprogram eredményei, Budapest, 21 o.
<https://www.mnb.hu/letoltes/a-novekedesi-hitelprogram-eredmenyei-honlapra-20170613.pdf> Megtekintve: 2017.07.21.
- MTA KRTK KTI (2016): A 2015-2016. évi munkaerőpiaci helyzet és a folyamatok várható alakulása, hatása a növekedésre és az államháztartásra, Budapest, 115 o.
<http://www.parlament.hu/documents/126660/739772/KVT+-+MTA+KRTK+KTI+tanulmany+2016.05.31..pdf/784d7371-dbec-4ab1-bf78-8b25bea685b0>
Megtekintve: 2017.07.17.
- NÉBIH (2014): Erdővagyon, erdő- és fagazdálkodás Magyarországon, 2013, Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, Erdészeti Igazgatóság
- NÉBIH (2015): Erdővagyon, erdő- és fagazdálkodás Magyarországon, 2014, Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, Erdészeti Igazgatóság
- NÉBIH (2016): Erdővagyon, erdő- és fagazdálkodás Magyarországon, 2015, Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, Erdészeti Igazgatóság 2 o.
http://gyulajzrt.hu/sites/default/files/images/hirek/NEBIH_erdovagyon_gazdalkodas_2015ben_HUN.pdf Megtekintve: 2017.08.02.
- Németh T. (2005): Tápanyag-gazdálkodás és talaj a precíziós mezőgazdaságban. In: Stefanovits P. - Michéli E. (Szerk.): A talajok jelentősége a 21. században. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 77-96 o.
- Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal (2013): Kis- és középvállalkozások stratégiája 2014-2020. Budapest, 85 o. <https://www.nth.gov.hu/hu/media/download/256> Megtekintve: 2017.07.21.
- Nemzeti Biodiverzitási Stratégia 2015-2020 (2015). 78 o.
<http://www.parlament.hu/irom40/04581/04581.pdf> Megtekintve: 2017.08.01

- Nemzeti Drog Fókuszpont 2016, 2016-os éves jelentés (2015-ös adatok) az EMCDDA számára.
http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/HU_National_Report_2016_HU.pdf
Megtekintve: 2017.11.14.
- Nemzeti Fejlesztési Minisztérium (2013), Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió 2030
http://www.terport.hu/webfm_send/4204 Megtekintve: 2017.07.19.
- Nemzeti Fejlesztési Minisztérium (2015): Magyarország Nemzeti Energiahatékonysági Cselekvési Terve 2020-ig, 176 o.
http://www.kormany.hu/download/1/25/80000/III/Nemzeti%20Energiahat%C3%A9konys%C3%A1gi%20Cselekv%C3%A9si%20Terv_HU.PDF Megtekintve: 2017.08.01
- Nemzeti Fejlesztési Minisztérium (2016): Magyarország nemzeti programja a kiégett üzemanyag és a radioaktív hulladék kezelésére. 104 o.
http://www.pakskontroll.hu/sites/default/files/documents/magyarorszag_nemzeti_programja_vegleges.pdf Megtekintve: 2017.08.01
- Nemzeti Fejlesztési Minisztérium (2017): Második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia 2017-2030. 219.
http://www.kormany.hu/download/f/6a/f0000/N%C3%89S_2_strat%C3%A9gia_2017_02_27.pdf Megtekintve: 2017.08.01
- Nemzeti Hulladékgazdálkodási Koordináló és Vagyonkezelő Zártkörűen Működő Részvénytársaság (2016): Országos Hulladékgazdálkodási Közzolgáltatási Terv 2016, Nemzetgazdasági Minisztérium, 78 o. <https://nhkv.hu/wp-content/uploads/2013/12/Orsza%CC%81gosHullade%CC%81kgazda%CC%81lkoda%CC%81siK o%CC%88zszolga%CC%81tata%CC%81siTerv2016.pdf?dl=1> Megtekintve: 2017.08.01"
- Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (2013): Nemzeti kutatás fejlesztési és innovációs stratégia 2013-2020 nkfih.gov.hu/szakpolitika-strategia/nemzeti-kfi-strategia/befektetes-jovobe-kfi Megtekintve: 2017.07.21.
- Nemzeti Természetvédelmi Alapterv IV. A természetvédelem szakpolitikai stratégiája, 2015–2020 (2015). 98 o.
http://www.termeszetvedelem.hu/_user/browser/File/Stragegia/NTA%20IV%2027_2015%20OGY%20hat.pdf Megtekintve: 2017.08.01
- NFFT (2015): A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia első előrehaladási jelentése 2013-2014. Budapest, 97 o.
http://www.nfft.hu/documents/1238941/1261771/NFFS_elorehaladasi_jelentes_fo_resz_2015.12.03.pdf/749f249f-ea6b-4dfd-a134-3e822e4dc783 Megtekintve: 2017.07.05.
- Nyilas O. (2017): Felnőtt fejjel tanulni – egy nyíregyházi felzárkóztató képzés tanulságai. In: Acta Medicina et Sociologica – Vol 8., 2017, Debreceni Egyetem, Nyíregyháza, 115-130. o.
http://epa.oszk.hu/02500/02535/00016/pdf/EPA02535_acta_med_2017_24_115-130.pdf Megtekintve: 2017.06.29.
- Oberfrank F. (2017): Előrehaladási Jelentés, A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia végrehajtásának állása az Emberi erőforrások – Egészség területén, Integra Consulting Zrt., 42 o.
- OECD (2007): PISA 2006: Science Competencies for Tomorrow's World, Volume I. OECD, 383 o.
<http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9807011e.pdf?expires=1498122434&id=id&accname=guest&checksum=D6E1A543F29DC34E20D837A83C932B10> Megtekintve: 2017.06.29.

- OECD (2014): Health at a Glance: Europe 2014, OECD 144 o. <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8114211e.pdf?expires=1498231026&id=id&accname=guest&checksum=183A08A4AA7A1BDBBEA056C83075A330> Megtekintve: 2017.06.30.
- OECD (2016a): PISA 2015 Results Excellence And Equity In Education Volume I. OECD, Paris, 489 o. <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9816061e.pdf?expires=1499328184&id=id&accname=guest&checksum=1134E3ED4F1EFAE9095A63AB3196954A> Megtekintve: 2017.06.29.
- OECD (2016b), OECD Economic Surveys: Hungary 2016, OECD Publishing, Paris, 125 o. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-surveys-hungary-2016_eco_surveys-hun-2016-en#.WXR6NljyIU#page127 Megtekintve: 2017.07.18.
- Oktatási Hivatal (2016): Országos kompetenciamérés 2015 — Országos jelentés, 106 o. https://www.kir.hu/okmfit/files/OKM_2015_Orszagos_jelentes.pdf Megtekintve: 2017.06.30.
- OMSZ (2016): 2015. évi összesítő értékelés hazánk levegőminőségéről az automata mérőhálózat adatai alapján. Országos Meteorológiai Szolgálat. 91 o. http://www.levegominoseg.hu/Media/Default/Ertekeles/docs/2015_automataertekeles_v3.pdf Megtekintve: 2017.08.02.
- ONYF (2014): Statisztikai Évkönyv 2013, Budapest, 190 o. https://www.onyf.hu/m/pdf/Statisztika/ONYF_Statisztikai_Evkonyv_2013.pdf Megtekintve: 2017.07.13.
- ONYF (2015): Statisztikai Évkönyv 2014, Budapest, 264 o. https://www.onyf.hu/m/pdf/Statisztika/ONYF_Statisztikai_Evkonyv_2014.pdf Megtekintve: 2017.07.12.
- ONYF (2016): Statisztikai Évkönyv 2015, Budapest, 230 o. https://www.onyf.hu/m/pdf/Statisztika/ONYF_Statisztikai_Eevkonyv_2015_nyomdai.pdf Megtekintve: 2017.07.12.
- Országos Hulladékgazdálkodási Közszolgáltatási Terv (2016) <https://nhkv.hu/wp-content/uploads/2013/12/Orsza%CC%81gosHullade%CC%81kgazda%CC%81lkoda%CC%81siKo%CC%88zsolga%CC%81ltata%CC%81siTerv2016.pdf?dl=1> Megtekintve: 2017.08.07.
- Országos Vízügyi Főigazgatóság (2016): VÍZGYŰJTŐ-GAZDÁLKODÁSI TERV - 2015, Budapest, 676 o. https://www.vizugy.hu/vizstrategia/documents/E3E737A3-3EBC-4B6F-973C-5DD9B8A6DBAB/OVGT_foanyag_vegleges.pdf Megtekintve: 2017.08.01.
- Pálvölgyi T. - André A. - Simon A. (2017): Szakterületi értékelések a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia második előrehaladási jelentéséhez: Természeti erőforrások, Env-in-Cent Környezetvédelmi Tanácsadó Iroda Kft. 89 o.
- Pálvölgyi T. – Csete M. – Czira T. (2013): Fenntartható fejlődési kulcsindikátorok – természeti erőforrások mutatói. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács megrendelésére készült tanulmány. Kézirat. 112 o.
- Scharle Á. (2016): Mennyit nőtt a foglalkoztatás 2008 óta Magyarországon? In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. szerk.: Társadalmi riport 2016. Budapest, TÁRKI. 54-72 o.
- Simonovits B. – Bernát A. – Szeitl B. – Sik E. – Boda D. – Kertész A. – Tóth F. M. – Barta J. (2016): The Social Aspects of the 2015 Migration Crisis in Hungary, Tárki, 154 o. http://www.tarki.hu/hu/news/2016/kitekint/20160330_refugees.pdf Megtekintve:

2017.06.28.

- Stolle, D. (2002): „Trusting Strangers: The Concept of Generalized Trust in Perspective.” In G.S. Schaal (ed.) Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft. Schwerpunktheft 4, 2/4, 397-412. o.
- Szepesi B. – Herczeg B. (2017): Ahonnan nem felfelé visz az út – az alulteljesítő iskolák világa. Összkep magazin. <http://osszkep.hu/2017/03/ahonnan-nem-felfele-visz-az-ut-az-alulteljesito-iskolak-vilaga/> Megtekintve: 2017.06.30.
- Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP)
- The World Bank (2007): Doing Business 2008. Washington, 200 o.
<http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB08-FullReport.pdf> Megtekintve: 2017.07.20.
- The World Bank (2008): Doing Business 2009. Washington, 195 o.
<http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB09-FullReport.pdf> Megtekintve: 2017.07.20.
- The World Bank (2009): Doing Business 2010. Washington, 215 o.
<http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB10-FullReport.pdf> Megtekintve: 2017.07.20.
- The World Bank (2010): Doing Business 2011. Washington, 255 o.
<http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB11-FullReport.pdf> Megtekintve: 2017.07.20.
- The World Bank (2011): Doing Business 2012. Washington, 200 o.
<http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB12-FullReport.pdf> Megtekintve: 2017.07.20.
- The World Bank (2012): Doing Business 2013. Washington, 270 o.
<http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB13-full-report.pdf> Megtekintve: 2017.07.20.
- The World Bank (2013): Doing Business 2014. Washington, 306 o.
<http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB14-Full-Report.pdf> Megtekintve: 2017.07.20.
- The World Bank (2014): Doing Business 2015. Washington, 318 o.
<http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB15-Full-Report.pdf> Megtekintve: 2017.07.20.
- The World Bank (2015): Doing Business 2016. Washington, 338 o.
<http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf> Megtekintve: 2017.07.20.
- The World Bank (2016): Doing Business 2017. Equal opportunity for All, Washington, 346 o.
<http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB17-Full-Report.pdf> Megtekintve: 2017.07.20.
- Tóth I. Gy. – Medgyesi M. – Gál R. I. (2017): Fenntartható fejlődés Magyarországon, Társadalmi újraelosztás, korosztályi számlák, gyermeknevelés finanszírozása, nyugdíjrendszer Második monitoring jelentés, Társi, Budapest, 30 o.
- Varga J. (2015): Hova lettek az orvosok? Az orvosok külföldre vándorlása és pályaelhagyása Magyarországon 2003-2011, Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, 2015/6., Budapest, 31 o.
<http://www.econ.core.hu/file/download/bwp/bwp1506.pdf> Megtekintve: 2017.07.10.
- Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP)

- Vidékfejlesztési Minisztérium (2012): Nemzeti Vidékstratégia 2012-2020 „a magyar vidék alkotmánya”, Vidékfejlesztési Minisztérium, 135 o.
<http://videkstrategia.kormany.hu/download/4/37/30000/Nemzeti%20Videkstrategia.pdf>
Megtekintve: 2017.08.01.
- Vidékfejlesztési Minisztérium (2013): Nemzeti Vízstratégia A Vízgazdálkodásról, Öntözésről És Aszálykezelésről. 51 o. <http://2010-2014.kormany.hu/download/9/92/11000/NVS%202013%20nov%206.pdf> Megtekintve: 2017.08.01
- Vidékfejlesztési Minisztérium (2014): Nemzeti Akcióterv az Ökológiai Gazdálkodás Fejlesztéséért (2014-2020), Budapest, 32 o.
http://videkstrategia.kormany.hu/download/3/c8/90000/Nemzeti%20Akci%C3%B3terv%20a%20%C3%96kol%C3%B3giai%20Gazd%C3%A1lkod%C3%A1s%20Fejleszt%C3%A9s%C3%A9%C3%A9rt_vegleges.pdf Megtekintve: 2017.08.02.
- World Economic Forum (2008): The Global Competitiveness Report 2008–2009. Geneva, Switzerland, 500 o. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2008-09.pdf
Megtekintve: 2017.07.20.
- World Economic Forum (2010): The Global Competitiveness Report 2010–2011. Geneva, Switzerland, 501 o. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf
Megtekintve: 2017.07.20.
- World Economic Forum (2012): The Global Competitiveness Report 2012–2013. Geneva, Switzerland, 527 o. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf
Megtekintve: 2017.07.20.
- World Economic Forum (2014): The Global Competitiveness Report 2014–2015. Geneva, Switzerland, 548 o. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf
Megtekintve: 2017.07.20.
- World Economic Forum (2016): The Global Competitiveness Report 2016-2017. Geneva, Switzerland, 382 o. http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf Megtekintve: 2017.07.20.
- WHO - Health effects of particulate matter (2013)
http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0006/189051/Health-effects-of-particulate-matter-final-Eng.pdf Megtekintve: 2017.08.07.

Elektronikus források:

- Bridge Budapest (2016): Új vállalkozói mértékegységet vezetnek be a legsikeresebb magyar startupok
<http://hu.bridgebudapest.org/uj-vallalkozoi-merkekegyseget-vezetnek-be-a-legsikeresebb-magyar-startupok-2016> Megtekintve: 2017.07.18.
- Ipsos 2016.08.11: Migrációs kérdésben Magyarország a legnegatívabbak között
<http://ipsos.hu/hu/news/migracios-kerdesben-magyarorszag-legnegativabbak-kozott>
Megtekintve: 2017.07.03.
- Kormányportál 2011.02.10.: Tájékoztató a családi adózásról <http://2010-2014.kormany.hu/hu/gyik/tajekoztato-a-csaladi-adozasrol> Megtekintve: 2017.06.29.

KSH Gyorstájékoztató 2017.05.16. Bruttó hazai termék (GDP), 2017. I. negyedév (első becslés)
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/gde/gde1703.html> Megtekintve: 2017.07.21

Magyar Államkincstár 2014.02.10.: Módszertani leírás a költségvetési alapadatok és az ESA adatok kapcsolatáról. http://www.allamkincstar.gov.hu/hu/koltsegvetesi-informaciok/modszertani_atvezeto_tabla Megtekintve: 2017.07.17.

Magyar Egészségügyi Szakdolgozói Kamara 2016.06.24.: Tájékoztató a 2016. szeptember 1-től bevezetendő egészségügyi bérfejlesztési intézkedésekről
<http://www.meszk.hu/hirek.aspx?nid=51541> Megtekintve: 2017.07.06.

Magyarország Kormánya 2015.05.05.: 42 ezer család 108 milliárd forintot igényelt már otthoneremtésre <http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnoki-kabinetiroda/parlamentiallamtitkar/hirek/42-ezer-csalad-108-milliard-forintot-igenyelt-mar-otthoneremtesre> Megtekintve: 2017.07.03.

Magyarország Kormánya 2016.01.06.: Szeptembertől ismét nőnek a pedagógusbérek
<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/hirek/szeptembertol-ismet-nonek-a-pedagogusberek> Megtekintve: 2017.07.05.

Magyarország Kormánya 2016.09.16.: Javuló eredmények az oktatásban
<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/oktatasert-felelos-allamtitkarsag/hirek/javulo-eredmenyek-az-oktatasban> Megtekintve: 2017.07.05.

Magyarország Kormánya 2016.11.30.: A honosítás kezdete óta 920 ezer új állampolgár lett.
<http://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok-helyettes/hirek/a-honositas-kezdete-ota-920-ezer-uj-allampolgar-lett> Megtekintve: 2017.07.10.

Magyarország Kormánya 2016.12.06.: Több tízmilliárd forintot hozhat jövőre az online kassza kiterjesztése <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/parlamentiallamtitkarsag/hirek/tobb-tizmilliard-forintot-hozhat-jovore-az-online-kassza-kiterjesztese> Megtekintve: 2017.07.17.

Magyarország Kormánya 2016.12.20.: Jövőre tovább erősödik Magyarország.
<http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/penzgyekert-felelos-allamtitkarsag/hirek/jovore-tovabb-erosodik-magyarorszag> Megtekintve: 2017.07.17.

Magyarország Kormánya 2016.12.27.: 2017-ben még több pénz jut otthoneremtésre.
<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/csalad-es-ifjusagugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/2017-ben-meg-tobb-penz-jut-otthoneremtesre> Megtekintve: 2017.07.03.

Magyarország Kormánya 2017.03.31.: Magyarország erősödik: alacsony hiány, csökkenő államadósság <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/allamhaztartasert-felelos-allamtitkarsag/hirek/magyarorszag-erosodik-alacsony-hiany-csokkeno-allamadossag> Megtekintve: 2017.07.17.

MNB 2017.03.03.: Túlteljesítették kkv-hitelezési vállalásaikat a Piaci Hitelprogramban résztvevő bankok <https://www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlomenyek/2017-evi-sajtokozlomenyek/tulteljesitettek-kkv-hitelezesi-vallalasaikat-a-piaci-hitelprogramban-resztvevo-bankok> Megtekintve: 2017.07.21.

MVM honlap: <http://www.mvmpaks2.hu/hu/technikai-menupontok/gyik/Lapok/default.aspx>, Megtekintve: 2017.08.14.

Nézőpont Intézet 2016.09.26: Nem pártkérdés a bevándorlás és a terrorizmus megítélése
<http://nezopontintezet.hu/analysis/nem-partkerdes-bevandorlas-es-terrorizmus-megitelese/> Megtekintve: 2017.07.03.

Századvég 2016.01.18. : A magyarok többsége szerint a megengedő német migrációs politika is felelős a Kölnben történetekért <http://www.szazadveg.hu/hu/kutatasok/az-alapitvany-kutatasai/piackutatas-kozvelemeny-kutatas/a-magyarok-tobbsege-szerint-a-megengedo-nemet-migracios-politika-is-felelos-a-kolnben-tortentekert> Megtekintve: 2017.07.03.

Transparency International 2017.01.25.: Korruptió Érzékelési Index:

<https://transparency.hu/adatok-a-korruptiorol/korruptio-erzekelesi-index/cpi-2016/>
Megtekintve: 2017.07.18.

Vidékfejlesztési Minisztérium (2015) Miniszteri tájékoztató Magyarország erdőállományának 2015. évi helyzetéről, állapotáról, 2015,

Hiv. szám: EVgF/680/2016

Adatbázisok:

Állami Adósságkezelő Központ

<http://akk.hu/hu/oldal/statisztika#az-allamhaztartas-maastrichti-adossaga> Megtekintve: 2017.07.14.

Állami Egészségügyi Ellátó Központ

<http://www.enkk.hu/hmr/index.php/ber-es-letszamstatisztika> Megtekintve: 2017.07.04.

<http://www.enkk.hu/hmr/index.php/migracios-statisztikak/eves-statisztikak> Megtekintve: 2017.07.04.

Belügyminisztérium – Közfoglalkoztatási Portál

<http://kozfoglalkoztatas.kormany.hu/havi-tajekoztatas-a-kozfoglalkoztatasrol> Megtekintve: 2017.07.17.

<http://kozfoglalkoztatas.kormany.hu/kozfoglalkoztatasbol-kilepok-nyomonkoveteses-adatai>
Megtekintve: 2017.07.17.

Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal

http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu

Eurostat

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=aei_fm_salpest09&lang=en
Megtekintve: 2017.08.02.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=aei_pr_gnb&lang=en
Megtekintve: 2017.09.11.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_ifse_16&lang=en
Megtekintve: 2017.06.30.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_ifse_14&lang=en
Megtekintve: 2017.06.29.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_ac_mfa&lang=en
Megtekintve: 2017.08.29.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_air_gge&lang=en
Megtekintve: 2017.08.29.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10a_exp&lang=en
Megtekintve: 2017.06.28.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10a_exp&lang=en
Megtekintve: 2017.07.14.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_cd_aro&lang=en
Megtekintve: 2017.07.04.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_ehis_sk3e&lang=en
Megtekintve: 2017.07.03.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_hlye&lang=en Megtekintve:
2017.07.03.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li02&lang=en Megtekintve:
2017.07.05.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_peps01&lang=en
Megtekintve: 2017.07.04.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsi_emp_a&lang=en
Megtekintve: 2017.07.17.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsi_emp_a&lang=en
Megtekintve: 2017.07.17.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfst_hheredch&lang=en
Megtekintve: 2017.06.28.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_pop1ctz&lang=en
Megtekintve: 2017.06.28.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_10_gdp&lang=en
Megtekintve: 2017.07.18.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=org_coptyp&lang=en
Megtekintve: 2017.08.02.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=org_cropar&lang=en
Megtekintve: 2017.08.02.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=rd_e_gerdtot&lang=en
Megtekintve: 2017.07.18.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=trng_lfse_02&lang=en
Megtekintve: 2017.06.30.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/download.do?tab=table&plugin=0&language=en&pcode=tec00011> Megtekintve: 2017.07.18.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdec430&language=en> Megtekintve: 2017.07.17.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdnr510&language=en> Megtekintve: 2017.08.02.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00025> Megtekintve: 2017.07.03.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tessi010&plugin=1> Megtekintve: 2017.07.05.

http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_r_d300&plugin=1 Megtekintve: 2017.08.02.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tsdpc440&language=en> Megtekintve: 2017.09.11.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tsdsc270&language=en> Megtekintve: 2017.07.05.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tessi190&language=en> Megtekintve: 2017.07.05.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tipspd20&language=en> Megtekintve: 2017.07.14.

IMD

<http://www.bib.ufro.cl/portalv3/files/ranking-competitividad-mundial-2007.pdf>

Megtekintve: 2017.07.18.

<http://www.icegec->

[memo.hu/eng/res_projects/proj_Gabor/world_competitiveness_yearbook_2008/scoreboard.pdf](http://www.icegec-memo.hu/eng/res_projects/proj_Gabor/world_competitiveness_yearbook_2008/scoreboard.pdf) Megtekintve: 2017.07.18.

<http://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2017/wcy-2017-vs-2016---final.pdf>

Megtekintve: 2017.07.18.

<http://www.imd.org/news/IMD-announces-its-2012-World-Competitiveness-Rankings.cfm>

Megtekintve: 2017.07.18.

<https://www.imd.org/uupload/IMD.WebSite/wcc/WCYResults/1/scoreboard.pdf>

Megtekintve: 2017.07.18.

https://www.imd.org/uupload/IMD.WebSite/wcc/WCYResults/1/scoreboard_2014.pdf

Megtekintve: 2017.07.18.

KSH – STADAT

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fea001.html Megtekintve: 2017.07.04.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ome002b.html Megtekintve: 2017.08.02.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ome005.html Megtekintve: 2017.08.02.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omf001a.html?down=2281 Megtekintve: 2017.08.02.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omf001b.html?down=2428 Megtekintve: 2017.09.11.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli034.html Megtekintve: 2017.06.30.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ua001.html Megtekintve: 2017.08.02.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ui010b.html Megtekintve: 2017.08.02.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ur006.html Megtekintve: 2017.08.02.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi008.html Megtekintve: 2017.07.18.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html Megtekintve: 2017.07.18.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001b.html?down=891 Megtekintve: 2017.07.03.

https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_int066.html Megtekintve: 2017.08.02.

https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ohk001.html Megtekintve: 2017.07.18.

- https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omf002.html# Megtekintve: 2017.08.02.
- https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpg003.html Megtekintve: 2017.07.11.
- https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpg005b.html Megtekintve: 2017.07.11.
- https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpt015.html Megtekintve: 2017.07.14.
- https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qvd008.html Megtekintve: 2017.07.11.
- https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_tal001b.html Megtekintve: 2017.08.02.
- https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnvn001b.html Megtekintve: 2017.06.28.
- https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_fsp001.html Megtekintve: 2017.07.14.
- https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qlf002a.html Megtekintve: 2017.07.14.
- https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qlf009a.html Megtekintve: 2017.07.17.
- https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html Megtekintve: 2017.08.02.
- https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/mpal2_01_02_02a.html Megtekintve: 2017.07.14.
- http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ur006.html Megtekintve: 2017.08.07.
- KSH – Tájékoztatósi adatbázis
<http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/themeSelector.jsp?&lang=hu> Megtekintve: 2017.07.11.
- KSH – Társadalmi haladás mutatószámrendszere
http://www.ksh.hu/thm/1/indi1_3_2.html Megtekintve: 2017.06.30.
http://www.ksh.hu/thm/2/indi2_1_2.html Megtekintve: 2017.07.17.
http://www.ksh.hu/thm/2/indi2_2_2.html Megtekintve: 2017.06.30.
http://www.ksh.hu/thm/2/indi2_2_4.html Megtekintve: 2017.06.29.
- Magyar Bányászati és Földtani Hivatal ásványvagyon nyilvántartás
<http://www.mbfh.hu/> Megtekintve: 2017.08.02.
- Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal statisztikái
<http://www.mekh.hu/eves-adatok> Megtekintve: 2017.08.02.
- National Inventory Report for 1985-2015
http://unfccc.int/files/national_reports/annex_i_ghg_inventories/national_inventories_submissions/application/zip/hun-2017-nir-26may17.zip Megtekintve: 2017.08.07.
- Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal
https://www.nive.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=297 Megtekintve: 2017.07.05.
- Természetvédelmi adatok (2015. 12. 31.)
termeszetvedelem.hu Megtekintve: 2017.08.07.